سابیر ئەحمەد شکاك
١٩٠٨ - ١٩٦٦

بە قەندیلدا هاتین

عبدالقادر شکاك

٢٠٢٠

به قەندیلدا هاتین

ناوی نووسەر: عبدالقادر شکاک

بابەت: کۆمەڵە وتار

دیزاینی بەرگ و ناوەوە: ئومێد محەمەد

نۆرەی چاپ: ٢٠٢٠

تیراژ: ٥٠٠ دانە

چاپ: چاپخانەی میدیا

لەبەڕێوەبەرێتی گشتیی کتێبخانەکان
ژمارەی سپاردنی (١٦٨٧)ی ساڵی ٢٠٢٠ پێدراوە

مافی لەچاپدانەوەی
بۆ خودی نووسەر پارێزراوە

کۆمەڵە
وتار

بە قەندیلدا هاتین

عبدالقادر شکاك

٢٠٢٠

ئەم بەرهەمە پێشکەشە بە

- ڕۆحی پاکی نوسەر و شاعیر کاک فەرید زامدار.

- بیرمەند و پرۆفیسۆر دکتۆر جەمال نەبەز.

- ڕۆحی پاکی مامۆستام شێرکۆ مەحموود خەیات ، عەلی باوە دەروێش.

-کاک سەلام و لەیلا و ڕێژوان ، کاکە تایەری مەلا ڕەزا کەسە هەمیشە لە یادەکانم خوالێیان خۆش بێت.

- شاعیری گەورەی کورد جەلالی مەلەکشا.

- ئەوانەی لە خەمی نیشتیماندان.

نوسەر

پێڕست

دەسپێک.......... 7
شەهید بەکر عەلی.......... 8
قادر شکاک، مێژوونوسێکی پاک.......... 9
دایک.......... 17
لەم یەکگرتنەوەیە بەگومانم تا.......... 19
کوردستانی بوونی کەرکوک و بەڵگەنامەکان.......... 22
گرانی بازاڕو بێ دەنگی دەسەلات.......... 25
عێراقی دوای هەڵبژاردنو ئەگەری پارچە پارچەبوون.......... 28
سەدام و پەراوێزبوونی لەمێژووی دادگادا.......... 31
بەڵێ ئێمەش لەگەڵتانین بەلام.......... 35
خەمی کەرکوکو بێ خەمی دەسەلاتی کوردی.......... 38
هەرێمەکانی جیهان و هەوڵدان بۆ سەربەخۆیی.......... 41
هەگبەکەی دیمستۆراو.. ڕای شەقامی کوردی.......... 44
چاوپێکەوتنی ڕۆژنامەوانی.......... 49
بەڕێز کاک دکتۆر بەرهەم 55
عێراق لەململانێی داهاتو دەسەلاتدا.......... 59
کورد لەگەمەی دانوستانەکاندا.......... 65
شێخ سەعیدی پیران وەک شێخێکی تاریقەت یان ئەندام لەڕێکخراوێکی نەتەوەیدا.......... 73
گەنگەشەی ڕیفراندۆمو پرسی سەربەخۆیی کوردستان لە سلێمانیەوە.......... 78
سەت ساڵ تێدەپەڕێ و هەر لە سلێمانیدا میوانم.......... 82
پرۆفیسۆر. دکتۆر. جەمال نەبەز هاوڕێ ی قەڵەم و شکۆفەی بیری نەتەوەیی.......... 86
خوێندنەوەیەک بۆ کتێبی (فەلسەفەو ڕامانی یارسانی لە فەرهەنگ و کۆمەڵگەی کوردەواریدا.......... 91
گەشتێک بەناو ژیانی ئەدەبی حەمەی مام ئەوڕەحمان-داو چەند یادەوەرییەک.......... 95
خەوێک لە کوردستانی ئازاد.......... 101
بابەکی خوڕەمی.......... 105
ئالای کوردان.......... 106
دادە هێرۆ سلاوتان لێبێت:.......... 107
بەڕێز کاک بەرهەم صالح.......... 111
ئەحمەد شەماڵ.... دەنگێکی بەسۆز لە دامێنی شارەوە.......... 115
ئەو دەمەی مێژوو مەرگی سەرکردەیەک دەگێڕێتەوە.......... 117
دەبوایە زیندان شەرمی لێ بکردایە.......... 119
ئەبوایە ئەم نامەیە بنووسم.......... 125

لاپەڕە پرشنگدارەکانی دوێنێ لە ساڵیادی ڕۆژنامەی (کورد) دا.. 129
مەرگی تەوار... 135
ڕێبواری ئەنوەر بەگ لەپێشوازی مام دا.. 137
ڕۆڵی عەشیرەت لە شۆڕشەکانی کوردا، عەشیرەتی شکاک بە نمونە................................ 139
خوێندنەوەیەک بۆ کتێبی سەد مەتر لە ئاسمان... 144
بەبۆنەی چلەی هەڵوەرینی هیواوە.. 149
محمود خانی دزڵی لەنێوان دووکەوانەی مێژوویی دا.. 151
مەحمود خانی دزڵی لەدیدی (جیم لیز)ی نائیبی حاکمی سیاسی هەڵەبجەوە..................... 155
کورد لە خولگەی چاڵدێراندا.. 165
مەراسیمی کردنەوەی باخچەی مامۆستا بەشیر مشیر... 173
ریفراندۆم لەهزرو بیری من دا.. 176
لەیادی 15 ساڵەی کۆچی دوایی مامۆستا مەحموودی مەلا عیزەت دا................................ 179
چەند ساتێک لەگەڵ ئازارەکانی خورشیده بابان دا 183
پەیڤێک بۆ ڕۆحی گەشموردەی کاک فایەق سەعید... 189
خوێندنەوەیەک بۆ کتێبی «جوگرافیای مێژوویی عەشیرەتی شکاک.. ڕۆڵی لە بزوتنەوەی کوردایەتیدا»... 191
سابیر بەگ یەکێک لە سمبولەکانی شۆڕشی شێخ مەحموود... 203
بۆ تامین خانی خێزانی کاکە حەمە.. 207
پێشکەشە بە کەژاڵی ڕۆح پەپوولە.. 208
دووساڵ تێپەڕی بەسەر مەرگی مامۆستا زەند دا.. 211
ڕۆژنامەی کورد... 214
نامەیەک بۆ مەلیکی کوردستان جەنابی شێخ مەحموود.. 215
یادی ڕاپەڕینە مەزنەکە... 217
گەڕان بەدوای سۆزێکی وون بووی نیشتیماندا.. 221
چاوخشاندنێکی خێرا بەخاک و کەلتورو مێژووی کوردەواری دا 227
کورد لە قوڵایی کێشەکاندا... 231
نامەیەک لە لایەن نووسەر جەمال شێخ عەلی نووسراوە.. 235
پەسڵان.. 237
ئەبو مسلم ی خۆراسانی (بە هزادی کوڕی عەبدالڕحمان).. 239
قادر شکاک.. 242
قەلەندەرخانەکەی شکاک، (قادریات)... 243
نامەی جەمال نەجاری نوسەر و ڕۆژنامەنوس / فەرەنسا.. 245
نامەی خوشکی بەڕێزم نوسەر و ڕۆژنامەنوس و چیرۆکنووس دکتۆر لەیلای قادری ساکار/ فەرەنسا.......... 246
مێژوو.. 247

دەسپێك

دەمێکە بیرۆکەی کۆکردنەوەی ئەو نوسینانەم لا گەڵاڵەبوو کە لە ڕۆژنامەو گۆڤارەکاندا بڵاوکراوەتەوە، بە مەبەستی کۆکردنەوەیان وام بە بیردا هات قۆڵی لێ هەڵماڵم و ئەو گۆڤارو ڕۆژنامانەی لەبەردەستمدا بوو پۆلینیان بکەم و بەپێی ڕۆژ و ساڵەکەی ڕیزبەندیان بکەم سەرەتا کارەکەم بەلاوە زۆر گران بوو، هەندێکیان دەبوایە جارێکی تر تایپ بکرێتەوە، بەڵام سوپاس بۆ خوا کارەکە باش هات بەدەستەوە زۆر پێوەی ماندوو نەبووم، ئەمەش تەنیا بۆ خزمەتێک بوو تابتوانم لە دووتوێی کتێبێکدا پێشکەش بە خوێنەرانی بکەم.

بیرۆکەی ناونانی کتێبەکەش (بە قەندیل دا هاتین) دەگەڕێتەوە بۆ ئەو ڕۆژانەی باوکم و پورم کە منداڵ بوون دوای ئەوەی دوژمنانی کورد لە پێش چاویانەوە دایکیان دەکوژن و ئەمانیش لەگەڵ هەندێک لە خزمە نزیکەکانیاندا بە ئاوارەیی ڕوو لە قەندیل دەکەن بە مەبەستی دەربازبوون لەو کوشتارو ڕاوەدوونانەی هات بەسەر کوردانی ڕۆژهەڵاتدا، پووری تەمەن شەش ساڵانم لەبەر لاوازی و برسێتی لە گەرووی قەندیل دا گیانی بە کرێوەی بەفر سپارد ئیتر باوکیشم بەو منداڵیە کە تەمەنی(١٠) ساڵان بووە ڕێگای باشووری کوردستانی گرت و هەر لێرەش گیانی سپارد، هیوادارم لەم ڕێگەوە توانیبێتم خزمەتێک بە نەتەوەکەم بکەم.

٦ / ٦ / ٢٠٢٠

سلێمانی

شەهید
بەکر عەلی

ئای لە عەزابم
چۆن تەرە نابم
شەقامێك نییە، ڕاوی نەنابم..
ڕۆژێکم نییە،
بەدیار سوتانی عومری دایکمەوە
هەتیو و گریاو هەڵنەکورمابم..

هاوار لە عومرم
بۆ ئینسان نەبم؟
بۆ حیکایەت بم؟
بۆ حەقم نیە بە حورمەتەوە،
لە تێپەڕبوونی عومرم شایەت بم؟

قادر شکاك،
مێژوونوسێکی پاك

■ ڕەهبەر سەید ئیبراهیم

تاریخ تاریکە، لە کوردی نزیکە، مێژوو لەمێژە، خەونێکی درێژە، مێژوو گوماناوی وناڕوونە، جۆراوجۆر ڕاو بۆچوونە، ئاگردانێکی گەش ورەشە مێژوو، تەژییە لەکۆڵەوژو رەژوو، تابلۆیەکە لەتاوان ودڕندایەتی، لەڕووداو وبەدبەختی مرۆڤایەتی، جەنگ ئاهەنگی مەرگە، شەڕ وکارەساتەکان بە بەڵگە، خۆی مێژوو زانستی زانستەکانە بەرایەڵ، بریتییە لە تۆماری هەموو ئاڵوگۆڕێکی سروشت وکۆمەڵ، واتە چیرۆک ولێکۆڵینەوە وگێڕانەوەی ڕووداوی پێ زانراو، بۆ کورد مەسەلەی ناسنامەی نەتەوەیی وسنوری نیشتمانی بۆتە دیاریکراو، پڕۆژەی تێکشان گەورەتر وبەهێزتر بووە لە بەرنامەی بنیاتنانەوە وزیندووبوونەوە، کارەساتەکان بەلارێ دا براون

وتەماوین خراونەتە بۆتەی لەبیر چوونەوە، مێژوو ئەو هەموو ڕووداوانە دەگرێتەوە کەبەسەر مرۆڤدا تێ پەڕیوە، لەڕاستیدا کەس نییە بەدروستی بزانێت کەی مرۆڤ پەیدابووە و چی دیوە و چی نەدیوە، ڕاستی پتەوە وەک ئەڵماس، ناسکە وەک گوڵە ڕێواس، خاکو خۆڵی سەر گۆڕی مرووەکان، وڵاتیان دروست کردووە بۆ زیندووەکان، سەردەمی زێڕین لە داهاتوودایە نەک لەڕابردوو، مەگەڕێ بەدوای گەڵاو گوڵی وەریوی بابردوو، ڕابردوو ناگۆڕدرێت دەتواندرێت شتی لێ فێربین، پەند و وانەی لێ وەربگرین و پێی ژیر بین، بلیمەتی و زانایی لە پەندی نەتەوە دەردەکەوێ، بەپەند و وانە وەرگرتن بەئەزموون سەردەکەوێ، ڕووخساری مرۆڤە مەزنەکان دەخوێندرێتەوە، وتە وئەزموونی بەنموونە دەهێندرێتەوە، چاو مرواری دەم وچاوە، هەیە گیانی بە گوڵ چنراوە، ژیان شانۆیە، مرۆڤ ماک وتۆیە، مرۆڤەکان ئەکتەرن ڕۆڵ دەگێڕن نۆرە بەنۆرە، دەوران دەورانە چەرخی زەمانە زۆر جۆرە، ئاسمان گەورەیە بۆ هەموو باڵندەیەک، ئازادی هەرپچڕانی کۆت نییە بۆ هەر بەندەیەک، باڵندە شاپەڕێکی بریندارب ناتوانێ بفڕێ، دژمنێ زمانی شیرینی هەبێ لەشمشێر تیژتر دەبڕێ، ویژدان ڕاستی دەخوڵقێنێ بیردۆزە، دەربڕین بیروڕا ئازادیش بێ ڕاستی پیرۆزە، ناسینی خەڵک زانایی یە، ناسینی خۆت ڕۆشنایی یە، سێ شت زۆر سەخت و جێی باسن، خۆناسی وپۆڵا وئەڵماسن، هیچ ماڵێک نییە شووشەی تێدا نەبێ، مرۆڤیش نییە خەوشێکی لێ پەیدا نەبێ، مرۆڤ ڕووبارە تاقوڵتربێ ئارامترە، تاپڕ زانیاری بێ ژیرتر وبەفامترە، لەزێڕ چاکترە ناوبانگی چاک، وەک شیری حەڵاڵی دایک پاک، بەختەوەری ئەفسانەیە، خەفەت نەخۆشخانەیە، (ڤیگتۆر هۆگۆ) هاتۆتە گۆ، گوتوویەتی ئەو کەسەی گیانی بەختەوەری هەبێ، دەبێت کتێب وبرادەری خوێنەری هەبێ، ماڵێ بێ کتێب وەک ژووری خەوتنە بێ پەنجەرە، جەستەی بێ گیانە وبێ ڕوح لەبەرە! کتێبخانە سامانێکی گەورەیە لەژوورێکی بچووک، تاریک وبێ گوڵە ماڵی بێ قەڵەم وکاغەز وپەرتووک، پەرتووک کلیلی گەنجینەی ژیرییە، ئاستی هۆشیاری و رەوشەنبیرییە، قەڵەم زمانی عەقڵە،

نووکەکەی گوڵ وچقڵە، پەرتووک پەنجەرەیە تەماشای جیهانی پێ دەکەی، پەرە بە پێشکەوتن وڕووناکبیری وژیری دەدەی، مرۆڤ بێ زانیاری وەک گوڵێکی بێ بارانە، باخێکی وشکە لەناو دڵێکی وێرانە، وشەیەک لەدڵی پاکەوە سەرچاوەبگرێ پڕە لەڕاستگۆیی، دارێژراوبێ لە بیرێکی سەربەخۆیی، ڕاستگۆیی سەرەتاو بەشی یەکەمی کتێبی سەرکەوتووە، بۆچوونی هەر نوسەرێک لەپەرتووکەکەی دەرکەوتووە، ئوستاد بشیر مشیر فەرموویەتی، قوەتی موئەلیف لەموقەدەمیەکەیەتی، لەدڵێکی ڕاستگۆ هێز دەدۆزرێتەوە، گەر دەرفەت و هەل بقۆزرێتەوە، مەبەستی زانست گەڕانە بەدوای بیرێکی ونبوودا، لەناخی گەنجێکی پێگەیشتوودا یان لەپیرێکی تێ گەیشتوودا!.

***

گەواڵە هەور هەیە تنۆکە بارانێکی نەباراندووە، گوڵ هەیە بێ بۆن گوڵاوێکی نەپرژاندوو وتە کە زۆر رازێندرایەوە ئامانج ناپێکی، بەڵام شکاکێک شایانە گوڵاوی لێ دەتکێ، گەواڵە هەورێک بەباران، گوڵێکی بۆنخۆش لە گوڵستان، لەزەمانی سمکۆ شکاکی، مەربووتن بەسلێمانی وخاکی، لەئاگردانی سابیر ئەحمەد شکاک لەو وەچاغ، ساڵی ١٩٦١ لەشاری سلێمانی لەگەڕەکی چوارباغ، لەکوڕ تاقانە وتاک، لەدایک دەبێ قادر شکاک، بەچوار ساڵی باوکی دەمرێ، لە گۆشی دایکی گۆش دەکرێ، گۆشی دایک نەرمترین سەرینە، پڕ لە سۆز وگەرمترین ئەوینە، دڵی دایک قوتابخانەیە، مامۆستایەکی ئەفسانەیە، هەموو قوتابخانەی جیهان دەرسی دایکت ناداتێ، چی پرۆفیسۆر وزانا وبیرمەندی ناگاتێ، دایک پیرۆزترین بوونەوەرە، دڵسۆزترین ڕاهێنەرە، گورجیەخانی دێ ڕەشی، شکاک گۆش دەکا لە باوەشی، بەناز پەروەری ونازداری، بەسۆز وهێز و ڕێزداری، نوێژە پڕ نزاکانی دایکی، بۆتە سەرچاوەی ئەمەکی و پاکی وچاکی، پێی دەخوێنێ هەرچەند بۆی ناسازێ خەون ونیازی، بەڵام بروانامە دەهێنێ لە ئامادەیی پیشەسازی، بەهۆی کار وکاسبی خۆی دەژێنێ، زوو هێلانەی خێزانی پێک دەهێنێ، مەلی نامۆ خوا هێلانەی بۆ دروست

دەکات، لە هەموو خۆشیەک بێ بەشی ناکات وبۆی ڕێکدەخات، باخیان نەبوو وشک، شکاک خۆیی و خوشک، لەجەرگەکەی شار لەشەقامی مەولەوی، پیاوێکی قژپرو قۆز وقەوی، دوکانێکی بچووکی هەیە لەناو دڵێکی گەورە، یانەی نوسەر وسیاسی وکاسبکارانە بەدەورە، ئەو دوکانە بچووکە، خۆی چیرۆک وپەرتووکە، نوسینگە و پرسگەی ڕێبوارانی شارە، بۆ بەهرەداران وسیاسەتمەداران وکاسبکاران پێگەو هەوارە، کونجی قەناعەت ومەکۆیە، بۆ ئەو ئەدەب وهونەر وسیاسەت ومێژوو سەکۆیە، لەبۆچوون وڕای جیاواز، چەپکە گوڵە وسینەواز، هەروەک دوکانەکەی بشیر مشیر، خڕدەبنەوە خەڵکی سیاسی وڕەوشەنبیر، شکاک میراتگر و بەشیریستە، لە باوەڕ وپابەند بەحزبی سۆشیالیسیتە، کاسبکار وسیاسی ومێژوونووس، نووسەر وخاوەک کتێب ونوسین وپێنووس، بەرهەمەکانی:

+/ بارودۆخی سیاسی کوردستان لەنێوان ساڵانی ١٩٠٥-١٩٣٠.

+/ کورد لە مێژووی ڕووداوەکانی سەردەمدا ١٩٣٠-١٩٦١.

+/ جوگرافیای مێژوویی عەشیرەتی شکاک لەڕۆڵی بزوتنەوەی کوردایەتیدا.

خەرمانەی وتارەکانی دەکاتە گەردانەیەک، بەناوی (قەندیل داهاتین) وەک نیشانەیەک، ڕۆح لەقەندیل، قەت نابێ دیل، ئەو قەندیلە ڕۆحی ڕێبازی ڕادەژاند، (قەندیل بەغدای هەژاند)

لەبەرزایی قەندیلا
ئازاوبەرزن گەریلا
دەیسەلمێن کە مەردن
ئاسۆی ئومێدی کوردن

*

قەندیل مەندیلی کوردە
بۆ ڕێی ئازادی پردە

*

بەرزترین لوتکەی قەندیل(شەمۆڵ)ە، پڕ لە ڕەنووە بەفر وکانی ومێرگ وگوڵزار و لەوەڕگە وبژوێن وهۆبەو مۆلە، هەوارگەی مەڕدارانە، لانەی شاسۆو تەوارانە، زاڵ وسترانیژی وسەرسنوورە، شوورەی بەرگری ڕەنگین بەگوڵاڵە سوورە، زێدەڕۆیی نییە شاعیرەکان شعریان هەڵداوە بەسەر ئەو دیمەن وسروشتە، خاکی پاکی ڕازاوەی کوردستان وەک بەهەشتە، ئاوی کەوسەرە، خاکی گەوهەرە، شکاک وشەکانی بەقەندیل داهێناوە، کتێب ونوسینەکانی بەمێژوودا گێراوە، عەشیرەتی شکاکی، باسی کردووە بەچاکی، شکاک دووەم هۆزی گەورەی ڕۆژهەلاتە، مێژووییان خوێناوییە پڕ کارەساتە، لە مێژوودا هەر باس لەوە دەکەن سمکۆخانی شکاک، مارشەمعونی ئاسووری کوشتووە، باس لەوە ناکەن لە تۆڵەی ئەو لە دوو ڕۆژدا ١٠-١٢ هەزار کوردیان لەناو بردووە، باس لەوە ناکەن دایکی سمکۆی شکاک (دوڕییە خانم) هەر قاچێکیان بەستۆتەوە بە ئەسپێکەوە لاشەیان دووکەرت کردووە، بەو بێ ویژدانییە، کە نموونەی لەمێژوودا نییە، بەقەد گۆمی ورمێ خوێنی شکاکەکانیان ڕشتووە، ژن ومنداڵ وپیر پەککەوتەیان رەشەکوژ کردووە وکوشتووە، ئاوارەیان کردوون،ماڵیان بەتاڵان بردوون، تەمەر خانی شکاک کەوتۆتە کۆیە لەوێش مردووە، لەکۆیە نێژراوە بەو شێوەیە شیوەنیان بۆ کردووە بەشین وگریان:

کێ مردییە؟ تەمەرخان
چی لەسەرە؟ گوڵ وڕیحان
حوتک وجەمال
حوتک وجەمال

سمکۆخانی شکاک، قارەمانی گەل وخاک، ڕێک پۆش وبەپۆشتە وپەرداخ، سەردەمیانە ئاوێتەی شاروشاخ، ئینگلیزەکان سەرسام بوون بە جلوبەرگ وچەکمەکەی، بەپیانۆ وهێڵی تەلەفۆن و گالیسکەکەی، بەکۆشکەکەی، کە دروستکرابوو لەسەر دەریاچەی ورمێ بە هونەری

بیناسازی، سەرکردەیەک بوو هیمەتی بۆ دەوڵەتی کوردی بوو نیاز و ڕێبازی، لەسەر ئاستی کوردستانی گەورە یەکەم قوتابخانەی کوردی کردۆتەوە وەک مێژوو بۆتە موژدە، لەشارۆچکەی (خۆی)لە ١٩١٣/١٠/٢٧، ساڵی ١٩١٩ بایەخی ڕۆژنامەوانی زانیوە ئەو سەردەم، ڕۆژنامەیەکی دەرکردووە بەناوی (ڕۆژی کورد وشەوی عەجەم) لەنێوان بەرداشی (ڕۆم وعەجەم)دا ڕەنجی کوردیان بەبادا، ویژدانی مێژوو ناهەژێ، خوڕەی خوێنی کورد بەهاژە هەر دەپڕژێ، باس لەوە ناکەن بەناوی ئاشتی وگفتوگۆ، سمکۆ شکاکیان هێنا بەتەڵە ودرۆ، کوشتیان خۆیی وکوڕی وخورشیداغای هەرکی لە شاری شنۆ، سوکایەتیان بە تەرمەکەیان کردووە، قژیان ڕاکێشاوە وێنەیان لەگەڵ گرتووە، عەلی خانی باپیری سمکۆ شکاک لەزیندانی تەورێز، بەکۆت وکەلەپچە وزنجیری ئەڵقەڕێز، بەهەڵواسین ولەژێر ئەشکەنجەدا مردووە، جەعفەراغا برای سمکۆیان گۆڕ بزر کردووە، ستەم کردن لەهۆزی شکاک وسمکۆ شکاکی، پڕ کارەساتە بەسامناکی وترسناکی. هەندێ نوسەر وازیان لەوتەی بێ سەروبەر نەهێنا، (تاریخی دەرنەهێنا تەئریخی دەرنەهێنا.

***

وشە بەوشە کتێب دروست دەبێ، بەشەونخونی، بەماندووبوونی، بەهێزی دەستو چاو وهەست دەبێ، بەیەک بەرد دروست ناکرێ دیوار، وەختی زێڕینی دەوێ بەکات وبوار، پێپیلکە بە پێپیلکە، بەسەر دەکەون بەرەو لوتکە، کورد زۆر تاریخی بەتاریکی نوسراوەتەوە، بەشی گەشی شاردراوەتەوە، عەبدولقادر شکاک، وەک مێژوو نووسێکی پاک، بەڕاستی وچاکی وپاکی وڕووناکی، گەشی کردووتەوە لایەنی تاریکی تاریخی هۆزی شکاکی، قەندیل نابێ بێ هەڵۆ، بۆیە وتارەکانی کردە مەڵۆ، (بەقەدیل داهاتین)هێمای بەرگری وخەباتین، خۆڕاگری کارەسات ونەهاتین!. ئەمانەتی مێژووبن، ڕیشەی کورد قەت نایەلەبن

تێبینی:

+/ شەهیدکردنی سمکۆ شکاک لە ١٩٣٠/٦/٢١ شاری شنۆ.

+/ کوژرانی مارشەمعون بنیامین لە ١٩١٨/٣/٣.

+/ قەندیل بەغدای هەژاند» نوسینی ڕێباز

شاسۆ: هەڵۆی نێر

تەوار:هەڵۆی مێ

بەقەندیل داهاتین: ناونیشانی کتێبی (قادر شکاک)ە کۆمەڵێ وتارە.

سەرچاوەکان:

١. زانیاری لە ئەکاونتی قادر شکاک.

٢. جوگرافیای مێژوویی عەشیرەتی شکاک.

٣. پەند وقسەی نەستەق.

٤. دیلانە ومۆزیک.

٥. مێژوو-کەمال مەزهەر.

٦. مێژووی کورد وهاوسێکانی-جەلالی ئەمین بەگ.

٧. ئەندێشە ورەفتار.

٨. گوڵبژێرێک لە وتەی ناودارانی دونیا.

٩. مێژووی کۆیە-تایەر ئەحمەد حەوێزی.

١٠. دیوانی شێخ ڕەزای تاڵەبانی

گورجی ئەمین نادر زەنگەنە
١٩٨٥ - ١٩٢٣

دایك.....

ئەی بونەوەرە پڕ سۆزە میهرەبانەکەی نێو خەیاڵدانی منالیمان، ئەی فریشتە رۆح سپییەکەی ناو دەروونمان، کە هە موو جوانیەکانی ژیان لە تۆدا کۆدەبێتەوە و لە جوانی تۆوە چێژ لە ژیان وەردەگرین، تا ئەوکاتەی کە لێمان دووردەکەویتەوە، ئەوسا هە ست بەو سەرگەردانیە دەکەین، کە توشمان بووە، چ جای دایکێک هەموو تەمەنی جوانی و لاوی خۆی لە پێناوی دوو جگەرگۆشەیدا بەخت بکات، کاتێک هاوسەرەکەی ئەمرێت لە بارودۆخێکی ناهەمواردا هەژاری و نەخۆشیش بەرۆکی گرتبێ و هەڕەشەی مەرگی لێ بکات، ئەوە مەگەر تەنیا دایکە کلۆڵەکەی من بێت، دەنا بڕوا ناکەم کەم هەبووە بەوشێوەیە شان بداتە بەر ئەو بارە گرانەو بتوانێ ڕوو بەڕووی هەڕەشەکانی ژیان ببێتەوە، دایکە گیان وا چەند ڕۆژێکی تر (٣٤) ساڵ بەڕێ دەکەم بەسەر مەرگی ناوادەتا، دایە دەزانی بۆ ساتێکیش لە یادم نەکردووی! مەگەر هەر خۆم بزانم چیت بۆ من و خوشکەکەم کرد، چەندە ماندووبوویت بەدەست ژیانی سەختی ڕۆژانەوە من هەمیشە شانازیم دەکرد بە دایکایەتی تۆوە و بە قەڵایەک تەماشام دەکردی، بەڵام لەگەڵ مەرگدا هیچ ناکرێ (٣٤) ساڵ تێ دەپەڕێ و بەڵام من هە ر خۆم بەو منالە دەزانم، کە وەک دوو

هاوڕێ قۆڵمان دەکرد بەقۆڵی یەکداو وردورد قسەمان بۆ یەکتری دەکرد، سوێنی تۆ تەنیا بەسەری من و خاڵە گیان بوو بۆیە هیچم پێ ناکرێ تەنیا چەند پەیڤێکت بۆ بنووسم و بڵێم قوربانی سەری پیرۆزی سپیت بم و قوربانی لەش ولاری جوانت بم، قوربانی قاچە بێهێزەکانت بم، قوربانی کەواو دەسماڵ و سەرپۆشی سپی جوانت بم، ئەی ژنە سەلارە لەسەرخۆکە، ئەی خانمە سەنگینە خۆشەویستەکەی گەڕەک دوای تۆ بە (٢٨) ساڵ هێشتا خەڵکی گەڕەک دەڵێن خانوەکەی پورە گورجی دڵیان نایە ناوی خەڵکانی تر بخەنە سەر خانووەکە هەر بەناوی تۆوەیە هەرچەندە خەڵکانێک هاتونەتە گەڕەک قەت تۆیان نەدیووە و نەشیان ناسیوویت دایەگیان هاوڕێکانم هەروەک من پێت دەڵێن گورجی گیان ئای چەندم پێخۆشە کە دەڵێن گورجی گیان، یان سوێندم ئەدەن بەگیانی تۆ، دایکە من پەروەردگار (١٠) فریشتەی دابومێ، بەڵام مرواییەکم تۆبووی ڕۆشتی بە جەستە، بەڵام بەڕۆح هە ر بەیەکەوەین، ئامۆژگاریەکانت لەگوێ دەگرم، شەرت بێ لەو دنیا ئەبەدییە ئەزەلیەش هەموو فەرمانەکانت جێبەجێ بکەم، دایکە میهرەبانەکەم دایکە شیرینەکەم بەهیوای دیدارتم... قوربانت بم.

لەم یەکگرتنەوەیە بەگومانم تا.....

یەکگرتنەوەی هەردوو ئیدارەی کوردستان مایەی دڵ خۆشیە، بەڵام هەر لەسەرەتاوە نەدەبوو ئەم دابڕانە ڕووی بدایە، چونکە زەرەرمەندی یەکەمی گەلی کورد بووە، لەدەرەوەی کوردستانیش، ناوو ناوبانگی کوردی لەکەدارکرد و بووینە مایەی شورەیی بۆ دۆستەکانمان، دوژمنەکانیشمان سوودمەندبوون، بۆیە ئەکرێ سەرکردایەتی هەردوو حیزبی دەسەڵاتدار داوای لێبوردن لە گەلەکەمان بکەن...بەڵام چۆن ئەتوانن ئەو متمانەیە بگەڕێننەوە. چۆنو بەچ زمانێک داوای لێبوردن لەدایکو باوکی ئەو پێشمەرگانە دەکەن کە بوونەتە قوربانی لەم نێوانەدا....

هەرچەندە ئەمە خواستنی زۆرینەی کەسوکاری ئەو قوربانیانەن، بەڵام قەرەبووکردنەوەیان چۆن دەبێت؟ زۆر ڕەوایە پەنجە بخەینە سەر برینە سارێژنەبووەکانمان، تا جارێکی تر ئەم کارەساتە ناوخۆییە ڕوونەداتەوە. لەم دووبەرەکیەدا هەندێک کەس سوودمەندبوونو ڕەنگە زۆرتر ئەم یەکگرتنەوەیان پێ خۆش نەبێ، کە گەلی کورد باجێکی گرانی داو کێشە ڕەواکەمانی بەدوادا هێنا. زیاتر لە ٩ ساڵ کۆبوونەوە و دانیشتنی مەکتەبی سیاسی هەردوولا کە درێژترین ڕێکەوتن بوو لەسەر

ئاستی نێوخۆ و دەرەوەدا، کە لە دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە مێژوو بەخۆیەوە نەدیوە.

سەرکردایەتی یەکێتی و پارتی مژدانە ئەدەنە خەڵکی کوردستانو وەک جەژنانەیەک یان خەڵاتێک ناوی لێدەنێن. خۆ گەلی کورد لەخۆوە نەچووە پەلاماری چەک لەبرای خۆی بدات، جگە لەجولاندنی سیاسی نەبێت لەگەڵ هاندانی لەپشتەوە. ئەبوایە سەرکردایەتی یەکێتیو پارتی لەلێدوانەکاندا وەک دەستکەوتێکی مێژوویی باسیان نەکردایە، جگە لەچەند فاتیحایەک بۆ گیانی پاکی ئەو بێ گوناهانەی، کە بوونە قوربانی خواستەکانی سەرکردایەتی سیاسی، بۆیە لەم ڕۆژی یەکگرتنەوەیەدا ڕوو لە شەهیدانو قوربانیانی شەڕی ناوخۆ دەکەم، درود بۆ گیانی یەکە بەیەکەیان دەنێرمو سەری ڕێزیان بۆ نەوی دەکەمو فرمێسکی غەمیان بۆ دەڕێژمو دەستی دایک و باوکیان ماچ دەکەم و فرمێسکی قەتیسماوی چاوی منداڵە بێ نازەکانیان دەسڕمو سەریش لەئاستی خێزانی بەشەرەفی شەهیدەکاندا دائەنەوێنم، هاوخەمیان دەبم، بەشەرمەوە تێیان ئەڕوانم، ئەمە بۆ منی بێ گوناە، کە هیچ دەستێکم لەبرا کوژی دا نەبووە و نیە، ئەرکێکە لەئەرکەکانی سەرشانم، چ جای سەرکردەکانی خاوەن بڕیاری براکوژی چۆن لەم مەرگەساتە دەڕوانن. ئای کە شەرم دای گرتم، بەبیستنی مژدەی یەکگرتنەوە، چونکە شەڕ لەگەڵ کێ، ئاشتبوونەوەو یەکگرتنە و لەگەڵ کێ و ئیتر خاوەن بڕیارەکانی کورد چیمان پێ دەفرۆشنەوە!! وەک داهێنانێکی گەورەیان کردبێ، دەیانەوێ بەم یەکگرتنەوەیە بمان هێنە سەر جادەو هوتافمان پێ بڵێنەوە، سالانێکی زۆر بوینە بنێشتە خۆشەی سەر زمانی دوژمنەکانمان. هێندەی خەریکی ڕێکخستنەوەی ماڵی خەڵکی بووین، هێندە ئاوڕومان بەلای خۆماندا نەئەدایەوە.

هەرچی خەڵکی ئەم کوردستانە بوو دابەشتان کرد. ژنو مێرتان لەیەک دابڕان، دراوسێ لەدراوسێ بووە دوژمن، خزم لەخزم دابڕا، کوڕ لەسەنگەری بەرانبەر لەباوکیدا شەهیدبوو، خێزان دەناسم لەژنو مێرد، کەلەدوایین ڕۆژانی تەمەنیاندا لەیەک دابڕانو هەر یەک بەلایەکدا، تامردن یەکیان نەبینیەوە.

فرمێسکمان زۆر ڕشت بۆ دابڕانی دانیشتوانی شاری بەرلین، بەهۆی دیوەارێکی سیاسیەوە، کەلەم دیوو ئەو دیوو برا هاواری خوشکی دەکردو بۆی نەبوو بیبینێ، کەچی خۆمان خراپترمان بەخۆمان کرد، پاش زیاتر لە ١٢ساڵ، ئێمەش یەکدەگرینەوە، خۆمان ڕێکدەخەینەوە، بەڵام توێژێک لەنەوەی نوێ هاتنەمەیدان. نەوەیەکمان لەدابڕاندا پێ گەیاند، ئەوجا مزگێنی درا کە بووینەوە بەیەک.

هەرچەندە لەم یەکگرتنەوەیە بەگومانم، تاسەرژمێری ڕاست و دروست ئەنجام نەدرێ، دەنگی دیموکراسی هەر لەگوێ و دڵو قوژبنی هەموو ماڵێک پڕ نەکات، هەڵبژاردنێکی سەرتاسەری نەکرێت و پەڕلەمانێکو حکومەتێکی دیموکراسی نەیەتە ئاراوە، هەر بەگومانم. تا دەسەڵاتی حیزب لەپەرلەمانو حکومەت دوور نەخرێتەوە، هەر بەگومانم تا مەنسوبیەتو مەحسوبیەت لەئارادا بێت، هەر بەگومانم. تا تواناکان نەگەڕێنەوە بۆ کەسە شیاوەکان لەدامو دەزگاکانی حکومەتدا، هەر بەگومانم. کەواتە وەک گەل گەیشتمە ئەو ڕایەی، کە لە خۆشم بەگومانم، هەرکاتێک ئەمانەتان کرد، ئەوسا ئێمەی هاوڵاتیانی کوردستان ستایشی ئەو ڕۆڵەتان دەکەین و هەمووان دەڵێن، ئەی نەوەی نوێ، ئێمە تا ئێرەمان هێنا، ئێوەش خۆتانو مەعریفەتان، خۆتانو ویژدانتان.. چونکە ئێمە لێکەوتین، نۆرەی ئێوەی بەجۆشە. ئەوە ئاڵای کوردستان ئەوە پەرلەمانو حکومەت. وەک چۆن قازی نەمر هەر لە جبەخانە و دارایيو ئاڵا پیرۆزەکەی مهابادی تەسلیم بەگەل کرد، خۆشی ڕێگای هەتا هەتای و پەتی سێدارەی دوژمنی هەڵبژارد...من ناڵێم ئێوەش هەمان ڕێگا هەڵبژێرن بەڵکو ئەوەی توانای نەما، بەرێزو تەقدیرەوە لەماڵەوە مەدالیای شەرەفی نەتەوەکەی لەبەرۆکی بداتو کوردستانیش بۆ نەوەکان، تا بەرەو ئاسۆیەکی ڕوونتر هەنگاوبنێن.

٢٠٠٤/١/١٥

کوردستانی بوونی کەرکوك و بەڵگەنامەکان

بەبڕوای من هێندە باس لە کەرکوک دەکرێت بەو شێوەیەی کە ئێستا میدیاکان باسی لێوە دەکەن کە زۆرجار دەکەوینە هەڵەی مێژووییەوە، ئێمە بڵێین عەرەبی عێراقو دەوروبەر گوێ بە داخوازیەکانمان ناگرن، چونکە وا جۆشدراون کە عێراق بەشێکە لەنەتەوەی عەرەبو هەرگیز جیا نابێتەوە، بەڕای من هێندەی خۆتان تەرخان دەکەن بۆ وەڵامدانەوە، هێندە خۆمان تەرخان بکەین بۆ بەڵگە مێژووی یەکان، ئەو بەڵگانەی کە حزبی بەعس کاتی خۆی بۆ تەعریب کردنی کەرکوکو ناوچەکانی دەوروبەری دەری کردووە. بەناوی ئەنجومەنی شۆڕشی عێراق.

بەپێی هەموو بەڵگەنامەکان ڕووبەری کەرکوک و ئەو ناوچانەی دەوروبەری ٢١هەزار کم چوارگۆشە بووە. ئینجا وردە وردە بڕیار بە بڕیار ناوچەکانی لێ دابڕاوە و خراوەتە سەر شارەکانی تر وەک خورماتوو بۆ سەر تکریت و کفری بۆ بەعقوبە و چەمچەماڵ بۆ سلێمانی، پردێ بۆ هەولێر.

بەم شێوەیە ڕووبەری کەرکوک بچووک کراوەتەوە لەڕووی دانیشتوانیشەوە بەهەمان شێوە چونکە لابردنی ئەو ناوچانە کە هەمووی کوردە و بەمەش

هەم دیمۆگرافیای کەرکوک دەگۆڕن هەم لەڕووی دانیشتوانە کوردەکەیەوە بەرەو پاکتاوی ڕەگەزی بران و ڕووبەری کەرکوک کەمبووەوە بۆ ٩٠٠٠ کم چوارگۆشە بابزانین بەڵگەنامەکانی حزبی بەعس چی بڵێن.

بەڵگەنامەی ژمارە (١)

نوسینگەی جێگری سەرۆک، زۆر نهێنیو تایبەت ژمارە ١٤٤ بەرواری ٢٠٠٠/٦/٩لەبەرئەوەی کەرکوک یەک پارچەیی خاکی عێراق دەگەیەنێ ئەگەر بێت و خوانەخواستە بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی تاقمی بەکرێگیراوان ئەوا دەوڵەتی کوفرو دوژمنان دادەمەزرێت بۆیە لەکوێ وە عەرەب بێت بۆ کەرکوک وەری بگرن.

بەڵگەی ژمارە (٢)

پارێزگاری کەرکوک بەشی زانیاری دانیشتوان ژمارە ٥٩٣ لەبەرواری ١٩٩٦/١/٢ کە ئاڕاستەی فەرمانگەی تۆمارکردن عقاری کراوە بەناونیشانی دەست بەسەرداگرتنی خانووی تێکدەرانو لەو نوسراوەدا هاتووە بە ئیمزای ئەیاد فتەیح خەلیفە پارێزگاری کەرکوک لەبەرئەوەی ئەو کەسانەی ناویان لەو لیستەدا هاتووە ڕایان کردووە بۆ ناوچەکانی باکوور، بۆیە بڕیارماندا. بەدەست بەسەرداگرتنی خانووەکانیان بەپێی نوسراوی لیژنەی کاروباری باکور ژمارە ١٢١ لە ١٩٩٥/١/٢٦ بەئیمزای پارێزگاری کەرکوک محمود فیزی الهزاع. کە ئاڕاستەی بەڕێوەبەری پۆلیسی کەرکوک کراوە کە سەرۆکی لیژنەی ڕاگواستنە بەناونیشانی دامەزراندنی لیژنە لەو نوسراوەدا هاتووە دەڵێت نوسراومان ژمارە ١٩٣ لەبەرواری ١٩٩٥/١٠/٣٠بەپشت بەستن بەبروسکەی وەزارەتی ناوخۆ، نوسینگەی وەزیر ژمارە ٥٨٩١ لە ١٩٩٥/١١/٩هاتووە کە ئەو خێزانە کوردانە ڕادەگوێزرێتەوە قەرەبووکردن نایانگرێتەوە ڕێگایان پێ بدرێت بە فرۆشتنی (ممتلکاتهم غیر منقولة- الدور السکنیة- العقارات، الاراضي الزراعیة)وە پێویستە بیفرۆشێت بە عەرەب لەماوەی دوو هەفتەدا

بەڵام با سەرنج بدەین لەڕای لێکۆڵەرەوانی ئەوروپیو ئەمەریکایی بزانین ئەوان چۆن باسی کەرکوک دەکەنو لەسەر کەرکوک چ ڕایەکیان هەیە.

بەپێی لێکۆڵینەوەیەک لەسەر کەرکوک لە ئینسایکلۆپیدیای ئەوروپی‌و ئەمەریکایی دەری دەخات کە کەرکوک شارێکی کوردستانی یە زۆربەی خەڵکەکەی لەکورد پێکهاتووە.

هەروەها ئاماژە بە ڕێپۆرتاژێکی ئاژانسی ڕۆیتەر کە لەگەڵ (ویلیان مایڤڵ) فەرماندەی هێزی هاوپەیمانان لەکەرکوک ئەنجامی دابوو مایڤڵ دەڵێت: مەزندە دەکرێت دانیشتوانی کەرکوک ٨٥٠،٠٠٠ کەس بێت. ئەم ژمارەیە ٤٠٪ کوردەو ٣٥٪ عەرەب و ٢٠٪ تورکمان ٥٪ کلدو ئاشوری یە، ئەمەش پێش گەڕانەوەی ئاوارەکانی کەرکوک بووە، هەڵبژاردنی ئەم دواییەی کەرکوک ڕاستی باسەکەمانی سەلماند، کۆکردنەوەی سەرجەم ئەو بەڵگەنامانەی ڕژێم سەبارەت بە پاکتاوکردنی ڕەگەزی و گۆڕینی باری دیموگرافی کەرکوکو ناوچەکانی تر ئەرکێکی نەتەوەییەو تا لەنوسینەوەی دەستوری هەمیشەیش هیچ لایەنێکی بەرامبەر نەتوانێ نکوڵی لە کوردستانبوونی کەرکوک بکات. چونکە نە گەلی کوردستان دەستبەرداری کەرکوک دەبێت و نە کەرکوکیش بەبێ کوردستان دەبێتە دڵو قودس.

٢٠٠٥/٦/٣٠

گرانی بازاڕو
بێ دەنگی دەسەڵات

بازاڕ ئەو شوێنە بازرگانیەی نرخی کاڵاو پێداویستیەکانی هاوڵاتیانی تێدا دیاری دەکرێو بەڵام ئەمڕۆ بازاڕ بۆتە مۆتەکەی هاوڵاتیانو بەزۆری زۆرداری سواری کۆڵی هاوڵاتیان بووە. لەبەرئەوەی نرخی کاڵاکان بەجۆرێک بەرزبۆتەوە لەچوارچێوەی یاساو ڕێساکانی کڕینو فرۆشتن چۆتە دەرەوە، ئەمەش بۆتە هۆی ناڕەزایی زۆرینەی خەڵک جگە لەو چەند کەسە کەمەی کە بەتەواوی قۆرخی بازاڕیان کردووە سودمەندی یەکەمن.. بۆیە هاوڵاتی پرسیار لەدەسەڵات دەکات و دەکەوێتە گومان لە دەسەڵات کە چۆن لێپێچینەوەی یاساییو بەدواداچوون ناکات بۆ ڕزگارکردنی بازاڕ لەم گێژاوە، کە هاوڵاتیانی سادە قوربانی یەکەمن بۆ نموونە یەک کیلۆ میوە تێکڕا لە (١٥٠٠) دینار کەمتر نییە (١٥٠٠)دینار بە چاپی نوێ مانای دینارونیوێکی کۆنە یاخود (١٠)دیناری چاپی کۆنە. ئەوە جلو بەرگ هەر باس مەکە. فرۆشیار بەئارەزووی خۆی بەگوێرەی ڕۆژ نرخی دوو قاتو سێ قات دادەنێن.

سوتەمەنی کە پێداویستیەکی ڕۆژانەیە نرخی یەک دەبە بەنزین کە کەس نازانێ لەکوێ وە دێت (١٥٠٠٠)دینار تا (٢٠٠٠٠)دینارە.

یەک بەرمیل نەوت خۆی لەدەوروبەری (٧٥٠٠٠)دینار دەبینێتەوە. ئەم بەرزبوونەوەی نرخانە بەشێوەیەکی خەیاڵی کێ لێی بەرپرسە؟

ئەگەر ئەم پرسیارە لە دەسەڵات بکەین... زۆر بەسادەیی پێمان دەڵێن ئەمە بازاڕی ئازادە، بەم وەڵامە ووشکە ئەیەوێت خۆی دەرباز بکات. پرسیارمان ئەوەیە لەبناغەدا بازاڕی ئازاد مانای چییە؟ لەبازاڕی ئازاددا دەسەڵات چ بەرپرسیاریەکی لەئەستۆدایە؟... ئایا بازاڕی ئازاد مانای هێنانی کاڵا! بەگوێرەی بەرژەوەندی مشەخۆرەکان؟ یاخود؟ هێنانی خراپترین کاڵاو فرۆشتنی بەبەرزترین نرخە لەهەموو بوارەکاندا ئەو کاڵایانەی ئێستا لەبازاڕدا هەن گەواهی بەرەڵاترین بازاڕن لە گشت جیهاندا. پرسیار لێرەدایە. ئەو سیستەمەی پێی دەڵێن بازاڕی ئازاد کە ووڵاتە پێشکەوتووەکانی وەک ئەمەریکاو زۆرینەی ئەوروپا بەڕێوە دەبات. ماف و ڕێزی هاوڵاتی وەک ئەو هاوڵاتیە وایە کە شەوو ڕۆژ بەشوێن بچوکترین پێداویستی ژیاندا هەر لەدابین کردنی ئاو کارەباو خواردنو تەندروستیو لەڕاکردندایە؟ سەرباری چەندان کێشەی تر.

لێرە ووشەی بازاڕی ئازاد بۆتە، وەسیلەیەک بۆ بەدەستهێنانی سەروەتو سامانێکی بێ شومار لەلایەن چەند مشەخۆرێکەوە لەسەر گیانی زۆرینەی هاوڵاتیان کە ژیانیان چۆتە خوار پلەی ژیانەوە.

لێرەدا دەسەڵات باس لەزیادبوونی مووچە دەکات. پێویستە ئاماژە بەوە بکرێ مووچە نە سۆسیالە نەخێرە نەزەکاتە بەری ڕەنجیو هەوڵ و تێکۆشانی تاکی کۆمەڵگەیە پاش ساڵانێکی زۆر لەخوێندنو بەسەرچوونی تەمەن. نامانەوێ لێرەدا باس لەو پەیوەندی یە دیالێکتیکەی نێوان تاکەکانی کۆمەڵگە و بەڕێوەبردن بکەین خۆی بۆ خۆی باسێکی ترە.

ئەگەر حکومەت ئەو (٣٧،٠٠٠)دینارەی کە وەک بەخشیشێک کە ناویان لێ ناوە سۆسیال دەیدەنە ئەو کەسانەی کەسو کاری پێشمەرگەنو منەتیشی لەگەڵ دایە. ناکاتە دابینکردنی بچوکترین ژیان هەروەها مووچەش بەو زیادەیەی کە لەگەڵیایە گەر بە تێکڕا وەری گرین (٣٠٠،٠٠٠)دینارە بۆ هەر فەرمانبەرێک

بەڕێز حکومەت (٣٠٠،٠٠٠)دینار دابەش بکرێت بەسەر پێداویستییە بنچینیەکان وەک کرێ خانوو ئاو کارەباو هاتوچۆ و خواردنو جگە لەڕوودانی کارەساتو نەخۆشیو پێداویستی تری ژیان. فەرمانبەری تازە دامەزراو کە

توێژی گەنجان دەگرێتەوە. نەک وەکو کەسێکی ئاسایی دەتوانێ بەو برە موچەیە بژی بەڵکو بۆتە هۆی دابڕانو بێ ئومێدی زۆرجاریش وای لێ هاتووە، سەنگەر بگرێ لەدەسەڵات بەشێوەیەک لەشێوەکان هەروەکو چۆن لەدەنگدانەکەی مانگی (١٠)دا هەڵوێستی خۆیان ئاشکراکرد کە کەمترین دەنگدەریان هەبوو، بەووتەی گشت ڕۆژنامە و میدیاکان ئەمەش شیمانەی ئەوەی لێ دەکرێ ئەنجامی گەلێ خراپتریشی لێ بکەوێتەوە بۆیە دەبینین فەرمانبەر بۆتە نزمترین چین لە کۆمەڵگەدا. ئەگەر لەپاڵ فەرمانبەریەکدا پەلاماری کارێکی تر نەدات ئەوا دەبێتە ڕەزیلترین (کائین)

ئیتر مووچە و زیادبوونی مووچە و جەژنانە چ مانایەکی هەیە. ئەگەر بازاڕ بەگوێرەی داهاتی پلە یەکەکانی کۆمەڵ لەبەرزبوونەوەدا بێت بە ئارەزووی خۆیان یاری بەنرخ بکەن.

دەسەڵاتیش پاساوی نامەنتیقیو خۆ ڕزگارکەر لەو بەرپرسیاریەتی یە کە هەیانە و جێ بەجێی ناکەن یاخوود هەستی پێ ناکەن یاخوود بەو پاساوە (تانە) لەو کۆمەڵگەیە بدەن کە خۆیان ئەیبەن بەڕێوە و زۆر بەسادەیی بڵێن کۆمەڵگەی ئێمە کۆمەڵگەیەکی مشەخۆرە، کە ئەمەش ووتەی لوتکەی دەسەڵاتە...! ئایا..کێ کۆمەڵگە بەرەو مشتەخۆری دەیبات؟ کێ بەرەو کۆمەڵگەیەکی خانەنشینی بردوویەتیو ئەیبات؟ هێنانی دەیان هەزار جوتیار لەلادێ کانەوە بۆشارو دامەزراندنیان بەکارمەند بەموچەیەکی کەم...

بەرەڵاکردنی زەوییو زار و لەکارخستنیان وەک هێزێکی بەرهەم هێنەر بۆ هێزێکی مردووی خزمەت چی دەسەڵات کێ بەرپرسیارە؟ گەورەکردنی شارەکان بەبێ هیچ بنەمایەکی زانستیو ئابووریو کۆمەڵایەتیو تەندروستی بەشێوەی دێیەکی گەورەی بێ خزمەتگوزار کە لەئەنجامدا چەندەها کێشەی کۆمەڵایەتی و ئەخلاقی لێ دەکەوێتەوە کێ بەرپرسیارە ؟

ئەگەر دەسەڵات بەرپرسیار نەبێت و هەڵنەستێ بەڕێکخستنی گشت جومگەکانی ژیان. ئەی کەواتە دەسەڵاتو حکومەت ئەرکیان چییە؟

٢٠٠٥/١١/٦

عێراقی دوای هەڵبژاردنو ئەگەری پارچە پارچەبوون

پرۆسەی هەڵبژاردنو دەرئەنجامە بەراییەکانی بۆتە کیشمەکێشی سیاسی لە نێوان تێکڕایی پێکهاتەکانی عێراق بەگشتی و لیستی جەبهەی توافق و جەبهەی وەتەنی کە سالح متلەگ سەرۆکایەتی دەکات. کە پێکهاتەی پاشماوەی بەعسو سونەکانە و بەرگری کاری ڕەهای چەکدارەکانی بەناو مقاوەمەیە و هەمیشە لەهەوڵی بەدەستهێنانی پێگەیەکی گرنگی سیاسیدان لەعێراقدا بۆ گەڕانەوەی دەسەڵاتی چەند ساڵەی لەناوچوویان و قۆرخکردنی سامانی نیشتیمانی ووڵات، کە هەمیشە سوودمەندی یەکەم بوون لەسەردەمی ڕژێمی لەناوچوودا. وە ناخوازن کە لەم گەمە سیاسیەدا هیچ ڕۆڵێکی سیاسیان نەبێت هەرچەندە وەکو پێویست دەنگیان نەبوو بە بۆچوونی خۆیانو هەموو چاودێرانی سیاسی، لەپلەی سێ هەم دوای لیستی ئیتلافی موحد و لیستی هاوپەیمانی کوردستان دان بۆیە بەئەنجامەکانی هەڵبژاردن ناڕازینو هەڕەشەی پاشەکشە دەکەن. وەک لەووتەکانی زافر العانی وتەبێژی فەرمی سوونەکانو جەبهەی توافقدا دەردەکەوێت.

لیستی ئیتلافی یەکگرتوو کە زۆرینەی خەڵکی ناوەڕاستو باشوورە، چەند تەیارێکی مەزهەبی وەک حزبی دەعوەی ئیسلامیو مجلس ئەعلای تەیاری صدری کە خۆیان بەبراوەی یەکەمی ئەو گەمە سیاسیە دەزانن هیچ کات ڕێگە

بەخۆیان نادەن سازش بکەن لەم سەرکەوتنەدا ئامادەنین هێلکەی خۆیان بخەنە سەبەتەی سونەکانەوە ئەمە ڕەنگە لەگەڵ لیستی عێراقیەی عەلاوی دا لەخاڵێکدا یەک بگرنەوە.

ئیتلافی موەحد لەهەوڵی دروستکردنی کابینەی نوێ دان لەگەڵ هاوپەیمانی کوردستاندا، سەردانەکەی الحکیم بۆ لای بارزانی و تاڵەبانی و سەرکردایەتی کوردی گەواهی ئەو ڕاستیەن لێرەدا هاوکێشەکان تەریب دەبن و لەخاڵێکدا ناگەنە ئامانج، ئەویش پشتگوێ خستنی خواستی کوردە لەمادەی ٥٨ و گەڕانەوەی ناوچە تەعریب کراوەکان بۆ سەر هەرێمی کوردستان بە کەرکوکی قودس و دڵیشەوە. لەم هەوڵەی سەرکردایەتی ئیتلاف دا ڕەنگە شکست بهێنن چونکە کوردەکان مێژوویەکی کورت و تاڵیان هەیە لەگەڵ کابینەی جەعفەری دا ساردی نێوانیان وای لێهات کە سەرکردایەتی کوردی هەڕەشەی پاشەکشە لە هاوپەیمانێتی پێشوو بکەن‌و کێشەی نێوان تاڵەبانی‌و جەعفەری‌و وەزیرە کوردەکان لەکەمتەرخەمی جەعفەری بۆ خواستەکانیان سەرچاوەی هەڵگرت.

هەرچەند ئەم جارە لیستی ئیتلاف ڕەنگە کاندیدی یەکەمیان عادل عبدالمهدی بێت.

ئەمەش پێدەچێت حزبی دەعوە ئامادەییان نەبێت بەو پێیە عادل عبدالمهدی کەسێکی میانڕەو و هاوسۆزی گەلی کوردە و دۆستایەتیەکی باشی لەگەڵ سەرکردایەتی سیاسی کوردی دا هەبێت.

لیستی العراقیە بەسەرۆکایەتی د.ئەیاد عەلاوی چانسی کەمتری هەبوو بەو پێیەی ڕێژەی کورسیەکانی لەخوار سیەکانەوە بێت کەواتە هەرچۆنێک بێت بۆ پێکهێنانی کابینەی نوێ ئەگەر تەوافق نەبێت ئەوا کێشەکان بەهەڵبەستراوی دەمێنێتەوە.

لەدوا ڕۆژی هەڵبژاردن‌و درک کردن بەئەنجامە سەرەتاییەکان، کردەوە تیرۆرستیەکان ڕوو لەزیادبوونە، ئەو کردەوانەی ڕۆژانە لەعێراقدا ڕوو ئەدەن‌و خەڵکی سڤیل‌و بێ دیفاع دەبنە ئامانج لەهێڵی تەماسی نێوان شیعەکان‌و سونەکاندایە وەک ناوچەکانی کاڤمین‌و زەعفەرانیە و یوسفیە و مدائن و بەعقوبە ئەم ناوچانە پێکهاتەیەکی تێکەڵەیە لەزۆرینەی شیعەکان‌و سونەکان.

بۆیە دەتوانین بگەینە ئەو ڕایەی جەنگێکی ئەهلی بێ دەنگ دوور لە میدیاکانەوە هەیە ئامانج لەم شەڕە ئەهلیە پاکتاوکردنی یەکتریە لەو ناوچە تێکەڵەدا.

کار گەیشتۆتە ئەوەی کە سونەکان لەناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی شیعەکاندا نەتوانن بژینو شیعەکانیش بەپێچەوانەوە. وە ئەگەر دروستبوونی ئەو هێڵە تەماسە، ببێتە واقع ئەوا کار لەکار ئەترازێ و بوار بۆ وڵاتانی دەوروبەر دەرەخسێنێ و پێگەی خۆیان لەعێراقدا زیاتر قایم بکەن و سنووری هەرێمی کوردستانیش کە کورد باڵا دەستە بەو پێیەی خاوەنی پێشمەرگە و سوپای نیزامین دەبنە هێڵی سوور بۆ هیچ لایەکیان نابێت ئەو هێڵە ببەزێنن بەکەرکوکیشەوە، چونکە دەرئەنجامی توندی لێدەکەوێتەوە لەڕووبەڕووبونەوەدا. ئەو کاتە عێراقی یەکگرتوو نابینن جگە لە چەند هەرێمێکی سەربەخۆ.

وە ئەمەریکاو هاوپەیمانەکانی ڕۆڵی سەرەکیان دەبێت بۆ دوورخستنەوە یان دروستکردنی چەند هەرێمێکی فیدراڵ، وەک چ کوردەکانو چ شیعەکان لە هەوڵی ئەوەدان بیکەنە واقعو سونەکان زەرەرمەندی یەکەمن بەو پێیە ناوچەکانی ڕوومادی، تکریتو بەشێکی موسڵ، دەکەوێتە هەرێمی سونەکانەوە و کەمی سەرچاوە نەوتیەکانو نەبوونی سامانێکی نیشتیمانی دەبێتە هۆی لاوازی ئەو هەرێمە.

ڕۆژانی ئایندەش لەبەردەوامدایە....

٢٠٠٥/١٢/٢٩.

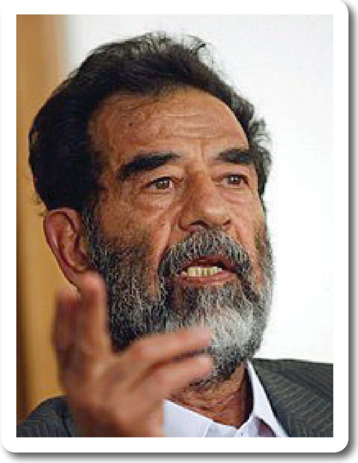

سەدام و پەراوێزبوونی لەمێژووی دادگادا

شێخ مەحمود مەلیکی کوردستان لە ٢٢ی حوزەیرانی ١٩١٩لەشەڕی دەربەندی بازیان بەبریندارى و دوای شەڕێکی نەبەردانە لەپاڵ بەردێکدا دەستگیرکرا. ئەو بەردە تا ئێستاش لەبەر گەورەی شێخ بە بەردە قارەمان ناسراوە و مێژوویەکی پڕ شانازی یە بۆ کورد و بەتایبەت خەڵکی شاری سلێمانی کاتێک بە بریندارى برایە نەخۆشخانەی بەغدا بۆ چارەسەر، وڵسن حاکمی گشتی ئەو کاتەی عێراق ئەچێتە لای و پێی وایە شێخ مەحمود لێی ئەپاڕێتەوە بەڵام شێخ مەحمود نەک نەپاڕایەوە بەڵکو سەرزەنشتی کرد و ووتی من مەلیکی شەرعی کوردستانم لەسەر بڕیاری وولاتە سوێندخۆرەکان (الحلفاء) ئازادی درا بە گەلەکەم بەڵام ئێوە لەو بەڵێنە پاشگەزبوونەوە وڵسن دەڵێ بەڕاستی پیاوێکی ئازا و سەرکردەیەکی نەتەوەییە و لەسەر ڕۆشنایی بەیانەکەی ئینگلیز بۆ مافی نەتەوە بچووکەکان ساڵی ١٩١٨ داوای مافی گەلی کورد ئەکات.

دادگایی کردنی شێخ مەحمود و شێخ حمە غەریبی زاوای بەدادگایەکی سەربازی دیوانی عروفی کە حاکمەکان لە ئینگلیز پێکهاتبوون ناو دەبرێت.

مەلیکی کوردستانیان بەوە تاوانبار دەکرد کە دژی بەریتانیای گەورە شەڕی کردووە بۆتە هۆی زیانێکی گەورە و داگرتنی ئاڵای بەریتانیا لەلایەن عزەت نەجیبەوە.

بەفەرمانی ڕاستەوخۆی شێخ مەحمود، لەوەڵامدا شێخ ڕەخنەی لەدادگا گرتو دانی نەنا بەدادگادا ووتی من داوام لەسەر ئێوە هەیە چونکە لەبەڵێنەکانتان پاشگەزبونەتەوە، شەڕکردن لەگەڵ ئینگلیز بەئەرکی نەتەوەیم زانیوەو دەزانم... و داگرتنی ئاڵا ڕاستە بەفەرمانی من بووە.

لەڕووی سیاسەتە چەوتەکانتان ئەوە بوو کە ئاڵاکەتان داگیرا، پاشان سزای لەسێدارەدان بەسەر شێخ مەحمود دراو بەڵام ئەم سزایە هیچ لەورەو ئازایەتی شێخ مەحمودی کەم نەکردەوەو بەزەردەخەنەوە دەیڕوانیە ئەندامانی دادگا، پاشان سزاکەیان گۆڕی بۆ دوور خستنەوەی شێخ مەحمود و شێخ حمە غەریب بۆ ماوەی ١٠ساڵ لە جزیرەی ئەندامان لە هندستان، گۆڕینی سزاکە لە سێدارەوە بۆ دورخستنەوە لەبەر چەند هۆکارێکی سیاسی بوو بەڵام خەڵکی کوردستان پێیان وابوو لەبەرئەو چاکەو پیاوەتیە بووە کە لەگەڵ دیلەکانی ئینگلیز لەدەبۆکەی سلێمانی کردیان.

ئەگەر سەرنج بدەین لەدادگایکردنی سەرانی ڕژێمی لەناوچووی بەعس دەبینین جیاوازیەکی گەورە هەیە لەو نێوەندەدا هەر لەدانیشتنی یەکەمی دادگایی کردنەکەوە سەدامو سەرانی ڕژێم لە پەشۆکاویو زەلیلیدا دەبینران چونکە خۆیان بە گوناهبار دەزانی بەو پێیەی چەندان تاوانی نا مرۆڤانەیان بەرامبەر بەگەلانی عێراقو ناوچەکە ئەنجام داوە.

شەڕی هەشت ساڵەی ئێرانو داگیرکردنی کوێتو بێ سەروشوێنکردنی هەزاران کەس لەژنو پیاو و منداڵ بەناوی (عملية الانفال)و کیمیابارانی هەڵەبجەو..هتد.

بۆیە لە چاوەڕوانی فریاد ڕەسێکدا بوون لەژێر ناوی پارێزەر بۆ بەرگریکردن لەتاوانەکانیان سەدام لەدواین دانیشتنی دادگادا وەک پاڵەوانێکی نەتەوەیی و نیشتیمانی خۆی نیشان ئەدا و شوێنی دادگاییەکەی ناودەبرد وەک زانیاریەک بۆ پاشماوەکانیان کە خۆیان بە مقاوەمە دەناسێنن..نەرمی دادوەرو دادگا بواری بۆ ڕەخساندبوون کە هەندێک سنووری دادگا ببەزێنن و خەڵکانێک هەبوون دادگایان بەلاواز ناوزەند ئەکردو تەنانەت وەزیری دادی عێراقی، بەڵام ئەمەش هەڵەیەکی گەورەیە، چونکە ئەگەر بەپێی خواستی ئەوانەبێت... ئەبێت لە ڕۆژی یەکەمی دادگاوە دادوەر (ڕزگار محمد امین) سزای لەسێدارەدانی سەدام و سەرانی ڕژێمی بەعسی بدایە بەڵام ئەوە دووره لەدادگای نێودەوڵەتیەوە، سەدام لەدوا ووتەکانیدا وای نیشان ئەدات،

که لەپێناوی بەرز ڕاگرتنی کەرامەتی عەرەبدا ئەو کارانەی کردووە و داوای سەربەرزی بۆ گەلی عێراق دەکات.

لێرەدا پێویستە بڵێین کام گەلی عێراق؟ ئایا سەدام ڕۆژێک لە ڕۆژان لەو ماوە دوور و درێژەی دەسەڵاتیدا هیچ خێرو خۆشی ئەم گەلەی ویستووە؟ دەپرسین کێ لەم عێراقەدا خاوەنی سەرو ماڵ و کەرامەتی بووە؟ کام ئازادی فەراهەم کرد؟ بەڵکو وولاتێکی کردە سوتماک و سامانی زۆری ئەم وولاتەی دایە چەکو تەقەمەنی بۆ گیانی گەلانی عێراقو گەلانی دراوسێ، سەدام هەمیشە شانازی بەهیتلەرەوە دەکرد، بەڵام جیاوازی نێوانیان ئاسمان ڕێسمانە.

هیتلەر بەو هەموو دڕندەیو بێ ویژدانیەوە شەڕی کرد لەگەڵ سوپای هاوپەیمانان تا دەوری کۆشکەکەی گیرا پێش چەند کاتژمێرێک لەناو کۆشکەکەیدا ئیڤا براونی خۆشەویست و هاوڕێی کردە هاوسەرو ئاهەنگی بۆ گێڕا، کە دەنگی تۆپەکانی هاوپەیمانان لە دەنگی ئیڤا براون نزیکتربوون، پاشان خۆیو ئیڤای لەناوبرد.

بەرزان تکریتی کەسێکی بێزراو مێژوویەکی ڕەشی بەد ڕەوشتی هەبوو پاساو بۆ تاوانەکانی ئەهێنێتەوە کە کردەوە نامرۆڤانەکانی لەپێناوی گەلی عێراقو نەتەوەی عەرەبدا بووە.

ئەی بەیانیانی بەردەم زانکۆی مستنسریە کە مێژوویەکی هێندە دوور نیە تەنها بەهێمایەک بۆ پاسەوانە تایبەتەکانی کام لە کچانی بەدڵ بوایە شەرەفیان ئەتکان دەبران و سەرنگوم دەکراو دەخرانە خانەی نەمانەوە.

بەرزان خۆی بە (مارتن بورمان)ی ئەڵمانیای نازی دەزانی.....

ئەگەر بەراورد بکەین لەنێوان ئەو دادگایەو دادگاکانی مێژوو ئەکرێت تاجی سەروەری بخرێتە سەر دادوەر (ڕزگار محمد امین)کە زادەی گەلێکە سەدامو ڕژێمەکەی تا بینەقاقایان لەزەلکاوی تاواندا نوقم بووە.

کەچی بەو پەڕی دڵفراوانی و پاکی دادگاوە لێپێچینەوەیان لەگەڵدا دەکاتو پارێزگاری کەرامەتیشیان دەکرێ هەرچەندە نەرمی دادوەرو دادگا دادی سەدام و سەرانی ڕژێمەکەی نادات، دەنگی حەق و دادپەروەری دەیانخاتە زبڵدانی مێژووەوە.

سەدام هەندێک جار وەک دکتۆر مصدق خۆی دەرئەخات بەڵام بێئاگایە لەوەی دادگا لەیەکەم ڕۆژی دادگای کردنەکەوە کە ساڵی ١٩٥٣دا دانی نا بەخزمەتی بێ ئەژماری دکتۆر مصدق کە خزمەتی گەلانی ئێرانی کردووە.

هەر لە خۆماڵی کردنی نەوتو دەرکردنی یاسایی مەدەنی چاککردنی بارگرانی خەڵکی ئێرانو بوژاندنەوەی ژێر خانی ئابووری وولات ئەمانە هەموو سەروەری بوون بۆ مصدق هەقی خۆی بوو شانازی پێوە بکات، کە لەمێژووی گەلانی ئێراندا بەنەمری مایەوە پاشان بەبێ ڕەچاوکردنی گەورەیی ئەو پیاوە مێژووییە سزای ٣ساڵ بەندکردنیان داو جەنەڕاڵ ڕیاحی بە ٢ساڵ کە ئەمەش لەکەیەک بوو بۆ دادگا و ئەو دادگایەش بەسیاسی ناودەبرێت بەمەش بێ بەهایی دا بەدادگا لەمێژووی ئێراندا، سزایەک کە دەرهەق بەکەسێک کرا کە سمبولی نەتەوەی گەلانی ئێران بوو کەس ناتوانێ نکوڵی لەخزمەتەکانی بکات.

درود بۆ گیانی پاکی شێخ مەحمودی مەلیکی کوردستان و دکتۆر مصدق و ئەوانەی لەپێناوی وولاتو نەتەوە و مرۆڤایەتیدا خۆیان بەخت کرد.

٢٠٠٥/١٢/٢١

بەڵێ ئێمەش لەگەڵتانین بەڵام...

گەلی کورد هەر لەکۆنەوە بەشی کۆچکردن بووە چ لەکوردستانی بن دەستی عێراق بۆ ڕۆژهەڵات چ لەباکور بۆ باشوور دەمێک باشوور پەنای داوەتە بەر براکانیان لەباکور ئەمەش ناکاتە ئەوەی کە بدرێتەوە بە چاواندا ئەگەر بەمێژووی کۆندا بگەڕێینەوە دەبینین لەهێرشی بەربڵاوی دوژمنان بۆ سەر برا کوردەکان لەڕۆژهەڵات لەساڵەکانی (١٩١٨)بەدواوە زیاتر پەنایان دایە بەر باشوور کوردەکانی باشووریش هیچ درێغیان نەکردووە کەبە هەزاران کەس ئێستا لەناو حیزبە کوردیەکانی باشووردا کاربەدەستن بەڕەچەڵەک لەو برا کوردانەی ڕۆژهەڵاتن کەسێک نی یە بلێ ئێوە خەڵکی ئەم ووڵاتە نین و لەڕۆژهەڵاتی کوردستانەوە هاتوون ئەگەر بۆ ڕاستی نووسینەکەم لەیەکێک لەشارە گەورەکانی باشوور پرسیار بکەن لەسەر ڕەچەڵەکی ئەو خەڵکە زۆربەیان دەڵێن خەڵکی ئەودیوینو باوباپیرانمان بەهۆی گرانیو هێرشی دوژمنانی کوردەوە هاتوینەتە ئێرە واتە (باشوری کوردستان)هیچ سنورێک نەبینراوە لەنێوان ڕۆژهەڵاتو باشور وە هەموو کەس و کاری یەکنو ئەنجامی ئەو خزمایەتیو تێکەڵ بوونە بۆتە هۆی سڕینەوەی سنورە دروست کراوەکان کە هیچ کاتێک بەخواستی گەلی

کورد نەبووە بەش بەحاڵی خۆم کە من یەکێکم خۆم بەخەڵکی ڕۆژهەڵات دەزانم باوکم هەر لەمنداڵیەوە هاتۆتە سلێمانی و خۆم بە بیرم نایەت باوکی خۆم بینیبێت بەڵام ئەوە ناکاتە ئەوەی هیچ سۆزێکم بۆ براکانم نەبێت لە ڕۆژهەڵات بەڵکو هەر ئازارێک بەوان بگات منیش هەست بەو ئازارە دەکەم، ئێستاش خەون بەو خەڵکەوە دەبینم کە خۆم بەبەشێکی جیانەبووەوە ئەزانم لەوان کە دەبیستم (شوانەی سەید قادری)شەهید بووە برینێک لەناخمدا دروست دەبێت ئەمەش سروشتی هەموو تاکێکی ئەم نەتەوەیەیە کە سۆز بەسەرماندا زاڵە، لێرەدا مەبەستم بوو بڵێم کەمن خۆم بەخەڵکی ڕۆژهەڵات دەزانم لەخەڵکی سلێمانیم نەبیستووە بڵێن تۆ لەڕۆژهەڵاتەوە هاتوویت بەڵکو لێرەش خۆم بەخاوەنی حکومەتو پەرلەمان دەزانم بەڵام جێگەی داخە کە چەند جارێکە لەڕۆژنامەکاندا دەبینم کوردانی ڕۆژهەڵات ساڵانی (١٩٧٤) و کۆڕەوەکەی (١٩٩١)دەدەنەوە بەچاوماندا کە گوایە خزمەتی خەڵکی کوردستانی باشووریان کردووە، من نامەوێ لەو خزمەتە کەم بکەمەوەبەڵام هەموو کوردێک لەم هەرێمی کوردستان ئەوەی لەبەرچاوە وە هیچ ئازایەتی یەک نی یە، چونکە ئێمە لێمان قەوما کۆڕەومان کرد ئەگەر پەنا بە ڕۆژهەڵات یان باکور نەدەین ئەدی ڕوو لەکوێ بکەین کێ دەبینین هاوسۆزمان بێت جگە لەنەتەوەکەی خۆمان نەبێت ئێستا خەڵکانێکی زۆری ڕۆژئاوای بچوک پەنایان هێناوەتە هەرێمی کوردستان جگە لەو گوشارە زۆرەی حکومەتی سوریا بۆسەر هەرێم هێشتا زۆر بەشانازییەوە پێشوازی کراوون و جێگاو ڕێگایان بۆ دابین کراوەو منداڵەکانیان لەخوێندنگەو زانکۆکاندا وەرگیراون دەبێت ئێمە منەتی چی بکەین بەسەریانداو وڵات وڵاتی خۆیانەوکەس خاوەن ماڵ نەبووە لەئاستیاندا ئەگەر مەبەستی ئەو برا نووسەرانە ئەوەبێت کەلەڕێپێوانەکەی برا کوردەکانی ڕۆژهەڵاتدا خەڵکی زۆر لەگەڵیان نەهاتنە سەر شەقامو برایانی ئاسایش تەقەیان کردووە بەسەریانداو ڕێگەیان پێ نەداوون دەبێت ئەوە لەبەرچاو بگرن کە ڕۆژگاری ئەمڕۆی کوردی باشوور زۆر ناسکە ئەمەش ناکاتە ئەوەی ئێمە لەو کارەساتەی دووایدا لە کوردستانی ئێران گوێ ی خۆمانی لێ بخەوێنینو ئاگامان لە ئازاریان نەبێت کاتێ کوردی عێراق گوێ بیستی شۆڕشی پێشەوا قازی محمدی نەمر بوون زۆر لەخەڵکی شۆڕشگێڕی ئەمدیو چەکیان هەڵگرتوو چوونە ڕیزی براکانیان لەڕۆژهەڵات هەر لەبارزانی نەمرەوە کەبەخۆیو زیاتر لە

(٧٠٠) پێشمەرگە بە خێزانەکانیانەوە چوونە سەنگەری بەرگری لەکۆمارە جوانەمەرگەکەی مهاباد و هەندێک لە کوردە ئازادیخوازەکان لەسوپای عێراقدا ئەفسەربوون ڕیزی سوپایان جێهێشتو چوونە پاڵ قازی نەمر وەک بەهەشتی خیرالله عبدالکریم- محمد قودسی- عزت عبدالعزیز-مستەفا خۆشناو)دوای خامۆشبوونی شۆڕشو ڕووخاندنی کۆمار هەرچواریان درانەوە بەعێراقو لەسێدارەدران کەواتە هیچ سنورێک نی یە لەنێوان نەتەوەی کورداو نابینین کەس هەست بەئازاری کەس نەکات کورد لەهەر کوێیەک بێت هەر برانو هیچ هێزێک نی یە بتوانێت لەکوردایەتیمان بخاتو هاوسۆزیمان نەهێڵێت بەرامبەر بەیەکتری ئەگەر سەرنج بدەین لەیادەوەری یەکانی کاک (مەحمود سەنگاوی)دا دەڵێت نەخۆش کەوتم و هیچ ئومێدێکی ژیانم نەما بۆیە وەسیەتم کرد لەلای شەهید (حمە ئەمین ئێرانی)بمنێژن پیرۆزی شەهید (حمە امین ئێرانی)بەلای سەنگاوییەوە ئەوەیە کە شۆڕشگێڕێکی کوردی ئێران بووەو لەشۆڕشی ئەیلولدا لەیەکێک لەنەبەردی یەکاندا شەهید بووە بۆیە کاک مەحمود سەنگاوی دەڵێت هێندەم لا پیرۆزە لەلای ئەوەوە بمنێژن ئەمەش جگە لەوەفاو هاوخەمی نەبێت هیچی تر نییە نامەوێ بڵێم ئێوە ڕاستە جێگاو نانتان دابین کردو ئێمەتان گرتە باوەش بەڵام چ لەشۆڕشی نوێ لەهەرێمی کوردستان کە هەڵگیرسا بەو هەموو نەهامەتیو بێ دەرامەتی یەوە ئێمەش پەنای ئێوەبووینو ڕێگای هاتووچۆو حەوانەوەتان لای ئێمە بووەو زۆرجاریش بەر تۆپ بارانو ڕێگەلێگرتنو ماڵوێرانی بووین بەهۆی برا کوردەکانمانەوە لە حیزبی دیموکراتو کۆمەڵەوە لای ئێرانیش چارە گران بووین لەسەنگەری بەرگریشدا لەهێرشی ئێران بۆ سەر کوردستان لەساڵانی ١٩٧٩-١٩٨٠ چەندان پێشمەرگەی ئەمدیو شەهیدو بریندارو گۆڕ غەریب کراوون هەموو نان و جێ پێدانی براکانمان لەڕۆژهەڵات ناکاتە دڵۆپێک لەخوێنی شەهیدی سەرکردە کاک (ئەنوەری مجید سوڵتان)...بەو هیوایەی ئەمەش بەڕوودا دانەوەیەک نەبێت بەڵکو ئەرکێک بێت لەئەرکەکانی سەرشانی هەموو تاکێکی کورد

٢٠٠٥/٨/٢٥

خەمی کەرکوك‌و
بێ خەمی دەسەڵاتی کوردیو
وەڵامێك بۆ كاك ئەحمەد عەزیز

زۆرن ئەوانەی هەمیشە بەدوای کێشە چەقبەستووەکانی گەلەکەیاندا شەوو ڕۆژیان گرێداوە، دەیانەوێت هەرچی زوتر کێشەی کەرکوک یەکلایی بکرێتەوە زۆریش هەن ئەوەی بیری لێنەکەنەوە کەرکوکە و بەکەماڵی ئیسراحەت دێن و دەچن بێ ئاگا لەژیانی ئاوارەکان و کەین و بەینی ناحەزان. ئەو ناحەزانەی کە چاویان بەئازادی گەلی کورد هەڵنایەت‌و هەمیشە کورد بەهاوڵاتی پلە دووش قبوڵ ناکەن. من ناڵێم دەسەڵاتی کوردی لە کەرکوک هیچی نەکردووە. بەڵام بەپێی خواستی هەر تاکێکی کورد نیە ڕەنگە بەرپرسانی ئێستای کەرکوک پێمان بڵێن دەفەرموون ئێوە وەرن بزانین چیمان بۆ دەکەن؟ لەم وەڵامەدا ڕاست دەکەن بەڵام پاش چی؟ سێ ساڵی تەواو بەسەر ئازادبوونی کەرکوکدا دەبوایە لەسەرەتاوە هەندێ هەنگاوی خێرا بنرایە ئێستا دەبووە ئەمری واقیع. هەرچەندە هاوپەیمانانیش بێبەش نین لەو گوناهەی دەرهەق بەکورد کردوویانە. نوێنەرانی بریمەر روون شلیکەرو خاتوو ئیماساکای) هەر لەسەرتاوە دژی خواستەکانی کورد بوون لەکەرکووکدا، هیچی چاکیان بۆ کورد پێ نەبوو، جگە لە دژایەتی‌و پاشان (پۆل هارڤی)کە ئەمیش ڕۆڵی خراپی گێڕاو لەوانی پێشوتر کەمتری پێنەکردین. کوردیش وەک خاوەن هەق‌و زوڵملێکراو وەک پێویست نەچوون بەدەم کێشەکەوە. بەڵکو هەردوو حزبی زلهێز کەوتنە ململانێ‌و کێبڕکێی یەکتری‌و دانانی دوو پارێزگار (کاک نیزامەدین گلی) لەلایەن پارتیەوەو کاک (ڕزگار علی) لەلایەن یەکێتیەوە. تەنانەت دابەشکردنی خەڵکی کەرکوکیش نەپەرژانە سەر کێشەکەو یەکلایی بکەنەوە. هەرچی هاوردەی کەرکوک هەبوون

چاوەڕوانی ئەوە بوون دارێکیان لێ بەرزبکرێتەوە. کە چی یەکێتیو پارتی لەدژی یەکتری پسوڵەی پشتگیریان بۆ دەکردن. کورد کە هەیمەنەی نەماو ئەمەریکیەکان ئاسایشەکانی ناو پۆلیسخانەکەی عروبەیان چەک کردو منداڵی هاوردە شتەکانی ناو بارەگاکەیان بەتاڵان بردو هێندەی تر کورد بەلاوازی دەبینرا. تەیاری سەدریش ئەم هەلەیان قۆستەوەو (عەبدولفەتاح موسەوی) یان کردە کەڵەگاو هەڕەشەی سڕینەوەی ئاسەواری کوردیان دەکرد. هێرشی حەویجەیەکان بۆ گەڕەکە کوردەکان خەریک بوو لەبازگەی سلێمانیو هەولێر بمانکەن بەم دیودا. ئەمانە هەموو ئۆباڵی لەئەستۆی دەسەڵاتی کوردیدا بوو. دەست ماچکردنی ئەفسەرێکی کورد لە داقوقو پەشیمان بوونەوەی ئەو ئەفسەرە داماوە لە جێبەجێکردنی یاساو پسوڵە ناردنە سەر دامودەرگاکانی حکومەت بۆ دامەزراندنو جێبەجێکردنی مەرامەکانی تەیاری سەدری ئەمانە هەموو کاری ڕۆژانەی ناو کەرکوکی دڵو قودسی کوردستان بوو.

جا من لێرەدا بە کاک ئەحمەد عەزیزی خەمخۆری کوردو کەرکوک دەڵێم: مامۆستا گیان هەرچەندە بەشێوە پێتان ئاشنا نیم. نزیکتر لە ترپەی دڵ ئاگام لە کارە جوانەکانتە دەزانم چەندە لەهەوڵی یەکلایکردنەوەی ئەو کێشە چارەنووس سازەدایت.

براکەم ئێمە چی بکەین یان عارف قوربانیو چەندانی تر لە نووسەرو ڕووناکبیری نەتەوەیی تر هەن، مەگەر هەر هەناسەی سارد هەڵکێشن. هەندێکیش وەک هاوڕێم کاک هەورامان محمد کەرکوک بەواری قومار سەیر دەکات. ڕەنگە زۆریش ناهەقی نەبێت، چونکە بەرپرسانی کەرکوک ئەوەندەی خەریکی کاری حزبی بوون، نیو ئەوەندە لەخەمی ئەو شارەدا نەبوون، ئەوەندە ململانێی یەکتریان کرد، نیو ئەوەندە بۆ کورد هەوڵیان نەدا. ناونانی شەقامەکان کێشەیەکی تر بوو زۆری پێچوو، ئەمسەری شەقامێک بەناوی شەهید مامەڕیشەو ئەوسەری بەناوی شەهید ئەرپە، ئێمەی کورد هەردووکیانمان پێ قبووڵەو لەسەر چاوان، بەڵام ئەوەندەی خەریکی ئەوە بوون، با ئەوەندە پاشماوەکانی بەعسیان لەدامودەزگاکاندا دوور بخستایەتەوە، ئێستاش تەنیا ١٨ مانگ ماوە لەبەردەم جێبەجێکردنی ماددەی ٥٨ کە چارەنووسی ئەوانەی پێوە گرێدراوە. ئەگەر ماددەی ٥٨جێبەجێ نەکرا، کە من گومانم لەمەشدا هەیە ئەوا واری قومارەکەی هەورامان محەمەدە و گلەیی لێ ناکەین، لەسەردانێکمانا بۆ قونسولی ئەمەریکا لەکەرکوک دوای دانیشتنێکی دوو کاتژمێری لەئەنجامدا رای ئەمەریکا، لە جێبەجێکردنی ماددەی ٥٨دایە و ئاساییکردنەوەی بارودۆخی کەرکوکە، بەڵام لەهەمان کاتدا لەگەڵ دەرکردنی

عەرەبی هاوردە نین، ئەگەر لەسەر خواستی خۆیان گەڕانەوە ئەوا قەرەبوویان بکەنەوە... بۆ سەربەخۆیی کوردستانیش ئەمەریکا دەڵێت: لەدەرگامان مەدەن، بەهەرحاڵ ئێمەش لەگەڵ ئاساییکردنەوەی بارودۆخی کەرکوکین. بەمەرجێ گەڕانەوەی ئەو قەزاو ناحیانەی کە دابڕاوە لەکەرکوک لەئەنجامی تەعریبدا، چونکە پانتایی ڕوپێوی کەرکوک پێش تەعریب ١٩٨٧٣کیلۆمەتر دووجا بووە بە پێی نوسینەکەی (عبدولرەزاق ئەلحسنی) لەکتێبی (العراق قدیما و حدیثا) بەڵام لە دوایین جاردا ئەم ڕوپێوە کەمکراوەتەوە بۆ ٩٠٠٠کیلۆمەتر دووجا، ئەمەش لەئەنجامی دابڕانی ئەو ناوچانەی کەباسمکرد.

دوای ساڵی ١٩٣٠ ئەم عەشیرەتە عەرەبانەیان خزاندە کەرکوکەوە (عوبید، جبور، جەحێش، ئەبو حەمدان، نەعیم، کردی، حەرب، بەنو زەید، ئەلعز ئەلسەعیدان، سەیاح) ئەمەش نیشانەیە بۆ گۆڕینی باری دیمۆگرافیای کەرکوک و لەلایەن حکومەتە یەک لەدوای یەکەکانی عێراقەوە. هەروەها ئەو عەشیرەتە کوردانەی کە کەرکوکیان بەزێدی باووباپیرانیان دەزانی، ڕیشەیەکی مێژوویی کۆنیان هەیە لەناو شاری کەرکوکو دەوروبەریدا وەک عەشیرەتی (جاف- زەنگەنە- داودە- تاڵەبانی- کاکەیی- ساڵەیی- ساڵحی- شوان- شێخ بزێنی- هەمەوەند- زەند- ڕۆژبەیانی- شەرەفبەیانی- پاڵنی- گێژ- شێخان- لەک- وەنداوی)لەگەڵ ئەمانەشدا تورکمان هەبوون لەکەرکوکدا ئەوانیش بەهەمان شێوەی کورد مێژوویەکی دوریان لەکەرکوکدا هەیە وەک عەشیرەتی (بەیات- تەتران).

کەواتە هەرکاتێک بارودۆخی کەرکوک ئاسایی بوەوە، بەم شێوەیەی کە ئێمە دەیڵێین، ئەوا خەڵکی ڕەسەنی کەرکوک دەتوانن لەپرۆسەی ڕیفراندۆمێکی ئازادو دوور لەدەستێوەرداندا خۆیان سەرپشک بن بۆ بڕیاردان بۆ گەڕانەوە بۆ سەر هەرێمی کوردستان یان وەک پارێزگایەکی عێراقی بمێننەوە و کاروباری لەمەرکەزەوە جێبەجێ بکرێت، دڵنیام کە دوای ئەو ڕیفراندۆمە کەرکوک دێتەوە باوەشی کوردستانی دایکو هیچ کەسو لایەنێک گلەیی نامێنێو ئەگەر گلەییو گازندەش هەبێت جێی قبوڵ نییە، ئەو کاتە سنووری ڕاستەقینەی کەرکوک دەبێتە بەشێک لە سنووری کوردستانو ئەوسا بەری ڕەنجو ماندووبوونو قوربانیدانی خەڵکی کوردستان بەفیڕۆ نەچووەو کەرکوک دڵ بێت یان قودس گرنگ ئەوەیە خۆری ئازادیمانە و سیمای جوانی کوردستانبوونی بۆ دەگەڕێتەوە بۆ هەتا هەتاییش لە ئامێزی کوردستانی دایکدا دەبێت.

ڕۆژنامەی سەکۆی جەماوەر، ژمارە (١٧٨)، لاپەڕە ٤، ٢٠٠٦/٦/٥.

هەرێمەکانی جیهان و هەوڵدان بۆ سەربەخۆیی

ئەگەر چاوێک بە مێژووی کۆندا بگێڕینەوە گەلێک هەرێمی جیاجیای تایبەت بەنەتەوەیەک هەبووە، کە خاکو ئاو کلتورو مێژوو و زمان لەگەلانی تری جیاکردۆتەوە، بەڵام هەمیشە وابووە کە دەوڵەتانو گەلانی دەوروبەر کە باڵادەستیو هێز ڕۆڵی کاریگەری بینیوە تاوەکو ڕاستەوخۆ خاکی نەتەوەیەکی تر داگیربکەنو بیخەنە سەر قەڵەمڕەوی دەسەڵاتی خۆیان، سەرەتا هەوڵی سڕینەوەی زمانو کلتورو پاشانیش بەهەر ڕێگایەک بووە هەوڵی شێواندنی مێژوویان داوەو شتە پیرۆزەکانیان کاڵا کردۆتەوەو بەها جوانەکانیان شێواندووە، بەو هیوایەی لەبۆتەی نەتەوەی سەردەستدا بیتوێنەوە نمونەکان گەلێک زۆرن، هەر لەبەربەریەکانی باکوری ئەفریقاوە کە نەتەوەیەکی هیندو ئەوروپین لەبۆتەی عەرەبی ئیسلامیدا توێنرایەوە، فینقیەکان لەشامو قیبتیەکان لەمیسر کە خاوەنی جوانترین شارستانین کە ئەهرامەکانو مۆمیاکردنی فیرعەونەکان تا ئێستاش هەموو مرۆڤایەتی سەرسامکردووە، ئێستا عەرەب بەشارستانێتی خۆی ناوزەندی دەکاتو شانازی پێوە دەکات، ڕەنگە ئەو سەردەمە قیبتیەکان عەرەبەکانیان بە کۆلکێش ڕانەگرتبیو کاریان پێ نەکردبن، دوای هەزاران ساڵ تازە چەند دەنگێک دەبیستری کە لە هەوڵی زیندوکردنەوەی خۆیاندان، ئەمانە خاوەنی خاکو نیشتیمانی خۆیانبوون ئەمانەم وەکو نەتەوە بەنموونە هێنایەوە بەڵام

هەرێمەکان، کە نەتوانراوە نکوڵی لەبونیان بکرێت، نمونەی هەرێمی مەکدۆنیای یۆنانیە کە دانیشتوانی ئەم هەرێمە نیو ملیۆن کەس بوون‌و کەوتونەتە سەر کەنداوی (سالۆنیک) لەباکوری خۆرهەڵاتەوە، لەسەر دەریای (ئیجە) یەکێک لەشارە گەورەکانی کە شاری سالۆنیکە لەساڵی ٢١٥پ.ز دروستکراوە، لەساڵی ١٢٠٤ شانشینی سالۆنیکی تێدا دامەزراوە، لەساڵی ١٤٢٠کەوتۆتە دەستی تورکەکان و لەساڵی ١٩١٢ یۆنانیەکان حوکمیان کردووە، لەساڵی ١٩٢٥ وە زانکۆی تیاکراوەتەوە تا ئێستاش هەمان چارەنوسی هەیە، هەروەها هەرێمی (کاراشایڤۆ) کە هەرێمێکی چەرکەس نیشنی سەر بە ئۆکرانیایە ڕووبەرەکەی ١١٧٠٠کم چوارگۆشەیە، ژمارەی دانیشتوانی چوار ملیۆن کەسن، هەرێمێکی پیشەسازییە و لەساڵی ١٩٥٧ هەندێک گۆڕانکاری سیاسی بە خۆیەوە دیووە و چارەنوسی ئەم هەرێمەش هەمان چارەنوسی ڕۆژگارەکانی پێشویەتی.

هەرێمی (بیافرا)کە هەرێمێکی وڵاتی نەیجیریایەو ڕووبەرەکەی (٧٥٠٠٠) کم چوارگۆشەیەو ژمارەی دانیشتوانی ١٥ملیۆن کەسە، بەزۆرە ملێ خراوەتە سەر نەیجیریا.

هەرچەندە لەساڵی ١٩٦٧بزوتنەوەیەکی جیاخوازی تێیدا سەری هەڵدا تا ساڵی ١٩٧٠ئەم بزوتنەوەیە درێژەی کێشا، دوای جەنگێکی گەورە، کە بەدڕندەترین شێوە هێرشیان کرایە سەرو دوای یەک ملیۆن کوشتار کۆتاییان پێهێنان، جگە لەوەش هەرێمی (کاتانگا) یەکێکە لەو شەش هەرێمەی کە کۆنگۆی پێکهێناوە، ڕووبەری ئەم هەرێمە (٤٩٧٠٠٠)کم چوارگۆشەیە، ژمارەی دانیشتوانی ٢ملیۆن کەسن شاری (لۆبۆسیاجی)سەنتەری هەرێمەکەیە، دوای چەندین داواکاری لەنەتەوە یەکگرتووەکان بۆ سەربەخۆیی، بەڵام بە بیانوی کوشتنی سەرۆکی وڵاتەوە لەلایەن یەکێک لەسەرکردەکانی (کاتانگاوە)بەبڕیاری نەتەوە یەکگرتووەکان ئەم هەرێمە بووە قوربانی‌و کرا بەچەند هەرێمێکەوەو ئامانجی سەربەخۆییەکەیان لەدەستدا.

بەهەمان شێوە هەرێمی (کاتالۆنیا)ی ئیسپانی کە ڕووبەرەکەی (٣١٩٣٩)کم چوارگۆشەیە، ئەم نەتەوەیەش بەڕەگەز دەچنەوە سەر ڕۆمانەکان، نەتەوەیەکی تەواو جیاوازن لەگەڵ گەلی ئیسپانیا، لەسەدەکانی ناوەڕاستەوە، یاساو پەرلەمانی خۆیان هەیە، لەلایەن میرەکانی (کۆنت)ەوە بەڕێوەبراون، هەمیشە لەگەڵ مەرکەزدا لەململانێدابوون، لەساڵی ١٩٣٦-١٩٣٩ توانیان ئۆتۆنۆمی بەدەست بهێنن لەئەنجامی بەرگری لەشەڕی ناوخۆی ئیسپانیا ئۆتۆنۆمیەکەیان لەدەست چوو تا (فرانکۆ)ی دیکتاتۆر لەسەر حوکم بوو هەروا مانەوەو پاش

مردنی فرانکۆ توانیان سەربەخۆییەکە بەدەست بهێننەوە، ئەمە یەکێکە لەو هەرێمانەی کە توانیان بەزۆر شێوەی جیاواز لەخەباتی سیاسیو دیبلۆماسی بگەنە مەرامی خۆیان، یاخود هەرێمی (بۆهیجیا) لەوڵاتی چیک کەڕووبەرەکەی (٥٢٠٦٤)کم چوارگۆشەیە، ژمارەی دانیشتوانی ٦ملیۆن کەسن پایتەختەکەی (پراگە) لە سنوریشدا لەگەڵ ئەڵمانیا هاوسنورن لەدوای جەنگی جیهانی یەکەم چیکیەکان تا ئێستاش مێژووی ئەم هەرێمە بەمێژووی چیکۆسلۆڤاکیا دەناسن.

کەواتە هەرێمەکان لەجیهاندا زۆرن کە هەندێکیان تا ئێستاش سەربەخۆنین ململانێو ڕێگری دەکرێن لەسەربەخۆییان وەک هەرێمی تایوان، هەرێمی کۆسۆڤۆ، کوردستان، کشمیر، تبت، هەرێمی دارفۆر و هەرێمی باسک، هەرچەندە هەرێمی کۆسۆڤۆ لەڕیزبەندی یەکەمدایە بۆ سەربەخۆیی، کە پێدەچێ لە ئایندەیەکی نزیکدا سەربەخۆییەکەیان ڕاگەیەنن، دوای ئەوان هەرێمی کوردستان دێت بەهەموو پێوەرەکان کورد وەکو نەتەوە خۆی بەهەرێمێکی بچوک نازانێ، چونکە کوردستان ڕووبەرەکەی (٥٣٦٠٠٠)کم چوارگۆشەیەو ژمارەی دانیشتوانی زیاترە لە ٥٠ملیۆن کەس، ئەم ڕووبەرەش لە ڕووبەری وڵاتی بەریتانیا گەورەترە و کوردستان سنورێکی دیارو ناسراوی هەیە، هەرچەندە وڵاتانی دراوسێ دوای دابەشکردنی کوردستان لەدوای شەڕی جیهانی یەکەمەوە بۆ چوار پارچە دان بەبوونی ئەو سنورەدا نانێنو تا دوای شەڕێکی سەدو دوو ساڵی ئەوسا توانراوە باشوری کوردستان نیمچە سەربەخۆییەک بەدەستبهێنێ و تا ئێستاش سنورەکانی بۆ نەگەڕاوەتەوەو کەئەمەش بەڕای من کاری زۆرتری دەوێو سەرکردایەتی کورد لە ململانێیەکی زۆردان تا بتوانن ئەم نیمچە سەربەخۆییە مسۆگەر بکەن، هەرچەندە هەڕەشەکانی تورکیاو ئێرانو سوریا کاریگەری نێگەتیڤیان هەیە، بەڵام کورد بە حەکیمانە مامەڵە دەکاتو پەیوەندیە دەرەکیەکانو هەنگاونان لەگەڵ ڕەوتی ئەمڕۆداو دورکەوتنەوە لە گوتاری توندو پەل هاویشتنو پیادەکردنی دیموکراسیو پاراستنی مافەکانی مرۆڤ و دروستکردنی زەمینەیەک بۆ خۆسازدانی گیانی تەباییو برایەتی پێکەوە ژیان لەگەڵ بەشداری پێکردنیان لەپەرلەمانو حکومەتدا، ئەمەش دەبێتە زامنی مانەوە، تا بەدیوێکی جواندا نمونەکان پێشکەش بەجیهان بکەین.

ڕۆژنامەی چاودێر، ژمارە ١٤٩، ٢٠٠٧/١٠/٢٩.

هەگبەکەی دی مستۆرا و..
ڕای شەقامی کوردی

دوای ڕزگارکردنی عێراق‌و هاتنی سوپای ئەمەریکا بۆ ناوچەکە، کورد ئاهێکی بەبەردا هاتەوە و لەهەڕەشەیەکی جدی ڕزگاری بوو. ئێمەی کورد لەتێڕوانینی خۆمانەوە سەیری هەموو پێش هاتەکانمان دەکرد، وەک ئەوەی ئێمە بەشێک بین لەئەمەریکاو لەلایەن وڵاتێکی ترەوە چەوسابینەوە.

ئەمەریکاش وەک فریا ڕەسێک بەهانامانەوە هاتبێ بەڵام بینیمان هیچ جیاوازیەک نەبوو لە مامەڵە کردنیان لەگەڵ تێکڕایی نەتەوە جیاوازەکانی عێراقدا ئەو نیمچە ئازادیەی لە کوردستاندا هەبوو وەک ئیدارەیەکی سەربەخۆ نەک هەر حسابی بۆ نەدەکرد بەڕەواشی نەدەزانی و بوونی بەپێویست نەدەزانرا، نموونەشمان داواکردنی چەکە ژەنگاوییەکانی شانی پێشمەرگە بوو ئەمەریکا دەیویست هێزەکانی پۆلیس لەباتی چەک داریان بەدەستەوەبێت.

بێ ڕەچاوکردنی ئەو عێراقەی کە وەک نەریتێک هەر لەسەرەتای مرۆڤایەتیەوە هەمیشە ناوچەیەکی گەرمی کێشەکان بووە. بەها مرۆڤایەتیەکان هەمیشە بوونی نەبووەو یاسای جەنگەڵی تێدا پەیڕەوکراوە،

ئەو خەوە گلگامیشیەی ئەمەریکا بووە بڵقی سەر ئاو لەدوای چەند فتوایەکی ئاینی لە مینبەرەکانەوە سوپای فرە نەتەوە لەزۆنگێکی چاوەڕوان نەکراودا خۆی دیەوە.

کوشتنی سەربازە ئەمەریکیەکان بووە کاری ڕۆژانەو خوێنیان حەڵاڵکرا دەنگی ناڕەزایی خەڵکی ئەمەریکا بەرامبەر بەئیدارەی بۆش پێدەچوو کورسیەکەی هێنابێتە لەرزەو عەسا سیحراویەکەی بوش تەنها ناردنی سەربازی زیاتر بوو بۆ عێراق بۆ هێنانەوەی هەیمەنەتی سوپای گەورەو زەبەلاحی ئەمەریکا کە خەریک بوو بە دەدردی ڤێتنام بچێت.

ئێمەی کورد هەمیشە دەست لەسەر دڵ بووین بەو کارەساتانەو خۆمان لەسەنگی تەرازووی ئەمەریکادا دەبینیەوە، ئەوانەی بەناو حکومەتو پەرلەمانیان کۆنترۆڵ کردبوو، هەر ئەوانە بوون کە فتوای توندیان دژی داگیرکەر دەداو هانی میلیشیاکانیان دەدا بۆ جیهادو هاوکاری لوجستیان دەکردن جا ئەو هێزانە لەسەر هەر ئایدیایەک کاریان کردبێ، گرنگ لێدانی ئەمەریکاو دروستکردنی نا ئارامی بوو هاتوچۆی ناوشارو ئەم شار بۆ ئەو شار کارێکی وا ئاسان نەبوو، زۆربەی شوێنەکانی عێراق جگە لەهەرێمی کوردستان بووبە سێ گۆشەی بەرمۆدا کەسی لێ ڕزگار نەدەبوو، تا هێزی فرە نەتەوە هەندێکیان بەناچاری عێراقیان جێهێشت ئەوەی کە بۆ هاوپەیمانان مایەوە تەنها بیانویەک بوو کە ئەویش لە پشتی ئەم کارە تیرۆریستیانەوە وڵاتانی دراوسێ هەیە تەنها ئارامی هەرێمی کوردستان بوو جێگای ئومێدو شانازی ئەمەریکا وەک بەخششێکی ئەمەریکاو دەرئەنجامی هەوڵەکانیان دەبینی، بێ ئاگا لەوەی کە ئەم هەرێمە پێش پڕۆسەی ئازادی هەرێمێکی ئارام بووە و ئیدارەیەکی خۆماڵی هەبووە. ئەگەر بۆ ناویش بێت هەڵبژاردنێکی دیموکراسیانەی تێدا ئەنجام دراوە. سەرانی ڕاکردووی بەرهەڵست کارەکانی ڕژێمی پێشووی لەبن هەنگەڵی ئەو ئیدارەیەدا بەکەماڵی ئیسراحەت لێ ڕاکشابوون، سەرکردایەتی سیاسی کوردستانیش وەک پەناهەندەیەکی سیاسی مامەڵەی لەگەڵ دەکردن، دانیشتوانیش بەچاوی بەزەیی‌و هەندێ جاریش بە گومانەوە لێیان دەڕوانین کام لە سەرانی ئێستای عێراق هەیە

مانگانەی بۆ نەبڕابێتەوەو لەسەر خوانی کورد مڕ نەبوبێتنو لەچاوی کامێراکانەوە بەکوردیاندا هەڵنەدابێ؟ تەنانەت هەندێک لەسەرانی عێراقی ئەمڕۆ گیرفانی دوکاندارەکانی کوردستانیان هەڵنەتەکاندوو دوای ئازادی عێراق بە قەرزاری خۆیان کردۆتەوە بەبەغدا ئێستاش لەسایەی ئەمەریکاوە دەمیان کردۆتەوە زمانیان یەک بیست وەک نە با یان دیبێو نە باران. کورد دەڵێ ماست نییە بە لێویانەوە دیار بێت، بەڵام ئەو کاتە تەنانەت لێویشیان نەمابوو لەترسی ڕژێمی سەدام.

دوای دارشتن و نوسینەوەی دەستوریش کورد وای لێ چاوەڕوان دەکردن کە هیچ کاردانەوەیەکیان نەبێت لەبەرامبەر خواستە ڕەواکانی کورددا، بەڵام بە پێچەوانەوە ئەوەی کە چاوەڕوان نەدەکرا بەزیادەوە دژی کورد وەستانەوە، هەر لەماددەی ٥٨ و کە پاشان بووە ١٤٠ی هەمیشەیی لەدەستورداو هێزی پێشمەرگەو بوجەی کوردستان هەر لەسەردەمی علاوی‌و جعفری ئێستای مالیکیشی بەدوادا بێت کە علاوی لەسەردەمی سەرۆک وەزیرانیشدا هێزی پێشمەرگە دەیان پاراست، تا دواجار پەلکێشکردنی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ چارەسەری کێشەی ناوچە دابڕاوەکان کردنەوەی بارەگای نەتەوە یەکگرتووەکان لەپایتەختی هەرێم بەفەرمی جێگای ئومێدبوو، بەو پێیەی لەهەر پەلامارێکی وڵاتانی دراوسێ بەئاگابن‌و هیچ دەوڵەتێک نەتوانێ سەروەری هەرێم پێشێل بکات، نەتەوە یەکگرتووەکان لە مێژووی دروستبوونیەوە واتە لە دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە کام کێشەی لە وڵاتاندا چارەسەر کردووە؟ کام مافی گەڕاندۆتەوە بۆ خاوەن ماف‌و بێ لایەن کاری کردووە؟

کە ئەمڕۆ لەجیهاندا ٣٠کێشەی دیار هەیە کە ٢٨لەو کێشانە لەوڵاتانی ئیسلامی‌و عەرەبی دایە هەر لەکێشەی قبرس‌و عەرەب ئیسرائیل‌و کێشەی بیابانی ڕۆژئاواو شەڕی ناوخۆی لوبنان‌و هەرێمی دارفور لەسودان، ئەگەر سەیری کێشەی دارفور بکەین بەوردی سەرنج بدەینە مەرامی ڕۆژئاوا بەتایبەتی ئەمەریکا ئەوسا دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە شین بۆ حسێن نیە بەڵکو بۆ هەریسەکەیە لەڕێگەی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە کاری تێدا دەکرێ،

ئەگەر وانەبێ ئەوا ئەبێت خەڵکی دارفور تا سەدەیەکی تر منداڵ پەروەردە بکەن‌و (جەنجەوید) گورگ ئاسا قەتڵ‌و عامیان بکات‌و ستافە دەست‌و پێ سپیەکەی دیمستوراش لەدورەوە سەیری بکەن، چونکە بۆ پاراستنی بەرژەوەندی ئەمریکاو فەڕەنسایە ئەو ململانێ توندەی نێوان کۆمپانیاکانی چین لەبواری نەوتدا لەگەڵ ئەمەریکایەکاندایە تەنانەت وایان لە ڕژێمی سودان کردووە کە بێ ئاگابن لە ڕوداوەکانی ئەو ناوچەیە ئەمەش لە زاری مصطفی عثمان اسماعیل وەزیری دەرەوەی سوداندا هاتووە ئەمەش ڕاستە، چونکە بەرژەوەندیەکان هێندە گرنگە کە سنوری دەسەڵاتی سودانیان قۆرخ کردووە.

نمونەش چەند هێرشێکی بچوکی بەرهەڵستکارەکانی باشوری سودان لەناوچەی (ئەبی)کە ناوچەیەکی دەوڵەمەند بەنەوتە، هەرایەکی وایان دروستکردو گوشارێکی وایان خستە سەر ڕژێمی سودان خەریک بوو (عمر بشیر)بەپێ خاوسی دەست بداتە تفەنگ بڕوات بەرەو ناوچەی (ئەبی) لەمەدا دەرئەکەوێ هەر کاتێک بەرژەوەندی ئەمەریکا بکەوێتە بەر مەرتسی ئەوا (UN)ڕاست دەکاتەوە بەڵام لەعێراقدا ئەمەریکا لەسەرەتادا بە پێچەوانەوە کاری دەکرد هەر لەگەڵ باسکردنی ماددەی ١٤٠ی دەستوری عێراقی کە گەڕانەوەی ناوچە دابڕاوەکانە بەجارێ هەموو لایەنە سونەکان‌و تەیاری سەدری هەزارو یەک لێدوانی توندیان دەداو بەدابەشکردنی عێراقیان ناوزەند دەکرد، ئەمەش بێ گومان دەستی ئەمەریکای لەپشت بوو بەڵام سوربوونی سەرکردایەتی کوردستان بۆ جێبەجێکردنی مادەی ١٤٠ئەوا هەندێ لایەنی بەرەو نائومێدی بردوو بۆیە (UN) پەلکێشی ناو کێشەکە کرا، ئامادەکردنی ئەو پێشنیارەش بۆ قۆناغی یەکەم جێگای هەڵوێستکردنە، ئایا پرس بەکێ کرا، دیمستورا بۆ کام ناوچە چوو؟ چۆن ئەم ڕاپۆرتە ئامادە کرا. (٣٦٥٠) کم چوارگۆشە کە ناوچەی مەندەلییە لەکوردستان دابڕاو دڵی عەرەبیان لەسەر حسابی کورد ڕازی کرد، ڕاپۆرتەکە هێندە بێ ئاگای پێوە دیارە و شپرزەکراوە کە قەزای ئاکرێ وەک دیاریەک دەبەخشێتە کورد، بەڵام ڕەنگە دیمستورا واتێگەیەنرابێ کە قەزای ئاکرێ لەڕۆژئاوای موسڵ دایە، مەخمور

دەگەڕێتەوە بۆ سەر هەرێم بەڵام ناوچەی قەراج کە ٧٦ گوندە دەخرێتە سەر شوێنەکانی تری عێراق، کە ئەمەش خەڵکانی ناوچەی قەراجی توشی شۆک کردووە، بەکوردو عەرەبەوە، ئەمەش وەک قۆناغی یەکەم چاوەڕوانی ئەوەی لێ دەکرێ کێشەکان بە ئاقاری ترسناکدا بەرێ نەک ڕێگە چارەی ئاشتیو پێکەوە ژیان.

ڕۆژنامەی ڕۆژنامە، ژمارە ٢٤٩، ٢٠٠٨/٦/٢٤

...بدولقادر شكاك: چیای حەمرین سەنگەری پێشەوەمان بووایە پێویستمان بە ماددەی ١٤٠ نەدەبوو

پێویستە بە ناوچە جێناکۆکەکان بوترێت ناوچە زوڵملێکراوەکان

چاوپێکەوتنی ڕۆژنامەوانی

لە دیمانەیەکی هەفتەنامەی ڕێبازی ئازادیدا عبدالقادر شکاک سەرپەرشتیاری دەستەی کارگێڕی کۆڕی سەربەخۆیی کوردستان، ئاماژە بەو هەڵە مێژووییە دەکات لەپڕۆسەی ئازادکردنی عێراقدا لەساڵی ٢٠٠٣ دا کە دەبوایە چیای حەمرین بکرایەتە سەنگەری پێشەوە، باسی ئەوەش دەکات پێویست بوو بڕی (٤٠)ملیۆن دینار بدرێتە ئەو عەرەبانەو کلیلی خانوەکانیان لێوەربگیرێتو بدرێتەوە بە کوردە دەرکراوەکان، هەروەها چەندین تەوەری گرنگ لەم دیمانەیەی ڕێبازی ئازادیدا دەخوێنیتەوە.

ڕێبازی ئازادی: کۆڕی سەربەخۆیی کوردستان چییەو کەیو بۆچی دروستبووە؟

شکاک: کۆڕی سەربەخۆیی کوردستان ڕێکخراوێکی سەربەخۆیەو دەیان کەسایەتیو ڕۆشنبیری گەلەکەمانی لەخۆگرتووەو لەساڵی ٢٠٠٣وە دروستبووە، ئامانج لەدروستکردنیشی هەوڵدانە بۆ ئەوەی لە ئایندەدا دەوڵەتی کوردی دابمەزرێنینو هەموو کوردستان یەک بگرێتەوە و هەموو گەلو پارچەکانی تری نەتەوەکەمان هەر وەک ئێمە بکەونە ناو ئەو دەوڵەتە.

ڕێبازی ئازادی: تاچەند بیروبۆچوونەکانتان لە پارتی سۆشیالیستی کورد (پاسۆک) نزیکە یان درێژەپێدەری ئەو پارتەن؟

شکاک: ئێمە وەک ڕێکخراوێکی نەتەوەیی پەیوەندیمان نەبووە بەو پارتەوە، بەڵام پاسۆکیش ڕێبازێکی نەتەوەیی بووەو ئێمەش بەهەمان شێوەی ئەوانو بەهەمان ڕێبازی خۆمان درێژە بەڕێبازی نەتەوەیی خۆمان دەدەین لەکوردستانی گەورەدا.

ڕێبازی ئازادی: بەرنامەتان بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ پارتەکانی تر چییەو چیتان بۆ ئەوان کردووە تا لەگەڵ بەرنامەی کۆڕی سەربەخۆیی کوردستاندا بگونجێن؟

شکاک: ئێمە هەمیشە هەوڵمانداوە بەشێوەیەکی برایانە مامەڵە لەگەڵ پارتە سیاسیەکانی کوردستاندا بکەینو لایەنە سیاسیەکان بەشێوەیەکی ئاشتیانە و بێناکۆکی پرۆسەی سیاسی خۆیان بەڕێوەبەرن، ئێمە گەلێک پرۆژەمان هەبووە بۆ هەردوو پارتی دەسەڵاتدارو چەندینجار کۆبوونەوەمان لەگەڵ مەکتەبی سیاسییەکانیاندا کردووەو پێشنیاری خۆمان داونەتێ، بۆ هەندێک مەسەلە داوامان لێکردوون، کە بە ئاڕاستەی سوود و بەرژەوەندی میللەتەکەمان سیاسەتەکانیان پیادەبکەن. پەیوەندی زۆر باشیشمان لەگەڵ پارتیو یەکێتیو سۆسیالیستو خودی جەنابی کاکە حەمە سکرتێری حزبی سۆسیالیست هەیەو چەند جارێک سەردانی بەڕێزیمان کردووەو بیروڕای خۆمان خستۆتە پێشچاویانو ئاگاداری بیروڕای ئەو بووین و پرسمان پێکردووە.

ڕێبازی ئازادی: چالاکی گەورەتان چییەو مامەڵەی دەسەڵات چۆن بووە لەگەڵتان بەرامبەر ئەو چالاکییانە؟.

شکاک: ئێمە زۆر چالاکیمان کردووە چ لەناو سلێمانیو چ لەناو ئەو ناوچانەی، کە ناوی جێناکۆکیان لێناوە، ئێمە ئەو ناوچانە بە ناوچەی کێشەدار نازانین، بەڵکو بەناوچەی زوڵملێکراوەکان ناویان دەبەین، چونکە لەسەر دەستی ڕژێمەی یەک لە دوای یەکەکانی عێراق زوڵمێکی زۆریان لەو ناوچانە کردووە، چەندینجار بەیانمان لەسەر ئەو ناوچانەو مادەی سەد و چل دەرکردووە. ئێمە لەسەرەتای پرۆسەی ئازادی عێراقەوە لەلایەن هاوپەیمانەکانەوە هەمان ڕاوبۆچوونی بەڕێز کاک محمدی حاجی مەحمودمان هەبوو، کە زنجیرە چیای حەمین بکەینە سەنگەری پێشەوەمانو چەندین سەربازگەی لێدابنێین، ئەو کاتە

ئێمە پێویستمان بە ماددەی سەدو چل نەدەبوو، هەموو ئەو ناوانەش کەلەژێر دەسەڵاتی هێزەکانی کورددا بوونایە هەروەکو خەڵکی کوردستان مامەڵەمان لەگەڵدا دەکردن‌و ئەم کێشانەی ئێستا، کە ڕووبەڕووی خەڵکی کوردستان بوونەتەوە دروست نەدەبوون. هەروەها زۆر هەوڵماندداوەو دانیشتنمان لەگەڵ کونسوڵی ئەمەریکا لەکەرکوک کردووەو پڕۆژەمان داونەتێ‌و بەیانمان دەرکردووە، کە هیچ کێشەیەکمان لەگەڵ تورکمان‌و عەرەبی ڕەسەنی ئەوسادا نییەو چی بۆ هاووڵاتییەکی کوردی سلێمانی دەکەین دەبێ، بۆ ئەوانیش هەمان شت بکرێت، بەڵام هەندێک لایەنی شۆڤێنی‌و ناحەز دەیانەوێت لەڕێگەی دروستکردنی لەمپەرەوە ئەو هەوڵانەی ئێمە شکست پێبهێنن.

ڕێبازی ئازادی: ئێوە هەڵوێستتان سەبارەت بە قەرەبووکردنەوەی عەرەبە هاوردەکان‌و گەڕانەوەی ئاوارەکانی کەرکوک چییە؟

شکاک: ئێمە بۆ ئەو مەسەلەیە سەردانی کونسوڵگەی ئەمەریکامان کردووەو ڕاوبۆچوونی خەڵکی کوردستانمان پێوتوون‌و ڕای ئێمەیان قبوڵکردووە، ئێمە داوامان لێکردوون کەبەچاوی یەکسانییەوە سەیری خەڵکی شاری کەرکوک بکەن، هەرچەندە ئەوان لەئێمە زیاتر شارەزای مێژووی شارەکەو کێشەکانی بوون، ئەوان لەگەڵ جێبەجێکردنی ماددەی (١٤٠)دا بوون‌و بەئێمەشیان وت، کە ئێمە ناتوانین یەک کەس بە زۆر ڕەوانەی شوێنی خۆیان بکەینەوە، چونکە ئێمە نەهاتووین پاکتاوی ڕەگەزی بکەین هەروەها وتیان ئێمە لەگەڵ دیاریکردنی ژمارەی گەڕانەوەی ئاوارەکاندا نین، کێ خەڵکی کەرکوکە، بابگەڕێتەوە و کارئاسانییان بۆ دەکەین، وتیشی» ئێمە لەگەڵ جێبەجێکردنی ماددەی (١٤٠) داین، کە ماددەیەکی دەستووریە.

سەبارەت بەگەڕانەوەی عەرەبی هاوردە، کە لەجێبەجێکردنی بڕگەکانی ماددەکەدا داوادەکرێت بڕی (٢٠)ملیۆن دینار بدرێتە ئەو عەرەبە هاوردانەو پارچە زەویشیان لەشوێنی خۆیان بدرێتێ، بەڵام ئێمە داوامان لەسەرکردایەتی کوردو هێزە سیاسییەکانی کوردستان کرد، کە بڕی (٤٠)ملیۆن دینار بدرێتە ئەو عەرەبانەو کلیلی خانوەکانیان لێوەربگیرێت و بدرێتەوە بە کوردە دەرکراوەکان، بەبڕوای ئێمە ئەوکات کێشەکە چارەسەرێکی ڕاستەوخۆی بۆ دەکراو بواری خۆدزینەوەو پشتگوێخستنی بۆ نەدەڕەخسا»

ڕێبازی ئازادی: چالاکی گەورەتان چی بووە، مامەڵەی دەسەلات لەگەڵ ئەو چالاکیەی ئێوەدا چۆن بووە؟

شکاک: ئێمە لەسەرەتای دروستبوونی ڕێکخراوەکەمانەوە واتە لەسەرەتای ڕزگارکردنی عێراقەوەو ئەوکاتەی ئەنجومەنی حوکم دروستبوو، ماددەی (٥٨) لەئارادا بوو بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کەرکوک، ئەوکاتە قەوارە سیاسیە عێراقیەکان زۆر دژایەتی ماددەی (٥٨)یان دەکرد، بۆیە ئێمە لە (٢٠٠٤/٢/١٤) دا بانگەوازمان بۆ خەڵکی سلێمانی کرد و جەماوەری شار لەبەردەرکی سەرادا کۆبوونەوە و ڕێپێوانمان سازکرد بۆ ئەوەی دووپاتی بکەینەوە، کە قبوڵی ناکەین زوڵم لە خەڵکی کوردستان بکرێ و دەبێ ئەو ماددەیە جێبەجێبکرێت، ئەو ڕێپێوانە دەنگێکی باشی لەمیدیا عەرەبییەکاندا دروستکرد و ئەویش بووە پشتگیریەکی باش بۆ نوێنەرانی کورد و سەرکردایەتی کوردستان، کە هەستی نەتەوەیی خەڵکی کوردستان داوای زیاتر لەو مافانە دەکات، کە لە دەستووری عێراقدا سەلمێنراون.

ڕێبازی ئازادی: ئایا بەشداریتان لە هەڵبژاردنەکاندا کردووە؟

شکاک: ئێمە بەلامانەوە گرنگ نەبووە بەشداری هەڵبژاردنەکان بکەین و هەموو حزبە سیاسیەکانی کوردستان بەنوێنەری خۆمان دەزانین، بەو مەرجەی بەئاڕاستەی بەرژەوەندیەکانی گەلدا برۆن و پرسە نەتەوەییەکان بەرز ڕابگرن، ئێمەش وەکو چاودێرێک بەسەر پارتە سیاسیەکانەوە کاردەکەین و ئەگەر هەڵەیەک یان مەترسییەک لەسەر پرسی نەتەوەیی هەبووبێت ڕاستەوخۆ پرۆژەمان ئاڕاستەی سەرکردایەتی هەموو پارتە سیاسیەکان کردووە، بۆیە ئێمە بەشداریکردنمان لە هەڵبژاردنەکاندا بەگرنگ نەزانیوە، چەندجارێکیش داوامان لێکراوە، بەشداری بکەین، بەڵام ئێمە پێمان وتوون ئێوە نوێنەری ئێمەن بەو مەرجەی پرسە نەتەوەییەکان لەبەرچاوبگرنو ئاسایشی نەتەوەیی بپارێزن.

ڕێبازی ئازادی: هەڵبژاردنەکانی داهاتووی عێراق کێشەی لەناوخۆی کوردستانو لەگەڵ بەغداش دروستکردووە، ئێوە هەڵوێستان لەو بارەوە چی بووە؟

شکاک: ئێمە هەر مەترسیو کێشەیەک دروست بووبێت یەکێتیو پارتیو جەنابی کاکە حەمەشمان ئاگادارکردۆتەوەو پرۆژەکانی خۆمان بۆ ناردوون، بۆ ئەوەی هەڵوێستی ئێمەش لەبەرچاوبگرن.

سەبارەت بەو کێشەیەی کە ئێستا لەبارەی هەڵبژاردنەکانەوە دروستبووە، ئێمە داوامان کردووە، کە کورد بەیەک لیست بەشداری ئەو هەڵبژاردنانە بکات، بەڵام ئەگەر ئەوان بەلیستی جیاوازیش بەشداری بکەن، ئەوە مافێکی خۆیانە، گرنگ ئەوەیە لەبەغدا بتوانین بەرامبەر پرسە نەتەوەیی و نیشتیمانیەکانی خۆمان یەکهەڵوێست بین، داواشمان لێکردوون کە گیانی یەکگرتوویی‌و یەکهەڵوێستی خۆیان پتەوتر بکەن، تا لەناوەندی بڕیاردان لەسەر پرسە نەتەوەییەکان هێزو سەنگی زیاترمان هەبێ‌و بەرامبەرەکانمان لە گۆڕەپانی سیاسی عێراقدا خوێندنەوەی دروستیان لەسەرمان هەبێت.

لەهەموو ئەم پرسانەشدا ئێمە چەقی قورسایی کارەکانی خۆمان خستۆتە سەر ناوچە زوڵملێکراوەکان، هەمیشە جەخت لەسەر ئەوە دەکەینەوە، کە کەرکوک شارێکی کوردستانیە و دەمانەوێت ڕوپێوی ئەو شارە کەپێشتر (٢١)هەزار کیلۆمەتر چوارگۆشەیە و ڕژێمی سەدام‌و ڕژێمەکانی پێشوتریش لەڕێگەی تەعریبەوە گەلێک ناوچەیان لێ دابڕیوە و ڕوپێوەکەیان بۆ (٩)هەزار کیلۆمەتر چوارگۆشە کەمکردۆتەوە، بگەڕێنینەوە دۆخی جارانی‌و هەموو ئەو ناوچانەی کە لێی دابڕاون و بخرێتەوە سەر کەرکوک و داواشمان کردووە ئەو گوندانەی، کە دەکەونە ناوچە سنووریەکانی کەرکوکەوە ئاوەدان بکرێنەوەو وەکو پێشینەیەکی ئەمنی بەکاربهێنرێن، مایەی خۆشحاڵیشە کەلەم ماوەیەدا (٥٧) گوندی ناوچەی دبس هاوکاری کراون.

پێویستە شتێکی تریش باس بکەم ئەویش ئەوەیە لەسەرەتای دروستبوونی کێشەکانی کەرکوکەوە ئێمە داوامان لەسەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان کرد، کە مەسەلەی کەرکوک تەنها بەپارتە سیاسیەکانی ناو کەرکوکەوە گرێنەدەن، بەڵکو سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستانیش ڕاستەوخۆ ئاگاداری دۆسیەکە بکرێت، خۆشبەختانە لەسەر پێشنیارو ڕاوبۆچوونی ئێمە بەڕێز سەرۆکی هەرێمی کوردستان نوێنەری خۆی بۆ ئەو ناوچانە دیاری کرد، کە پرسەکە لەسەر ئاستێکی باڵای کوردستانەوە مامەڵەی لەگەڵ دەکرا.

ڕێبازی ئازادی: هەڵوێستتان لەگەڵ ڕیفراندۆم بۆ سەربەخۆیی کوردستان چی بووە، تا چەند کارتان لەسەر کردووە؟

شکاک: ڕیفراندۆم کارێکی باش بوو، کۆکردنەوەی واژۆ بۆ پرسە نەتەوەییەکان هەڵوێستێکی پێویستە ئێمەش بۆ ڕیفراندۆم هەوڵێکی زۆرماندا

بەتایبەتی لەناوچە زوڵملێکراوەکانی دەوروبەری کەرکوکو خانەقین واژۆیەکی زۆرمان بۆ سەربەخۆیی کوردستان کۆکردەوە، کە زیاتر لە (٤٥)هەزار واژۆ بوو وە خستمانە سەر (CD) و ناردمان بۆ نەتەوە یەکگرتووەکانو پێمان ووتن ئەو ناوچانە داوای گەڕانەوە بۆ هەرێمی کوردستانو سەربەخۆیی کوردستان دەکەن، بەڵام برادەرانی ڕیفراندۆم پەیدابوونو لە ڕێگەی کەناڵەکانی تەلەفزیۆنەوە ڕیکلامێکی زۆریان بۆ کرا، واژۆی سەر شەقامەکانی شارەکانی تری هەرێمی کوردستانیشیان کۆکردەوەو تێکەڵیان کردەوە نزیکەی (٢)ملیۆن واژۆیان کۆکردەوەو ناردیان بۆ نەتەوە یەکگرتووەکان، بەڵام گرنگی کارەکەی ئێمە لەوەدا بوو، کە ئێمە چووینە قووڵایی ناوچە زوڵملێکراوەکانو واژۆی ئەوانمان کۆکردەوە، ڕیفراندۆمیش سوودی بۆ بەرژەوەندیو سەربەخۆیی کوردستان هەبووە دەستخۆشییان لێدەکەین.

ڕێبازی ئازادی: هەڵوێستی گەنجەکان بەرامبەر پرسە نەتەوەییەکانو ئینتیمای نەتەوەیی چۆن دەبینی؟

شکاک: لەم حاڵەتەی ئێستادا، بەداخەوە دەڵێم ئینتیمای گەنج بۆ نیشتیمانو نەتەوەکەی کەمبووەتەوە، بێگومان هۆکاری خۆی هەیە، بۆیە داوا دەکەین، کە پێویستە کارێکی وا بکەین گەنجەکانمان جارێکی تر متمانە بەخۆیانو نیشتیمانو نەتەوەکەیان بکەنەوەو بیانهێنینەوە ناو کایەی سیاسیو بەشداری سیاسییان پێبکەن و لەبڕیاری سەرکردایەتیەکان نزیک بخرێنەوەو بخرێنە ناو پەرلەمانەوە، بۆ ئەوەی ئەوانیش هەست بکەن، کە ئەوانیش ئەندامێکن لەو خێزانە گەورەیەی کە پێی دەوترێت خێزانی کوردی، بەلای ئێمەوە هۆشیارکردنەوەی نەتەوەیی زۆر گرنگەو هەمیشە لەکۆبوونەوەکانماندا، هەوڵمانداوە کە خەڵک هۆشیار بکەینەوە لەوەی، کە ئێمە نەتەوەیەکی بەشخوراوین لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، کە لە (٥٠)ملیۆن زیاترینو گەورەترین میللەتین، کەچی تا ئێستا وڵاتێکی سەربەخۆمان نییە، بۆچی قەوارەیەکی سیاسی خۆمان نەبێت، لەکاتێکدا کە هەموو بنەماکانی بوون بەدەوڵەتو سەربەخۆبوونمان هەیەو مێژوویەکی خوێناویشمان لەقوربانیدان بۆ ئەو ئامانجە تۆمارکردووە.

هەفتەنامەی ڕێبازی ئازادی، ژمارە ٥٨٧

٢٤ /٢٠٠٩/١١

بەڕێز
كاك دكتۆر بەرهەم ....

نامەی یەکەم

گرنگیدانتان بەشاری سلێمانی بەتایبەتی جێگای خۆشحاڵیمانە بۆ دۆزینەوەی ڕێگا چارەیەک بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی بژێوی دانیشتوانو دابینکردنی ژیانێکی خۆشگوزەران.

دروستبوونی شاری سلێمانی لەلایەن بابانەکانەوە ساڵی ١٧٨٤ تا ڕاپەڕین بەچەند قۆناغێکی ناهەمواردا تێپەڕیوە کە هیچیان لەوەی پێشوتر باشتر نەبوون هەمیشە دانیشتوانەکەشی لەژێر هەڕەشەدا بووە تا کار گەیشتە ئەوەی بەناوی فراوانکردنی شارەوە زۆر لە گەڕەکەکانی شار تێکدران و شورایەکیش بەناوی شەقامی شەست مەترییەوە بووە هۆی بەرتەسک بوونەوەی نیشتەجێ بوونو بێزاری خەڵک وە هیچ کاتێک لەگەڵ ڕەوتی پێشکەوتنەکانی دنیای تازەدا نەڕۆیشتووە بەڵام لەگەڵ ئەمانەشدا وەک نەتەوەیی بوون شارێکی زیندوو، شارێکی داهێنان، شارێکی موقاوەمە بووە، مێژوو شاهیدی فیداکارییەکانی بوون سەروەرییەکانی ئەم شارە زۆرترە لەتەمەنی دروستبوونی بۆیە دوژمنان بەو شێوەیە مامەڵەیان لەتەکدا کردووە ئێستا جێگەی خۆیەتی کە شکۆداری زیاتر بگێڕنەوە بۆ ئەم شارە ئەمەش بە خزمەتکردن. ئێمە ناڵێین هیچ نەکراوە بەڵکو لە مێژووی دروست بوونیەوە تا ساڵی ١٩٩٦ سلێمانی تەنها شەست و چوار گەڕەک

بووه و حەفتاو پێنج هەزار خێزانی تێدا ژیاوه، بەڵام دوای هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی شارەوانی و دابەشکردنی زەوی ئێستا ئەم شاره زیاتر له ١٠١گەڕەکه وه هەر گەڕەکێک بەپێی توانا ئاو و کارەبا و شەقام وکردنەوەی نەخۆشخانه و باخچه و ئاوەڕۆی بۆ دابینکراوه ئەگەر هەندێکیش نەکرابێ بێگومان توانای ماددی هەر ئەوەنده بووه، بۆیه سەردەمی حاکم قادر وەک سەرۆکی شارەوانی بەسەردەمی بوژانەوه دادەنرێت چونکه دوای شەڕی ناوخۆ و گەمارۆی ئابووریو کەم توانایی حکومەتی یەک لایەنەی سلێمانی بۆ ئەو ڕۆژگاره زۆر بوو ناکرێت هێڵێکی ڕاست و چەپی بەسەردا بهێنرێ بەڵام ناڕەزایی خەڵکی سلێمانی لەدەسەڵات شتێکی تازه نییه هەرچەنده ئەو دەسەڵاته خۆماڵیش بێت کەواته ئێمه دەتوانین بڵێین دوای ڕزگاربوونی عێراق له ڕژێمی له گۆڕنراو ئاهێک وەبەر خەڵکی کوردستاندا هاتەوه ئەویش یەک گرتنەوەی هەردوو حکومەت و دیاریکردنی ڕێژەی ١٧٪ی داهاتی عێراق بۆ کوردستان و پێشبڕکێی خزمەتکردن لەشارەکان بەتایبەتی هەولێرو سلێمانی. زیادبوونی ناڕەزایی لەدواکەوتنی پڕۆژەکانو کەم و کورتییەکان و هاتنی کۆمپانیا بیاینیەکان و تەواو نەکردنی کارەکانیان و بەجێ هێشتنی هەندێک لەپڕۆژەکان هۆیەکی سەرەکی ئەم ناڕەزاییه بوو، ئێمه دەزانین نەرم نواندنی حکومەتی هەرێم لەم کاتەدا تەنها ڕازی کردنی دەوڵەتانی خاوەن کۆمپانیاکان بووه که سەرمایه گوزاری بکەن و بەرژەوەندیەکانیان گرێ بدەن به کوردستانەوه تا لەهەر پەلامارێکی دراوسێ بمانپارێزن هەروەها خاڵێکی گرنگ که خەڵکی سلێمانی نیگەران دەکات ئەوەیه نا دادپەروەری لەدابەشکردنی داهاتی کوردستاندا بەو پێیەی سلێمانی (١٧)قەزاو (٤٤)ناحیه و(١٢١٦) گوند لەخۆ دەگرێت بەڵام هەولێر (٧) قەزاو (١٧) ناحیه و دهۆکیش (٣) قەزاو (٧) ناحیەیه کەچی له ٤٦٪داهات بۆ سلێمانی و له ٥٤٪ بۆ دهۆکو هەولێره که ئێمه (٧) قەزاو (١٧) ناحیەمان لەوان زیاتره، بەم ڕێژه نا دادپەروەرییه ئێمەی خەڵکی سلێمانی مافمان دەخورێ لەلایەن دەسەڵاتی خۆمانەوه بێ گومان پڕۆژەکانیشمان کەمتر دەبن، خاڵێکی دی بۆ بەردەوامی ژیان لەهەر شارێکدا سایلۆ و عەمباری سوتەمەنییه که خۆشبەختانه کاک عمر فتاح توانی لەم دواییەدا عەمباری سوتەمەنییەکه بەئەنجام بگەیەنێت بەڵام سایلۆکه هەر ماوه که ئەتوانرێ چەند سایلۆیەک دروست بکرێت بۆ عەمبارکردنی دانەوێڵه و کڕینەوەی له جوتیاران.

بەڕێز کاک بەرهەم.. لەزۆربەی کۆمەڵگەکانی جیهاندا کۆمەڵگە بەسەر سێ چیندا دابەش دەبێت کە چینی خوارەوە و مامناوەند و سەرەوەیە کە ئەم دابەشبوونە وڵاتە سۆسیالیستەکانیشی گرتۆتەوە و گۆڕانی کەش و هەواش لە جیهاندا بە گشتیو ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بە تایبەتی کاریگەری وشکەساڵی بەدوای خۆیدا هێناوە و نزیکەی حەوت مانگ لە ساڵێکدا باران نیە ئەمەش یەکێکە لەهۆکارەکانی نەگەڕاندنەوەی دێهاتیەکان و کەمی بەرهەمهێنان کە ئەمەش هیچ دەسەڵاتێکی حکومەتی تێدا نییە بەڵام دەکرێت بەشێوەیەک لەشێوەکان چارەسەر بکرێتو جوتیاران هان بدرێن بۆ بەرهەمهێنانی خۆماڵیو کار ئاسانی بۆیان کە ئەمەش پەیوەستە بە وەزارەتی کشتوکاڵەوە، خاڵێکی دی پیشەسازییە کە ناچار دەبین تەواوی پێداویستییەکان لەوڵاتانەوە بهێنرێت ئەو پارەیەی کە بە عوملەی صەعب ناودەبرێ بچێتە دەرەوە کە دەتوانرێ هەندێک کارگە بکرێتەوە جا کەرتی تایبەت بن یان گشتی لەلایەن حکومەتەوە ئاسانکاریان بۆ بکرێت ئەمەش پەیوەستە بەوەزارەتی پیشەسازیەوە، پێدانی قەرزی بانک بۆ خاوەن کارەکان بێ بەرامبەرو هاندانیان کە ئەمەش لە سیاسەتی نەقدی دا لەتەواوی جیهان پەیڕەو دەکرێ. ئەوەی لێرەدا دەمەوێ ئیشارەتی پێ بدەم کۆمەڵگەی کوردی یە کە تا ئێستا کۆمەڵگەیەکی بەرهەمهێن نییە بەڵکو چەقی قورسایی ژیان لە مووچەدا دەبینێتەوە کە ئەمەش دەبێتە هۆی لەرزۆکی کۆمەڵگەی کوردیو باوەڕ بەخۆنەبوون. لێرەدا دەمەوێت باسێکی کورتی بازاڕەکانی سلێمانی بکەم. دوای ئەو قەیرانە ئابووریەی کە تەواوی وڵاتانی یەکەمی جیهانی گرتۆتەوە کە ڕاستەوخۆ کاریگەری بەسەر کوردستانیشەوە هەیە ئەمیش بەدابەزینی نرخی نەوت کە تەنها سەرچاوەی داهاتە جگە لەهەندێ سەرچاوەی تر، گرانی شتومەک لەوانە گۆشتی سوور کە ئێستا خەڵکی قسەی لەسەر دەکەن، دزەکردنی مەڕو ماڵات بەرەو باشوور و ناوەڕاستی عێراق وای کردووە گۆشت لە سیانزە هەزار دیناردا خۆی ببینێتەوە لەنەهاتنی ئاژەڵی ئێرانی کە ئەمەش بەهۆی بەرزی گومرگەوەیە، هەروەها کێڵگە پەلەوەرییەکان کە ژیانو گوزەرانی خەڵکانێکی زۆری لەسەرەو نزیکەی (٨٠٠)هۆڵی بەخێوکردنی جوجک لەدەوروبەری سلێمانیدا هەیە ئەمڕۆ دەتوانێت پێداویستی ڕۆژانەی شار دابین بکەن بەڵام هەرچی لەگەڵدا بکرێ ناتوانێ کێ بڕکێ ی گۆشتی سپی بەڕازیلی بکات هەرچەندە هەندێک دەیانەوێت لەشێوەی گرووپ

گروپدا کۆنترۆڵی کێڵگەکان بکەن بە پارە وەرگرتن لەحکومەت و پێدانی قەرز بەخاوەن کێڵگەکان کە ئەمەش جگە لەبەرژەوەندی خاوەن گروپەکان نەبێت هیچی تری تیا نییە بەڵکو بەپێچەوانەوە کێشەکەیان بەئاقارێکی خراپتردا دەڕوات. بۆیە ئازادکردنی هێنانی جوجکو هێلکە لەوڵاتانی دراوسێیەوە هەم بەرهەم زیاد دەکات و هەم هەرزانتر دەبێت، هەروەها هەڵکەوتەی جوگرافیای شاری سلێمانی خۆی بۆ ڕزگاربوون لەبێکاریو کردنەوەی بازاڕ بەڕووی شارەکانی تردا تەنها برەودانە بە بوارەکانی کشتوکاڵ و پیشەسازی وەک پێشتر ئاماژەمان پێداوە ، پەیوەندیە بازرگانیەکانی لەنێوان کوردستانو وولاتانی تردا خۆی لەخۆیدا بوار ڕەخساندن و بوژاندنەوەیەکە بۆیە لەم بوارەدا کاک عبدالله حاجی سعید ڕۆڵێکی بەرچاویان هەبووە بۆ ئەم مەبەستە و ناساندنی بازرگانانی کوردستان بەدنیای دەرەوە و کار ئاسانی کردنە کە ئەمەش پایەکانی ئابووری وڵات بەهێزتر دەکات ئومێدیشمان بەهێزە بە دڵسۆزیتان بۆ ئەم شارە و دوا ڕۆژیش لەبەردەمدایە.

٢٠٠٩/٧/٢

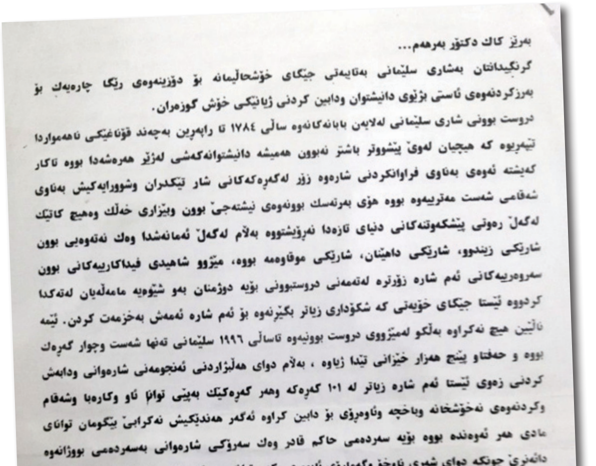

بەرێز کاک دکتۆر بەرهەم...

گرنگیدانتان بەشاری سلێمانی بەتایبەتی جێگای خۆشحاڵیمانە بۆ دۆزینەوەی ڕێگا چارەیەك بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی بژێوی دانیشتوان ودابین کردنی ژیانێکی خۆش گوزەران.

دروست بوونی شاری سلێمانی لەلایەن بابانەکانەوە ساڵی ١٧٨٤ تا راپەڕین بەچەند قۆناغێکی ناهەمواردا تێپەڕیوە کە هیچیان لەوێ پێشووتر باشتر نەبوون هەمیشە دانیشتوانەکەشی لەژێر هەڕەشەدا بووە تاکار گەیشتە ئەوەی بەناوی فراوانکردنی شارەوە زۆر لەگەڕەکەکانی شار تێکدران وشوورایەکیش بەناوی شەقامی شەست مەترییەوە بووە هۆی بەرتەسک بوونەوەی نیشتەجێ بوون وبێزاری خەڵك وەهیچ کاتێك لەگەڵ رەوتی پێشکەوتنەکانی دنیای تازەدا نەڕۆیشتووە بەڵام لەگەڵ ئەمانەشدا وەك نەتەوەیی بوون شارێکی زیندوو، شارێکی داهێنان، شارێکی موقاوەمە بووە، مێژوو شاهیدی فیداکارییەکانی بوون سەروەرییەکانی ئەم شارە زۆرترە لەتەمەنی دروستبوونی بۆیە دوژمنان بەو شێوەیە مامەڵەیان لەتەکدا کردووە ئێستا جێگای خۆیەتی کە شکۆداری زیاتر بگێڕنەوە بۆ ئەم شارە ئەمەش بەخزمەت کردن. ئێمە ناڵێین هیچ نەکراوە بەڵکو لەمێژووی دروست بوونیەوە تاساڵی ١٩٩٦ سلێمانی تەنها شەست وچوار گەڕەك بووە و حەفتاو پێنج هەزار خێزانی تێدا ژیاوە ، بەڵام دوای هەڵبژاردنی ئەنجومەنی شارەوانی ودابەش کردنی زەوی ئێستا ئەم شارە زیاتر لە ١٠١ گەڕەکە وهەر گەڕەکێك بەپێی توانا ئاو وکارەبا وشەقام وکردنەوەی نەخۆشخانە وباخچە وئاوەڕۆی بۆ دابین کراوە ئەگەر هەندێکیش نەکرابێ بێگومان توانای مادی هەر ئەوەندە بووە بۆیە سەردەمی حاکم قادر وەك سەرۆکی شارەوانی بەسەردەمی بووژانەوە دائەنرێ چونکە دوای شەڕی ناوخۆ وگەمارۆی ئابووری وکەم توانایی حکومەتی یەك لایەنەی سلێمانی بۆ ئەو رۆژگارە زۆر بوو ناکرێت هێڵێکی راست وچەپی بەسەردا بهێنرێ بەڵام نارەزایی خەڵکی سلێمانی لەدەسەڵات شتێکی تازە نییە هەرچەندە ئەو دەسەڵاتە خۆماڵیش بێت کەواتە ئێمە دەتوانین بڵێین دوای ڕزگار بوونی عیراق لەرژێمی لەگۆڕنراو ئاهێك وەبەر خەڵکی کوردستاندا هاتەوە ئەویش یەك گرتنەوەی هەردوو حکومەت ودیاری کردنی رێژەی ١٧٪ ی داهاتی عیراق بۆ کوردستان وپێشبڕکێی خزمەت کردن لەشارەکان بەتایبەتی هەولێر وسلێمانی.

زیاد بوونی نارەزایی لەدواکەوتنی پرۆژەکان وکەم وکورتییەکان وهاتنی کۆمپانیا بیانییەکان وتەواو نەکردنی کارەکانیان وبەجێ هێشتنی هەندێك لەپرۆژەکان هۆیەکی سەرەکی ئەم نارەزاییە بوو، ئێمە دەزانین نەرم نواندنی حکومەتی هەرێم لەم کاتەدا تەنها رازی کردنی دەوڵەتانی خاوەن کۆمپانیاکان بووە کە سەرمایە گوزاری بکەن وبەرژەوەندییەکانیان گرێ بدەن بەکوردستانەوە تا لەهەر پەلامارێکی

عێراق لەململانێی داهاتو دەسەڵاتدا

دوای ئەوەی ئابلۆقەی ئابوری چووە بواری جێ بەجێ کردنەوە سەرانی ئەو دەمەی عێراق وایان دەزانی دوای ماوەیەکی کورت... دنیای ئیسلامو عەرەب. ئەو ئابلۆقەیە قبوڵ ناکەن و بەکارێکی ناڕەوای دەدەنە قەڵەم و هەوڵ بۆ شکاندنی ئەو گەمارۆیە دەدەن. خەڵکانێکی زۆری عەرەب بە خۆڕاگری بدەن، بەپێچەوانەوە دیمان چیان بەسەر هات هەرچەندە کوردستانیش پشکی خۆی بەرکەوت بەڵام کەمتر.. لەناوەڕاستو خواروی عێراق کاریگەری هەبوو. دوای زیاتر لەشەش ساڵ وەک هاوکاری بۆ خەڵک دور لە دەست تێوەردانی ڕژێمەکەی بغداد، کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بڕیاری دا کەوەک سەرەتایەک و کاری مرۆڤانە هەندێک نەوت بفرۆشن لەڕێگەی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە لەبەرامبەردا خواردن دابین بکەن بۆ خەڵکی عێراق. ئەم ڕێکەوتنە لە جیهاندا بەڕێکەوتنی نەوت بەرامبەر خۆراک ناسرابوو. بەڵام سەرانی عێراق ناویان نابوو (المذکرة التفاهم)نەیان دەویست بڵێن بەڕێوەبردنی دانیشتوانی عێراق لەلایەن نەتەوە یەکگرتووەکانەوەیە. ئەو کاتە وەک پشکی کوردستان سەرانی ڕژێم ڕێژەی لە ١٣٪ یان دیاری کردبوو. هەتا ئێستاش نە خۆیانو نە خەڵکی کوردستان نازانن ئەم ژمارەیە لە کوێوە هاتو چۆن هاتە سەر زاریان ڕەنگە لای زۆرێک لەخەڵک. ئەم ژمارەیە بە شوم بناسرێ. بۆیە ئێمەی کوردیش لای ئەوان بە شوم دەناسرێین.

دەنا هیچ پێوەرێک نەبوو یاخود هیچ سەرژمێرییەک نەکرابوو تا بەرجەستەبوونی ئەم ژمارەیە بسەلمێنێ کە دەبووایە هەر دەساڵ جارێک لەسەرانسەری عێراقدا سەرژمێری گشتی بکرایە بە پێوەری نەتەوەیی.

سەرژمێری یەک کرا لە ساڵی ١٩٩٧دا بێ هەر سێ شارەکەی کوردستان، چونکە کوردستان لەژێر ئیدارەی ناوەندا نەبوو ڕەنگە وایان زانیبێ ئیتر کورد هاوسەرگیریان نەکردووەو ژیانی ڕەبەنیان هەڵبژاردووە.

دوای ڕوخانی ڕژێمی بەعس هەڵبژاردنی سەرتاسەری لە عێراق ئەنجام درا پشکی داهات بۆ کوردستان دیاری کرا بەڕێژەی ١٧٪ ئەم ڕێژەیەش نازانرێ لە کوێوە هات و چۆن دیاری کراو دەنگی لەسەر درا مەرجیش ئەوەبوو ئەو ڕێژەیە تا سەرژمێری دەکرێ درێژەی دەبێت.

ئەمەش تەنها بۆ ڕازی کردنی کورد بووە تا پرۆسەی سیاسی لە عێراق لەسەر پێ ڕاوەستێ و تا کارەکان ڕێچکەی خۆیان دەگرن دەنا کورد لێرەدا زەرەرمەندی سەرەکی یە. ئەگەر بێت و سەرژمێری ڕاست و دروست بکرێت بە پێی نەتەوە بە واتای دیاری کردنی نەتەوە لە فۆرمی سەرژمێریدا ئەوا خەڵکی کوردستان لەسەدا بیست و یەک زیاترە لە عێراق دا جگە لەو کوردانەی دانیشتووی شارەکانی ناوەڕاست و باشوری عێراقن دوای دەستبەکاربوونی (مالکی) وەک سەرۆک وەزیران ئەو بەڵێنانەی کە دابووی زۆربەیانی لەبیرکرد. هەر لەمادەی ١٤٠ تا یاسای نەوت و غاز و پێشمەرگە. کە دەبوایە لەساڵی ٢٠٠٧ دەنگی لەسەر بدرایە. و نوسراوی دەستنووسی مالکی خۆی هەیە دەڵێت ئەگەر تا ساڵی ٢٠٠٧یاسای نەوت و غاز تێ نەپەڕێنرا لەئەنجومەنی نوێنەران ئەوا حکومەتی هەرێم بۆی هەیە بە یاسای هەرێم کاربکات... ماددەی ١١٥ی دەستوریش ڕێگا بە حکومەتی هەرێم دەدات سیاسەتی نەوتی خۆی فراوان بکات و گرێبەستە نەوتیەکان ئیمزا بکات لەگەڵ کۆمپانیا گەورەکانی جیهان.. سەرکەوتنی سیاسەتی نەوتی هەرێم و ئاسایش و ئارامی و ئەو پێشکەوتنە خێرایەو هاتنی کۆمپانیا گەورەکانی بواری نەوت و کردنەوەی نوسینگەو قونسوڵی زیاتر لە ٢٥ ووڵات و لێدوانی چاودێرە سیاسی یە بیانی یەکان کە کوردستان پێشکەوتنی بەرچاوی هەیەو باش بوونی بژێوی خەڵک وای کردووە هەندێک کەس و لایەن چاوپان بەم قۆناغەی ئێستای کوردستان هەڵنەیەت و ڕاستەوخۆ دژایەتی خۆیان دەکەن وە نایشارنەوە بیانوشیان هەر جارەی بابەتێکە. جارێک گرێبەست ناشەرعیە و حکومەتی هەرێم بۆی نییە گرێبەست ئیمزابکات جارێکی دی هەرێم پەیوەندییەکانی دەبێت لەڕێی

ناوەندەوە گرێبدات. یاخود کورد گرێبەستی چەکی کردووە بیانوەکانیان هێندە گاڵتە جاڕییە کە مرۆڤ ناتوانێ لێی بێدەنگ بێت.

کاربەدەستانی کوردستان دڵنیان لەوەی کە ژمارەی دانیشتوانی کوردستان لەو ژمارەیە زۆر زیاترە. بۆیە بێ باکن لەسەرژمێریو هەمیشە داوای سەرژمێری ڕاستەقینە دەکەن کەچی تازە بە تازە شەهرستانی جێگری سەرۆکی وەزیران بۆ کاروباری ووزە داخ لە دڵانە دەڵێت ڕێژەی داهات بۆ کورد لە ١٣٪ بێت هەمان قسەی سەرانی ڕژێمی پێشوو دەکاتەو ئەمەش جگە لە خۆگێل کردن زیاتر هیچی تر نی یە. ئێمە دڵنیاین کە شەهرستانی هیچ ئامارێکی دانیشتوانی ناوەڕاست و باشوری لا نییە ئەگەر بڵێین تەنانەت نازانێ ژمارەی دانیشتوانی پایتەختەکەی خۆشی چەندە. بەڵام کورد زۆر ورد بینانەتر لە کارەکانی دەڕوانێ دەزانێ ڕێژەی لەدایک بوون و ڕێژەی مردن و ساڵانە ڕێژەی زیادبوونی دانیشتوانی چەندە. هەر بۆیە بەچاکی دەزانم سەرنجتان بۆ ئامارێکی بچوکی دانیشتوانی کوردستان ڕابکێشم، بەپێی ڕێژەی لەدایک بوون لە کوردستان ٤٨٪ کەسە، بەڵام مردن لە ٢٧٪ کەسە، کەواتە ساڵانە ٢١٪ ڕێژەی دانیشتوانی هەرێم زیاد دەکات. شاکر خەسباک دەڵێت ئاو و هەواو سروشتی کوردستان باشترین و لەبارترین ژینەگەیە بۆ لەدایک بوون و ئافرەتی کورد زۆر بەتوانایە بۆ منداڵبوون کە دەتوانێ تا سەرو ٤٥ ساڵ مناڵیان ببێت.

هەر لەسەرەتای دروستبوونی دەوڵەتی عێراقەوە ١٩٢٠ تا ساڵی ١٩٩٧ هەشت جار سەرژمێری سەرتاسەری عێراق کراوە جگە لە کوردستان کەلەهەرێمدا سەرژمێری نەکرا واتە لە کوردستان ٧جار سەرژمێری کراوە. بەپێی سەرژمێری ساڵی ١٩٨٧ژمارەی دانیشتوانی کورد لەعێراقدا ٤،٣٦٠،٠٠٠، چوار ملیۆن و سێ سەدو شەست هەزار بووە. ڕێژەی زیادبوون ٢٫٨٪ بووە.

ئەم ژمارەیەی سەرەوە. ڕەنگە زۆر کەمتربێت. چونکە بەشێکی خەڵکی کوردستان کۆچەری بوون جێگای دیاریکراویان نەبووە. یاخود لەژێر ئیدارەی حکومەتی عێراق دا نەبوون. یان کەمتر خێزانەکان کوڕەکانیان ناونوس کردووە ئەمەش لەبەر خزمەتی سەربازی. کە کورد باوەڕیی پێ نەبووە. یاخود ناونووس نەکردنی مناڵ لە گوندە دوورە دەستەکان. ئەمانە هۆکاری ئەوەن کە ئەو ڕێژەیە کەمە.. ئەگەر بەو ڕێژەیەش سەرژمێری قبوڵ بکەین ئەوا هەرێمی کوردستان ژمارەکەی گۆڕانکاری زۆری بەسەردا دێت بەم شێوەیە..

ساڵی ١٩٨٧ ژمارەی کورد ٤،٣٦٠،٠٠٠ ملیۆن بێت و ڕێژەی ٢٫٨٪ زیاد بکات ساڵانە. ئەوا ٢٥ ساڵ تا ٢٠١٢ ژمارەکە بەم شێوەیەیە.

٤،٣٦٠،٠٠٠ × ٢،٨٪ = ١٢٢٠٨٠ ڕێژەی زیادەی یەک ساڵ.

١٢٢٠٨٠ × ٢٥ساڵ = ٣،٠٥٢٠٠٠ملیۆن ڕێژەی زیادبوونی ٢٥ساڵ

٤،٣٦٠،٠٠٠ ملیۆن + ٣،٠٥٢٠٠٠ملیۆن = ٧،٤١٢،٠٠٠ ملیۆن ژمارەی دانیشتوانی کوردستان دەرئەخات، ئەمەش جگە لەو کوردانە کە لە بغداد و ناوچەکانی ناوەڕاست و باشوری عێراقن کە هەندێک کەس بەزیاتر لە ملیۆنێک دەیخەملێنن، بەڵام ئاماریکی ڕاست لەبەردەست دا نیە.

کە ڕاست و دروستی ئەو ژمارەیە بسەلمێنێ جگە لەو برا عەرەب و تورکمان و کلد و ئاشوری کە لە هەرێمی کوردستان نیشتەجێن.

بۆ ڕاستی ئەم باسەمان هەڵبژاردنی ئەم دواییەی عێراق دەکەینە پێوەر کە کورد ٢،٥٥٠،٠٠٠ ملیۆن دەنگی هەبوو کە ٦٣٪ی خەڵکی کوردستان دەنگی دابوو، واتە ٣٧٪ی خەڵکی دەنگی نەدابوو، بەواتای ٩٤٣٥٠٠کەس دەنگی نەداوە کە دەکاتە ٢،٥٠٠،٠٠٠ + ٩٤٣٥٠٠ = ٣،٤٩٣،٥٠٠ سێ ملیۆنو چوار سەدو نەوەدو سێ هەزارو پێنجسەد جگە لە خوار تەمەن ١٨ساڵ کە دەنگدان نایان گرێتەوە کە ئەوانیش زیاتر لە ڕێژەی دەنگدەر پێکدەهێنن، ئەمەش تەنها کورد.

ئەوانەش کە لەشاری موسڵ دەنگیان خستە پاڵ کوتلەی (حدباو) شەش تا حەوت کورسی بوون ئەمەش هەژمار نەکراوە ئەو کوردانەش وەک مەزهەب دەنگیان دایە لایەنە شیعەکان.

کەواتە کورد دڵنیایە لەوەی ژمارەی لەعێراقدا زیاترە لە هەشت ملیۆن دەبێت ئەم ڕێژەیەش چواریەکی دانیشتوانی عێراق زیاترە کە دەکاتە ٢٥٪ ئەمە ئەو ڕاستیە دەردەخات کە کورد ٨٪ی ڕێژەی دانیشتوانی بۆ ناوچەکانی دەرەوەی هەرێمو ناوچە دابڕاوەکان جێ هێشتووە بۆیە خوازیاری هەڵبژاردنێکی پاکو بێگەردین لەژێر چاودێری کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی دا نەک ئەوان وەک منەت هەمیشە بە چاومانیدا بدەنەوە، ئەو سیاسەتەی حکومەتی هەرێم پەیڕەوی دەکات جێگای سەرنجە، کە لەعێراقدا دوو جۆر گرێبەستی نەوتی هەیە گرێبەستی خزمەتگوزاریو گرێبەستی پشکدار کار دەکات ئەمەیە، وای کردووە کۆمپانیاکان زیاتر گرنگی بەهەرێم بدەن بەرژەوەندییەکانیان لەکوردستاندا دەبینەوەو بەم شێوەیە هەرێم توانیویەتی لەگەشت بوارە ژیاریەکاندا تا ئاستێکی باش سەرکەوتوبێتو ناڵێین بێ کەموکورتیە، هەربۆیە بەڕێزان شەهرستانیو مالیکی شێتگیرانە هەر ڕۆژەو کێشەیەکی تازە دەخوڵقێنن ڕاستە دەڵێن مالیکی کەسێکی بەتوانایە لە قوڵ کردنەوەی کێشەکاندا واتە لایەنی چارەسەر نیە ئەمەش وا دەکات لەدوای خۆی

جگە لە گلەیی‌و گازندەو ماڵ ویرانی‌و کۆمەڵێک کێشەی جۆراوجۆر هیچی تر جێ ناهێڵێت، ئەگەر مێژووی دروستبوونی دەوڵەتی عێراق تەماشا بکەین هەر لەساڵی ١٩٢٠وە کە بۆ جاری یەکەم عبدالرحمان نەقیب گەیلانی لە ١٩٢٠/١١/١١ تەشکیلی حکومەتی کرد تا ١٩٢٠/١١/٢٠ کە ماوەی (٩)ڕۆژ بوو، پاشان عبدالمحسن سعدون و جەعفەر عەسکەری‌و یاسین هاشمی نوری سەعید جەمیل مەدفەعی هەریەکەیان بۆ چەند خولێک سەرۆکی حکومەت بوون تا کۆتاییەکەی بەعەلاوی‌و جەعفەری‌و مالکی دێت لەماوەی ٩٢ساڵدا ٦٥جار حکومەت تەشکیل کراوە کە هەندێکیان زیاتر لە چوار جار سەرۆکی حکومەت بوون و نوری سەعید ١٤جار سەرۆکایەتی حکومەتی کردووە، کە هەمیشە بە پیاوی ئیستیعمار ناوزەند دەکرا، بەڵام لەدوای خۆی مێژوویەکی بۆ عەرەب دروستکرد ئەگەر بەراوردی بکەین لەگەڵ نوری مالیکی دا دەرئەنجام دەرئەکەوێت کێ خزمەتی زیاتر کردووە، هەرچەندە لەمێژووی سیاسی نوری سەعید دا جگە لە نەتەوەی سەردەستی عەرەب هیچکام لەنەتەوەکانی ناو عێراق ڕازی نەبوون لە چۆنیەتی بەڕێوەبردنی عێراق بەڵام ئەمەش بەشێکە لە مێژوو ناکرێ چاوپۆشی لێبکەین بۆ ئەم مەبەستەیە کە ژیانی سیاسی نوری سەعیدو نوری مالیکی زیاتر بەخوێنەران ئاشنا دەکەم هەرچەندە ڕەنگە لام دابێ لەهێڵی باسەکەم.

نوری سەعید لەشاری بەغدا لەعەشیرەتی قەرەغۆلی لەساڵی ١٨٨٨ لەدایکبووە، ساڵی ١٩١١ بەشداری شەڕی بەڵقانی کردووە لەپاڵ سوپای عوسمانیدا لەیەکەم دەرکەوتنیدا لەساڵی ١٩١٢ بۆ ١٩١٣ فکری عەرەبی وەرگرتووە پشکی هەبووە لەدامەزراندنی (عصبه الامم ١٩١٧)و پاشانیش لە هیئه الامم المتحده ١٩٤٨) دواتریش لەساڵی ١٩٥٦دا لە دامەزراندنی جامیعەی عەرەبی ڕۆڵی بەرچاوی هەبووە، لە ١٥ی تەمموزی ١٩٥٨دا لەبغدا کوژرا.

نوری کامل مالکی ساڵی ١٩٥٠ لە گوندی (جناجە)ی قەزای توریج و شارەدێی هندییەی سەر بە پارێزگای کەربەلا لەعەشیرەتی (بنی مارک) لەدایکبووە باپیری شاعیری بەناوبانگ (محمد حسن أبو محاسم) کە ڕۆڵی گرنگی هەبووە لەشۆڕشی ١٩٢٠دا ساڵی ١٩٢٥بووە بە وەزیری مەعاریف، نوری مالیکی لەساڵی ١٩٧٠ پەیوەندی کردووە بە (حزبی دعوە)وە لەساڵی ١٩٧٩لەزیندان حوکمی لەسێدارەدانی هەبووە پاشان ئازاد کراوە بەلێبوردنی گشتی، ئیتر ئەو ماوەیەی لە سوریاو لوبنان و ئێران‌و کوردستان بەسەربردووە، لەدوای ڕزگارکردنی عێراق لە ٢٠٠٦/٥/٢٠ وەک سەرۆک وەزیران لەمەیداندا

بووە ماوەی دوو خول سەرۆکی وەزیرانە بەپاڵپشتی هاوپەیمانی کوردستانی ئەمڕۆش یەکێکە لە نەیارە هەرە سەرسەختەکانی حکومەتی هەرێم، هەمیشە لەهەوڵی قوڵکردنەوەی کێشەکاندا کارەکانی درێژە پێدەدات ئەگەر تەماشای ژیانی هەردوو نوری بکەین لەمێژووی عێراقدا کامیان لەپێشەنگی خزمەتکردندان بۆ نەتەوەکەیانو بەرگری کردن لەبەهەدەردانی سامانی وڵات کەئەمەش تەنها مەرامێکی سیاسی یەو هیچی تر ڕەنگە گومانیش لەو جۆرە دڵسۆزیە هەبێت کە باسی لێوە دەکرێتو داهاتوو بڕیاری خۆی دەدات.

حاکم جەوهەر دزەیی لەیادەوەریەکانیدا دەڵێ ساڵی چلەکان قوتابی بووم لەبەغدا، باوکم ووتی لە بەغدا دۆستێکم هەیە ئەگەر پێویستت بەهەرچییەک بوو بچۆرە لای، هاوڕێکەی باوکم ژمێریار بوو لە (بلاگ مەلەکی- کۆشکی رحاب) کە چوومە لای دوای بەخێرهاتن پێی وتم دانیشە دەچمە لای پاشاو ئێستا دێمەوە، مەبەستی پاشا نوری سەعید بووە کە هاتەوە دەموچاوی گرژ بوو وە زۆر تێک چووبوو، ڕووی کردە من وتی: ابنی والله دمرنی پاشا، لەسەر ئەوەی وەفدێکی عێراقی چووە بۆ سوریا ١١دیناری لە ئوتێلێکدا سەرف کردووە بەخششی داوە بە شاگردەکان، پێی وتم چۆن تۆ ئەتوانی ١١دینار سەرف بکەیتو بەچ حەقێک لەپارەی خەڵکی عێراق بەخشیش دەدات، ئەمە مێژووە بۆمان دەگێڕیتەوە ئێمەش ئەمڕۆ ڕای خۆمان دەدەین.

بۆیە ئێستاش کات لەبەردەمدا ماوەو هیواکانو تروسکاییەکان مایەی خۆشحاڵین ئەو چاکسازیەی قسەی لێوە دەکەن وابێ لایەنەکانی بەرامبەر ڕازی بکات بەپێی بنەماکانی دەستور دەتوانین پێکەوە ئایندەی گەش دیاری بکەین هیوادارین بەڕێز مالکی خەمخۆرانە هەرچی زووترە هەنگاوەکان هەڵگرێو پێچەوانەکەی وامان لێدەکات لاوازی متمانەمان بەرامبەر دۆستەکانمان بمانخاتە دڵەڕاوکێو لەهەوڵی دوورکەوتنەوەدا بینو ئەودەمەش لەئاوی ئامووںو تونی بابادا ونیان دەکەین.

سەرچاوە:

١. د. عبدالله غفور، جوگرافیای کوردستان، چاپی پێنجەم، ٢٠٠٥.

٢. حاکم جەوهەر دزەیی، یاداشتەکان، چاپی یەکەم

ڕۆژنامەی ڕێبازی ئازادی، ژمارە ٧١٧، لاپەڕە ٦، ٢٠١٢/٩/١١.

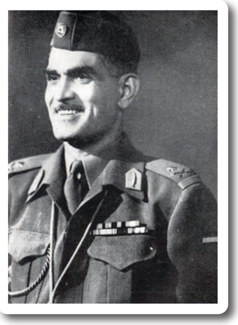
عبدالكريم قاسم

عبدالسلام عارف

أحمد حسن بكر

صدام حسين

کورد لەگەمەی دانوستانەکاندا

دوای ڕێکەوتنامەی نێوان شۆڕشی کوردستان بەسەرکردایەتی بارزانی لەگەڵ ڕژێمی ئەو کاتەی عێراقو لە ٨ی شوباتی ١٩٦٣دا کە عبدالسلام عارف جڵەوی کاروباری لەڕێگەی کودەتاوە گرتە دەست ئەو ڕێکەوتنە گرنگییەکی تایبەتی خۆی هەبوو بەلای خەڵکی کوردستانەوە هەم پشویەک بوو بۆ دامرکاندنەوەی هەڵچوونی جەماوەری کە هەر ڕۆژەی لایەنێک کودەتای سەربازی دەکرد. پێشتر عبدالکریم بەسەر مەلیک فەیصەڵ ودارو دەستەکەیدا ئەمرۆش بەعسیەکان بەسەر عبدالکریم دا، هەرچەندە لە کودەتای عبدالکریم قاسم دا کاربەدەستەکانی کورد بەتایبەت ئەفسەرە باڵاکانی کورد لە بەغدا ڕۆڵی بەرچاویان هەبووە. لەبەرە بەیانی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨دا ئەفسەرە کوردەکان تێکەڵاوی شۆڕش بوونو سەرکردایەتی هێرشەکانی سەر کۆشکی ڕەحابو زهوریان کرد کە بریتی بوون لە (عەلی خاڵ، ڕەئیس مستەفا عبدوڵڵا، عبدولفەتاح شاڵیو عەقید خالید نەقشبەندی) دوای بڵاوکردنەوەی بەیانی ژمارە (٣،٤) ڕۆڵی کوردیان لەعێراقی نوێدا سەلماند کە لەبەیانی ژمارە (٣)دا دەڵێ (کوردو عەرەب هاوبەشن لە عێراقدا) سەرەتا هەندێک هەنگاو نراو زیندانیە سیاسیەکانی کورد ئازاد کران ئەوانەشی کەدوور خرابوونەوە گەڕانەوە و پاشان بارزانیو هاوەڵەکانی لەسۆڤیەتەوە گەڕانەوە بۆ بەغدا و پێشوازییەکی گەرم کران لەحکومەتی نوێشدا (بابە علی حەفید)کرایە وەزیری ڕێگەوبانو یەکێک بوو لە (١٠) وەزیرەکەی تر.

پاشان ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆڕش پێکهات لە (٣) ئەندام کە یەکێکیان کورد بوو کە (عەقید خالید نەقشبەندی بوو) وە (نجیب ربیعی محمد مهدی کوبە)ش لەسوننەو شیعە بوون، بەڵام وردە وردە عبدالکریم لەژێر کاریگەری هەندێک لایەنی ناوخۆیی ڕای بەرامبەر بە کورد گۆڕا و کەوتە دژایەتی کورد و مافەکانی تەنانەت لەسەروتارێک لەڕۆژنامەی خەبات ئیبراهیم ئەحمدی دا بەدادگا کەنوسیبووی (العراق ليس جزء من أمة العربية)هەرچەند دۆستی یەکتریش بوون زیاتر نزیک بوونەوەشی لە سۆڤیەت وای کرد کە بەکودەتای سەربازی لەناو وەزارەتی بەرگریدا گیراو لە ناو ئێزگەی صالحیە دا گوللە باران کرا. عبدالسلام عارف وەک کەسێکی ناسیۆنالیزمی عەرەبی ناسری زۆر توند لەمەسەلە نەتەوایەتیو نیشتیمانیەکانی دەڕوانی، ئەو لامەرکەزیەی کە لەگەڵ گەلی کورددا لەسەری ڕێکەوتبوون کە بریتی بوو لە (نیوەی داهاتی نەوت بۆ کوردستان) (کاربەدەستانی کوردستان کوردبن) (بەفەرمی ناساندنی زمانی کوردی) (چیای حەمرین سنوری ئیدارەی لامەرکەزی بێت) بۆ ئەم مەبەستە شاندێکی کوردی بەسەرۆکایەتی مام جەلالو ئەندامێتی صالّح یوسفیو شاخەوان نامیق و عبدالحسێن فەیلیو مەسعود محمد، صەمەد محمد، حبیب محمد کەریم) ڕوویان کردە بەغدا و لەلایەن فوئاد عارفەوە پێشوازی کرانو ئاگاداری کردن کە عبدالسلام عارف ڕای خۆی گۆڕیوە و پێی وتن ئامادەنیە بتانبینیو وریای کردنەوە کە لەهەوڵی گرتنتاندایە.

پاشان بەیانێکی دەرکرد کوردستانی بەناوچەیەکی سەربازی ناساند. دوو فەوجی تێکەڵەی لەهەموو نەتەوەکان دروست کرد بەناوی (فورسان صلاح الدينو فورسان خالید بن وەلید)وە بەرنامەیەکی تایبەتی دروستکرد لەئێزگەی عەرەبی بەغدا بەناوی (معكم فى الطريق النصر) تەنها کاریان جنێودانو سوکایەتی بەکوردو شۆڕشەکەی بوو هێرشی سەربازی دەست پێکرد بۆ کوردستانو هێنانی لیوای یەرموکی سوری بەفەرماندەی (فوئاد شاهر)لەگەڵ عەرەبە بەدووەکانی باشورو ناوەڕاستی عێراق بەدروشمی (احنا البدو وين العدو) وە ناردنی زەعیم (صديق مستەفا نەصرەت) ناسراو بە زەعیم صدیقی تاوانبار بۆ سلێمانی وە لەماوەیەکی کەمدا زیاتر لە ٣٠٠ هاوڵاتی بێ دیفاعی سلێمانیان شەهید کرد، کە لەهەموو چینو توێژەکانی خەڵکی شاربوون و گەمارۆی خستە سەر شارو گوندەکانی پارێزگای سلێمانی، ناچار ئەوەی توانی لەشار دەرچوون بۆ ناوچەکانی قەرەداغ و شارباژێڕو پێنجوێنو ئەو ناوچانەی تر کە لەژێر دەسەڵاتی شۆڕش دابوون. زەعیم صدیق ئەوەی بۆی کرا کردی ئەوەشی نەی کرد بۆی نەکرا. پاشان لەڕێگەی مام جەلالەوە

نامەیەکی هەڕەشە ئامێزی پێ ئەگات. کە پێشتر ڕۆژانە بەدەستی خۆی ئەشکەنجەو ئازاری گیراوەکانی ناو ئەستەنبڵەکانی حامیەی سلێمانی دەدا دوای گەیشتنی نامەکە ئەشکەنجەدان کەمبوەوە.

هەرچەندە پێشتر چەندان خەڵکی شار لەدوای ٩ی حوزەیرانی هەمان ساڵدا لەناو حامیە بەبێ بەزەیی‌و بەبێ دادگایی کردن گوللە باران کران‌و پاشان لەگەشتێکی ناوخۆدا عبدالسلام عارف لەناو فڕۆکەکەدا سوتاو کەوتە خوارەوە لە ١٩٦٦/٤/١٤ عبدالرحمان عارفی برای عبدالسلام عارف کاروباری عێراقی گرتە دەست عبدالرحمان کەسێکی نەرمتربوو هەر زوو داوای گفتوگۆی کردو شاندی گفتوگۆی ناردە لای بارزانی، بەڵام شۆڕشی کوردستان مەرجی هەبوو بۆ دانووستان، وەک کشانەوەی هێز لەکوردستان، ئازادکردنی بەندکراوەکان، چەک کردنی هێزە نا نیزامیەکان. کورد خاڵێکی تری کردە مەرج ئەویش بەشداری کردنی لایەنی سێیەم واتە یەکێک لەدەوڵەتە عەرەبەکان تا ماوەیەک ئەم جۆرە هاتوچۆیە هەبوو پاشان لە ١٩٦٨/٧/١٧کە لە مێژووی بەعس ناسراوە بە شۆڕشی ١٧ی تەمموز کودەتایەکی سەربازی سپی کرا بەسەر عبدالرحمان عارفدا بەسەرکردایەتی (أحمد حسن بكر)ئەمیش سەرەتا بۆ رای گشتی هەندێک هەوڵیدا تا دڵنیایی بدات بەخەڵکی کوردستان بە بەشداری پێ کردنی چوار وەزیری کورد لە حکومەتی نوێدا کە بریتی بوون لە (احسان شێرزاد، موحسین دزەیی، عبداللە نەقشبەندی، صاڵح نەقشبەندی)ئەم بەشداری پێکردنەی کورد لەوەزارەتەکانی عێراقدا بووە هۆی زیاتر نزیک کەوتنەوەی شۆڕشی کوردو حکومەتی عێراق کە ئەوکاتە عبدالرزاق نایف سەرۆکی وەزیران بوو.

حکومەت دوای ئەو هەموو کودەتاو کوشتارو بەندکردن‌و دوورخستنەوەی کەسایەتیە سیاسیەکانی عێراق ناچاربوو بەیانی ١١ی ئازاری ساڵی ١٩٧٠دەربکات کەئەمەش لەگشت سەرانسەری عێراقدا بووە مایەی دڵخۆشی و وەک ڕۆژێکی مێژوویی سەیر دەکرا بۆ جاری یەکەمیش بوو حکومەتی عێراق دان بەمافە سەرەتاییەکانی کوردا بنێت، لەو ماوەیەدا هیواکان زیاتر بوون دانووستانەکان درێژەیان کێشا و پاشان ئەو بەڵێنانەی کە حکومەت بە کوردی دابوو لە پاکێجی گفتوگۆکاندا هاتبوو وردە وردە حکومەت کەوتە پاشگەزبوونەوەو خۆ ڕێکخستنەوە و بەهێزکردنی یەکە سەربازیەکان‌و فشار خستنە سەر ئەفسەرە کوردەکان‌و گرتن‌و کوشتنی لابەلا دەستی پێکرد، دوا جاریش پیلانگێڕان دژی بارزانی‌و ناردنی کۆمەڵێک مەلای ئاینی مین ڕێژکراو پاشان لەکاتی گفتوگۆدا لەگەڵ بارزانیدا لەبێ ئاگایی مەلاکان تەقەمەنیەکان دەتەقێنەوە کە بارزانی و مەحمود عوسمان زۆر بەسەر

سورمان دەربازبوون، ئیتر دوای ئەم ڕووداوە هیچ پاساوێک نەما بۆ گفتوگۆ بەڵکو بۆ جارێکی تر شەڕو ماڵوێرانی بەرۆکی کوردستانی گرتەوە، جارێکی تر شەڕو پەلامارو ڕەوکردنی خەڵکی شارە کوردییەکان بۆ گوندەکان و ناو چیاکانو سنوری نێوان عێراقو ئێران ئیتر نائومێدی باڵی بەسەر عێراق بەگشتی و کوردستان بەتایبەتی کێشا.

شەڕ لەکوردستاندا دەستی پێکردەوە هێرشەکان زۆر لەجاران توندتر بوون تەنانەت بەکارهێنانی چەکی قەدەغەکراوی نێودەوڵەتیش تیادا بەکارهات. سەرەنجام لە ٦ی ئازاری ١٩٧٥بەپێی ڕێکەوتنی ئێرانو عێراق بەناوبژیوانی جەزائیر کۆتایی بەشۆڕشی کوردی هاتو بۆ ماوەی ساڵێک شۆڕش بەتەواوی خامۆش بوو.

لەمانگی ٦ساڵی ١٩٧٦جارێکی تر خەڵکی دڵسۆزی کوردستان جاڕی شۆڕشیان داو قایل نەبوون کە تەسلیم بن بەدەسەڵاتی بەعس، لەشۆڕشی نوێدا بەرەیەکی شۆڕش دروستبوو کە خۆی دەبینیەوە لە بزوتنەوەی سۆسیالیستو کۆمەڵەو خەتی گشتی بەهەموویان یەکێتی نیشتیمانی کوردستانیان پێکهێنا. بەهەمان شێوەش لە ٢٦گولانی ١٩٧٦پارتی دیموکراتی کوردستان درێژەی دایەوە بە خەبات بەم شێوەیە ئەگەر لێرەدا ئاوڕێک لەڕابردوو بدەینەوە هەمیشە خەڵکی کوردستان لەبەرگریدا بوونو ڕێگای شەهادەتیان بەچاکتر زانیوە تا تەسلیم بوون. لەناوەڕاستی ساڵی ١٩٧٧بەعس داوای گفتوگۆ دەکات هێندە کوردو شۆڕشەکەی بە بچووک زانیبوو لەسەر لاپەڕەیەکو بەخەتی خۆی صدام نامەیەک دەنوسێ. هەندێک دەڵێن تەنانەت واژۆشی لەسەر نەبووە، بۆیە مام جەلالیش بەهەمان شێوە نامەکە وەڵام دەداتەوە عەلی عەسکەری وەک نوێنەر دەنێرێتە لایان بەڵام ئەمەش ئەنجامی نەبوو.

بەهەمان شێوە ساڵی ١٩٧٩ سەرانی بەعس تاک لایەنە داوا لەحیزبی سۆسیالیست دەکات کە دانوستان بکەن بەو پێیە کە حیزبی سۆسیالست حزبێکی کاریگەر بووە و خاوەنی هێزێکی تۆکمە بوو بۆ ئەم مەبەستە د.مەحمود عوسمان سەردانی بغدا دەکات، لەگەڵ (د. فاضل براک) بەڕێوبەری ئەمنی عام کۆدەبێتەوە. ئەمەش بێ ئەنجام بوو تەنانەت لەدوا گفتوگۆدا (صدام) بە (د. مەحمود عوسمان) دەڵێ دکتۆر ئەوە حاڵە تۆی تیای ئەویش دەڵێ ئەوە فەخرە بۆ من کە پێشمەرگەم، دوای هەفتەیەک ئەمیش بەدەستی بەتاڵ گەڕایەوە.

هەروەها شەڕ درێژەی کێشا تا خولی یەکەمی مفاوەزات لە ١٩٨٣/١٠/١٣دەهاتە کایەوە وەفدێک پێکهات لە مام جەلال و نەوشیروان مستەفا و لایەنی بەعس (عقید احسان) بەڕێوبەری ئەمنی هەولێر. بەناوبژیوانی د. قاسملۆ بوو خولی دووەمیش

١٩٨٤/١/٢٥بەنوێنەرایەتی (نەوشیروان مستەفا) لەگەڵ (فاضل براک) بەڕێوبەری ئەمنی عام کۆبۆوە لە ١٩٨٤/١/٢٦ لەگەڵ گارق عزیزو ئەندامانی تری سەرانی بەعس سەرەنجامیش هەندێک لەگیراوە سیاسیەکان بەردران و وەک دیاریش چەند سەیارەیەکو فەردەیەک پارەبوو دوای هەفتەیەک وەفدەکە گەڕایەوە خولی سێهەمی گفتوگۆ لەنێوان د. فوئاد معصوم و علی حسن مجید دا بوو لەڕۆژی ١٩٨٤/٧/٢٥ کۆبوونەوەکان مانگێکی خایاندو لەسەر هەندێک خاڵ ڕێکەوتن‌و هەندێکیش ڕێکنەکەوتن گفتوگۆو دانوستانی ساڵی ١٩٨٤ی تاک لایەنەی یەکێتی نیشتیمانی کوردستان بێ ئەنجام مایەوە.

هەرچەندە ئەم دانوستانەی یەکێتی‌و حکومەتی عێراق هەلێکی لەباربوو بۆ پشودانی یەکێتی‌و لەهەمان کاتیشدا حکومەتی عێراق مۆڵەتێکی دا بەخۆی تا زیاتر بەخۆداچوونەوە بکات زیاتر خۆی ئامادە بکات بۆ هێرش‌و پەلاماردان تا لەساڵی ١٩٨٧ئەنفال دەستی پێکردو بەشەش قۆناغ توانی گەورەترین گورز لە شۆڕشی کوردستان بدات بێ جیاوازی پارتە سیاسیەکانی سەر گۆڕەپانی خەبات لەهەمان کاتدا هێرشی چەکی قەدەغەکراوی گازە کوشندەکان، بۆ سەر هەڵەبجەو پاشان قەرەداغ‌و شاربازێڕو بالیسان‌و بادینان، بەڵام حکومەتی عێراق لەمەشدا سەرکەوتوو نەبوو.

نەیتوانی بەیەکجاری کۆتایی بەشۆڕش بهێنێت، لەگەڵ ئەوەشدا شەڕی نێوان عێراق‌و ئێران ڕاوەستابوو، بەڵام فشارە نێودەوڵەتیەکان‌و قەرزە کەڵەکەبووەکانی وای کرد لەساڵی ١٩٩٠دا پەلاماری کوێت بدات، بەڵام عێراق ئەمەشی بۆ نەچووە سەر کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی گەمارۆی ئابووریان خستە سەر عێراق، پاشان پەلاماری هاوپەیمانان‌و دەرکردنی سوپای عێراق لە کوێت‌و تەفروتونا بوونی کە مەزەندە ئەکرێ تەنها لە کوێتدا ١٥٠هەزار کوژراو کەم ئەندام هەبووبێ، باری ئابووری کارێکی وای کردبوو، کە برسێتی تەنگی بە خەڵکی وڵات هەڵچنیبوو، لەگەڵ پەلاماری هاوپەیمانان ڕق‌و کینەی چەند ساڵەی جەماوەر تەقیەوە و ڕاپەڕینی ئازاری ١٩٩١ لە کوردستان بەرپابوو، توانرا شارە کوردییەکان ئازاد بکرێ بە کەرکوکیشەوە.

پاشان لەهێرشی لەرزۆکی بەعس بۆ کوردستان بە کۆکردنەوەی سوپا برسیەکەی کۆڕەو دەستی پێکرد، بەڵام ویژدانی مرۆڤایەتی جارێکی تر جوڵاو کۆمەکو هاوکاری‌و دانانی هێڵی ٣٦ بۆ کورد گرنگ بوو جارێکی تر حکومەت داوای دانوستانی کرد لەبەرەی کوردستانی، شاندی مفەوەزات بەڕێ کرا بۆ بەغدا و دوای ساڵێک لە

هاتووچۆ سەرەنجام وەک گفتوگۆکانی تر هیچ خێرێکی تیا نەبوو جگە لەوەی کە بەرەی کوردستانی وەک تێکرای هێزە کوردیەکان بەشداربوون. ئەوەی بەقازانج بۆ کورد مایەوە ئەو پشتگیریە نێودەوڵەتیە بوو کە لە ڕێگەی نەتەوە یەکگرتووەکانەوە کوردیان دەپاراست ئەوەبوو لە ٢٠٠٣/٤/٩ لە ئەنجامی لاساری سەدام نەچوونە ژێر بڕیارەکانی ئەنجومەنی ئاسایشەوە هێرشی هاوپەیمانان لەماوەی کەمتر لە ٢٠ ڕۆژدا توانیان سەرانسەری عێراق ئازاد بکەن سەدام و داروودەستەکەشی ڕاپێچی زیندان کران پاشان تاوانبارەکان بەسەدامیشەوە لەداردران. ئەمەش وەرچەرخانێکی مێژوویی بوو بۆ ئەو عێراقیانەی کەلەساڵی ١٩٥٨بەدواوە هیچ خێریان لەدەسەڵاتەکان نەبینی تەنها کوشتارو ڕاوەدونانو ئاوارەبوون و زیندانی کردن نەبێ، ئەمەریکاو هاوپەیمانەکانیان حاکمێکیان بۆ عێراق داناو هەموو هێزە پەڕاگەندەکانی عەرەبی عێراقیان لە وڵاتانی دراوسێو هەندێک داڵدەدراو لەکوردستان کۆکردەوەو، مجلس ئینتقالیان دامەزراندن.

هێزە سیاسیەکانی کوردستان هاوبەشو بەشداربوون لەگەڵ هێزی هاوپەیمانان بۆ ڕزگارکردنی عێراق تا ئەوکاتە هیچ شتێک نەمابوو بەناوی عێراق، بگرە جیاوازی فیکرەی نێوان کەسایەتیە سیاسییە عەرەبەکان کارێکی وای کردبوو کەڕایەڵەی گفتوگۆکان تەنها کوردبوو، تا یەکیان بخاتەوە، لەسەر مێزی گفتوگۆ کۆیان بکاتەوە کار گەیشتبووە ئەوەی هەرلایەک هەوڵی ئەدا بوونی ئەوی تر بسڕێتەوەو کەوتبوونە گیانی یەکتری، یەکتریان قەتڵ و عام دەکرد. دەستوری عێراق جارێکی تر نوسرایەوە ٨٠٪ خەڵکی عێراق دەنگیان بەدەستوردا کورد بەو دەستورە تازەیە ڕازی بوو هەرچەندە بەلای خەڵکی کوردستانەوە وەکو پێویست نەبوو.

دوای هەڵبژاردن عێراقێکی تەوافقی هاتە کایەوە ئاشنا بووین بەم جۆرە ڕازی کردنە. هاتنی عەلاوی شیعە مەزهەب بەسەرۆکی وەزیران پاشان وەک زۆرینە ابراهیم جەعفەری جێگای عەلاوی گرتەوە، لەدوا هەڵبژاردنیشدا مالیکی هاتە کایەوە هەرچەند سوننەکان دەنگی زیاتریان هەبوو دەبوایە ئەوان تەشکیلی حکومەت بکەن، بەڵام کورد لەدوای کۆبوونەوە نهێنیەکانی نێوان لیستەکەی مالیکیو هاوپەیمانی کوردستانی بەزۆرینە مالیکی یان کردەوە بەسەرۆکی وەزیران، ڕەنگە هێزە کوردیەکان ناحەقیان نەبووبێ بەدەنگ دان بەمالیکی چونکە ئەوە ڕای تێکڕای شەقامی کوردی بوو، تەنانەت ئەگەر جارجارە هاوپەیمانی کوردستان کۆبوونەوەیەکی لەگەڵ سونەکان بکردایە تێکڕاو زۆرینەی خەڵک سەرزەنشتی سەرانی کوردیان دەکرد بەو پێیەی کە مالیکی هاوڕێی شاخمان بووە.

هەر ئەو لە ئازارەکانمان تێدەگات لەلایەن خەڵکی کوردستانەوە وەک سەرکردەیەکی دۆستی نزیکی کورد حیسابی بۆ دەکرا بۆیە جارێکی ترو لەخولێکی تری پەرلەماندا دەنگ درایەوە بە مالیکی، بەڵام ئەمجارەشیان خەونەکانمان بوونە بڵقی سەر ئاو و هیواکان ڕەوینەوەو نائومێدی بەرۆکی هەموو خێزانو تاک بەتاکی کوردستانی گرتەوە.

ئەوەی لێرەدا مەبەستمە ئاماژەی بۆ بکەم گەڕانەوەیە بۆ لامەرکەزیەکەی عبدالسلام عارف لە خاڵی یەکەمی لامەرکەزیەکەدا دەڵێ (نیوەی داهاتی نەوت بۆ کوردستانە) (بەفەرمی ناسینی زمانی کوردی) یە و (سنووری لامەرکەزیەت لەحەمرینەوە دەبێت) (کاربەدەستانی کوردستان دەبێت کورد بن) هەتا دوایی.

ئێستا دوای تێپەربوونی ٤٩ساڵ بەسەر ڕێکەوتنامەی نێوان عبدالسلام عارفو شۆڕشی کوردستان هێشتا سەرانی عەرەب هەر جۆرە مافێک بەکورد ڕەوا نابینن بەڵکو گەمەیەکی سواوی سیاسی نالۆژیکی یەو چەند بارەی دەکەنەوە. ئەوە دەبینینو دەبیستین لەعێراقی فیدراڵ دا مافەکانی کورد هێندەی لامەرکەزی نییەو ئەوەی ٤٩ ساڵ پێش ئێستا بەکورد دەدرا زۆر زیاترە لەوەی کە مالیکی دەیەوێت بەزەبری هێزو بەئارەزووی خۆی بیسەپێنێ دەستوریش وەک ئامڕازێک بۆ بەرژەوەندیەکانی خۆی بەکاری بهێنێ.

ئەگەر تەماشای بەندەکانی لامەرکەزی بکەین با بۆ فریودانیش بووبێت گرنگ ئەوەیە لەناخی خۆیان ٤٩ ساڵ پێش ئێستا ئەوەیان بەڕەوا زانیوە بۆ خەڵکی کوردستان با نکوڵیشی لێ بکەن.

بەڵام ئێستا نەک سنووری حەمرین باس ناکرێت تەنانەت کفریو مەقانو قوشتەپە و فائیدە بەسنوری ڕاستەقینەی کوردستان دەزانن کەواتە هەر هەوڵدانێک بۆ لەیەکتر گەیشتن بەپێی ئەو سیستەمەی ئێستا دەرەنجام لەخاڵی سفردا خۆمان دەبینینەوە.

گلەییو گازندەکردن لەخودی مالیکی کەتا دوێنێ میوانی ئێمە بووەو لەکوردستان خزمەت کراوە بەڕاستی گێلی یە، چونکە سروشتی بۆ ماوەیی ئەوانە کە ڕێگە نادات هاوشانی بیت، هەمیشە وەک مەوالی تەماشای غەیرە نەتەوەی خۆیان دەکەن. ئەگەر بەوردی تەماشای خاڵە لەیەکچووەکان بکەین لەنێوان ڕێکەوتنەکانی ساڵی ١٩٥٨تا ٢٠١٢ دەبینین هەمان شێوەو هەمان هەنگاو هەڵگرتنە بۆ دواوە.

کەواتە دەڵێن مێژوو هەمیشە خۆی دووبارە دەکاتەوە ڕەنگە وابێ، ئەوەی چەند ساڵە بەهەوڵو کۆشش بەدەستهاتووە ناشکرێت لەمیانەی ململانێ و ناکۆکیدا لەبەینی بەرین بۆیە خۆڕاگری و دان بەخۆدا گرتنو هەوڵدانو سور بوون لەسەر

ئاشتیو پێکەوە ژیان لەم قۆناغەدا ئەرکی سەرشانی هەموو لایەنەکانە و ڕەوایە سەرکردایەتی سیاسی کوردستان بەردەوام بێت لەسەر سیاسەتی نەوتیو فراوانکردنی دەسەڵاتەکان لەچوارچێوەی دەستورو یاسادا، ئەگەر ئەوانیش سووربن لەسەر پێشێلکردنی دەستوور و پیلان گێڕان دژی دەستکەوتەکان، ئەوا دەرەنجام دەگەینە ئەو ڕاستیە نەخوازراوەی کە خۆمان وێنامان بۆ کێشابوو هیوادارین کەوا نەبێت دەنا ئەو کاتەش خەڵکی کوردستان ناچار ئەکرێن بڕیاری چارەنووسی خۆیان بدەن.

سەرچاوەکان:

- ڕۆژمێری پێشمەرگەیەک بەرگی یەکەم (١٩٧٦-١٩٨١) محمدی حاجی مەحمود.
- دۆزی کورد، پرۆفیسۆر د.جۆلیس بلو، ٢٠٠٤.
- لەکەناری دانووبەوە بۆ خڕەی ناوزەنگ، (١٩٧٥-١٩٧٨)، نەوشیروان مستەفا.
- ئینزیبات خانە، م.باقی سعید.
- مێژووی هاوچەرخی نویَ، م. جەمال مجید فرج، (٢٠١١-٢٠١٢)
- چەپکێک لەمێژووی کۆمەڵە، ابراهیم جەلال، چاپی٣ (٢٠١٢).
- بیرەوەرییە هەرگیز لەبیرنەکراوەکانی من، بەشی یەکەم، ٢٠٠٩، گەلاوێژ.

هەفتەنامەی ڕێبازی ئازادی، ژمارە (٧١٢)، ٢٠١٢/٧/٣١

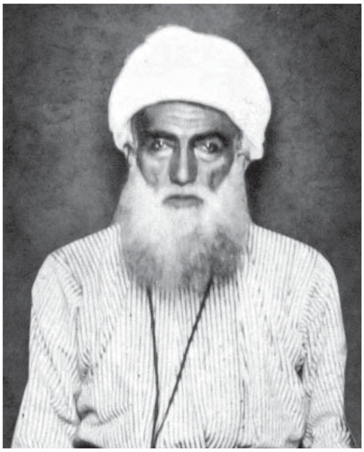

شێخ سەعیدی پیران
وەك شێخێکی تەریقەت یان ئەندام
لەڕێکخراوێکی نەتەوەیدا

دوای ئەوەی خەڵکی نیشتیمانپەروەری کوردستان نائومێدبوون لەدەسەڵاتی کاربەدەستانی تورک بەرامبەر بە جێبەجێکردنی پەیمانی سیڤەری ١٩٢٠ کە زۆربەی مافەکانی گەلی کورد دەستەبەر دەکرد هاتنەکایەوەی پەیمانی لۆزان کە ئەو مافانەی بەکورد ڕەوا نەدەبینی و پەیمانی لۆزانیش لەبەرژەوەندی داگیرکەراندا بوو، کورد ناچاربوو جارێکی تر خۆیان ڕێک بخەنەوە بۆ بەدەستهێنانی مافەکانیان ئەویش بەدروستکردنی ڕێکخراوێکی سیاسی نەتەوەیی کە ئەویش ڕێکخراوی ئازادی کوردستان بوو، ڕێکخراوی ئازادی لەساڵی ١٩٢٣ لەتورکیا لەلایەن کۆمەڵێک ئەفسەری گەنجو خوێن گەرمی کورد لەناو سوپای تورکدا زۆر بەنهێنی دروستبوو بەدەر لەگشت ڕێکخراوە سیاسیەکانی پێشتر، ئەندامانی ئەو ڕێکخراوە خاوەنی ئەزموونێکی زۆربوون لەبواری سەربازیاندا بنکەی سەرەکی ڕێکخراوەکەش ئەرزڕۆمی بارەگای تیپی هەشتەمی سوپای تورک بوو دیارترین کەسایەتیەکان خالید بەگی جبران سەرۆکی تیپی ناوەندی ئەرزەڕومو کوڕ حسێن پاشای حەیدەرلیو یوسف زیا بەگی کۆئەندامی پەرلەمانو سەرۆکی لقی بەدلیسو خالید بەگی حەسەنان

فەرماندەی سوارەی حەمیدیە و سەرۆکی لقی ڤارکۆو ئەکرەم بەگی سەرۆکی لقی دیاربەکرو سەید عبدالقادر ئەفەندی سەرۆکی لقی ئەستەنبوڵ، لەسەرۆک هۆزە بەشداربووەکانیش حاجی موسا بەگی سەرۆکی هۆزی خۆیەتی، جەمیل چەتۆی، مەحمود بەگی میلانو عبدالرحمان ئاغای سلێمان ئاغای شەرناخ، بەڵام ئەوەی جێگەی سەرنجە شێخ سەعید وەک ئەندامی دەستەی دامەزرێنەری ئەم ڕێکخراوە ناوی نەهاتووە، دەبێت دواتر وەک کەسایەتیەکی کاریگەرو شێخی تەریقەت بەشداری کردبێ پاشانیش چەند سەرۆک هۆزێکی تر پەیوەندیان کرد دروستبوونی ئەم ڕێکخراوە دەرئەنجامی سیاسەتی دژ بەکوردی تورکیا بوو وەک دەرکردنی یاسای نوێی کەمینەکان کە کوردەکان گومانیان لە گواستنەوەیان هەبوو بۆ ڕۆژئاوا و پەرتەوازەکردنیان، لەگەڵ ئەوەشدا تەنها خەلافەت ئامڕازی پێکەوە بەستنی کوردو تورک بوو ئەو ئامڕازەش هەڵوەشایەوە.

قەدەغەکردنی زمانی کوردی لە قوتابخانە و فەرمانگەکاندا و ووشەی کوردستان، وەک گوزارەیەکی جوگرافیایی بەکاردەهات ئەویش سڕایەوە، کاربەدەستانی باڵا لە کوردستان هەموو تورک بوون حکومەت بەمانەشەوە نەوەستا بەڵکو دەست وەردانی ئاشکرای هەبوو لەهەڵبژاردنەکانی ئەنجومەنی نیشتیمانی دا دروستکردنی کێشە لەنێوان خانەوادە و هۆزە کوردیەکاندا، کڕینەوەی موڵکی کوردەکان بەپارەی ئەڵمانەکانو لەدوایشدا دەرکردنی یاسای ژمارە (١٥٠٥) کە ڕێگەی دا بەدەست بەسەرداگرتنی موڵکی کوردەکانو لە جێگەیان دانانی جوتیاری هاوردەی تورک، ئەمانە بەشێکن لەو هۆکارانەی کە بووە هۆی دروستبوونی ئەم ڕێکخراوە و هەوڵدان بۆ بەستنی کۆنگرەی ڕێکخراو، دوای بەستنی کۆنگرە، ئامانج تەنها بەدەستهێنانی ئازادی بوو بۆ کوردستان، لە کۆنگرەدا دوو بڕیار درا یەکەمیان دەبێت شۆڕشەکە گشت کوردستان بگرێتەوە، مانگی مایسی ١٩٢٥ دیاری کرا بۆ دەستپێکردنی شۆڕش، خاڵی دووەم کۆمەکو یارمەتی بۆ شۆڕش لەسێ ڕێگاوە بەدەست دەهات یەکەم لە ڕێگەی فەڕەنسیەکان لە سوریا دووەم لەئینگلیزەکان لەعێراق و ڕووسەکان هەندێک سەرۆک هۆز ڕایان لەگەڵ هاوکاری وەرگرتن لەڕووس نەبوو، بەو پێیەی کە ڕووسەکان کافرنو تورک باشترە لە ڕووس لێرەدا شێخ سەعید ناوی دێتو دەڵێ کۆمەکی کافر

زۆر باشترە لەچارەنوسی تاڵ وەک ئەوەی بەسەر گەلی ئەرمەندا هات، بۆ ئەم مەبەستە گشت ئامادەکارییەک کرا بۆ شۆڕش، ڕۆژەکان دیاری کراو بوو، ئەو دیاری کردنەش بەپێی لێکدانەوەکانی کریس کۆچێرا هاتووە، بەڵام ئەوەی کە زۆر گرنگە و تا ئێستا شاراوەیە سەرکردایەتی کردنی شۆڕش بەچ شێوەیەک ڕادەستی شێخ سەعید کرا تا ئەو کاتەی کە لەڕێکخراوەکەدا تەنانەت ناویشی نەهاتووە، ڕەنگە دەستگیرکردنی زۆربەی سەرکردەکانی ڕێکخراوی ئازادی لەلایەن تورکیاوە ئەو هەلو مەرجەی هێنابێتە ئاراوە کە شێخ سەعید وەک سەرکردەیەکی متمانە پێکراو لەلایەن خەڵکەوە دەرکەوتبێت.
بەڵام ڕۆڵو کاریگەری شێخ سەعید نابێ لەبیر بکرێت، خاڵێکی تر کە زۆر گرنگە، بەڵام تا ئێستا ساغ نەبۆتەوە شۆڕشی ساڵی ١٩٢٥ شۆڕشێکی دینی بوو یاخود شۆڕشێکی نەتەوەیی؟ بەهەرحاڵ لەمانگی یانزەی ساڵی ١٩٢٤ شێخ سەعید بەخۆیو سەد سوارەوە لەناوچەکانی دیاربەکر سەردانی عەشیرەتە کوردەکانی کرد ئەمەش هۆکارێکی گرنگ بوو بۆ کۆکردنەوەی خەڵکو سەرۆک هۆزە کوردەکان لەدەرەوەی شۆڕش، حکومەت لەنێوان ئیمزاکردنی پەیمانی لۆزانو لابردنی خەلافەتدا زنجیرەیەک کاری کرد دژی کورد، وەک لەپێشوتردا باسمان کرد کە زۆرینەی نوسەران هاوڕان لەسەر ئەوەی کە سەرهەڵدانی شۆڕشی ساڵی ١٩٢٥ دەرئەنجامی ئەو کارە خراپانە بووە، بەڵام ئەو وادەیەی دانرا بۆ شۆڕش، پێشخرا بۆ ٢١ی ئازاری ١٩٢٥ ئەمەش هۆکاری هێنانی هێزی تورکیا بوو بۆ کوردستانو گوشار خستنە سەر دانیشتوانی کوردستان لەڕۆژی ١٩٢٥/٢/١٥ئاژانسی ئەنادۆڵی تورکی بڵاوی کردەوە کەلە گوندی پیرانی نزیک ناوچەی گەنج مەفرەزەیەکی جەندرمە بۆتە دەمەقاڵەیان لەگەڵ پیاوێک بەناوی شێخ سەعید کە نزیکەی ٥٠پیاوی لەگەڵ بووە لە ئەنجامدا دوو جەندرمە کوژران.
لە ١٩٢٥/٢/٢٣ چاپەمەنیەکانی تورکیا بڵاویان کردەوە کە ئەمە کارێکی ڕێگرانەیە، بڵاوکراوەیەکی سەربازی بەریتانیا لە قورستەنتەنیە دەڵێ کاریگەری وەها گرنگ نەبووە، بەڵکو تورکیا گەورەی دەکات لە ١٩٢٥/٢/٢٤ وەزارەتی ناوخۆی تورکیا بڵاوی کردەوە ئەمە کارێکی بە بەرنامە و نەخشەیی یە، لەمانگی ئازاری داهاتوودا شۆڕشێکی گەورە سەرهەڵدەدات لایەنگرانی شێخ سەعید ژمارەیان دەگاتە (٧٠٠٠)حەوت هەزار چەکدار لە ١٩٢٥/٢/٢٦ چاپەمەنیەکان ڕایدەگەیەننو هەموو ناوچەکە لەژێر کۆنترۆڵی

شۆڕشگێڕاندایە بزوتنەوەکەش لەبنەڕەتدا شۆڕشێکی ئاینی یە ئامانجیش هێنانەوەی یەکێک لە کوڕەکانی سوڵتانە بۆ سەر حوکم، بۆ ئەم مەبەستەش شۆڕش لە ١٩٢٥/٣/٢١ ڕاگەیەنرا ئەمەش بەهاتنی هێزێکی تورک بۆ سەر گوندی پیران‌و شەڕو پێکدادان دەستی پێکرد لەئەنجامدا هێزی تورک شکستی خوارد، ئەم شکستەو ئازادکردنی دیاربەکرو دەوروبەری بووە هۆی بەئاگا هاتنەوەی تورکیاو هەر زوو ئەنجومەنی نیشتیمانی تورکیا داوایان کرد کۆبوونەوەیەک ئەنجام بدەن تا بڕیارێکی گرنگی کۆتایی بدەن، کە گرنگترینیان دەرکردنی حوکمی عورفی بوو لەگشت ویلایەتەکانی خۆرهەڵاتی تورکیا واتە کوردستان، ناردنی هێزێکی (٢٥٠٠٠) سەربازی بەشەمەندەفەر لەباکوری حەڵەب‌و هاوکاریکردنی فەڕەنسیەکان بەکردنەوەی سنوری سوریاو بانگهێشتکردنی لاوانی تورک لە دایکبووانی ١٨ساڵەوە تا ٢٨ساڵ پاشان دادگای سەربەخۆ دامەزرا لەدیاربەکر و ئەنقەرە هەموو دەسەڵاتێکیان پێدرا.

عیسمەت ئینۆنۆی سەرۆک وەزیران هێزێکی گەورەی مەشق پێکراو بەچەکی نوێی ڕۆژئاوای ناردە کوردستان ئەم هێزەش زیاتر لە (٢٥٠٠٠) سەربازبوون بۆ ئەم مەبەستە شەڕ درێژەی کێشا لەنێوان هەردوولا دوا بنکەی شۆڕشگێڕان (دارەخان) بوو کوردەکان شکستیان هێناو شێخ سەعیدو دکتۆر فوئاد و هاوڕێکانیان گیران، لەهەمان ساڵیشدا بەدادگایەکی نادادپەروەرانە لەسێدارەدران، ئەمەش خاڵێکی شکستی شۆڕش بوو جگە لەمەش پێش دەستپێکردنی شۆڕش زۆربەی ئەفسەرە کوردەکان لەلایەن تورکیاوە گیران، هەروەها پێش دەستپێکردنی شۆڕش یوسف زیا بەگ سەردانی تەفلیس دەکات وەک سەرۆکی کۆمیتەی کوردستانی بۆ کۆمەک و هاوکاری لەنوێنەرانی ڕووس کە ئارالۆف و شاخۆفیسکی بەڵێنی تەواوی پێ دەدەن، کە ئەوان دەسەڵاتی تەواویان لە مۆسکۆوە پێدراوە و بەڵێنەکانیش بریتی بوو لە هاوکاری کردن بە پەنجا هەزار لیرە و هەزار تفەنگ ئەمەش لەبەڵگەنامەکان‌و ڕاپۆرتی کونسوڵی سۆڤیەت لەئەرزڕۆم (پاڤلۆڤیسکی) لە ١٩٢٣/٦/١٠ ئەو بەڵێنانەی بە یوسف زیا بەگ لە ئەرزڕۆم درابوو وەک گاڵتە پێکردنێک و تەنانەت ڕایان وابوو بێ حورمەتی پێکردنە بۆ ئەو کەسانەی بڕوایان بە سەربەخۆیی کوردستان هەیە و (پاڤلۆڤیسکی) دەڵێ زیابەگ لێرە بەدواوە وتوێژ لەگەڵ ئارالۆف‌و شاخۆفیسکی بەمەبدەئی دانانیو بەڵکو بەلایەوە سوکایەتیە بەخۆیو بە کۆمیتەی کوردستانی

کە ئەو دیاری کراوە بۆ وتووێژ لەگەڵ ڕوسیا، ڕوسەکان دەڵێن هێندە زیا بەگ نائومێد بوو لەڕووسیا گوێی لەوتەکانمان نەگرتو پێنج هەزار لیرەمان بۆ خۆی بەڵێن دابوو، بەڵام ڕۆیشت و ئاوڕی لێ نەدواینەوە. لێرەدا دەرئەکەوێت کە چەندە شێخ سەعید وەک شێخێکی تەریقەت لەهەوڵدا بووبێ گرنگی کارەکانو قورسایی زیاتر لەسەر شانی یوسف زیا بەگو خالید بەگی جبران و ئەوانی تر بووە، دەرئەنجامیش تێدەگەین کە شۆڕشی ساڵی ١٩٢٥ چەند شۆڕشێکی ئاینی بووبێ زیاتر لەلای کەسایەتییە ناسراو باوەڕپێکراوەکانی تری کۆمیتە کوردستانیەکان کەسەر بەڕێکخراوی ئازادی بوون شۆڕشێکی نەتەوەیی بووە ئامانج لای کۆمیتەکان تەنها سەربەخۆیی کوردستان بوو.

بەڵام دوای ئەوەی ساڵانی ١٩٢٣-١٩٢٤ کۆمیتەکانی کوردستان، لەهەوڵو تەقەلای بەدەست هێنانی پشتگیری ڕووسەکاندا بوون، بەو پێیەی دوژمنی هاوبەش کۆیان دەکاتەوەکە ئەویش دەوڵەتی تورکە، دوای نائومێدبوون لەبەڵێنەکانی نوێنەرانی ڕووسیاو پێشخستنی بەرژەوەندی یە باڵاکانی تریان لەهەوڵی سەرقاڵکردنی کوردەکاندا بوون کە شۆڕش بەناچاری دەستی پێکرد، چونکە هیچ هاوکاری پشتیوانی یەک نەبوو بەنوسراو تەنیا وەک بەڵێن درابوو.

وە پەیمانی لۆزانیش لەبەرژەوەندی تورکدا بوو، کەواتە دەگەڕێینەوە بۆ ئەو خاڵەی کە دەڵێن ئایا شۆڕشی ساڵی ١٩٢٥ شۆڕشێکی دینی بووە یاخود نەتەوەیی ئەمەش دەرئەنجامەکان دەری دەخەن کە ئەو شۆڕشەی دەستی پێکرد شۆڕشێکی نەتەوەییو دینی بوو، هەرچەندە دەرەنجامی شۆڕش بەشکستو لەناوچوونی گیانی خۆیان کۆتایی هات، بەڵام بیری نەتەوەیی ڕۆژ لەدوای ڕۆژ لەهەڵکشاندا بوو.

سەرچاوە:

١. ئاغاو شێخ و دەوڵەت، بەرگی دووەم، مارتبن ڤان برۆنسن، وەرگێڕانی:دکتۆر کوردۆ علی.

٢. کورد لەسەدەی نۆزدەو بیستدا، کریس کۆچێرا.

٣. کورد لەئەرشیفی ڕووسیاو سۆڤیەتدا، دکتۆر ئەفراسیاو هەورامی.

٤. ڕێبەری مێژووی نوێو هاوچەرخ- م.جمال مجید

هەفتەنامەی ڕێبازی ئازادی، ژمارە ٧١٥، لاپەڕە ٦، ٢٠١٢/٨/٢٨

گەنگەشەی ڕیفراندۆم‌و پرسی سەربەخۆیی کوردستان لە سلێمانیەوە

عبدالقادر شکاک نووسەرو ڕۆشنبیر:
زانیار سەردار قڕگەیی/ سلێمانی

دامەزراندنی دەوڵەتی کوردستان لەهزری هەموو تاکێکی ئەم نەتەوەیەداو بایەخ‌و گرنگییەکی ڕادەبەدەری هەیە، سەربەخۆیی باشترین دەستکەوتە بۆ کوردستان‌و عێراقی عەرەبی‌و چارەسەرکردنی کێشەکانی سەد ساڵی ڕابردوو، چونکە نەتەوەیەک بەدرێژایی مێژوو دەیان جار کۆمەڵکوژ کرابێت زەحمەتە جارێکی دی بتوانێ بەئارامی لەناو عێراقێکی مەزهەبی‌و شۆڤێنی ژیان بەڕێ بکات.

سەربەخۆیی‌و ئەنجامدانی ڕیفراندۆم تەنیا پرسێکی نەتەوەیی‌و نیشتیمانی و سەرۆک بارزانی‌و زۆرێک لەکەسێتیە سیاسی‌و حزبی‌ولایەنە سیاسیەکانی ئەمڕۆ پێویستی نەتەوەیمان جێ بەجێ دەکەن. ئەمڕۆش بۆ ئەنجامدانی ئەم پرسە لەم قۆناغە مێژووییەو ئەم دۆخە گونجاوە نێوخۆیی‌و ئیقلیمی‌و نێودەوڵەتیە باشترین کاتە بۆ جێبەجێکردنی هەربۆیە سەرۆکی هەرێمی

کوردستان لە ئیجماعێکی نەتەوەییو نیشتیمانیدا بڕیاریدا ڕۆژی ٢٥ئەیلوولی ئەمساڵ بۆ ئەنجامدانی ڕیفراندۆم دیاری بکرێت، سلێمانی کە بەشاری هەڵمەتو قوربانی بۆ پرسە نەتەوەییو نیشتیمانیەکان دادەنرێتو شاری شێخ مەحمود و بابانییەکان و سەدان سەرکردە و شاعیر و بیرمەندی ناسراوی گەلەکەمانە کە خەباتیان لەپێناو سەربەخۆیی کوردستاندا کردووە، هەمیشە چاوەڕوان دەکرێت ئەم شارە ڕۆڵێکی گرنگی هەبێت بۆ دەنگدان بە (بەڵێ) بەپێچەوانەی ئەو پڕوپاگەندە و دەنگۆیانەی دژ بە خواستو ویستی خەڵکەکەیەتی، ئەو خەڵکە نیشتیمانپەروەرانەی کە هەرگیز ڕێگە نادەن نوخبەیەکی کەمی دەنگی نەشاز دژی خواستی لەمێژیینەی نەتەوەیی ئەوان بووەستێتەوە، بۆ قسەکردن لەسەر ئەم پرسە تەوەرێکمان کردەوە بۆ ئەوەی ڕاوبۆچوونی سیاسەتمەدار و ڕۆشنبیران و مامۆستا و هونەرمەند و کەسایەتیەکانی ئەم شارە بگوازینەوە، کە لەدەرئەنجامی گفتوگۆ و لەوەڵامی چەند پرسیارێکدا بەم شێوەیە وەڵامیان داینەوە...

عەبدوالقادر شکاک، نوسەرو ڕۆشنبیری شاری سلێمانی گوتی:

کورد وەکو هەر نەتەوەیەکی تری دنیا مافی شەرعیو یاسایی و سروشتی خۆیەتی کە کیانێکی ڕامیاری هەبێت لەو چوارچێوەیەدا هێزێکی خۆماڵی کارا، هەبێت تا بەرگری لەسنورەکانی بکات، وەک ئەوەی ئەمڕۆ کە دەیبینین، ئەتوانین بڵێین لە ٨٠٪ خاکی پیرۆزی کوردستان ئێستا لەژێر دەسەڵاتی حکومەتی هەرێمی کوردستاندایە، بە پاڵەوانێتی پێشمەرگە، بێشک لە پرسی ڕاپرسیدا هەموو ئەو ناوچانە دەنگ بەگەڕانەوە بۆ سەر هەرێمی کوردستان دەدەن بەهەموو کەمایەتیەکانەوە و ئایینو ئاینزاکانەوە، ئەوانە بڕوایان بەپێکەوە ژیان هەیە بۆیە بەرژەوەندی باڵا دەخوازێ بەهەموو لایەک هەوڵی برایەتیو پێکەوە ژیانی زیاتر بدەین، کۆبوونەوە و داخوازیمان بۆ دەوڵەتێکی دیموکراتی کوردستانی بێت، کە زامنی مافی گشت کەمە نەتەوەییەکانی تر بێت، ئەوکاتە هاوبەش دەبین لەخێرو خۆشی ئەم وڵاتەداو ئەرکی گشتیە پارێزگاری لێ بکەینو هەم شانازیشی پێوە بکەین، چونکە عێراق کێشەی مەزهەبیو کێشە ناوخۆییەکانی هێندە قووڵبۆتەوە، کە کارگەیشتۆتە ئەوەی

چیتر ناتوانن لەناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی یەکتردا ژیان بەڕێبکەن‌و متمانەیان بەیەکتر نەماوە، کوردیش لەم نێوەندەدا تەنها پشتی بە دەستوور بەستووە و گرەنتی مانەوەیەتی بەعێراقەوە، بەڵام بڕینی بودجەو وقووتی خەڵکی هەرێمی کوردستان‌و جێبەجێ نەکردنی مادە دەستووریەکان‌و کێشەی پێشمەرگەو یاسای نەوت‌و گازو کارنەکردن بەو دەستوورە، وایکرد کورد بیر لەڕێگەی چارەی تر بکاتەوە، جگە لە دروستکردنی لەمپەر لەبەردەم هەنگاوناندا لەبوارەکانی پەروەردە و ڕێژەی بەشداری کورد لەسوپای عێراقی نوێ و دورخستنەوەی ئەفسەرە بالاکانی کوردو گەڕانەوەی زەویە کشتوکاڵیەکان‌و کارە دبلۆماسیەکاندا بۆیە ئەمە تەنها لەسەر کورد جێبەجێ نەکراوە بەڵکو هەموو پێکهاتەکانی لەعێراقدا گرتۆتەوە، هەوڵدان‌و کارکردن بەو ئاڕاستەیەی لەهەڵبژاردنی داهاتوودا حکومەتی زۆرینە پێکبهێنرێ، کە ئەمە زۆر ترسناکە بۆ کوردو دەرئەنجام کورد بەدەستی بەتاڵ دەگەڕێتەوە بەهەمان شێوەی ڕژێمی پێشوو وەک دەڵێن: (عادت حلمیه الی عادتها القدیمه) دەکرێ بەشێوەیەکی تەندروست کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی بڕوا بهێنن بەوەی کە جیابوونەوە لەو عێراقە پڕ کێشەیە و دروستبوونی کیانێکی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا لەسەر حسابی هیچ لایەک نیە و دەبێتە هۆی سەقامگیری لەناوچەکەدا، ئەو بارودۆخەی ئێستاش بۆ کورد گرنگە و هاوپەیمانێتی لەگەڵ ٦٨ دەوڵەتی زلهێزی ڕۆژئاوا بەسەرکردایەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمەریکا، ئەمە زۆر گرنگە و دنیا بەچاوی ڕێزەوە لە قوربانی‌و فیداکاری‌و سەرکەوتنەکانی هێزی پێشمەرگە دەڕوانن‌و ناوچەکەش لەبەردەم هەڵوەشانەوەیەکی چاوەڕوانکراو دایە، ناکرێ ڕۆژگاری ئەمڕۆمان و ئەو هەلومەرجەی هاتۆتە پێشەوە بەراورد بکرێ بەسالانی پێشوو، کاتێک ڕژێمی سەدام حسێن خەڵکی کوردی ئەنفال کردو کیمیابارانی کوردستانی کرد، دەنگمان بەهیچ لایەک نەدەگەیشت‌و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیش خۆی لێ بێدەنگ کردین، بەڵام ئێستا قۆناغێکی لەبارە و کوردیش دەبێت ناوماڵی خۆی ڕێکبخات‌و پرۆسەی ڕیفراندۆم و سەربەخۆیی بەدوور بگرێ لە فۆڕمی حیزبایەتی، چونکە پرۆسەکە گەورەترە لە حیزب‌و دەبێت گشتگیر بکرێ، تا لەباشەو خراپەیدا هەموو هاوبەش بین، ئەگەر بەو شێوەیە هەنگاومان نا ئەوا کەسێک نابینرێ لەدژی پرۆسەکە بوەستێتەوە،

ئەوەش زیاتر کاریگەرە و سەداو پشتیوانی زیاتری دەبێت، هەوڵدانیش بۆ کاراکردنەوەی پەرلەمان بەڕاوێژی پێشترو ڕێککەوتن لەنێوان حیزبەکاندا بێت ئەوا ڕۆحێکی زیاتر و کاریگەرتر دەکەنەوە بە بەر پەرلەماندا بەمەرجێ ڕەخنە و گلەییو گازندە هەڵگرن بۆ دوای ڕیفراندۆم، دەنا ئەگەر بەپێچەوانەوە بێت ئەوا بەم شێوەیەی ئێستا بڕوات باشترە، یاخود ئەگەر خوانەخواستە حیزبێک بڕیاری پێش وەختەی دابێت بەشداری نەکات، ئەوا کاراکردنەوەی پەرلەمان هیچ مانایەک نابەخشێتو زەرەرمەندی سەرەکی خۆمانین، بەشبەحاڵی خۆم ئەو دەنگۆیانەش ڕەتدەکەمەوە کە دەڵێن سلێمانی دەنگ بە سەربەخۆیی نادات ڕاستە سلێمانی هەمیشە شارێکی یاخی بوو بەرامبەر بەداگیرکەران، سروشتی وابووە هەندێکجار بەرامبەر بە دەسەڵاتی خۆماڵیش وەستاوەتەوە وەک لەسەردەمی سەلیم پاشای باباندا ڕوویدا، دەی دەپرسین شاری سلێمانی ئەم هەموو شەهید و خوێن و قوربانیەی لەپێناو چیدا بەخشیوە؟ ئایا لەپێناوی سەربەخۆیی ئەم نەتەوەیەدا نەبووە؟

بۆیە لەو بڕوایەدام زۆرینەی ڕەها بەخەڵکی ستەمدیدە ئەم شارە لەڕۆژی دیاریکرنی چارەنوسی خۆیاندا بەگەرمیەوە پێشوازی لەڕیفراندۆم دەکەنو ناکرێ ڕۆڵی نەرێنی وڵاتانی دەوروبەریش لەبەرچاو نەگیرێو هەڵوێستەی لەسەر نەکەین، کە بێشک دەتوانن ڕۆڵی خراپو دوو دڵیو ترسو دڵەڕاوکێ لەنێو خەڵکیدا بچێنن و ئەوەی لەسەر شانی حیزبە کوردستانیەکانو حکوومەتی هەرێمی کوردستانە ئەوەی کە بەگفتوگۆو ڕاوێژو دانوستاندن دڵنیایی بدات بەو وڵاتانە، بەو پێیە دەبینە مایەی خێرو هیچ دەستێوەردانێکمان نابێ بۆ ناوخۆی ئەو وڵاتانە جگە لەو کاتانەی کە بەپێویستیان زانی ئێمە ڕۆڵمان هەبێت لە ڕێککەوتنو دانوستانەکانیاندا، بۆ پڕۆسەی ڕیفراندۆمو سەربەخۆیی کوردستان پێویستمان بەیەک دەنگیو یەکڕیزیو یەک هەڵوێستی خەڵکی کوردستانە، تا لەڕۆژی ٢٠١٧/٩/٢٥دا بەردی بناغەی دەوڵەتێکی کوردی دیاری بکەین و ئایندەیەکی گەش بۆ نەوەکانی داهاتوومان بنیات بنێنو ئەم سەروەریەش بخەینە سەر خەرمانە سەروەرییەکانی تر.

ڕۆژنامەی خەبات، ژمارە ٥٣٤٠، لاپەڕە ٦، ٢٩ی ئابی ٢٠١٧

سەت ساڵ تێدەپەڕێ و هەر لە سلێمانیدا میوانم

سەت ساڵ پێش ئێستا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا لە بەرپا بوون و سەرهەڵدانەوەی شۆڕشی سمکۆ دا جارێکی تر ئینگلیزەکان کەوتنەوە ئاژاوەنانەوە و ئاگری شەڕی لابەلایان ئالآنە کورد و شۆڕشەکەی، لەکاتێکدا فەلەکانی باکووری کوردستان کەوتنە بەر شالآوی سوپای عوسمانی بە بیانووی غەیرەدینی ئیسلام و سیخوڕیکردن بۆ ئینگلیزی دوژمنیان و بەو هۆکارە قەتڵ و عام کران، سوپای عوسمانی زۆر دڕندانە و زۆر بێ ویژدانانە کەوتنە گیانی فەلەکان و ئەوەی پێیان کرا کردیان و درێغیان نەکرد لە کوشتن و تالآنکردن و ڕاگواستن، فەلەکانیش (ئاسورییەکان) زیاتر لە یەک ملیۆن و نیو لە ژن و پیاو منداڵ بوونە قوربانی، ئەوانەشی دەرباز بوون هەڵهاتن بۆ ناوچەکانی هەکاری لە نێوان کوردستانی ڕۆژهەڵات و باکووردا. هەرچەندە پێشتر لەوناوچانەدا ئاسوریەکان وەک کەمە نەتەوەیەک بوونیان هەبووە، دوای هاتنی ئەمانە ئینگلیزەکان هانی ئاسوریەکانیان ئەدا کە بە هەرجۆرێک دەگونجێ جێگای خۆیان بکەنەوە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، پاشان وردە وردە بە هۆی یارمەتیە ژێر بەژێرەکانی ئینگلیزەکانەوە وەک چەک و پارە و هاوکاری مەعنەوی توانیان

هێزێکی چەکدار دروست بکەن بۆ تەنگ پێهەڵچنینی گوندنشینە کوردەکان و کوشتن و تۆقاندن و تاڵانکردن و سوتاندن بووە پیشەی ڕۆژانەو شەوانەیان و ناردنی کاپتن (گراسی) کۆنە ئەفسەری هەواڵگری ئینگلیز بەمەبەستی گەیاندنی کۆمەک و هاوکاری بۆ ئاسوریەکان ئەو کارە ناجەوامێرانەی زیاتر کرد و تەنانەت بەڵێنی دروسبوونی دەوڵەتێکی ئاسوریان پێدان بە ڕابەرایەتی مارشەمعوون بە پێی ئەو بڕیارانەی کە لە کۆنگرەی (تەفلیس)دا لەسەری ڕێکەوتبوون، هەر بۆیە مارشەمعون پەیتا پەیتا هەواڵی دەنارد بۆ سمکۆ، کە کۆبوونەوەی لەگەڵدا بکات بەمەبەستی دروستکردن و دامەزراندنی دەوڵەتێک بەهاوبەشی، کە پێشتر تەونەکە بۆ کورد و شۆڕشەکەی چنرا بوو، لێرەوە دەستی پێدەکرد. هەر ئەوەندە ئیشیان بە کورد دەبوو تا دامەزراندنی دەوڵەتەکە، پاشان دەرکردنی کورد ئاسان دەبوو، دروستکردنی دەوڵەت لە سەر خاکی کێ؟؟؟ بێشک کورد دەبووە میوانێکی چارەگران و دەرکردنیان بە ئەرکی سەرشانی خۆیان دەزانی و پێویستی دەکرد هەرچی زووترە لەناوچەکەدا نەمێنن، سمکۆ هەر لە سەرەتاوە بەم کارەی زانیبوو بۆیە هەمیشە خۆی لەو شەڕە دەپاراست. ناچارکردنی سمکۆ بە کۆبوونەوەی (کۆنەشار)* وای لە سمکۆ کرد ئەو دوژمنە گەورەیە لە کۆڵ بکاتەوە و هەر ئەوەش بوو لە کۆبوونەوەکەدا مارشەمعونی کوشت. پاشان ئاسوریەکانی خاوەن هێزێکی ٢٦٠٠٠ چەکدار وەک تۆڵە سەندنەوە هەستان بە قەتڵ وعام کردنی خەڵکی بێ دیفاعی کورد (ژن، مناڵ، پیرەپیاو، نەخۆش) تەنانەت شێتەکانیش لەدەست قەتڵ و عام ڕزگاریان نەبوو. کارگەیشتە ئەوەی گوند بە گوندیان دەسووتان و خەڵکەکەیان دەکوشت، ئەوەی بیتوانیایە هەڵدەهات، ماڵی باپیرم یەکێک بوون لەو خێزانە شکاکانەی بەر ئەو شاڵاوە کەوتوون، باوکم گێڕابویەوە کە دایکی خەریکی نان دروستکردن بووە، دەڵێ ئێمە منال بووین چاوەڕوانی نانی نیوەڕۆمان دەکرد، کە چەکدارەکانی مارشەمعون خۆیانکرد بەماڵدا و لەبەرچاوی ئێمەدا لولەی تفەنگیان ئاراستەی سەرسنگی دایکم کرد و خەڵتانی خوێنیان کرد، ئێمەی منال لەترسا هەڵهاتین لەگەڵ هەندێک لەمناڵانی تری خزماندا بەرەو قەندیل ئەوساڵە زستانەکەی سەخت بوو سەرەتای مانگی چوار، مانگی چوار بۆ چیای قەندیل و تێپەڕ بوون پیایدا کارێکی هەروا ئاسان نیە، باوکم لەگەڵ خوشکە شەش ساڵانەکەیدا کە دوو ساڵ لە باوکم بچوکتر

بووە تەرمی (ئامینە سەعید)ی دایکیان لە نێو خەڵتانی خوێندا بەمردوویی جێدەهێڵن، چەند ساتێک پێش ئەو کارەساتەماڵی باپیرم خێزانێکی پۆشتەو دەوڵەمەند و چەندین خەڵک کاریان لە باخ و زەوی و زاری ئەواندا دەکرد، بەڵام بە تێپەڕبوونی کات بەچەند کاژێرێک بوونە خێزانێکی سەرگەردان و دوو منالْ ڕووەو قەندیل کە خۆشیان نازانن بۆ کوێ و بە چ ئاراستەو بە چ هیوایەک هەنگاوە کورتەکانیان هەڵدەنێن، نازانن بۆ دەکوژرێن و بۆ وایان لێدەکەن!! ڕووەو و قەندیل ئەو چیا سەرسەختەی کە کاروانچیە بە ئەزموونەکانی ناوچەکە تا وەرزی هاوین هێشتا بە گومانەوە خۆیان لە کەناری قەندیلی تورە دەدەن، کە کون بەکونی تولە ڕێگا باریکەکان و بن تاشەبەردەکان شارەزان، کۆمەڵێ منالی سەرگەردانی بێ نان و تفاقی ڕێگا، بەڵام کام ڕێگا ؟ ئەو ڕێگایەی کە لە کۆنەوە سەری هەزاران کاروانچی و خەڵکانی ناوچەکەی خواردووە و زۆرینەیان تەنانەت لاشەکانیشیان دەست خاوەنەکانیان نەکەوتۆتەوە، چ جای ئەو مندالانەی کە قەدەر پەلکێشی مەرگی کردوون، باوکم لە هەوڵی دۆزینەوەی ڕێگایەکدا دەبێت بۆ دەرباز بوون هێندە دوور ناکەوێتەوە کاتێک دەگەڕێتەوە خوشکە شەش ساڵانەکەی لە بەفرەکەدا ڕەق دەبێتەوە و گیان لە دەست ئەدا، شاردنەوەی جەستە لاواز و تەزیووەکەی بە شەختەی زستان دەسپێرێ و بۆ هەتا هەتایی جێی دەهێڵێ و ڕووەو ڕێگای دوورو درێژی پڕ نەهامەتی دەگرێتە بەر بۆ ئەو ناوچانەی نە ڕۆژێک دیویەتی و نە ڕێی تێکەوتووە و نە بە بیریا دەهات و نە لەزمان و ئاخافتنیان تێدەگات، کوردیەک بەڵام شێوەزارێکی تر، بۆ چەند مانگێک لە قەلادزێ و پاشان ڕووەو شارێک کە سەراپای ڕێزە بۆ غەریبە، شارێک هەمیشە ئومێد بەخش، هەمیشە دەم بەخەندە، میوان پەروەر، بەڵام منالێکی نامۆ و بێکەس و نەشارەزا مەگەر هەر سلێمانی و مەلیکە دەستبەسەرکراوەکەی بیگرێتە خۆی، دڵێکی جێماو لە ورمێ و بەشێکی لە قەندیل بەشێکی پڕ لە حەسرەتیش لەسلێمانی، ئێستا منیش بەهەمان شێوە بەشێکی دڵم لە ورمێ و بەشێکی زیندووی لە قەندیل و بەشێکیش لە شارەکەی مەلیکی کوردان، لەگەڵ هاتنی وەرزی سەرما و هاتنی ڕەهێڵەی بەفر و تۆفاندا منیش گیانم دەبێتە یەکپارچە شەختە و ڕۆحم قەفەسی سنگم جێدەهێڵێ و ڕوەو قەندیل دەفڕێ و دەچێتە هەواری ماڵە باوان و جێ نزرگەیی ڕۆحی گەشموورەدەی پووری

جەستە تەزیووم و بۆ چەند ساتێک یەکتری لە ئامێز دەگرین، هەموو سەرەتای وەرزی زستانێک ڕۆحم گێنگڵ دەدات و تامەزرۆی قەندیل دەکات، مانگی چواری هەموو ساڵێک وا هەست دەکەم دەنگێک، سۆزێک، گەرویەکی پڕ تامەزرۆ و گریانێکی بەکوڵ بانگم دەکات، جا نازانم دەنگی جەستە تەزیوەکەی پوورمە یا کاروانی پڕ لە هیوای کاوەی شێخ لەتیفی حەفید و کوڕە بێ ئۆقرەکانی عەلی قامچی ڕەشە، هەموو ساڵێ لەم وەرزەدا ڕۆحی ماندووم، جەستەی شەختەم هێدێ هێدێ دەکاتەوە و دڵۆپ دڵۆپ دەچۆڕێمە بن دارتوەکەی گردی سەیوان و هەندێ جاریش دەبمە کانیەکی خوڕ و دەڕژێمە ناو گەرووی تینوەکانەوە، زۆر جاریش ڕێکەوتووە وەک تیشکی ڕۆژ لە قەندیل دا ڕۆحی بەستووی کاروانیەکان لە ئامێزما خۆی وون دەکا و هەنێکجاریش بوومەتە نمەی باران و دڵی بە کوڵی کوردایەتی سلێمانی پێ جۆش دەدەم........ سڵاو لە زێدی باوانم.

٢٠١٩/١/٣

گۆڤاری سلێمانی ژمارە ١٩١

کانوونی دووەم و شوبات ٢٠١٩

پەراوێز /

١ – باوکم ناوی سابیر ئەحمەد شکاک لەدایکبووی ١٩٠٨- ١٩٦٦ لە گردی سەیوان نێژراوە.

٢ – ناونیشانی بابەتەکە دەگەڕێتەوە بۆ میواندۆستی سلێمانی کە تا ئێستاش ڕێز لە ئێمە دەگرن.

٣ – لە سەر داوای بەڕێز مامۆستا ئەحمەد حسێن سەرنووسەری گۆڤاری سلێمانی پەراوێزم داناوە.

٤- گورجیە ئەمین نادر هاوسەری کۆچکردوو سابیر ئەحمەد شکاک ١٩٢٣ – ١٩٨٥

٥- شەفیقە سابیر شکاک کچی کۆچکردوو سابیر شکاک

٦- کۆنەشار (دیلمان): ئەوشارەدێیەی کەکۆبونەوەکەی تیا ئەنجام درا و لەماڵی تەیمورئاغای کۆنەشار

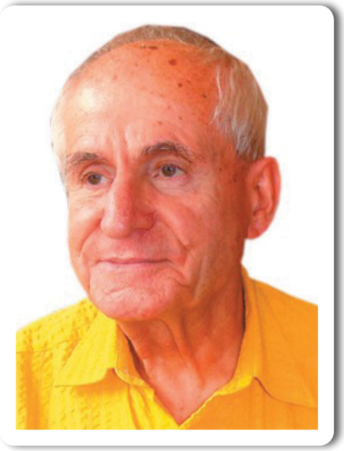

پرۆفیسۆر. دکتۆر. جەمال نەبەز
هاوڕێ ی قەڵەم و شکۆفەی بیری نەتەوەیی

مێژووی ئەم شارە پێمان دەڵێت لەو ڕۆژەوە سەرم لەخاک دەرهێناوە، لەو ڕۆژەوە ناوێک بە باڵای چنارما پڕ بە بەرما پێم بڕاوە، لەو ڕۆژەوە خۆم ناسیوە و سوارانی پەنجە بەخوێن* مێژوویەکی پڕ بەهایان تیا نوسیوە، بە سەر سنگی پڕ سۆزم دا ڕێ یان لە دوژمن دەگرت و وانەی دوژمنیان دا داوە و دەرگای بەختی داگیرکەریان کلۆم داوە،هەر وەرزێک و سپێدەیەک، هەرخاکێک و قەتماغەیەک، بۆ گوڵێکی ئەرخەوان و هەر بەهارێک چڵێک نێرگز لە سەر سنگی خاکی بەبە ئاوێتەی ڕۆحمان دەبێ و ئازارێکی نیشتیمانی بەردەکەوێ،

- **نەبەزەکان، زۆرن و زۆر.**

بەڵام هەریەکەیان و بووارێک، هەریەکەیان و سەرداریێک، هەر چیرۆکە و بۆ بن نساری دیوارێک، نازانین لەکامیانەوە دەستپێبکەین، ئەگەر لە میری بەبەوە دەسپێبکرێ، ئەوە ناکرێ، نەڵێین بۆ سەیرو سەفا هات، لە بناری

گۆیژەی ڕووانی، تێر تێر ڕووانی بە مەڵکەندی و کانی ئاسکانا، بەلرفەی کانیاوی بەهارانا، بە گۆڕی پیرەکانی یارسانی باپیرانا، ئیتر بڕیاری مانەوەی دا، ئەوانەی بوون بەجەستەی شار زوو هۆگربوون بە کوچەو کۆڵان، یان شەوانی گویّ ئاگردان

- **نەبەزەکان، زۆرن و زۆر.**

سەلیم سێتەنگەو ئەکرەم ئەفغانی، جەوامێر ئاغای پەنجە خوێناوی، سوارەی میرنشین تەنیا دوانزە بوو، لەمێژوومانا هەتاکو ئەمڕۆ بێ ئەندازە بوو، لەو ڕۆژەوە ئەم شارە پرچ پیرۆزەیە بۆتە قیبلەی هەموو کوردانی دەورووپشت ئەوەی توزێک عیلمی هەبووە، لە مزگەوتێکی ئەم شارەدا جێگیر بووە،مێژووی ئەم شارە ڕاستگۆیە لەگەڵ خۆیا، دەرگای دڵی بۆ گشت کەسێک کراوەیە،ئەوەی تا ئێستا پەنهانە سەر هەڵگرتنی نەبەزەکانە، ئەم پرسیارە هەموو ڕۆژێ دەیڵێنەوە، پرسیارەو هەرکەسەو لەناخی خۆی چەندبارەی دەکەینەوە،مەولانا دووسەد ساڵێک بەر لە ئێستا بێ ماڵئاوایی جێیهێشتین ئاوڕیشی نەدایەوە، ئەوەی لەدوای بەجێماوە سۆفی یەک و خەمێکی قوڵ {سەیرێکی خۆش لە چیمەنی ناو خانەقا بکە... ئایا ڕەبیعی ئاهووە یا چایری سنوور؟}، مەلا خدر (نالی) سەدو هەشتاساڵە جگە لە نامەیەک هیچی ترمان لێ دیار نیە زۆر بۆی گەڕاین تەنیا شێرکۆ لە سەیوانی غەریبیدا بۆنی حەبیبەی ناسیوە، شێخی شاعیرانیش* دەڵێ نالی برۆ، نالی برۆ.... تەختی ئەحمەد پاشای بەبە سەرنگوومە.... سالم قافیەی شێواوە...کوردی قالەی دەرکراوە.... کۆستەکە ئێجگار قەبەیە..

مەحوی دەڵێ [لەدڵی من ئاشیفتەتر تەنها وڵاتی بەبەیە]
برۆ جگەر گۆشەکانت
بخە باخەڵ و گیرفانت
دەست و پێیان لەگۆ دەخەن
بەفوی ساردی مەعنای خراپ،تەشەری تاڵ
شتی سەیریان ئەدەنە پاڵ

نالی برۆ، نالی برۆ
ئەستێرەکان لە پشت کێوی سەگرمەوە
وا لاڵ و پاڵ هەموو خەوتن
جەندرمەکان لە (شێخ حەسەن)یان نەپرسی
کە سەر کەوتن
کتێبخانەکەی {شێخ لەتیف} ئاگر گەیشتە دامێنی
سالم ئیتر چۆن دەمێنی، سالم ئیتر بۆبمێنی...

- نەبەزەکان، زۆرن و زۆر

مامۆستایەکی ئێرانی لەخوێندکارەکانی پرسی کێ داڕشتنێ لەسەر قارەمانی نیشتیمانم بۆدەنوسێ؟ کاتێک وەڵامەکان گەڕایەوە هەموو گوڵسورخی یان نوسی، مامۆستاکە لە خوێندکارەکانی پرسی چۆن بوو وا بە بیرتانا هات؟ هەموو وتیان وێنەی گوڵسورخی ڕۆژنامەکانی تەنیوە،لەبەر ئەوەی لەنیشتیماندا بەپێوە شە هید کرا، ئەی عەولە سیسەکان و هەڵۆ بەگی خەیاڵدانی گۆرانی لوتکەی شیعری کوردی، لەهەر کوچەو لەهەر بستێکی ئەم شارە دەیان نزرگەی وای تیایە،ئەی نەبەزەکان بۆ دەڕۆن؟ ئەژی وتی هەنگاوەکان یەکیان گرتوو کەوتنە ڕێ.... ئەمیان لەویانی دەپرسی! ئاخۆ ئەم پیرە سەرشێتە بۆکوێ دەچێ؟! وتیان ئەوە شێتی وشەی نیشتیمانە،

- نەبەزەکانی شار، زۆرن و زۆر

جەمالەدین... شوێن پێی کامیانی گرتووە؟ لەکام بەڵای ئەم شارەدا ژیانی خۆی پاراستووە؟ جەمالەدین بیرمان ناکەی؟ گردی سەیوان، ئەرخەوانی سەرگۆڕەکان، ئەی بۆ جارێ نایەیتەوە ؟ لەگەڕەکی سەرچیمەنا لەهەر دەرگایەکی ژەنگاوی دەی ئەگەر مابێ یاخود دەڵێی ماڵی فلان لە کوێدابێ،جەمالەدین چەند هەنگاوێ وەرە خوارێ دەرگەزێن و خانەقایە، تۆزێ سەروتر بڕوانە سەرگۆل و مزگەوتەکەی دوو دەرگایە، لەوبەرەوە گەرەکی کۆنی هۆلێ یە، ئای لەو ڕۆژەی کەدێیتەوە!! بڕوا ناکەم سیمای شاری سلێمانی وەکو جاران بناسیتەوە

مەحموود ئاغا چمکێکی کەوا سیمدارەکەی ئاڵا لەدرکە زێی سابوونکەران، تێوەی ئاڵا تانەفخی سوور، مەجلیسی شەو وا گەرم بوو بە ڕوناکی ئەلەتریک بۆ ئەو شەوەی کە پێی دەڵێن شەوی دەیجوور، شاعیرێکی ئەم سەردەمە* بە شار دەڵێ:

کەدوور بم لێت ئەزانم نرخی زێڕت
کلورو گەنجی دنیایە....
نزیک بم لێت و لات بم، خۆشەویستیت بەهرەیەکە قەد لەبن نایە.....
وتم با دڵ بترسێنم بەدووریت...
کەچی وا هەر، ڕووی لەتۆیەو لەگەڵم نایە.....
ئاخر چۆن بێت لەگەڵ تۆدا ! کەسوجدەی تۆ جگە لەشار تەنها بۆ گەورەیی خوایە...

جەمالەدین کەی دێیتەوە؟هەموو ڕۆژێ لای سەراوە ئامەی تازە دەوڵەمەند ئەبینم
پرسیار دەکا... ئەوەی ئەهلی ئەم شارە بێ لە دەست پرسیاری ڕادەکا..
دێت و دەچێ...
لەم دەپرسێ و لەو دەپرسێ
جەمالەکەی من لە کوێ یە؟
یەخەی هەر ڕێبوارێ دەگرێ، تەنها وەڵامێکی پێیە.
ئەوەی تۆ بەدوایا وێڵی.. شوێنکەوتەی هەواری خێڵی،
ناوەرۆکی کتێبێکی زەردهەڵگەڕاوم خوێندەوە، تیا نوسرابوو
هەرچی فەقێی خانەقایە، هەرچی سۆفی ریش تۆپەڵی ماش و برنج و سپی تیایە، هەموو ڕۆژی چوارشەمانێ لەولاتی گوڵ عومەرا دەنگی بەرزیان هەر نزایە... سڵاواتیش بۆ مەولانا... تا لە خەودا تاڵێ ڕیشی موبارەکی نیشان بدا..

- نەبەزەکانی شار زۆرن و زۆر

جەمالەدین کەی دێیتەوە؟
لە ڕێگای ماڵەوەم دا ژنێکم دی پرچی سپی* باوەڵێکی مۆدێل کۆنی لەسەر نابوو، لەسەر شانی باوەڵەکە وێنەیەکی بەشیر موشیری لێدابوو، لەژێریشیا وا

نوسرابوو، نەکەی دەستێ لە قولفێکی باوەڵ بدەی!!! ڕاسپاردەی پیرێکی ژیری تیایە، کلیلەکەی بە فەقیانەی قۆڵێکی ژنەکەوە توند بەسترابوو پیری دڵپاک وای داناوە، جەمال نەبەز کەی دێتەوە، ئەو باوەڵەش تەنها بەدەستی ئەو دەکرێتەوە..

- جەمالەدین کەی دێیتەوە ؟؟؟

****

* (پەنجە بەخوێن) نازناوی جەوامێر ئاغای ڕەنگینەیە.

* یەکێک بووە لە دوانزە سوارەی مەریوان.

* شێخی شاعیران (شێخ حەسیب قەرەداخی)یە

* مەحموود ئاغا : ناوی باپیری م/جەمال نەبەزە

* ئامەی تازەدەوڵەمەند : ناوی نەنکی جەمال نەبەزە

* شاعیرێکی ئەم سەردەمە (مامۆستا حەمە ئەمین پێنجوێنی)یە

* فەوزیە خانی کچی خوا لێخۆشبوو بەشیر مشیرە.

٢٠١٧/٩/٩

سلێمانی

ژمارە ١٨٥ی گۆڤاری سلێمانی مانگی ٦/ ٢٠١٧

خوێندنەوەیەك بۆ كتێبی (فەلسەفەو ڕامانی یارسانی لە فەرهەنگ و كۆمەڵگەی كوردەواریدا لە نووسینی پرۆفیسۆر جەمال نەبەز)

دوای ئەوەی چەند ساڵێک بەر لە ئێستا کتێبی فەلسەفەو ڕامانی یارسانی لە فەرهەنگی کۆمەڵگەی کوردەواریدا خوشکی ئازیز نیعمەت خانی خوشکی دکتۆر جەمال نەبەز وەک دیارییەک بۆی ناردم کە لە دوتوێی ٧٢ لاپەڕە دایە، وام بەبیردا دەهات لە ماوەی دوو ڕۆژدا بتوانم بیخوێنمەوە، لە ڕۆژی یەکەم دا کە دەستم کرد بە خوێندنەوەی هەرچیم کرد لە هەشت لاپەڕە زیاترم بۆ تەواو نەکرا، چۆنکە چڕی بابەتەکەو ئەو هەموو زانیاریە دەگمەنانەی تا ئێستا کە کەم کەس پەی پێ بردووە، بۆیە نەمدەتوانی لاپەڕەکان جێبهێڵم و دەگەڕامەوە سەرەتا بەهەرحاڵ بە سێ مانگ لە خوێندنەوەی بوومەوە، ئەو کتێبە ساڵی ٢٠١٩ بەچاپ گەیشتووە و لەبەر کەمی تیراژ و گرنگی کتێبەکە زۆر کەس بێبەش بوون لە خوێندنەوەی دوای ئەوەی چەندجارێک بە تەلەفۆن لەگەڵ بەهەشتی دکتۆر جەمال گفتوگۆمان کرد لەسەر کتێبەکە و تکام لێکرد کە جارێکیتر چاپی بکاتەوە، پاشان دکتۆر جەمال لەگەڵ کاک دەوەن مەعرووف ی برا و مورید و بەڕێوەبەری کارەکانی قسەی کردبوو باسی منی بۆ کردبوو ووتبوی کاکە دەوەن کاکە ئەولقار مەبەستی من (عبدالقادر شکاک) کە هەمیشە بەمنی وا دەگووت.. زۆر شارەزایە لەو کتێبەی مندا بۆیە ووتبوی دەوەن گیان بەڵکو

لە کوردستان چاپی بکەیتەوە ئەوەبوو دکتۆر مەرگ مەودای نەدا و بەداخەوە ئەو زانا گەورەیەی کورد کۆچی دوایی کرد بەڵام کاکە دەوەن لە هەوڵەکەی بەردەوام بوو، تا بەچاپی گەیاند هەر ئەوەش بوو بۆ مەراسیمی دابەشکردنی کتێبەکە وەک بنەماڵەی جەمال نەبەز منیان ڕاسپارد کە خوێندنەوەیەک بۆ ئەو کتێبە بکەم ئەمەش

شانازی وشەرەفێکی گەورە بوو بۆ من کە بتوانم هەندێک ڕاو بۆچوون لەسەر نامیلکەی (فەلسەفە و ڕامانی یارسانی لە فەرهەنگ وکۆمەڵگەی کوردەواریدا) بخەمە ڕوو کە مامۆستای گەورە و بەهەشتی پرۆفیسۆر جەمال نەبەز لەم نامیلکە پڕ بایەخەدا زۆر بە وردی لە دەرکەوتنی ئایین لە کوردستاندا دەڕوانێ کە ئەو سەردەمە کۆمەڵگەی کوردەواری بە پەرۆشەوە وەریانگرتووە و بە بڕوای تەواوەوە پەیڕەویان کردووە و پاراستویانە ئەوەش بە سەرەتای دەرکەوتنی ئاین دێتە ئەژمارکردن، ئەوسەردەمە کاریگەری بەهێزی لە سەر فەرهەنگی نەتەوەیمان هەبووە، بە بڕوای مامۆستا جەمال هەموو ئاینێک لە بنچینەدا باوەڕکردنە بە ڕووداوێکی پشت خۆرسک وکرداری پەرجوو (موعجیزە) و سەرئاسایی (خارق العادە) کە لە دەسەڵاتی مرۆڤ دا نییە، باوەڕ شتێکی میناکی یە لەهەست و دەروونی مرۆڤ دا لەشێوەی خۆشەویستیەکی بێئەندازەدا بەرامبەر بەو خۆشەویستە دروست دەبێ، باوەڕ ئەوەیە کە پێوانە ناکرێ و ڕاستی و ناڕاستیشی بە بەڵگەو تاقیکردنەوە ساخناکرێتەوە و وتو و وێژی بابەتانەشی لەسەر ناکرێ. بە پێچەوانەوە زانست شتێکی ماکی یە و مرۆڤ دەرئەنجامی بیرکردنەوە و لێکۆڵینەوە و تاقیکردنەوە پێیگەیشتووە، ڕاستی و ناڕاستیش مرۆڤ بە بیرو ئەزموونی خۆی ساغی دەکاتەوە، لەم ڕوانگەیەوە باوەڕ و زانست لێک جیادەکرێتەوە، بەو پێیەی باوەڕهێنان بۆ خودی خاوەنەکەی ڕاستە و هیچ درۆیەکی تێدا نیە ئیتر بەلای کەسێکی ترەوە چۆنە ئەوە ڕای خۆیەتی لە گرنگی خاوەن باوەڕ کەمناکاتەوە، مامۆستا جەمال لێرەوە دەیەوێت بە هەموو دنیا بڵێت ئێمە وەک نەتەوەی کورد بەشدارین لە سەرەتای شارستانێتیدا و پشکمان تێیدا هەیە و دەیەوێت بڵێت ئەوە نیە یەکەمین ئاین لە کوردستاندا سەریهەڵداوە و میترایزم بووە بە پێشەنگ و خوای ڕوناکی زەوی لە پیسی پاککردەوە و یاساو ڕێسای بە مرۆڤایەتی بەخشیووە، پاشان ئاینی زێرڤانیزم لە کوردستانەوە سەری هەڵدا، بەو پێیەی زەمان بێسنوورە و نەسەرەتای هەیە و نە کۆتایی لە ساڵانی ٦٦٠پ ز یاخود لە سەدەی حەوتەمی

پ ز زەردەشتی مەزن و فەیلەسوفی جیهانی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و لە دەوروبەری دەریاچەی ورمێ لە دایک بووە ناوچەکەش بۆتە ناوەندی بڵاو بوونەوەی ئاینی زەردەشتی و لەوێوە تیشکی زێڕینی بۆ ناوچەکانی تر هاویشتووە، ڕیزبەندکردنی ئاینەکانیش هەرلە میترایزم، زرڤانیزم، مەزدایزم و مانیزم، شەمانیزم،بابەکیزم، بە بەشێک لە لانکەی شارستانیەتی جیهانی بە نێوبانگە و کورد خاوەنداریێتی لێکردووە، هەرچەندە بودایزم مێژووەکەی بە ١٠٠ ساڵ دوای ئاینی زەردەشت دێت بەڵام لە بنچینەدا ئەم ئاینە لە ئاینی زەردەشتی مەزنەوە سەرچاوەی گرتووە و هەندێک گۆڕانکاری تێدا کراوە کە لەگەڵ بیروڕای زەردەشتی مەزن دا یەکناگرێتەوە، لەم ڕوانگەیەوە مامۆستا نەبەز هێدی هێدی هەنگاو بۆ نیشتیمانی ئەم ئاینانە هەڵدەگرێ و بەرە و مەبەستە پیرۆزەکەی کە دیاریکردنی سنووری ڕاستەقینەی کوردستانە. کە سنوورەکەی لە چیاکانی قەوقاسەوە تا دەریای سپی ناوەڕاست و لەوێشەوە هەتا کەنداوی فارس و کورد و عەرەب درێژ دەبێتەوە، لێرەدا مامۆستا نەبەز کوردیش بە بەشدار دەزانێ لە کەنداو دا هێماش بۆ شەرەفنامەی شەرەفخانی بەتلیسی دەکات، کە دەڵێ سنووری کوردستان لە تەنگەی هورمزەوە دەستپێدەکات و کوردە لوڕەکانیش هەتا ئەمڕۆش لەو شوێنانە نیشتەجێن. هەروەها هەوڵەکانی مامۆستا بۆدیاری کردنی ئەو شوێنانەیە کە کوردی بۆ چووە لە دەرەوەی کوردستان ئەوانەی لە سەدەکانی پێشووتردا ڕاگوێزراون بۆ خۆراسان کە لە ناوچەیەکی گەورەدا نیشتەجێ کراوون و ئێستا پێی دەوترێ (کوردستانی خۆراسان) کە بە شێوەزاری کرمانجی ژوورو قسە دەکەن، ئەمە جگە لەو کوردانەی لە ناوچەی ئۆراڵی ڕوسیای فیدراڵ دا نیشتەجێن بەو ناوچەیەش دەوترێ (باش کوردستان) هەوڵی مامۆستا جەمال لێرەدا بەوەوە نەوەستاوە و بەڵکو ئاوڕیشی لە کوردەکانی بلوجستانی پاکستان داوەتەوە و بە گوێرەی ئەوسەرچاوانەی کە لای خۆی پاراستوونی وەک نووسینەکانی ابو اسحاقی آلاصطخری لە کتێبی (المسالک والممالک) و نووسینەکانی المقدسی لە کتێبی (احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم) دا باس لە گەلێک هۆزی کورد دەکەن لە ناوچەکانی شیراز و وڵاتی فارس دا جگە لەوەش باسی کتێبی کودگال نامەکی ئاخوند ساڵح دەکات کە باسی مێژووی کوردەکان دەکات لە بلوجستان مێژووی نووسینەکە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵانی١٦٥٩ز کە دەڵێ بلوجەکان لە کوردستانەوە چوونەتە ئەو ناوچەیە کە ئێستا بە بلوجستان ناسراوە و شێوە

زاری قسەکردنیان کوردیە و لە تیرەی براخۆیین. لەم نامیلکەیەدا ئەگەر سەرنج بدەین دەگەینە ئەو ڕاستیەی کە مامۆستا جەمال زیاتر باسەکەی لە چوارچێوەی ئاین دا چڕکردۆتەوە بەتایبەت ئاینی یارسان بەو پێیەی تا ئێستاش شوێنکەوتەی زۆری هەیە بە تایبەتی لە کوردستاندا مێژووی ئەم ئاینەی گەڕاندۆتەوە بۆ سەدەی دووی کۆچی بە واتای (١٢٠٠) ساڵ بەر لە ئێستا لە لایەن فەیلەسوفی کورد، بالوولی زاناوە بەنهێنی دامەزراوە کە هەندێک جاریش بە بالوولی ماهی ناوی هاتووە، بالوولی زانا لای ئیمامی شیعەکان ئیمام جەعفەری سادق خوێندویەتی، ساڵی ٢١٩ کۆچی کۆچیدوای کردووە و زادەی بیری خۆیان بە کوردی لە پەڕتوکێکدا بۆ شوێنکەوتەو یارانی جێهێشتووە بەناوی (دەورەی بالوول)، دوای ئەویش یەکێک لە یارانی بەناوی (باوە سەرهەنگی دەودانی) هاتوە و درێژەی بەهەمان ڕێباز داوە و ساڵی ٣٢٤ کۆچی لە چیای شاهۆ کۆچی دوایی کردووە، دوای ئەوانیش باوە خۆشێن یان (شا خۆشێن) و (باوە ناووسی جاف) و (سان سەهاکی بەرزنجی) وەک دیاردەی یەزدانی دەرکەوتوون، سەرچاوەی ئاینی یارسانی کۆکراوەتەوە لە پەڕتوکێکدا بەناوی (سەرەنجام) یان (کەلامی خەزانە)

کە ئەمەش فەرموودەکانی سان سەهاکی بەرزنجی و باوە ناوسی جاف و باوە سەرهەنگی دەودانی و باوە خۆشینن،کە لەسەدەی هەشتەمی کۆچیدا ژیاون، ئەوەی دەمەوێ بیڵێم ئەوەیە کە بەهەشتی پرۆفیسۆر جەمال هێندە لە فەلسەفەی ئاینی یارساندا ڕۆ چووە و هێندە شیکاری ووردی بۆ کردووە لەم نامیلکە بەنرخەدا کە ڕەنگبێ هیچی بۆ کەسی تر نەهێشتبێتەوە، ئەمەش جێگەی ستایش و ڕێز لێنانە. درووود بۆ گیانی پاک و بێگەردی ڕێبەری بیری نەتەوەیی دکتۆرجەمال نەبەز.

گۆڤاری کەکۆن

ژمارە ٦٢ - ساڵی ٢٠٢٠

گەشتێك بەناو ژیانی ئەدەبی حەمەی مام ئەوڕەحمان و چەند یادەوەرییەك

حەمەی مام ئەوڕەحمان وەک نوسەر و ڕەخنەگر و چیرۆک نووس کۆتایی سالآنی حەفتاکانی سەدەی ڕابردوو بەرهەمەکانی کەوتە بەر دیدەی خوێنەرانی کورد، کەبۆ ئەو ڕۆژگارە بلاو کردنەوەی کتێب کارێکی هەروا ئاسان نەبوو جگە لەوەی بەکۆمەڵێ فلتەری بەهێزدا تێدەپەری و ڕژێم بەدوای بیانویەکدا دەگەڕان کە هەندێک جار سەری خاوەنەکەشی دەخوارد. لەو ڕۆژگارەدا هەردوو کتێبی (نەنکم بەخێومان دەکا، لەگەڵ پرۆژەی ڕەخنەولێکۆڵینەوە لەشیعرەکانی مامۆستا گۆران) بلاوکرایەوە لەسەر کتێبی پرۆژەکە لەنێوهەندێک لە نوسەران و خوێنەرانی کوردا هەلا دروست بوو بەو پێیەی ڕەخنە لە گۆرانی لوتکەی شیعری کوردی گیراوە، کتێبی نەنکم بەخێومان دەکا بریتی بوو لەکۆمەڵێک کورتە چیرۆک کە بەئاشکرا بۆنی دژ بە ڕژێمی لێدەهات، کاکە حەمەش وەک کارەکتەرێکی گڕگرتوو لەو نێوەندەدا دەبینرا تاشەوێک لە شەوەکان کەوتە بەر پەلاماری پیاوانی ڕژێم. سەرەتای ناسینم لەگەڵ کاکە حەمەی مام ئەورەحمان وەک دەزانن من لەگەڵ کۆچکردوو جیاوازی تەمەنمان زۆربوو بەلام ناسین و تێکەلاویم وەک مامۆستاو خوێندکار دەگەڕێتەوە بۆ کۆتایی سالآنی حەفتاکان

وکاتێک هەردوو کتێبەکەی کەوتە بازارەوە و سەدایەکی باشی هەبوو خەڵکی باسیان دەکرد منیش بەگوێرەی توانا کتێبی ڕۆمان ومێژوویی دەخوێندەوە، کتێبەکانی ئەویش لە بازاڕدا بوو منیش لە هەوڵی بەدەستهێنانی دا بووم، تا بە دەستم هێنا جا بەسەرهاتێکم هەیە بۆ دەسکەوتنی کتێبەکان.کە هەرگیز لەبیرم ناچێتەوە من وکاکە حەمە هاوڕێیەکی هاوبەشمان هەبوو بەناوی کاک عەبدوڵای حاجی قادر، ئەو زۆر نزیک بوو لە کاکە حەمەوە هەردوو کتێبەکەی وەرگرتبوو، منیش بە کاک عەبدوڵام ووت کاکە تۆ ئەزانی من خوێندکارم و پارەم نی یە زۆر تامەزرۆی هەردوو کتێبەکەم، کاک عەبدوڵاش ووتی کاکە قادر جا وەرە دوو ڕۆژی پشوو ئەگەر هەینیش بێت باشە، وەرە لەگەڵماندا بۆ کرێکاری دوای دوو ڕۆژەکە من کتێبەکانت بۆ وەردەگرم، منیش قبوڵم کرد ئەویش بۆ بەیانی بەکاکە حەمەی وتبوو کە قادر دوو ڕۆژ دێت بۆ کرێکاری لە باتی دوو کتێبەکە، عەبدوڵا خۆی گێرایەوە کە کاکە حەمە زۆر توڕە بووە و ووتبوی ئەو خوێندکارەو پارەی نیە هەقە تۆ هاوکاری بکەیت،نەک لە باتی کتێبەکان کرێکاری پێ بکەیت، ئیتر هەر ئەو ڕۆژە دوو کتێبەکەی بۆ ناردم و لەلاپەڕەی یەکەم بە خەتی خۆی نوسیویەتی و پێشکەشی کردووم،و ئێستا جوانترین کتێبی ناو کتێبخانەکەمە کتێبی یەکەمی وەک ئاماژەم بۆکرد کۆمەڵێک کورتە چیرۆکی جوانە کە لە دووتوێ سەدوو بیستو پێنج لاپەڕەدایە و تێکڕا سی و نۆ چیرۆکی کۆمەڵایەتی و سیاسین و باسی بارودۆخی کوردستان دەکات و بە فەلەستین دەری ئەبڕێ،لەگەڵ ئەو ووتانەی کە بەجیا نوسراوە و بە هێڵ لە نوسینی چیرۆکەکان جیاکراوەتەوە، کاکە حەمە کۆمەڵێک ووتە ی بە نرخی هەیە کە بەڕاستی زۆر جوان و شیاو و پڕ مانان نزیکەی حەفتاو چوار ووتەی جوانە،ئەتوانین بڵێین بۆ ئێستا ووتویەتی.

نمونەیەک لەو وتانە ئەگەر باسی بکەین دەڵێ (گرنگترین چەوسانەوە وسزا و ئازار لەسەر دەستی خوێنەواری گەورە وخاوەن شەهادەی بەرزا ئەکرێ، بەڵگەش دروستکردنی چەک ولێخورینی فڕۆکەی جەنگی و نەخشەکێشانی کاولکردنی خاکی گەلانی بێ کەس) ە جا ئەمە بۆ زیاتر لە چل و پێنج ساڵ بەر لە ئێستا وتوویەتی و بڕوای وابووە.

ئەو پیاوە بەڕاستی پیاوێکی سادە و دڵ ساف و دڵسۆز بە گەل ونەتەوەکەی بوو.هیچ کاتێک حەزی بە خۆدەر خستن نەبوو،هەر لە نوسینی ژیان نامەی خۆی دا دەردەکەوێ کە دەڵێ من ناوم محەمەد ڕەحیم عبدلرحمن ناسراوم

به حەمەی مام ئەورەحمان ساڵی ١٩٤٤ لەسلێمانی لەدایک بووم لەگەڕەکی سەرشەقام تاپۆلی سێ ی ناوەندیم خوێندوەو لە بەرتەمەڵم سێ ساڵ چوومە تاقیکردنەوەی بەکلۆری و دەرنەچووم لەبەشێکی ژیان نامەکەیدا ئاماژە بەوە دەکات کە تەنها خوێنەواری ناو خێزانەکەیەتی کە پێکهاتوە لە دوو برا و دوو خوشک بەناوەکانی (حەسەن و حسەین،فاتیمە و ئامینە) وەک دەڵێن لەسەرەتای سالآنی شەستەکان کاکە حەمە لە ئیزگەی بەغدا چالاکی هونەری شیعری هەبووە لەو ئیزگەیەوە شیعرەکانی خۆی خوێندۆتەوە،هەندێک جاریش نوسینەکانی لەگۆڤاری ڕزگاری دا بڵاو کردۆتەوە لەکۆتایی سالآنی شەستەکاندا کۆمەڵێک شیعری تری بڵاوکردۆتەوە کەئەتوانین بڵێین شیعری بەرگری بو بۆ نمونە

(لاواننەوە)

لەهاوارولاوانەوەی دایکان
بۆکۆرپەی سوتاوی ناولانکان
لە ناڵەوفرمێسکی خوشک بۆ برا
کەنازانێ لەکوێ کوژرا
لەهەنسک وکوڕوزانەوەی منالآن
بۆ باوکی خۆشەویستی نەماویان
لەدیواری ڕوخێنراوی قوتابخانە
لەناڵەی بریندارانی نەخۆشخانە
لەمانە تورەترین تابلۆ دروست دەکەم
پێشکەش بەمافی مرۆڤی دەکەم

ئەگەر سەرنج لەو هۆنراوەیە بدەین کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ١١/ ئازاری ١٩٦٩ هۆنراوەیەکی بەرگری و بەرەنگاری و بەگژداچوونەوەی دوژمنە، لەهەمان کاتدا لە هۆنراوەکانیدا دەتوانین بڵێین ئافرەتی فەرامۆش نەکردووە ئەمەش نمونەیەک لە هۆنراوەی خۆشەویستی

(کە ڕائەبوریت)

بەباڵای بەرز و جوانت　　بەپەرچەمی هۆنراوت
بە گەردنی بەرزو کەڵ مل　　بەلەشی نەرمی شل و مل
بەکەمەری باریک وپەنجەی ناسک　　بەپوزی خڕو دوولێوی تەنک
بەدیمەنی جوانی بەرگت　　بە نیگای چاوی گەشت
کە بە بەردەمما ڕائەبوری　　ئاواتمە ئاوڕێکم لێ بەی
بەئاوڕت دڵ ئەکەوێتە پەلە پەل　　ئەشڵەژێم وئەلەرزم وەکو مەل

....

ئەم هۆنراوەیە وەڵامێکی باش بووە بۆ ئەو کەسانەی کە پڕوپاگەندەی ئەوەیان دەکرد کە کاکە حەمە ڕقی لە ئافرەتە و هیچ گرنگی بە ئافرەت نەداوە

یاخود لە شوێنێکی تردا دەڵێ:

بولبول تۆ شیوەنکە بۆ گوڵ　　منیش بناڵم لە ئازاری دڵ
هەردوو پەستوو غەمبار　تۆ بۆ باغ و منیش بۆیار

........،...........................

کاکە حە مە پیاوێکی ڕاستگۆ و بەوەفا و خاوەن هەڵوێست بوو لەژیاندا، خۆشەویستی بۆ نیشتیمان و دڵسۆزی بۆ نەتەوەکەی وای کردووە کە هەندێک جار ڕووبەڕوی زیندان و ئەشکەنجەی زۆر بۆتەوە بۆیە ڕژێمی بەعس هەمیشە چاودێری ووردیان دەکرد تا لەشەوی ١٨/ ١٩ حوزەیران ١٩٨٠ هێزە تایبەتەکانی ڕژێم دایان بەسەر ماڵە خامۆشەکەیدا کە هەر خۆی وپیرۆزی دایکی پێکەوە دەژیان و کاکە حەمەیان قۆڵ بەستکردوو و سۆزی دایکایەتی زۆری بۆ پیرۆز هێنا بوو کە ویستبووی دەستی ملازم محسین ماچ بکات تا کوڕەکەی نەبەن بەڵام کاکە حەمە گەڕابووە دواوەو لە دایکی توڕە بوو بوو وتبوی برۆ ژوورەوە ئەمانە چین لێیان دەپاڕێیتەوە، کاکە حەمە

و هاوڕێکانی کە ژمارەیان ٢٤ کەس بوون دوای چوار ڕۆژ چوار کەسی تر گیران بوون بە ٢٨ کەس بە تومەتی تێکدانی ئاسایشی شاری سلێمانی ئەوانەی کە گیرابوون ئەمانە بوون (مەحموودی مەلا عیزەت،حەمەی مام ئەورەحمان، حەمەی مۆبێلە، مەحموود قەرەداغی،حەمە سەعیدی شەربەت، فەرەجی نەریمان،عەبدولی شێخ سالح،سەرداری قالە بەراز،) دوای لێبووردن ئەکەم بۆناوەکانی تر دوای هەشت مانگ بە لێبوردنی گشتی ئازاد کران، لێرەدا بە چاکم زانی ئەم پارچە هۆنراوەیەی کاکە حەمە بهێنمەوە بیری خوێنەران کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩٦٩ بۆ خۆشەویستی نیشتیمان وتویەتی

(لەهەموو شت خۆشەویستری ئەی نیشتیمان)

گەر شێت خانە بی شێتم گەر دایک بی کۆرپەتم
گەرسەر بیت چاوم گەر تینو بی ئاوم
گەر ڕێبوار بیت ڕێگام گەر پێنوس بی مەرەکەبم
گەر مزگەوت بی نوێژکەرم گەر قوتابخانەبی قوتابیم
گەر باغ بیت پەرژینم گەر قەفەز بیت بولبولم
گەر برسی بیت نانم گەر سەربەست بی شادمانم

....

بەداخەوە ئەم نوسەرە نیشتیمان پەروەرە کە هەموو ژیانی بۆ سەربەخۆیی کوردستان تەرخان کردبوو دوور لە چاوی کامێراکان و بێ پیاهەڵدان لە هەندەران لە ١٦/ نیسان ٢٠١٣ لە ژوورە بێ دەنگەکەیدا بە بێ دەنگی سەرینایەوە لە٢٦ / نیساندا تەرمی پیرۆزی گەیشتەوە وڵات وهەر بەبێ دەنگیش لەو کوردستانە ئازادەی کە هەوڵی بۆ دا بێ هیچ مەراسیمێک لە باوەشی کوردستانی دایک دا نێژرا.

٢٠١٧/٦/١٤

ژمارە ١٨٣ی گۆڤاری سلێمانی مانگی ٥ / ٢٠١٧

بەختیار مەلا عزت حەمەی مام ئەورەحمان
١٩٧٤/٤/٢٤ قەڵای مەریوان

لە ڕاستەوە کاک سالار   کاک حەسیب   بەختیار مەلا عزت   حەمەی مام ئەورەحمان
١٩٧٤/٤/٢٤ قەڵای مەریوان ڕۆژهەڵاتی کوردستان

خەوێك لە كوردستانی ئازاد

بە بۆنەی كۆچی دوایی كاكە حەمەی مام ئەوڕەحمان

كاكە حەمەی مام ئەوڕەحمان ناوێک بوو لە ناوەڕاستی حەفتاکانی سەدەی ڕابردوودا کەوتە سەر زار و بووە وێردی سەر زمانی بەشێک لە نووسەران و ڕووناکبیرانی ئەو کاتە هەر لە دوای شۆڕشی ساڵی ١٩٧٥ەوە ئەو کاتەی ڕژێمی بەعس پاکتاوی ڕەگەزی دەست پێکرد بە مەبەستی تەعریب و تەهجیر و گواستنەوەی گوندەکانی سەر سنوور بە بیانووی جۆراوجۆر ئیتر کاکە حەمە وەک قەڵەمێکی بوێر و چالاک هاتە گۆڕەپانی بەرگری و بەرگری لە نەتەوە و خاک و نیشتمانی بە ئەرکی سەرشانی هەموو کەسێک دەزانی و بۆ خۆشی لەو پێناوەدا تێکۆشا. سەرەتا بە کۆمەڵێک چیرۆک دێتە ناوەوە و کە زۆربەیان بە ئاشکرا بەرگری نەتەوەییان پێوە دیارە. هەندێکیشیان وەک کێشە کۆمەڵایەتییەکان تەعبیر لە کۆمەڵگای کوردی دەکات دڕەندەی بەعسیش ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لە برەودابوو بۆیە ڕمز و نموزی بەپێویست دەزانی وەک لە چیرۆکەکانی (نان، دۆ، خۆڵ) یان (کا. کافرینە) لە نامیلکەی نەنکم بەخوێمان دەکات بە ئاشکرا دەرکەوت کە ئەو نامیلەکەیە لە ٢٩ کورتە چیرۆک و ٣ چیرۆکی درێژ پێک هاتووە بۆیە هەر لە سەرەتاوە دروشمێکی

هەڵگرتە خۆی دەڵێت بڕیار بێت تا جیا ئەکرێمەوە لە ژیان ئەبێت هەرچی بە ڕاست بزانم بیڵێم و بینووسم. بەڵێ هەرواش بوو ئەوەی باوەڕی پێی هەبوو درێغە نەکردوو نووسی، کاکە حەمەی مام ئەوڕەحمان لە کۆتای شەستەکاندا لە بواری نوسیندا خۆی بینییەوە. سەرەتا لە گۆڤاری ڕۆژی کوردستانەوە دەست پیدەکات ئەدەب لای ئەو زۆر گرنگە و دەڵێت ئەگەر ژیان دوو بەش ببێت ئەوا بەشێکیان ئەدەبە و ژیان بێ ئەدەب گوڵێکی بێ بۆنە، ئەدەب بە ناونیشانی کۆمەڵێک ناونیشان دەزانێت کە بە هەموویان ئەدەبیان لێ دروست دەبێت وەکو چیرۆک و شیعر، هەموو ڕاو بۆچوونی نووسەران و ڕۆشنبیران لەوەدایە یەک دەگرنەوە کە ئەدەب لە خزمەتی نەتەوەدایە. ئەگەر کەسانی نەتەوەیەک لە خزمەتی نەوتەوەیەکەیاندا نەبن ئیتر شاعیر چی بکات یاخود نووسەر لە کوێی کۆمەڵگاوە دەست پێبکات هەروەها تێروانینی کاکە حەمە بۆ شیعر وایە کە لە هەموو ژیاندا نەبووە و نییە و نابێت کە هیچ شتێک بەبێ یاسا و مەرج و نەخشە و کەرەسەی پێویست کارەکانی جێبەجێ بکات ئەگەر لە یاساکە دەرچوو ئەوا زیانی دەبێت و چێژە ڕەسەنەکەی وون دەکات بەو پێیەی ئەدەب بەشێکی گرنگی ژیانە، دیارە شیعریش بەشێکی گرنگی ئەدەبە ڕەخنەش هەڵسەنگاندی کارەکەیە و ئەچێتە خزمەتی ئەدەبەوە مرۆڤی وا هەیە هەرچییەکی بینی خێرا هەست بە چاکیی و خراپیەکانی دەکات ئەوەش کە دەنووسرێت بێکەم کورتی نییە، هەست پێکردنیش دەبێتە ڕەخنە یان بە دەمی یان بە نووسین دەرئەبڕێت ئەمەش وەک لە پرۆژەی ڕەخنەو لێکۆڵینەوەکەیدا دەرئەکەوێت کە ڕەنگە بووبێتە هۆی زویر بوونی بەشێک لە نووسەران و ڕووناکبیرانی ئەو کاتە، بەڵام تێکڕای کارەکانی نووسەر لەوەدا دەبینرێتەوە کە بەرگی لە ڕاستی و بێباک بووە لە نیگەرانیەکان کە ئەمەش خزمەتە بە بواری ڕۆشنبیری. کاکە حەمەی مام ئەوڕەحمان لە یاداشتەکەیدا دەڵێت ناوم محەمەد عەبدول ڕەحمانە ناسراوم بە حەمەی مام ئەوڕەحمان لە ساڵی ١٩٤٤ لە گەڕەکی دەرگەزێن لە دایک بووم و دایکم ناوی پیرۆزە و باوک هەورامیە و دایکم لە خێڵی پەستەک سووری سلێمانییە. قۆناغەکانی خوێندنم تاوەکو پۆلی سێی ناوەندی بوو لەبەر تەمەڵیم سێ ساڵ چوومە تاقی کردنەوە و دەرنەچووم ئیتر وازم لە خوێندن هێنا و بووم بە شاگردی چایچی و شاگردی کەبابچی

و پاشان وەک کرێکار لە چاپخانە کارم دەکرد و یەکەم خوێندەواری نووسین و خوێندنم لەناو خێزانەکەمدا وەک خۆی درێژە بە باسەکە دەدات و دەڵێت لە زستاندا هیچ کاتێک وانەی یەکەم ئاگام لە وانەکە نەبووە چونکە پێڵاوەکانم هێندە دڕابوو منیش لەتاو سەرما هەندێک کاغەز و پەڕۆ کۆنەمو تێکردبوو ئەو وانەیە بە پاکردنەوەی قاچەکانم سەرقاڵ دەبووم. لێرەوە نەهامەتیەکانی کاکە حەمە دەست. چونکە لە چیرۆکەکانی (نان و دۆ، خۆڵ و خوێن ئاوێتەی یەک بوون)هتد... دەرئەکەوێت هەر لەو ساڵانەشدا دەبێتە نوێنەری کۆمپانیای دڵنیای، پاشان لە ساڵی ١٩٧٤ بەشداری شۆڕشی ئەیلول ئەکات دوای نسکۆی ساڵی ١٩٧٥ وەک نووسەرێکی خاوەن هەڵوێست دەرئەکەوێت لەم ڕوانگەیەوە دەیەوێت خزمەت بە نەتەوەکەی بکات. ئەوەی جێگای سەرنجە پێش گرتنی لەلایەن ڕژێمی بەعسەوە کە لە مانگی مایسی ١٩٨٠ پێشتر لە چیرۆکێکدا باسی ئەو گرتنەوە دەکات کە بە ناونیشانی (خەوێکی ترسناک لە قودسی داگیر و دابەش کراودا) لە لاپەڕەی ١٦٤ی پرۆژەی ڕەخنە و لێکۆڵینەوەکەی تێیدا ئەو باسە دەات کە بەروارای نووسینی ئەو چیرۆکە ١٩٧٧/١/١٩ە لێرەوە دەرئەکەوێت کە بێگومان بووە لەوەی دەبێت بگیرێت لەلایەن ڕژێمەوە. کاتێک کۆمەڵێک کەسایەتی ناوشاری سلێمانی کە ژمارەیان ١٢ کەس بوون لەوانە مەحمود مەلا عزەت و حەمە سەعیدی شەربەت شێخ عەبدولی بەدرخانەکان لەناویشیاندا کاکە حەمە ئەوڕەحمان بوو، ئەم کۆمەڵە کەسە نیشتمان پەروەرە ڕژێم بە مەترسی دەزانێت بۆ سەر ڕژێمەکەی بۆیە هەموویان گیران. پاش چەند مانگێک کاکە حەمە ئازادکرا و بە سەربەستانە هاتەوە ناو کۆمەڵگا، سەرەتای ناسینی من بۆ ئەو پیاوە دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩٧٩ لە ڕێگەی هاوڕێییەکیەوە کە هاوڕێی منیش بوو یەکترمان ناسی، نووسینەکانی کاریگەری هەبوو لەسەرم وە خوێنەرێکی هەمیشەی نووسینەکانی بووم، ئەو کەسەی کە بیناسیایە هەر زوو دەبووە جێی باوەڕی و سادەیی و هەڵوێستەکانی کارێکی وا کردبوو کە نەدەکرا ڕێزی نەگری، ئامۆژگاریەکانی بۆ ئێمەی خوێنکار لەو سەردەمەدا زۆر گرنگ بوو خورەوشت بەرزی ئەو پیاوە جێگای ستیاش کردن بوو بەڕاستی نمونەی جوامێری و ئازایەتی بوو، ئیتر دوای هەشتاکان کاکە حەمەی مام ئەوڕەحمانم نەدی و ئەویش بەرەو هەندەران ملینا جار

جارە هەواڵیم دەپرسی بەڵام وەڵامەکەی وەک پێویست نەبوون تا هەواڵیان دامێ لە ٢٠١٣/٤/١٦ لە هەندەران کۆچی دوایی کردووە، ئەو پیاوەی کە پڕ بە گەرووی هاواری کرد بۆ نیشتمان بەڵام زۆر بە بێ دەنگی کۆچی دوای کرد، لێرەدا ڕووی دڵم ئەکەمە یەکێتی نووسەرانی کورد دەڵێم دەکرا لە یەکێک لە کەناڵەکانەوە وەک هەواڵێک باس کرایە یان بە لافیتەک بەشداری ئەو مەرگە ناوەختەی یەکێک لە نووسەرە بوێرەکان بکردایە، نەرمی و سەربەزی بۆ کاکە حەمەی ئاوڕەحمانی نووسەر و ڕۆشنبیر دڵنیاشی دەکەینەوە کە هەمیشە بە زیندووی لە ویژدانماندا دەمێنێتەوە.

گۆڤاری نووسەری کورد

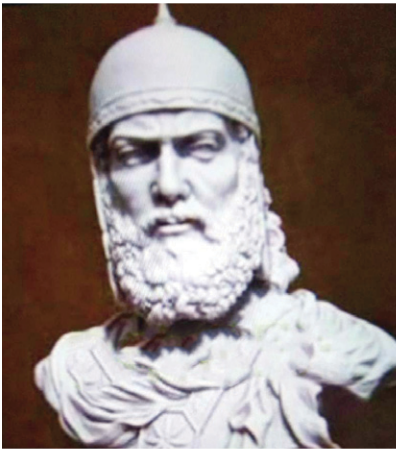

بابەکی خوڕەمی

ناوی تەواوی بابەکی کوڕی بەهرام ساڵی ٧٩٨ ز لەگوندی بیلالئاوا ی سەر بە شاری ئەردەبیل ی ئازەربایجانی ڕۆژهەلات لە دایک بووە لە گەڵ گەورە بوونی تەمەندا بابەک بووە بە یەکێک لە فەرماندە سەربازیەکانی سوپای جاویدانی پاشای فەرمانڕەوا، دوای مردنی پاشا بابەک متمانەی خەڵکی بەدەست دەهێنێ و داوایان لێکرد جێگای جاویدان بگرێتەوە، بابەک کوشتنی بەناهەقی بەهزادی کوڕی عەبدولڕەحمان ناسراو بە (ابومسلم خۆراسانی) هەر لەیاد بوو کاتێک سوپای ئەمەوی تەنگیان بە خەلیفە مەئمون هەڵچنی ئیتر پەنای بردە بەر ابومسلم ی خۆراسانی، کە یارمەتی بدات و ئەویش لەشکری ئەمەوی تا ئەوبەری ڕووباری فرات شکاند و مەئمون و دەوڵەتی عەباسی لە هەڵوەشاند پاراست، بەڵام لە پاداشتدا بەفێڵ لە حەڕەمی خەلیفەدا لەپشتەوە بە فەرمانی خەلیفە مەئمون بەشمشێر سەریان لە لاشە کردەوە، چۆنکە بە مەترسیان دەزانی بۆسەر دەوڵەتی عەباسی. بۆیە بابەک دوای چەند دەیە ئەوەی هەر لەبیردا بوو، بۆ تۆڵەکردنەوە یاخی بوو لە خەلیفە موعتەسەم وبۆ ماوەی بیست و یەک ساڵ لە چیاکاندا شەڕی کرد تا بەفێڵ و لەڕێگەی بەکرێگیراوێک بەناوی خدری کوڕی کاوس بەدیل دەگیرێ و دەبرێتە سامەرا ولە ژێر ئەشکەنجەو ئازاردا ئەو کەڵەپیاوەی کورد لەساڵی ٨٣٨ زاینی دا گیانبەخت دەکات.

ئالاّی کوردان

ئەی پیرۆزترین و جوانترین تێکەڵەی ڕەنگەکانی دنیا، شکۆترین ئالاّی نەتەوەیەکی نەگبەتی بن دەستی ئەم جیهانە بێ سەرەوبەرەیەی کە حوکمی جەنگەڵ دەیبات بەڕێوە بۆ بەرژەوەندیی بەهێزەکان و کرۆشتنی گیانی بێدەستەکان، تۆ بەیداخی نەتەوەیەکی بێکەسی و هێمای چەوسانەوەو خەڵتانی خوێنی بەهەدەری ڕابردوو و ئێستاو داهاتوومانی، ئەی بینایی دیدەی هەڵکروزاوی نێو خیانەتی نەتەوەیی مان، تۆ پارچە پەڕۆ یەک نیت کە دەبێژن تۆ سومبولی ٦٠ ملێون خەڵکی بێ ناسنامەیت و بە تۆدا دەناسرێینەوە، !!!! شەهیدەکان لەگەڵ ڕەوانیاندا تۆیان لەبەردەرگای ئاهورادا لە ئاسمانی حەوت ستون دا هەڵواسیوە و لەگەڵ هەر تەماشاکردنێکدا ئاهورا و دارو دەستەکەی ڕوو لە خوار و بۆ چەند ساتێک تەمی شەرم دنیا دەگرێ و ئەهریمەنەکانی مەرگ ئەو جێگایە جێدەهێڵن و فریشتەکانی دادپەروەری و خۆشیەکان ڕوو لەوێ دەکەن و ئێمەش لە سەر زەوی یەکەم پەیامبەری کورد و مرۆڤایەتی لەسەر زەوی باپیرانمان و پەیامبەر میترای مەزن و ئەو ڕێبازە مەزنەی بۆ زەردەشتی پەیامبەری ئاشتی و دادپەروەری جێ هێشت تا هێزی چاکە تەنگ بەهێزی شەڕ و کاولکاری هەڵچنێ و داوای ئەو سەرفرازیە دەکەین لە سەرزەوی باپیرانماندا تا مرۆڤایەتی لەژێر ئەو بەیداخەدا لەنگەر بگرێ.....

٢٠ / ١٠ / ٢٠١٧

داده هێرۆ
سڵاوتان لێبێت:

چەند ساڵێکە فیستیڤاڵی ڕێزلێنان و خەڵاتی (بلە) بەردەوامە. کە ئەمە کارێکی ناوازەو باشە. هاندەرێکە بۆ کەسانی شایستە لەگشت بوارەکاندا هەم زیندو ڕاگرتنی یادی مامۆستای کۆچ کردووە، بەڵام ئەوەی جێگای سەرنج و تێڕامانە بەپێی ڕیزبەندی (باش. باشتر. باشترین) نیە، بەپێچەوانە کەوتەوە. من وەک میوانێک ئەو فیستیڤاڵەم بەشایەنی مامۆستا نەزانیوە.. خەریکە بڵێم ساڵ بەساڵ خۆزگەمان بەپار. زۆر کەم و کورت بوو لەڕووی بەرنامەسازیەوە. ناشکرێت بڵێین زەمینە سازی تەواو نەبووە. چونکە لەسەرەتایی ساڵەوە کاردەکرێ تا ئەو ڕۆژە. جا ڕەنگە کەمتەرخەمی لای لیژنەکە بێت، بەڵام ئێوە چۆن قەناعەتتان لا دروست بوو. کەکارەکان تەواوە و بێ کەم و کورتیە ؟.. بەهەرحاڵ سەرنجەکانم لەکەمی کاتەوە دەست پێ دەکەم. بۆ کەسێک کە زیاتر لە (٥٠) ساڵا ماندوبوون لەگشت بوارەکانی (یاسایی، نوسین، شیعر و ڕۆمان و سیاسەت). ئەوانەی لەبواری یاسادان. سەرسامن بەشارەزاییەکەی لەیاساداو ئەوانەی شاعیرن لەگەڵ شیعرەکانیدا دەست لەملان دەبن ئەوانەشی لە بواری نوسین و ڕۆماندا ئەوا ژانی گەلت بۆ دەگێڕنەوە و

ئەوانەی سیاسین خۆیان بەقوتابی گوێ ڕایەڵی ئەو دەزانن لەسیاسەتدا). بۆیە هەر لەسەرەتای بەرنامەوە وتاری مامۆستای زانکۆ کە وتارێکی بێ پێزبوو زیاتر زانیاری خۆی پێ وتین نەک لەسەر چەمکی بیری نەتەوەیی و پێشکەوتووخوازی مامۆستا. پاشان وتاری دکتۆر دلێر پێشتر لەڕادیۆوە لەشێوەی چاو پێکەوتندا خۆی باسی کردبوو. ئەوەی تۆزێک سەرنجی هەموانی ڕاکێشا وتاری شانازبوو بەڕاستی ئەوەش وتەکانی مامۆستا ابراهیم بوو نەک هی شاناز. گۆرانی کاک صادق کۆیی. بەڕاستی وامانزانی لاواندنەوە بۆ مامۆستا ابراهیم دەکات. کەچی زیاتر دڵداری بوو هەڵبژاردنی کەسەکان وەک خوێندکارێکی سەرکەوتوو. شاعیرێکی شۆڕشگێڕ. دایکێکی نمونەیی و میهرەبان. پێشمەرگەیەکی کۆن و خاوەن هەڵوێست. هتد...

ئەمانە هەموو جێگای خۆیەتی. بەڵام کوردستان بریتی نیە تەنها لە سلێمانی و دەوروبەری. ئەوەی جێگای باسە. سنوری خەباتی مامۆستا ابراهیم تا کۆیە بڕی کرد ئەو دیو کۆیە هیچمان نەدی. زۆرترین خەباتی مامۆستا وەک شوێن. کەرکوکە کەم تا زۆر باس نەکرا. کەجێگای دروست بوونی یەکەم ڕێکخراوی قوتابیانی کوردستان بووە. ئەی مامۆستا لەبادیناندا هیچی نەکردووە ؟

کە دەبوایە لەدابەش کردنی خەڵاتەکاندا خەڵکانی پارچەکانی تری کوردستانی لەخۆبگرتایە. ئەوانەش کەم نین لەپارچەکانی تردا لەگەڵ میللەتی خۆیاندا خەبات دەکەن جا خەباتی سیاسی یان ڕۆشنبیری بێت. یان هەر بوارێکی تر.

خاڵێکی تر کەسەرنجی ڕاکێشام کەم تا زۆر ئیشارەت بەمامۆستا و پەروەردەکاری ابراهیم ئەحمەد نەدرا ئەویش (رمزی فتاح) ە لەلایەک مێژوو زوڵمی لێ دەکات لەلایەکی تریشەوە بەهەمان شێوە. یاخود خاڵە همزە. بەهیچ جۆرێک گوێ بیستی ئەو ناوە نەبووم جا نازانم ناونەهێنانی ئەو دووکەسایەتیە گەورەیە کە ڕاستەوخۆ کاریگەریان لەسەر پێگەیاندنی مامۆستا هەبووە. چ هۆیەک لەپشتەوەیە نازانم. ئەمەش مێژووە. ناتوانرێ چاوپۆشی لە مێژووە بکرێت. هەروەها هاوسەری مامۆستا نەبینرا کەدەبوایە بەپێی نزیکی لەمامۆستاوە. یان ووتار یان بەسەرهاتێکی باس

بکردایە. تافیستیڤاڵەکە گەورەتر بوایە.بەتێکڕا فیستیڤاڵەکە پەلەپەلی پێوە دیاربوو. مامۆستا زۆر لەفیستیڤاڵەکە گەورەتر بوو. بەپێچەوانەی فیستیڤاڵی ترەوە. کەسەکە بچوکە و گەورە دەکرێ دەوری باشی دەدرێتێ. مامۆستا چەند چاوپێکەوتنێکی هەیە و جارێکیش پەردەی لەسەر وێنەی یەکێک لەشەهیدەکان لادا لەشەقامی سالم لای حوسەینیەکە خۆ دەکرا یەکێک یان دووان لەو چاوپێکەوتنانە نیشان بدرایە. خاڵێکی تر وتاری برایانی باکور نەبیسترا جا نازانم ڕێگەیان پێ نەدرا یاخود کەمتەرخەمی ئەوان بوو. چونکە مامۆستا زۆر سەرسام بووە بەبرایانی باکور و لەپارچەکانی تری کوردستان هاوڕێی مامۆستا زۆربوو کە چی دیارنەبوون چەند جوان دەبوو کەهاوڕێیەکی چەند یادگاریەکی بگێڕایەتەوە. کاک ئەنوەر برزو بۆی گێڕامەوە وتی ساڵی ١٩٦١ من لاوێکی چالاک بووم زۆر بەهەڵپەبووم لەسیاسەتدا وتی مامۆستا بانگی کردم پێی وتم ئەنوەر وتم بەڵێ قوربان مامۆستا ئەمرکە وتی پەلەپەلی چیتە. کوردایەتی زۆری بەدەمەوەیە. ئێمەی کورد ٣٠ ساڵی تر ڕزگاردەبین لەئەمڕۆوە حسابی بکە.

بۆیە ئاگاداری خۆت بە. ئەو پەلەپەلەمەکە وتی ئەوەی مامۆستا وتی ڕاست دەرچوو ساڵی ١٩٩١ ڕزگارمان بوو. یاخود جارێکی تر ابو حقی ناوێک گێڕابوویەوە کە ساڵی ١٩٦٤ لای مامۆستا ابراهیم پێشمەرگەبووم لەماوەت وتی گەنج بووم مامۆستا بانگی کردم ابو حقی ئەو ئاوەم بۆ بێنە دەست و دەم و چاوم دەشۆرم منیش ووتم مامۆستا من پێشمەرگەم خۆ مراسیل نیم. وتی ئەویش ووتی دەقاپەکەو دانێ و بڕۆ. وتی ساڵی ١٩٩٧ بوو کەم دەرامەت بووم مامۆستا ابراهیم بەسەردان هاتبۆوە کوردستان بەهەلم زانی سەردانی بکەم بەڵکو یارمەتیەکم بدات وتی چوومە لای لەژێر عەینەکەکەیەوە سەیری کردم وتی تۆ ئەوەنەبووی داوای ئاوم کرد نەتهێنا بۆم دوای (٣٣ ساڵ) منیش لەجێی خۆما ووشک بووم لەبیر تیژی مامۆستا و لەوعەیبەیەی بەسەرما هات. ئەمانە هەمووی بەشێکن لەیادەوەری بۆیە من بەچاکی دەزانم لەداهاتوودا خەڵکانی تریش هەم لەنەتەوەکانی تری کوردستان (تورکمان. ئەرمەنی. مەسیحی) کەلەناو ئەمانەشدا خەڵکانی دڵسۆز بە کوردستان و خەڵکی خۆیان هەن هەقە

خزمەتەکانیان لەبەرچاو بگیرێ. چەند جوان بوو کەکەسێکی تورکمان یان مەسیحی یان ئەرمەنی. خەڵاتی (بلە) وەرگرن بۆ ئەوەی سنورەکان نەمێنێ...

تا گیانی مامۆستا ابراهیم گەورەو گەورەتر و ئاسودەتریش بێت و فیستیڤاڵەکەی بگاتە ئاستی گەورەی ئەو.

بەهیوای بەردەوامیتان

٢٠ / ٤ / ٢٠١٢

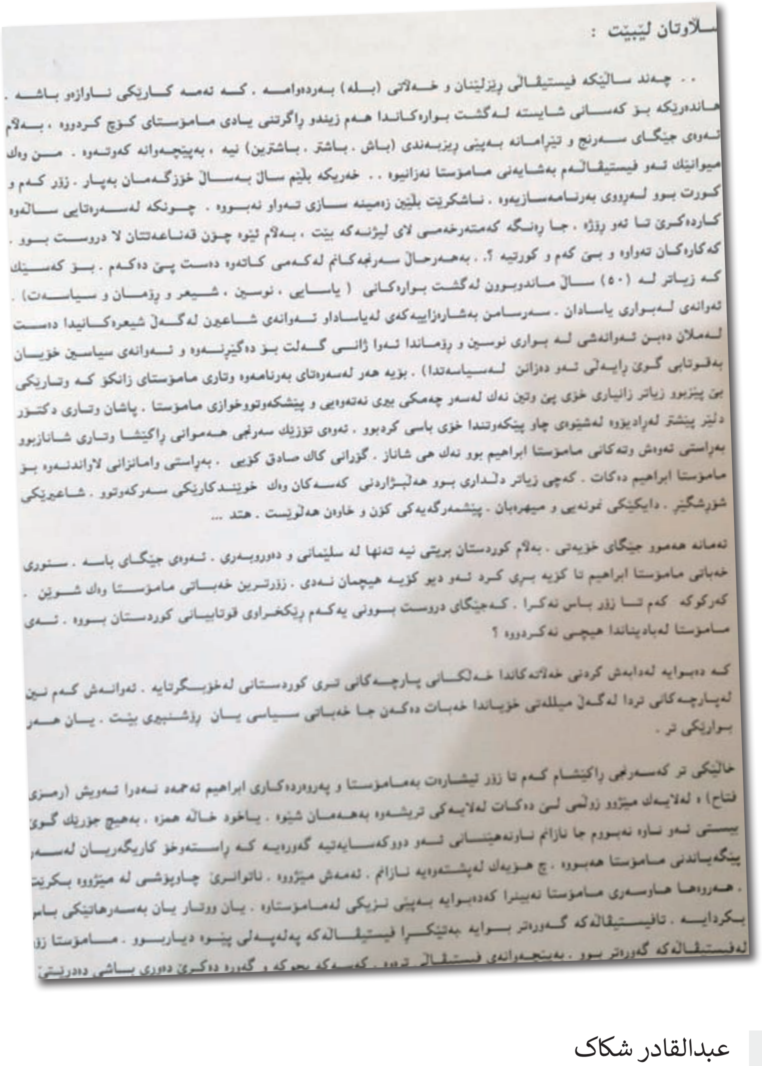

سڵاوتان لێبێت :

.. چەند ساڵێکە فیستیڤاڵی ڕێزلێنان و خەلاتی (بلە) بەردەوامە . کە ئەمە کارێکی ناوازەو باشە . هاندەرێکە بۆ کەسانی شایستە لەگشت بوارەکاندا هەم زیندو ڕاگرتنی یادی مامۆستای کۆچ کردووە ، بەلام ئەوەی جێگای سەرنج و تێرامانە بەپێی ڕیزبەندی (باش . باشتر . باشترین) نیە ، بەپێچەوانە کەوتەوە . من وەك میوانێك ئەو فیستیڤاڵەم بەشایەنی مامۆستا نەزانیوە .. خەریکە بلێم ساڵ بەساڵ خوزگەمان بەپار . زۆر کەم و کورت بوو لەڕووی بەرنامەسازیەوە . ئاشکریت بلێین زەمینە سازی تەواو نەبووە . چونکە لەسەرەتایی ساڵەوە کارەکرێ تا ئەو ڕۆژە . جا ڕەنگە کەمتەرخەمی لای لیژنەکە بێت ، بەلام ئێوە چۆن قەناعەتتان لا دروست بوو . کەکارەکان تەواوە و بێ کەم و کورتیە ؟. بەهەرحاڵ سەرنجەکانم لەکەمی کاتەوە دەست پێ دەکەم . بۆ کەسێك کە زیاتر لە (٥٠) ساڵ ماندوبوون لەگشت بوارەکانی (یاسایی ، نوسین ، شیعر و ڕۆمان و سیاسەت) . ئەوانەی لەبواری یاسادان . سەرسامن بەشارەزاییەکەی لەیاساداو ئەوانەی شاعیرن لەگەڵ شیعرەکانیدا دەست لەملان دەبن ئەوانەشی لە بواری نوسین و ڕۆماندا ئەوا ژانی گەلت بۆ دەگێڕنەوە و ئەوانەی سیاسین خۆیان بەقوتابی گوێ ڕایەڵی ئەو دەزانن لەسیاسەتدا) . بۆیە هەر لەسەرەتای بەرنامەوە وتاری مامۆستای زانکۆ کە وتارێکی بێ پێزبوو زیاتر زانیاری خۆی پێ وتین نەك لەسەر چەمکی بیری نەتەوەیی و پێشکەوتووخوازی مامۆستا . پاشان وتاری دکتۆر دلێر پێشتر لەڕادیۆوە لەشێوەی چاو پێکەوتندا خۆی باسی کردبوو . ئەوەی تۆزێك سەرنجی هەموانی ڕاکێشا وتاری شانازبوو بەڕاستی ئەوەش وتەکانی مامۆستا ابراهیم بوو نەك هی شاناز . گۆرانی کاك صادق کۆیی . بەڕاستی وامانزانی لاواندنەوە بۆ مامۆستا ابراهیم دەکات . کەچی زیاتر دڵداری بوو هەڵبژاردنی کەسەکان وەك خوێندکارێکی سەرکەوتوو . شاعیرێکی شۆڕشگێڕ . دایکێکی نمونەیی و میهرەبان . پێشمەرگەیەکی کۆن و خاوەن هەڵوێست . هتد ...

ئەمانە هەموو جێگای خۆیەتی . بەلام کوردستان بریتی نیە تەنها لە سلێمانی و دەوروبەری . ئەوەی جێگای باسە . سنوری خەباتی مامۆستا ابراهیم تا کۆیە بڕی کرد ئەو دیو کۆیە هیچمان نەدی . زۆرترین خەباتی مامۆستا وەك شوێن . کەرکوکە کەم تا زۆر باس نەکرا . کەجێگای دروست بوونی یەکەم ڕێکخراوی قوتابیانی کوردستان بووە . ئەی مامۆستا لەیادپاندا هیچی نەکردووە ؟

کە دەبوایە لەدابەش کردنی خەلاتەکاندا خەلکانی پارچەکانی تری کوردستانی لەخۆبگرتایە . ئەوانەش کەم نین لەپارچەکانی تردا لەگەڵ میللەتی خۆیاندا خەبات دەکەن جا خەباتی سیاسی یان ڕۆشنبیری بێت . یان هەر بوارێکی تر .

خاڵێکی تر کەسەرنجی ڕاکێشام کەم تا زۆر ئیشارەت بەمامۆستا و پەروەردەکاری ابراهیم ئەحمەد ئەدرا ئەویش (رمزی فتاح) ، لەلایەك مێژوو ڕۆلی لێ دەکات لەلایەکی تریشەوە بەهەمان شێوە . یاخود خاڵە حمزە ، بەهیچ جۆرێك گوێ بیستی ئەو ناوە نەبووم جا نازانم ناونەهێنانی ئەو دووکەسایەتیە گەورەیە کە ڕاستەوخۆ کاریگەریان لەسەر پێگەیاندنی مامۆستا هەبووە . چ هۆیەك لەپشتەوەیە نازانم . ئەمەش مێژووە . ناتوانرێ چاوپۆشی لە مێژووە بکرێت . هەروەها هاوسەری مامۆستا نەبینرا کەدەبوایە بەپێی نزیکی لەمامۆستاوە . یان ووتار یان بەسەرهاتێکی باس بکردایە . تافیستیڤاڵەکە گەورەتر بوایە بەتێکرا فیستیڤاڵەکە پەلەپەلی پێوە دیاربوو . مامۆستا زۆر لەفستیڤاڵەکە گەورەتر بوو . بەپێچەوانەی فستیڤاڵی ترەوە . کەسەکە بچوکە و گەورە دەکرێ دەوری باشی دەدرێتێ

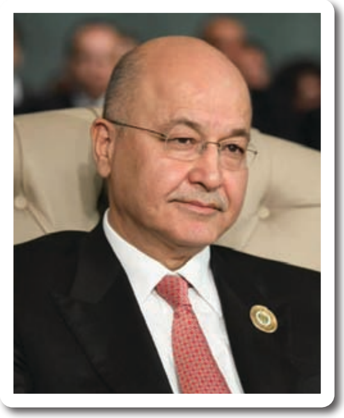

بەڕێز
کاك بەرهەم صاڵح

نامەی دووەم

سڵاوتان لێ بێت.....

مێژووی ئەم شارە پێمان دەڵێت منم کە دەتوانم زۆر لە گەورە پیاوانو کەسانی بلیمەت لەنەبوون بهێنمە بوون.هەر مێژووی ئەم شارەشە دەڵێت: (تا سەر دۆستی ڕاستەقینە نیمو هەمیشە لە هەوڵی بچوککردنەوەتاندام) هەر منم نالی ڕۆشنبیرو خوێندەوار، ئاوارە و دەربەدەرو لەغەریبیدا گۆڕ بزری دەکەم، ئەوە منیشم وام لەمەولانا خالید کرد سەری خۆی هەڵگرێ و بەو دەردەم برد کە هەمووان دەیزانین. سروشتی ئەم شارە پێمان دەڵێت: مەحمود شێخ سەعید دەکەم بەمەلیک مەحمودو پاشان لەبەر دڵسۆزیەکەی دەیبەمە بەردەم دادگای دوژمن و سزای دڵسۆزیەکەشی بەدورخستنەوەی بەرەو هندستان دەدەم، منیش بووم مستەفا پاشام کرد بەو پیاوە مەزنەی کە صەف صەف سەربازانی سوپای داگیرکەر لەحزوریا دەوەستانو سڵاوی گەورەییان بۆ دەکرد هەرمنیش بووم کە کارێکم کرد مەلیکی کوردستان کوناو کون، کۆڵانەو کۆڵانی سلێمانی بەدوایدا بگەڕێو ئەویش لەترسان لەسەر قەبران لەپاڵ یەکێک لە گڵکۆی کلۆلێکی ئەم شارەدا دانیشێتو کە چوونە سەری بڵێ یا شێخ ئەمە قەبری دایکمەو هاتووم

قورئانی لەسەر بخوێنم. کاکە بەرهەم لەبیرت چوو شەریف پاشای خەندان ئەو پیاوەی کە بۆ کورد دەسووتا ئەو کەسە بوو کە شەقی لە بەختی خۆیداو خۆشیو سەفاهەتی دنیای تورِ هەڵداو پلەکانی ژیانی بەزوویی برِی تا بوونە باڵوێزی دەوڵەتی عوسمانی لە سوید کە نوێنەرایەتی گەورەترین ئیمپراتۆریەتی ئەو دەمەی دنیای دەکرد ئاخر لەچی کەم بوو؟ حەسەن ئەرفەع نووسەرو ئەفسەری پایە بەرزی ئێرانی دەڵێت: (کە باوکم باڵوێزی ئێران بوو لەپاریس هاورِێی نزیکی شەریفەکەی ئێوە بوو بەرِاستی تا ئەو کاتە کوردم نەبینی بوو بەو شێوەیە خۆش مەشرەبو هەمیشە سفرەی رِازاوەو باڵوێزەکانی ئەو دەمە میوانی هەمیشەیی ئەو بوون، بەرِاستی پیاوێکی جوانو دۆست پەروەر و رِۆشنبیر بوو. بەڵام ئەمیش وەک پیاوەکانی پێش خۆی کەوتە بەر هەڵمەتی شارە حەیاتەکەو لەکۆنگرەی ئاشتی پاریسی ساڵی (١٩٢٠)دا ویستی بە هەر شێوەیەک بێت دەنگی کورد بەهەموو دنیا بگەیەنێتو تا ئاورِێکی خێری لێبدەنەوە ئەی هەر کەسانێکی ئێرە نەبوون مەزبەتەیان لێ کردەوەو وتیان ئەم پیاوە نوێنەری ئێمە نیەو لەناو کۆنگرەکەدا ئەو پیاوە دڵسۆزو ئەمەکدارەیان شکاند!! حەسەن خەیری کەیەکێکە لەشاهیدە رِوورِەشەکانی مێژوو لەباکوورەوە بەفیتی عوسمانییەکان بەهەڵەداوان خۆی گەیاندبووە پەرلەمانو لەچاوپێکەوتنێکدا (بەئامادەبوونی نوێنەرانی هەندێک لە وڵاتان) وتبووی شەریف پاشا نوێنەری کورد نیە!.. جەنەراڵ شەریف پاشا ناهەقی نەبوو ووتی: دوای مردنم لاشەکەم بسوتێنن و فرِێم بدەنە ناو دەریای سپی ناوەرِاستو بەو مەرجەی نەمبەنەوە بۆ سلێمانی.

پاشان بەهۆی خاتوو ئەمینە خانمی* خێزانی بەرِێزیەوە کە ئامۆزای مەلیک فارووقی میسر بوو تەرمی پیرۆزیان بردەوە بۆ میسرو لەوێ بەخاک سپێردرا. ئێمەش لێرەدا تەنانەت شەقامێکیشمان پێ رِەوا نەبینی کە بکرێت بەناویەوە. سەرەتای بیستەکان پیاوە رِۆشنبیرەکان هەر لەمنەوەرەکانی وەک (تۆفیق وەهبی، رِەمزی فەتاح و هتد..)زیاتر کێ هەبوو کە بتوانێت لەگەڵ ئینگلیزەکاندا دابنیشن و گفتوگۆ بکەن. بەڵکو تا چارەیەکی حاڵی کورد بکەن تا رِاپەرِینی (٦)ئەیلوولی ١٩٣٠، دوایی ئۆباڵی ئەوەشیان نەخستە ئەستۆی تۆفیق وەهبی و رِەمزی فەتاح؟ ئەی بەپیرەمێردی فەیلەسوفی یان نەدەوت پیاوی بێگانە؟ کە ئەو نەورۆزی زیندووکردەوەو ئێستا نەوەکان شانازی پێوە دەکەن. ئەی چی بە

مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد نەکرا؟ ئەو ڕۆشنبیرانەی کەلەم شارەدا هەڵکەوتن لەو سەردەمەدا لەپەنجەی دەستەکان تێپەڕ ناکەن، کە یەکێکیان مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەد بوو، هەر لەم شارەدا نەبوو دایانە بەر ڕێژنەی گوللەو برینداریان کرد؟ سەعید قەزاز هەڵقولاوی نێو گەڕەکە هەژارنشینەکانی شار نەبوو؟ ئەی خزمەتەکانی تا ئێستاش بەردەوام نین؟ کەچی لێرەوە پەتی سێدارەیان بەدیاری بۆ دەناردو ئێستاش پەشیمانی دادیان نادات. لەم سەردەمە نوێیەدا خەمخۆرانی شار بەهاتنە پێشەوەی بەرهەم صالح دڵخۆشبوون...زۆر دڵخۆش‌و بەکەیف بوون خزمەتە زۆرەکان دەڵێن پیاوێکی بەخزمەت بۆ وولات، بێژەرە بیانیەکان پێش چاوپێکەوتنەکان لە پرۆفایلەکەیدا نمایشی گەورەیی ئەو دەکەن‌و بەهەستەوە گوێ بۆ وەڵامەکانی دەگرن‌و تواناکانی بەرهەم بەوانیش‌و بەئێمەی خۆماڵیش دەڵێت ئەم پیاوەشتان هەیە بۆیە جارێکیتر سروشتی شار خۆی دەردەخاتەوەو لەهەر لاوە پەلامار دەست پێدەکات تەنها کەس نیم کە ئەم سروشتە بێ ویژدانە ئازارم دەدات. زۆرن و گەلێک زۆرن ڕەنگە من توانیبێتم دەری برم بەڵام ڕەنگە کەسانی تر نەیان توانیبێت بەو شێوەیە ئەو ئازارە دەربڕن. کاکی برا چاوەڕوانی کاری خراپتریش بکە، بەڵام تەنها ئومێدێکمان هەیە ئەویش کۆمەڵگە بەشێکی دەم بەهاوارو بەشێکی بێ دەنگ، بەشی دووهەمیان ڕۆژ بەڕۆژ لەزیادبووندایەو خەریکە وا زۆرینە پێکدەهێنن، کە ویژدانیان جۆشیان دەداو پەنجەی شاهیدیان بەرز دەکەنەوەو دەیانەوێت بەدەم بە هاوارە بێکردەوەکان بڵێن ڕاستە کردار شەرتە. لەشاشەی (تیڤی)دا بینیم. سەردانەکانت دەبینم، دەڤەری ڕاپەڕین‌و خەڵکی ڕەسەن و بەویژدان دەبینم چۆن بەهەڵەداوان دەیان ویست خۆیان بگەیەننە لاتان، تا پەیامێکت پێ بڵێن‌و بەڵام خۆت زوو لێیان تێگەیشتی‌و دەتزانی، کە دەیانەوێت بڵێن خۆشمان دەوێی وەک نالی و مەولانا جێمان مەهێڵە، هێماکان دەیانوت نامانەوێ مێژووی کۆنمان دووبارە ببێتەوە، هێمای دەستەکان‌و ڕەوینەوەی نێوانی برۆکان‌و بزەی سەرلێوەکان هەمووی پەیام بوون بۆتان، کە دەیان ووت، هەمووان بەشوێن پێی تۆدا هەنگاوەکان خێراتر دەکەین‌و دەستەکانی ئاشتی‌و پێکەوە ژیان درێژترو چاوەکان زیاتر دەگێڕین بۆ سارێژی برینەکان‌و باسکەکان زیاتر هەڵدەکەین بۆ خزمەتکردن‌و ئاوەدانکردنەوە. بینیمان لەخاکی سوتاوو پاشماوەی ناو بارووت‌و دووکەڵی لادێ سووتاوەکانی گەرمەسێردا،

ئەوەی شکیان دەبرد پێشکەشی بکەن تەنهاو تەنها جامانەیەک نەبوو، بەڵکو هەڵوێستەکان دەیان ووت دەزانین کە هاوکارو پەنامانی، سیمای ئێوەش بەئاشکرا بەدیار دەکەوت کە خوازیاری گریانێکی بەکوڵ بوون دەتانزانی ئەو پەیامەی کە ئێوە هەڵگری بوون، ئەوانیش لێی تێگەیشتوون.. بۆیە دەڵێم ماسی بچووک بۆ ناو چەمو بانەهەنگیش لەناو دەریاو زەریاکاندا مەلە بکات.

....

*ئامینە خانم خێزانی شەریف پاشا کچی عەباس حلمی پاشائامۆزای مەلیک فاروقی میسرە، لە ساڵی ١٨٩٩ئامینە خانم بووە بە وەزیری دەوڵەت لە ئیمپراتۆریەتی دەوڵەتی عوسمانیدا تا ساڵی ١٩٠٦.

٢٠١٢ /٣/١٨

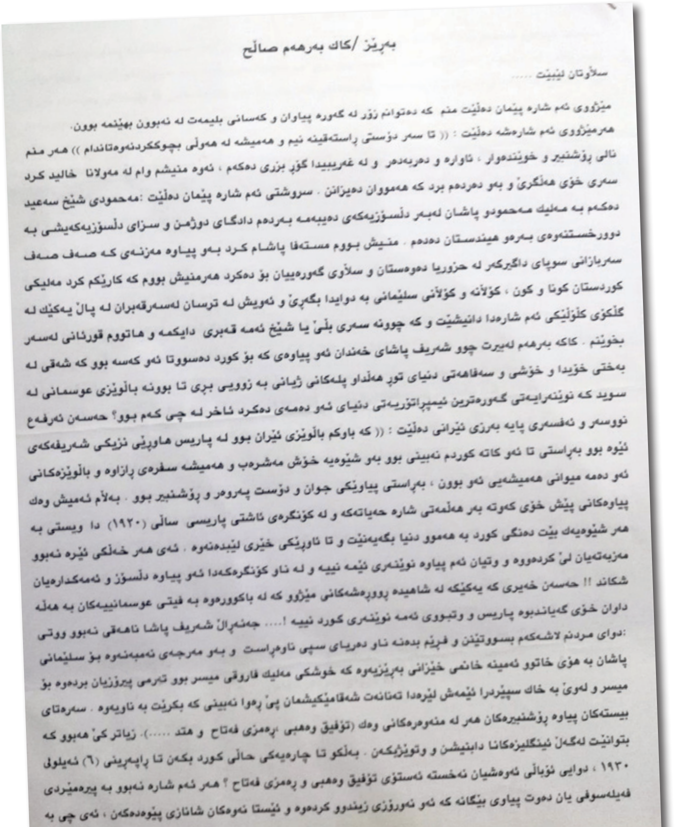

بەڕێز /کاك بەرهەم صالح

سلاوتان لێبێت .....

مێژووی ئەم شارە پێمان دەڵێت منم کە دەتوانم زۆر لە گەورە پیاوان و کەسانی بلیمەت لە نەبوون بهێنمە بوون.

هەرمێژووی ئەم شارەشە دەڵێت : ((تا سەر دۆستی ڕاستەقینە نیم و هەمیشە لە هەوڵی بچوککردنەوەتاندام)) هەر منم نالی ڕۆشنبیر و خوێندەوار ، ئاوارە و دەربەدەر و لە غەریبیدا گۆڕ بزری دەکەم ، ئەوە منیشم وام لە مەولانا خالید کرد سەری خۆی هەڵگرێ و بەو دەردەم برد کە هەمووان دەیزانن . سروشتی ئەم شارە پێمان دەڵێت :مەحمودی شێخ سەعید دەکەم بە مەلیك مەحمودو پاشان لەبەر دڵسۆزیەکەی دەیبەمە بەردەم دادگای دوژمن و سزای دڵسۆزیەکەیشی بە دوورخستنەوەی بەرەو هیندستان دەدەم . منیش بووم مستەفا پاشام کرد بەو پیاوە مەزنەی کە صەف صەف سەربازانی سوپای داگیرکەر لە حزوریا دەوەستان و سلاوی گەورەییان بۆ دەکرد هەرمنیش بووم کە کارێکم کرد مەلیکی کوردستان کونا و کون ، کوڵانە و کوڵانی سلێمانی بە دوایدا بگەڕێ و ئەویش لە ترسان لەسەرقەبران لە پاڵ یەکێك لە گلکۆی کلۆڵێکی ئەم شارەدا دانیشێت و کە چوونە سەری بڵێ یا شێخ ئەمە قەبری دایکمە و هاتووم قورئانی لەسەر بخوێنم . کاکە بەرهەم لەبیرت چوو شەریف پاشای خەندان ئەو پیاوەی کە بۆ کورد دەسووتا ئەو کەسە بوو کە شەقی لە بەختی خۆیدا و خۆشی و سەفاهەتی دنیای تورِ هەڵداو پلەکانی ژیانی بە زوویی بڕی تا بوونە باڵوێزی عوسمانی لە سوید کە نوێنەرایەتی گەورەترین ئیمپراتۆریەتی دنیای ئەو دەمەی دەکرد ئاخر لە چی کەم بوو؟ حەسەن ئەرفەع نووسەر و ئەفسەری پایە بەرزی ئێرانی دەڵێت : ((کە باوکم باڵوێزی ئێران بوو لە پاریس هاوڕێی نزیکی شەریفەکەی ئێوە بوو بەڕاستی تا ئەو کاتە کوردم نەبینی بوو بەو شێوەیە خۆش مەشرەب و هەمیشە سفرەی ڕازاوە و باڵوێزەکانی ئەو دەمە میوانی هەمیشەیی ئەو بوون ، بەڕاستی پیاوێکی جوان و دۆست پەروەر و ڕۆشنبیر بوو . بەڵام ئەمیش وەك پیاوەکانی پێش خۆی کەوتە بەر هەڵمەتی شارە حەیاتەکە و لە کۆنگرەی ئاشتی پاریسی ساڵی (١٩٢٠) دا ویستی بە هەر شێوەیەك بێت دەنگی کورد بە هەموو دنیا بگەیەنێت و تا ئاوڕێکی خێری لێبدەنەوە . ئەی هەر خەڵکی ئێرە نەبوو مەزیەتەیان لێ کردەووە و وتیان ئەم پیاوە نوێنەری ئێمە نییە و لە ناو کۆنگرەکەدا ئەو پیاوە دڵسۆز و ئەمەکدارەیان شکاند !! حەسەن خەیری کە یەکێکە لە شاهیدە ڕووڕەشەکانی مێژوو کە لە باکوورەوە بە فیتی عوسمانییەکان بە هەڵە داوان خۆی گەیاندبوە پاریس و وتبووی ئەمە نوێنەری کورد نییە !.... جەنەڕاڵ شەریف پاشا ناهەقی نەبوو ووتی دوای مردنم لاشەکەم بسووتێنن و فرێم بدەنە ناو دەریای سپی ناوەڕاست و بەو مەرجەی نەمبەنەوە بۆ سلێمانی پاشان بە هۆی خاتوو ئەمینە خانمی خێزانی بەڕێزیەوە کە خوشکی مەلیك فاروقی میسر بوو تەرمی پیرۆزیان بردەوە بۆ میسر و لەوێ بە خاك سپێردرا ئێمەش لێرەدا تەنانەت شەقامێکیشمان پێ ڕەوا نەبینی کە بکرێت بە ناویەوە . سەرەتای بیستەکان پیاوە ڕۆشنبیرەکان هەر لە منەوەرەکانی وەك (تۆفیق وەهبی ،ڕەمزی فەتاح و هتد .....). زیاتر کێ هەبوو کە بتوانێت لەگەڵ ئینگلیزەکانا دابنیشن و وتووێژبکەن . بەڵکو تا چارەیەکی حاڵی کورد بکەن تا ڕاپەڕینی (٦) ئەیلولی ١٩٣٠ ، دوایی ئۆباڵی ئەوەشیان نەخستە ئەستۆی تۆفیق وەهبی و ڕەمزی فەتاح ؟ هەر ئەم شارە نەبوو بە پیرەمێردی فەیلەسوفی یان دەوت پیاوی بێگانە کە ئەو نەورۆزی زیندوو کردەوە و ئێستا ئەوەکان شانازی پێوەدەکەن ، ئەی چی بە

ئەحمەد شەماڵ....
دەنگێکی بەسۆز لە دامێنی شارەوە

کاتێک مرۆڤ گوێبیستی ئاوازێک دەبێت، خێرا سەرنجی بۆ ستایڵ و ڕیتم و میلۆدی و چڕینی گۆرانیەکە دەڕوات جا گۆرانیەکە چێژ بەخش بێت یاخود پێچەوانەکەی، ئەوا گوێگر بڕیاری لێ دەدات، هەرچەندە جۆری تۆنەکانی دەنگ کاریگەری خۆی هەیە، بەڵام نابێتە مەرج کەوا لە گوێگر بکات، گۆرانیەکە ڕەت بکاتەوە. ئەحمەد شەماڵ بە نمونەی زیندووی ئەو بوارە دادەنرێت، کە ساڵانێکی زۆر ئەسپی خۆی تیا تاوداوە و لە هزری زۆربەی خەڵکیدا شوێنی خۆی گرتووە و بۆتە بەشێکی دانەبڕاو لە هونەری ووتنی گۆرانی میللی کوردی و ڕەسەنایەتی خۆی پاراستووە. لەم ساڵانەی دوایدا چەند مۆسیقار و شارەزایانی ئەو بوارە هەوڵی نوێکردنەوەی گۆرانیەکانیان داوە و میلۆدیان بە شێوەیەکی هونەری خستۆتە سەر گۆرانیەکان و تێهەڵکێشیکی پڕ سەلیقەیان بۆ کردووە. ئەحمەد شەماڵ لەو دەنگە ڕەسەنانەیە کە ستاڵێکی تایبەت بە خۆی هەیەو تایبەتمەندی ناوچەی سلێمانی پێوە دیارە و خەڵکی ئەو ناوچە ژیاریە زیاتر چێژی لێوەردەگرن و زیاتریش لێی تێدەگەن. تێگەیشتن بەو مانایەی لە نزیکەوە هەست بەژان و ئازار و دەردە دڵەکانی دەکەن. شەماڵ لە گۆرانیەکانیدا بە ئاشکرا پەنجە لەسەر

برینەکانی دادەنێت و گلەیی لە بەختی خۆی دەکات. بەجۆرێک کە سۆزی گوێگر بەلای خۆیدا ڕادەکێشێ. بۆ خۆم ساڵانێکی دوور و درێژە ئاشنام بەو دەنگە ڕەسەنەی شەماڵ و سەرسام بووم بە گۆرانیەکانی، زۆربوون ئەوانەی وەک من تێڕوانینیان بۆ شەماڵ و گۆرانیەکانی هەبوو، بۆیە لە ڕێگای قوتابخانەوە بە کۆمەڵ ڕووەو دوکانەکەی ملمان دەنا تا بەدیداری شاد دەبووین و تۆزێک لای ڕادەوەستاین، ئەویش دەیزانی خۆشمان دەوێت فەرمووی لێدەکردین و ڕێزی لێدەناین، هەندێک جاریش ڕێکبکەوتایە وێنەمان لەگەڵ دەگرت، ئیتر ئێمەی لاو هێندە دڵخۆش دەبووین و بە دەسکەوتێکی میناکی* (مەعنەوی) گەورەمان دەزانی، ئەوەش بوو لەگەڵ گەورەبوونماندا هێدی هێدی خۆشەویستیەکەش گەورەتر دەبوو، سۆزو دەنگی شەماڵیش زیاتر ئیلهامی پێدەبەخشین. دەنگ و ڕەنگی پڕ بەرائەتی شەماڵ سنورەکانی تێکڕای چین و توێژە کۆمەڵایەتیەکانی تێپەڕاندبوو، بوو بوە وێردی سەر زمانی خەڵکی، ووتنەوەی گۆرانیەکانی بەلای شارەزایانی ئەو بوارەوە کارێکی ئاسان نەبووە و تەنانەت زۆر ڕێکەوتووە کە میلۆدی تەواو نەیتوانیوە هاوتەریب تێهەڵکێش بکرێ لەگەڵ ڕیتم و ئاوازەکەدا، بۆیە زۆر ڕێکەوتووە کە بە ئامێرە سەرەتاییەکان کارەکە جێبەجێ کراوە و گوێگریش بەگەرمیەوە قەبوڵی کردووە. هەر کارێک بکرێ بۆ یادو بەسەرکردنەوەی ژیان و کارە هونەریەکانی شەماڵ لە ئایندەدا نەک بە تەنیا ئەرکی لایەنە پەیوەندیدارەکانە بەڵکو خەمخۆرانی ئەو بوارەش دەتوانن ڕۆڵیان هەبێت و بەوەش دەتوانین ویژدانمان بە ئاراستەی ئاسودەیدا بەرین...

١٩ / ٢ / ٢٠١٩

سلێمانی

پەراوێز /

میناکی: بەواتای وشەی مەعنەوی دێت کە بەهەشتی پرۆفیسۆر دکتۆر جەمال نەبەز دایناوە.ت

ئەو دەمەی مێژوو مەرگی سەرکردەیەك دەگێڕێتەوە

چۆنیەتی شەهیدکردنی سمکۆ و هاوەڵەکانی لە دەمی شایەتحاڵەکانەوە.......

٢٠١٧/٦/٢١ یادی ٨٦ ساڵەی شەهیدکردنی سمکۆی شکاک وهاوەڵەکانیەتی و گێڕانەوەی ئەو کارەساتەش لەدەمی ئەو کەسانەوە کە نزیک بوون لەو شوێنەوە، دیارە ئەو کاتە ماوەیەک بوو سمکۆی شکاک لەسنوورەکانی نێوان باشوور و ڕۆژهەڵات ئەم دیو و ئەودیوی دەکرد و لای شێخ ئەحمەد بارزانی دەمایەوە، تا نامەیەکی بۆ دێت لەلایەن یەدوڵای ئیبراهیمی یەوە کە یەکێکە لەپیلاندارێژەرەکانیکوشتنی سمکۆ و نامەکە بە تەیموور ناوێکدا دەنێرێ بۆ سمکۆ، ئەو تەیموورە پێشتر چەکداری سمکۆ بووە و لەیەکێک لە شەڕەکاندا بە برینداری دەگیرێ و دوای چارەسەرکردنی ئەو نامەیەی پێادەنێرن بۆ سمکۆ، لەنامەکەدا کۆمەڵێک بەڵێن بەسمکۆ دەدەن و سمکۆش نیازپاکی ئەوان قبوڵ دەکات و دەچێت بۆ گفتوگۆکردن.

کاژمێر (١١) ی بەیانی دەگەنە شنۆ دەچنەماڵی سەرهەنگ نەورۆزی جلی تازە بۆ سمکۆ دەهێنن، یەدولا دەڵێ سەرهەنگ سادقی نەورۆزی وسەرهەنگ دکتۆر میر ئەعلەم و سمکۆم بینی بەیەکەوە هەرچەند سمکۆ ٢٠ چەکداری تری لەگەڵدابوو کە

خورشید ئاغای هەرکی و ئاغای خەیلانی و حەمەدئەمین ئاغا و مرۆت وکۆمەڵێکی بارزانی، سمکۆ لە نیازی پیاوانی شاە تێدەگا کە تەڵەیان بۆ ناوەتەوە بۆیە هێزەکەی دابەشدەکات پێشتر ٦٠٠ سواری ئامادەکردبوو دوای هاتنی سەرلەشکر مقەدەم بۆ ناوشار ئەوانیش بێنە ناو شار وشار کۆنترۆڵ بکەن بۆیە مقدم خۆی دوا ئەخات و خورشید ئاغا دەچێتە ماڵی سەرهەنگ نەورۆزی و ئەویش لە سەربان خۆی ئامادە کردبوو،خورشید ئاغا بانگی نەورۆزی کردبێتەخوارەوە،نەورۆزی ووتی وادێم و خورشید ئاغا کۆمەڵێکی نارد بۆ دەسگیرکردنی پیاوەکانی بە پێپلیکانەکانداسەرکەوتن، نەورۆزی کەگوێی لەدەنگی پێیان بوو دەرگای لەسەر خۆی داخست ودەستی دایە چەک، یەکێک لە پیاوەکانی نەورۆزی تەقەی کرد بە ڕووی چەکدارەکانی خورشید ئاغادا و یەکێکیانی شەهید کرد. یەکێکی تریان ویستی تەقە بکات بەڵام خورشید ئاغا کوشتی، کارمەندی سەر تەلەفونەکە دەستی دایە تفەنگەکەو تەقەی لەخورشید ئاغا کردوو ئاغای شەهید کرد، خزمەتکارەکەی سەرتیپ مقدەم کە ناوی محەمەد بوو، لەژوورێکی پێشەوەی خانووەکە بوو چاودێری سمکۆی دەکرد کە بینی سمکۆ کۆمەڵێک چەکداری لەگەڵدایە و بەرەو لای باخی میللی دەڕۆیشتن یەکەم گوللەی بە ووردی بەرەو سنگی سمکۆ تەقاند سمکۆ خێرا دەستی خستە سەر برینەکەی وجنێوێکی بە عەجەم داو لە جێگای خۆیدا لوول بوو. پاشان سەربازێکی تر لەسەربانەکانی دەورو بەرەوە گوللەی دووەمی بەرەو سمکۆ تەقاند. لەهەمان کاتدا ئیسماعیل خانی سەواریش کەلە پشتەوە ئاگاداری ڕووداوەکە بوو گوللەی سێ هەمی نا بە سمکۆ وە. ئیتر چەکدارەکان بەبێ سەرکردە مانەوە ڕێکخستنی هێزەکە تێکچوو، هەریەکە بۆ دەربازکردنی خۆی شەڕی دەکرد. چەکدارەکان لاشەی خورشید ئاغایان دەرکرد و سێ چەکداری سمکۆش خەسرەوی کوڕی سمکۆیان دەرکرد لاشەی سمکۆ لە یەکێک لە کۆڵانەکاندا بە جێما. هەر ئەو ڕۆژە فەرمان بە محەمەد کرا لاشەی سمکۆ بە ئوتومبیل ببات بۆ ورمێ و بە تەلەگراف پەیوەندی کرا بە ڕەزاشاوەکەفەرمانەکەی جێ بەجێ کرا. ئەمەش بوە هۆی شادمانی ڕەزا شا و بەمەش درێژترین شۆڕشی خوێناوی کورد بە شەهیدبوونی گەورەترین سەرکردەی کورد کۆتایی هات درووود بۆ گیانی سمکۆ وتێکڕای شەهیدانی کوردستان.

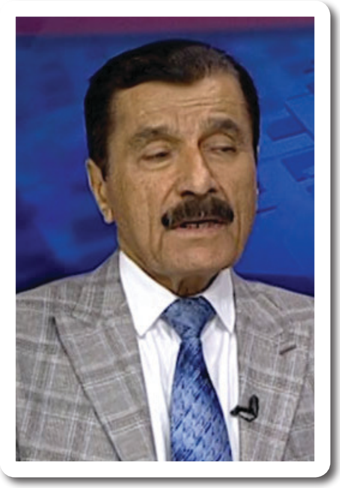

دەبوایە زیندان شەرمی لێ بکردایە

(مەحموود...لە سێبەری دارەکەی قەرەداخەوە بۆ هەیئەی خاسە)

کەمناڵ بووم بەو پێیەی تاقانە بووم و لە خێزانێکی بچوکماوەی سێ کەسیدا دەژیاین و ناوی خۆمان نابوو خێزان لە دایکێکی نەخۆش و خوشکێکی چەند ساڵ لەخۆم گەورەتردا ژیانمان بەڕێ دەکرد، باوکم لە تەمەنی چوارساڵیم دا تەمەنی درێژی بۆ ئێوە بەجێهێشت و بە هۆی سەرقاڵی و کولەمەرگی ژیان و هاتووچۆی شارەکانی بەغدا و موسڵ و خانی بەنی سەعد و تەی کردنی سنوورەکانی ئێران بۆ هێنان و بردنی جەڵەبی ئاژەڵ،نەیتوانی باوکایەتی خۆی لە هەناومدا جێگیر بکات و ئەو چوارساڵەی کە بووەتە باوکی من کەمترین دیدار و چاوپێکەوتن و بەریەککەوتنمان بووە، تا ئێستاش لە بیری قوڵدام... تا.... تاسەیەک، سۆزێک هەڵس وکەوتێک، شێوەیەکی وە بیر خۆم بهێنمەوە بەڵام ئەفسوس، مایە پووچ و دەستبەتاڵیم بۆ دەمێنێتەوە و خۆزگەو خولیاکانم دەخەمە ناو دوو توێی یەکێک لە کتێبەکانم و لە ئەرشیفی خەیاڵدانمدا هەڵیدەچنم، هەندێ جاریش پێم خۆشە کاتێک کەسێکی پیری جوان دەبینم و خوازیار دەبم لە دڵەوە بڵێم ئەو پیاوە نوورانی یە لە ڕەحمەتی باوکم دەچێ و بچم بە هۆیەک لە هۆیەکان تێر تێر ماچی بکەم،

بەڵام ئەمیشیانم لە سنووری حەزەکانم تێپەڕ ناکاو لەو خەوە بەهەشتی یە بە ئاگا دێمەوە و ڕۆحم دەبێتەوە بە بار بەسەر جەستەی شەکەتمەوە، هەرچەندە تەمەن هەڵبکشێ بەڵام منداڵ لە ئاستی گەورەیی دایک و باوکدا هەر منالّەوە و خوازیاری ئەوەیە پەڵپ و و ناز و گوڕووی پێ بگرێ، ڕاستە زۆر جار ڕوویداوە کە یەکێک لە هاوڕێ لە تەمەن بەجێماوەکانی باوکم دەبینم خێرا بەرەو ڕوویان دەڕۆم و دەچمە خزمەتیان و دەستیان ماچ دەکەم و خۆشەویستی و بچوکی خۆمیان بۆ دەردەبڕم، بەڵام بە داخەوە ئەوانیش ڕۆژ دوای ڕۆژ مەرگ دەرگایان پێدەگرێ و بەرەو دنیای ئەبەدی هەنگاو دەنێن، ئەگەر نووسەرێکی بەسەلیقە هەبووایە ئەوا ئەم سەرگورشتەیەی ئێوەم پێوە خەریک کردووە، دەیکردە ڕۆمانێک و هەندێک بابەتی پاراوتری تێکەڵ دەکرد و لە کۆتایشدا دەبووە ڕۆمانێکی پڕ تیراژ و پڕ خوێنەر، بەڵام ڕەنگە من نەتوانم ئەمانە چ بە نووسین و چ بە زمان بدرکێنم و ئەو توانا جەوهەریەم تیا نەبێت، کە دەڵێ لە نێوانی زمان و عەقڵ دا پەیوەندی پێچەوانە هەیە، تا عەقڵ بچوک بێت ئەوە زمان درێژ دەبێت بە پێچەوانەشەوە تا عەقڵ گەورە بێت زمان کورت و بچوک دەبێتەوە، ڕەنگە من بەشێک لە زمان کورتەکانم بەرکەوتبێت. هەرکەس هەواڵپرسی منی لەدایکم دەکرد نزا هەر دارەکەی قەراخ بوو ئەو دارەی کە لە زمانی ئاخافتنی کوردیدا جێگا و ڕێگای خۆی کردۆتەوە و لای من و لەو کاتەوەی کە گوێم زرنگاوەتەوە بە ووشەی کوردی لە هزر و ڕۆحی مندا ئامادەیی بووە و هەیە، بەڵام تا ئێستاش کە تەمەن هەڵچووە نە ئەو دارەم دیووە و نە سەردانیشم کردووە بەڵام خۆشم بە بەشێک لە جەستەی ئەو دارە زانیووە، ئەوەی کە بیستراوە ئەو زاراوەیەیە کە تێکەڵ بە نزا کردن بووە بۆ تاقانەکان، کە پەل و پۆ بداتەوە و نەوە بخاتەوە تا وەجاخ و گوێ ئاگردان کوێر نەبێتەوە، ئەمەش زیاتر لە ژێر کاریگەری ئاینی پیرۆزی زەردەشتی پەیامبەر و فەیلەسوف دا سەرچاوەی گرتووە چۆنکە ئێستاشی لەگەڵدا بێت خەڵکی کورد لە کوژانەوەی ئاگر و بە تایبەت لە ئاگری وەجاخ دا خۆیان پاراستووە و دەپارێزن و چەندینجار ووشەی بسم لله بەسەر زاریاندا دێت چۆنکە ئاگر پیرۆزە و دەبێت بەردەوامی هەبێت و

هەر بە پیرۆزی بمێنێتەوە، دەڵێن زۆرترین مێژووی ڕابووردوی مرۆڤایەتی بەندە بە خەسڵەتی مرۆڤە تاقانەکان و چاوی ڕۆژگاریان لە ئاستی سەری خۆیاندا ڕاگرتووە و مێژوویان بە کارە دەگمەنەکانیانەوە سەرقاڵ کردووە، کە زۆرینەیان لە پارسەنگی باشەدا بۆ بەرژەوەندی گەلەکانیان خۆی دەبینێتەوە، هەندێکی کەمیشیان لە خۆپەرستی و ڕقی تەنیایدا بەشێک لە مرۆڤایەتیان لە ئاستی خەسڵەتی تورەبوونی خۆیاندا وورد و خاش کردووە، مەحموود قەرداغیش یەکێکە لەو مرۆڤە تێکۆشەر و تاقانانەی کوردە، کە لە سەردەمی ترسدا لە دایک بووە و لە نەهامەتیدا گەورە بووە، بۆیە لە گروپی یەکەم دا خۆی دەبینێتەوە، لە داخی زوڵم بێ ڕەوشتی دوژمنانی گەلەکەی توانی ڕق و تورەی و تەنیای خۆی بڕژێ بەسەر جەللادەکانی ڕژێمی مرۆڤکوژی بەعس دا، تا دوا تیری ناو کەوانی دوژمن شەڕی مانەوەی میللەتێکی دەکرد و توانی پێیان بسەلمێنێ، کە دەتوانێ ئیرادەی بەعس لەناو چوار دیواری کۆنکرێت دا لەژێر قامچی و کارەبا و شەڕی دەروونیدا ڕاگرێ...، خائینەکانی وەک یەهوزا چۆن عیسای مریەمیان بە لەخاچدان دا، ئاواش کورد زمانە هەڵخەڵەتاوەکانیش ڕۆژانە مامۆستا مەحموود یان لەخاچ دەدا بەڵام لە ڕاستی ووتن و وەفا بۆ ڕێبازی بیری نەتەوەیی خەونەکانی دوژمنانی لە گۆڕدەنا، کاتێک لەسەر ڕاستی وتن حەزرەتی ئیبراهیم لە گڕکانی ئاگردا بێباکانە جێدەهێڵن و ناسوتێ و ملی ئیسماعیل لە چەقۆی قوربانی ناسوێ، چۆنکە ئەو دەیزانی مرۆڤی ترسنۆک ناژی بەڵکو تەنیا هەوا هەڵدەمژێ و ژێر ئەشکەنجەی دوژمنی بەلاوە پیرۆزتر بووە، وەک چۆن مردن لای مەغۆڵەکان بەسەر پشتی ئەسپەوە شەرەف و پیاوەتی بووە، ئەمیش بە هەمان ڕیتم بۆ بەرگری لە پاکتاوی نەتەوەیەک مردنی شەرەفمەندانەی هەڵدەبژارد، مامۆستا مەحموود ئەو وتە بەناوبانگەی لینینی تورهەڵدا کە دەڵێت : (ڕۆشنبیران بە تواناترین کەسن لە خیانەت کردندا لەبەر ئەوەی بە تواناترین کەسن بۆ پاساودانی) خۆ مامۆستا کەسێکی کامڵی ڕۆشنبیری پڕ زانیاری و پڕ ڕامیاری بوو ئەی بۆ لە زینداندا نەک خیانەتی نەکرد بەڵکو جەللادەکانی بەعسی شەرمەزار کرد و بە چۆکیدا هێنان مامۆستا هەرگیز برینەکانی جەستەی پیشانی دوژمنان نەئەدا

چۆنکه دەیزانی لە کۆتایدا لەو شوێنە لاوازانەوە تەنگیان پێ هەڵدەچنی، ئەو لە ڕوانگەی ئەوشیعرەوە لە دوا ڕۆژی نەتەوەکەی

دەڕوانی کە مەلەکشا دەڵێ :

دیوانی شیعری حەللاجم ئەخوێندەوە
تەنیا یەک وشەی تێدا بوو؛
«انا الحق» ی لەداردراو

دیوانی شیعری باڵندەی
نێو قەفەزم ئەخوێندەوە
تەنیا یەک وشەی تێدا بوو؛
«ئاسمان»ێکی لەتلەتکراو

دیوانی شیعری شاعیرێکی
بێ وڵاتم ئەخوێندەوە تەنیا
یەک وشەی تێدا بوو؛
«نیشتمان»ێکی چوارپەلبڕاو

دیوانی شیعری کوردێکی
دیلی چاوەڕوانی مەرگم ئەخوێندەوە تەنیا
سێ وشەی تێدا بوو؛
«انا الحق»ێ لەداردراو
«ئاسمان»ێکی لەتلەتکراو
«نیشتمان»ێکی چوارپەلبڕاو

دەبێت عەرەب چ وەڵامێکیان پێ بێت بۆ ئەم وتەیەی ماهاتما غاندی کە دەڵێ : (شارستانیەت و ئاستی هوشیاری گەلان کاتێک دەرئەکەوێت، کە لەگەڵ گیانداران بەسۆز و میهرەبان بن) لە کاتێکدا ئەوان نەک گیانداران بەڵکو مرۆڤەکان لە ژێر دار و فەلاقەدا ئنجن ئنجن دەکەن مامەڵەی مرۆڤ بونیان تێدا دەسڕنەوە یان ئەوەتا خوازیاری بینینی ئەو ڕستەیە نابن و خۆیانی لێ لائەدەن یان سەری شۆڕی پەشیمانی نەوی دەکەن، دەبینین لە کاتێکدا گۆی زەوی بە بارستاییەکی بەدەر لە خەیاڵدانی مرۆڤ بە بارگەی هەوا گیراوە، کەچی جەللادەکانی عەرەب دەیان تێکۆشەریان لە ژوورێکی چەند مەتری دا، بەسەریەکدا خزاندووە و نەیان دەهێشت پڕ بەسییەکان هەوا هەڵمژن کەچی باسی مرۆڤایەتی و نیعمەتەکانی بەعس یان بە گوێی خەڵکیدا ئەدا و منەتباریان دەکردین.وەکو ئەو نیعمەت و دەستەگوڵەی کە بە دیاری ناردیانەوە بۆ خێزانە سەرلێشێواوەکەی نووری قشلاخلو لە کاتێکدا نووری* تاقانەی چەند خوشک و دایکێکی کلۆڵ بوو تەنیا ئەرکێکی نیشتیمانی سەرشانی خۆی جێبەجێ کرد و کوردبوونی خۆی سەلماند، تا ڕاپێچی ئەمنی قوشتەپە کرا و ئەویش مەردانە توانی هەڵبێت و هەرچەندە خۆی کێشایەماڵێکی ئەو دەورو بەرە بەڵام ماڵەکە ماڵ نەبوو بەڵکو کونە سۆزانیەکی ماڵە بەعسی و جێگای هەوەسبازانی شەوانی ئەمن بوو، بۆیە ڕژێم بە ئاگا دەهێنن و دەستگیری دەکەنەوە، ئەوانیش هەرچیان پێکرا لە ئەشکەنجەو ئازار و شەڕی دەروونی نەیانتوانی هیچی پێ بدرکێنن و پاشان سزای مەرگی ئەدەن و پێنج منداڵی وورد و دایک و خوشک و ژنێکی گەنج بە حەسرەتەوە بۆ کوردستان جێدەهێڵێ، تاقانەکان سەرە تیری ئاسنینی نێو کەوانی دەستی گەل بوون و دەچەقینە سەر دڵی دوژمنانی کوردەوە، مامۆستا مەحموود وەک هەرتاقانەیەکی چەند خوشک و دایکی کەچی بۆتە مامۆستای کوردایەتی نێو زیندان و ڕێچکە شکێنی دوژمن بەزێن و سەرکردایەتی ژوورە تاکەکەسیەکانی هەیئەی خاسە دەکات و بۆتە دارەکەی قەراخ و هێندە پەلو پۆی داوەتەوە لە هەیئەدا، ئەمەش نزا گیراوەکانی ئەفسانەی خەیاڵدانی کۆمەڵگای کوردی و داهێنەری دینی مرۆڤپەروەریمان دەسەلمێنی تا بتوانین لەو ڕێگەیەوە مرۆڤایەتی لە کەناری

ئارامی دادپەروەریدا لەنگەر پێ بگرین، لە مێژووی دوور و نزیکی کورد دا مەحموودە فریادڕەسەکان زۆربوون کە لاپەڕەکانی ڕابردوویان بە کارە نایابەکانیانەوە جوانتر نەخشاندووە و بونەتە ئیلهام بەخشی نێو شیعری کوردی.

١ / ٥ / ٢٠٢٠
کوردستانی نوێ ژمارە ٨١٢١
رۆژی ٢٠٢٠/٥/٢٠

ئەبوایە
ئەم نامەیە بنووسم

نامەی سێیەم

کاک بەرهەم سڵاو /

ماوەیەکە لەدوورەوە گوێبیستی هەواڵەکانت دەبم، لەیەکێک لە پڕۆژە تەواوکراوەکانتدا سەردانی شانۆی ڕۆمانیم کرد و گەلێک دەسخۆشیم بۆ ناردی بەڕاستی حیکمەت و هونەری شارستانیم تێدا بەدی کرد، کاتێک بە سەت و دە پلە لەخوارەوە بۆ سەرەوە هەڵکشام هێدی هێدی هەنگاوەکانمی کورت کردەوە، بەڵام جوانی و هونەریەکەی سەرسامی کردم و هیلاکی و ماندوویی ڕەواندمەوە، وام بە بیردا دەهات ئەگەر ئەو پڕۆژە جوانە نەبوایە ئێستا دابەشکرابوو بەسەر برا بەشەکاندا، هەوای ساف وبۆن و بەرامەی دۆڵە ڕووتەی جاران و هەواری دڵانی شاری ئێستا دەبێتە وێردی سەر زمانی ویژدان زیندووەکان و دەڵێن : ڕاستە کردار شەرتە، بۆیە هەرچی ناوێکی بە بەردا ببڕن هەر بۆنی تۆی لێ دێت. ئەوە هێزو توانای عەشقە کە کێوی بێستون بنکۆڵ دەکات، کەچی سەروەریەکان هەر بۆ فەرهاد دەگەڕێتەوە ڕەنگە لەوەدا پشکی شێرت پێ ببڕێ، سروشتی ژیان وەهایە هەندێک ئەستێرەی ژیانی لە کزیەکی بەرچاوەوە لە پڕێکدا دەدرەوشێتەوە بۆ ماوەیەک سەرسامی دەیگرێت و بڕوا بەچاوەکانی خۆی ناکات، هەندێکی تر بە پێچەوانەوە سروشت هێندە غەدارانە مامەڵەی لەتەکدا دەکات هینی بەردەرگای خۆیی لە خەڵکی زیاتر پەلاماری ئەدات، ئێوە دەتانویست بە شێوازی خۆتان خزمەت

به گەلەکەتان بکەن، بەڵام ئەفسوس ئاڵانە ململانێیەکەوە، کە خواستی خۆتانی تیا نەبوو هیچ کاتێک خوازیاری ئەوشتە نەبوون. دەڵێن : لە کرمان ئاسنگەرێک خەتایەکیان دا بەسەریا لە شیراز لە ملی مزگەرێکیان دا، ناکرێ بڵێین پیاوی گەورە بە سەرسمێک دەکەوێ، بەڵکو هەردەبێ بەگەورەیی بمێنێتەوە، (ناپلیۆن) دوای ئەوهەموو سەروەری یە و لە پاداشتی ئەو بەرگریەی کە لە وڵاتەکەی کرد، کەچی قۆڵبەست کراو ڕۆژانی دەردیسەری لە زیندان دا بەرێکرد بەڵام لەمێژووی سەت ساڵی دوای خۆیدا وڵاتەکەی بەناوی ئەوەوە دەناسرێتەوە و گەلەکەشی لە بچوکترین تەنگەتاوی و کاردانەوەدا بەشانازیەوە بەنەوەی ئەو خۆیان ناوزەند دەکەن. هەربۆیە هێندە پیرۆزکراوە کە گەشتیاران بەرێزەوە دەچنە حزوور و لە سەر مەزارەکەی ڕادەوەستن. ڕاستە دەڵێن بەنرخ بوونی زێڕ سەرچاوەکەی لە گڕووتینی ئاگرەوەیە، کاتێک (هیتلەر) فەرەنسای گرت نەیتوانی شەرم لەگۆڕی (ناپلیۆن) نەکات و چووە سەرگۆڕەکەی و لەسەر چۆک و لەسەرخۆ ووتی جەنابی ناپلیۆن بمبوورە نەمتوانی وڵاتەکەت داگیر نەکەم چونکە لە کاتێکدا خەڵکەکەی تۆ خەریکی پێوانی قەدو باڵای ئافرەتە جوانەکان بوون، کەچی خەڵکی وڵاتەکەی من سەرقاڵی پێوانی نێوان مەودای تۆپەکان بوون، هەر ئەوەشە وامان لێدەکات بەردەوام بین وکۆڵنەدەین هەرچەندە ڕۆژگاریش بەربەرەکانیمان بکات، یاخود دۆستەکانی دوێنێ، ئەمڕۆ قەستەسەرت بن دکتۆر جەمال نەبەز بۆمان دەگێڕێتەوە دەڵێ : کە ساڵی ١٩٥٤ هێشتا من خوێندکاربووم لە کۆلیژی پەروەردە لە زانستگەی بەغدا ماڵی تۆفیق وەهبی لەتەنیشت کۆلیژەکەمان بوو، ڕۆژێکیان شەوکەت غەفور بابانم لەبەردەم ماڵی تۆفیق وەهبی دا دی ووتم شەوکەت ئەوە چی دەکەیت ؟ ووتی لای جەنابی تۆفیق وەهبی بەگ بووم لەبەر ئەوەی باوەڕنامەی ڕەوشت باشیم نیە (حسن السلوک) ڕێم نادەن بخوێنم و لە هیچ لایەکیش دامنامەزرێنن، ناچار بەشەرمەوە چوومە خزمەت تۆفیق بەگ و تکام لێکرد تا لای سەعید قەزازی وەزیری ناوخۆ ئەو کێشەیەم بۆ چارەسەر بکات، ئەویش نامەیەکی بۆ نووسیم و ڕۆیشتم بۆ وەزارەت ووتی : کە چوومە لای سەعید قەزاز بە پێکەنینەوە ووتی : شەوکەت من ئەو کێشەیەت بۆ چارەسەر دەکەم بەڵام ئێوەی شیوعی کە سبەینێ هاتنە سەر کار چی لە من دەکەن ؟ ووتم : سەعید بەگ پیاوی وەک جەنابت دەخەینە سەرسەرمان ! بەڵام لەکاتی دادگای سەعید قەزاز دا ئەوەی لەناو هۆڵەکەدا هوتافی دەکێشا و گوریسی سێدارەکەی ڕائەوەشان و هاواری دەکرد : خاین خاین شەوکەت غەفوور بابان بوو کە لەسلێمانیەوە لەگەڵ ئـ ب. ب. و کۆمەڵێکدا هاتبوون. لە کاتێکدا

ئەوان هیچیان لە ژیاندا نەماون، بەڵام دوای (٦٠)ساڵ ئێستا ئێمە تەرازووی هەق و ناهەقمان لایە و مێژووش حوکمی خۆی دەدات هەندێک وا دەزانن کە نێردراوی پەروەرگارن و هاتوون بۆ ڕزگارکردنی مرۆڤایەتی تا لە گەمژەیی و هەژاری و تونڕەوی دەروون نەخۆشەکان ڕزگارمان بکەن، کە ئەمانە هەمووی لە خۆیاندا بەرجەستەیە و خۆیان سەرچاوەی نەهامەتیەکانن، خەڵکانێکیش بە چاوی فریادڕەس لێیان دەڕوانن و لە پیاهەڵدانندا پەکیان ناکەوێ کاک بەرهەم : ئەوە یاسای سروشتە کە جەللادێک و قوربانیەک لە خاڵێکدا کۆدەکاتەوە، نازانم بە چ ڕوویەکەوە جەللاد لە قوربانیەکەی دەڕوانێ، جیاکردنەوەی ئەو دوو لایەنە (قوربانی و جەللاد) لە کۆمەڵگای گەمژەدا ئاستەمە لە کاتێکدا کەسانێک بۆ ناوبانگێکی کاتی ئامادەی هەموو کارێکی دزێون، کە ناتوانن چێژ لە ژیان و جوانیەکانی وەرگرن و وەک مرۆڤی ئاسایی بژین. ئەوانە هەژار و گەمژەکان بە مەترسی بۆ سەر جوانیەکان دەزانن، بەڵام بێ ئاگان نازانن سەرچاوەی شێواندنی کۆمەڵگا تەنیا خۆیانن. تێناگەن، کە ململانێ لەگەڵ هەژار و بەردەستەکاندا هەڵەیەکی چارەنووس سازە، چونکە هەژارو بەردەستەکان چیان هەیە لەدەستی بدەن ؟ جگە لە ڕۆح و ڕۆحیش بەخشیشی خوایە و لەدوای جێهێشتنی جەستە، ڕۆح بە نەمری دەمێنێتەوە، هەر ئەوەشە دەسەڵاتەکان هاوڵاتی بە خۆراکی جەنگ دەزانن و گیانی ئەوانیان بەلاوە گرنگ نیە، کەواتە ئەوە سزای سروشتە کە لە سەر کرۆشتنی گیانی یەکتری بەردەوامین. دڵنیام تۆ ئەمانە هەموو باش دەزانی ئەگەر بەهەرجۆرێ بەرگری لەو توێژە بکەیت ئەوا کارێکی هەروا سانا نیە و سەرەتا هەزار و یەک بوختان و پاشان لێدانت بە شێوەیەک لە شێوەکان تا لە دڵ و ئامانجی خەڵکدا دەرت بهێنن بۆئەوەی نەتوانی ئامانجەکانت بپێکی وەک لە هەڵبژاردنی پێشوودا بینیمان، تا ئێستاش کێشی تۆ دیار نیە و نازانن چەندت لە دەرەوەی حیزبە و چەندت لەناو حیزب دا ماوە، ئامانجەکانت بچوک دەکرێتەوە لە پۆستێکی دەوڵەتداریدا کە سەرۆک کۆمارییە، ئەگەر وابێ پەرچەکردارێکی هەڵەیە بتەوێ بڵێیت ئێوەش نەبن من توانام هەیە لە کۆمەڵگایەکی بێسەرەو بەرەی پرکێشەی ئێراقی دا دەرکەوم، حیکمەتی کەوتنە خوارەوەی سێوەکەی نیوتن لەوەدا نیە کە بەچاوەکانی ئەو بینراوە بەڵکو ئەوە هێزی ڕاکێشانی زەوییە ئاوەزی نیوتن وەردەگێڕێ بە باری بیرکردنەوە دا، ئەوەش کۆمەڵگای خاوەن لۆژیکە باوەشی بۆ دەکاتەوە و هێدی هێدی گەورەی دەکات و مرۆڤایەتی وا لێدەکات سوپاس گوزاری بۆ دەربڕن، بە پێچەوانەی کۆمەڵگای کوردیەوە، کە خولە چەخماخەیەکی ساختەی پێ هەزم دەکرێ و قبوڵی دەکات.

بەڵام کەسانی خاوەن ئەقڵ و لۆژیک و داهێنان بە بارگرانی بۆ سەرشانی خۆی دەزانێ، ئێوەش گەورەیی و ناوبانگی خۆتان لە دەستی خۆتاندایە و ناکرێ بە پێچەوانەی تەوژم و شەپۆلی ئاوەوە مەلە بکەن، بەڵام دەکرێ لەگەڵ شەپۆلەکاندا ڕووەو کەناری ئارامی مل بنێن، تواناکانی تۆ لە ئاوەزی خۆمدا دەبینم ئەگەر لە ڕاستە ڕێدا ڕێ بکەن و ڕۆژگاریش کە باشترین مامۆستایە لەگەڵتان نەرمی بنوێنێ. هیواخواز دەبم لە ڕق دوور بکەونەوە لە تۆڵەکردنەوە خۆت بەدوور بگریت و بەدڵ فراوانی مامەڵە لەگەڵ داهاتوو دا بکەیت، خەمی من بۆ تۆ نیە تەنیا بۆ وزە و تواناکەتە، کە کۆمەڵگا لە داهاتوودا سوودی لێ دەبینێ. هاوڕێیەتی کێ دەکەیت ؟ کێش و قورسایی تۆ لەناو خەڵکدا ئەوە دیاری دەکات بۆیە خوازیارم هاوڕێ یەتی هاوشانی خۆت بکەیت، هیوادارم هاوڕای بیرکردنەوەکانم بیت و تکاشم وایە بە ئامۆژگاری وەرینەگریت. ووتەکانم تەنیا بۆ ڕۆشنکردنەوەی توولە ڕێگا تاریکەکانە.

١ / ئەیلول / ٢٠١٨

سلێمانی

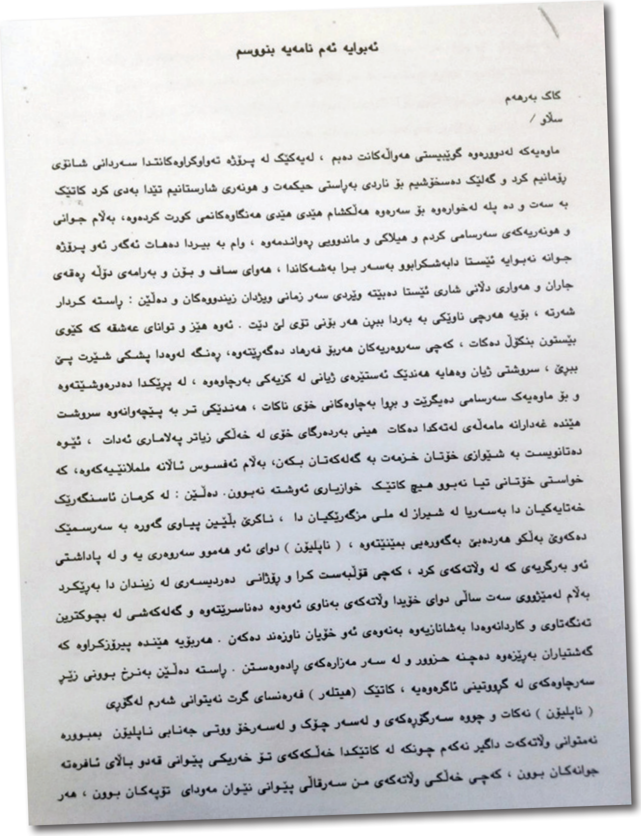

ئەبوایە ئەم نامەیە بنووسم

کاک بەرهەم

سلاو /

ماوەیەکە لەدوورەوە گوێبیستی هەواڵەکانت دەبم ، لەیەکێک لە پرۆژە تەواوکراوەکانتدا سەردانی شانۆی ڕۆمانیم کرد و گەلێک دەسخۆشیم بۆ ناردی بەڕاستی حیکمەت و هونەری شارستانیم تێدا بەدی کرد کاتێک بە سەت و دە پلە لەخوارەوە بۆ سەرەوە هەڵکشام هێدی هێدی هەنگاوەکانمی کورت کردەوە، بەڵام جوانی و هونەریەکەی سەرسامی کردم و هیلاکی و ماندوویی ڕەواندمەوە ، وام بە بیردا دەهات ئەگەر ئەو پرۆژە جوانە ئەبوایە ئێستا دابەشکرابوو بەسەر برا بەشەکاندا ، هەوای ساف و بۆن و بەرامەی دۆڵە ڕەقەی جاران و هەواری دلانی شاری ئێستا دەبێتە وێردی سەر زمانی ویژدان زیندووەکان و دەڵێن : ڕاستە کردار شەرتە ، بۆیە هەرچی ناوێکی بە بەردا ببڕن هەر بۆنی تۆی لێ دێت . ئەوە هێز و توانای عەشقە کە کێوی بێستون بنکۆڵ دەکات ، کەچی سەروەریەکان هەریۆ فەرهاد دەگەڕێتەوە، ڕەنگە لەوەدا پشکی شێرت پێ ببڕێ ، سروشتی ژیان وەهایە هەندێک ئەستێرەی ژیانی لە کزیەکی بەرچاوەوە ، لە پڕێکدا دەدرەوشێتەوە و بۆ ماوەیەک سەرسامی دەیگرێت و بڕوا بەچاوەکانی خۆی ناکات ، هەندێکی تر بە پێچەوانەوە سروشت هێندە غەدارانە مامەڵەی لەتەکدا دەکات هێنی بەردەرگای خۆی لە خەڵکی زیاتر پەلاماری ئەدات ، ئێوە دەتانویست بە شێوازی خۆتان خزمەت بە گەلەکەتان بکەن، بەڵام ئەفسوس ئاڵانە ململانێیەکەوە، کە خواستی خۆتانی تیا نەبوو هیچ کاتێک خوازیاری ئەوشتە نەبوون. دەڵێن : لە کرمان ئاسنگەرێک خەتایەکیان دا بەسەریا لە شیراز لە ملی مزگەرێکیان دا ، ناکرێ بڵێین پیاوی گەورە بە سەرسمێک دەکەوێ بەڵکو هەردەبێ بەگەورەیی بمێنێتەوە ، (ناپلیۆن) دوای ئەو هەموو سەروەری یە و لە پاداشتی ئەو بەرگریەی کە لە وڵاتەکەی کرد ، کەچی قۆڵبەست کرا و ڕۆژانی دەردیسەری لە زیندان دا بەڕێکرد بەڵام لەمێژووی سەت ساڵی دوای خۆیدا وڵاتەکەی بەناوی ئەوەوە دەناسرێتەوە و گەلەکەشی لە بچوکترین ئەنگەتاوی و کاردانەوەدا بەشانازیەوە بەنەوەی ئەو خۆیان ناوزەند دەکەن . هەربۆیە هێندە پیرۆزکراوە کە گەشتیاران بەڕێزەوە دەچنە حزوور و لە سەر مەزارەکەی ڕادەوەستن . ڕاستە دەڵێن بەنرخ بوونی زێڕ سەرچاوەکەی لە گرووتینی ئاگرەوەیە ، کاتێک (هیتلەر) فەرەنسای گرت نەیتوانی شەرم لەگۆڕی (ناپلیۆن) نەکات و چووە سەرگۆڕەکەی و لەسەر چۆک و لەسەرخۆ ووتی جەنابی ناپلیۆن بمبوورە ئەمتوانی وڵاتەکەت داگیر نەکەم چونکە لە کاتێکدا خەڵکەکەی تۆ خەریکی پێوانی قەدو باڵای ئافرەتە جوانەکان بوون ، کەچی خەڵکی وڵاتەکەی من سەرقاڵی پێوانی نێوان مەودای تۆپەکان بوون ، هەر

لاپەڕە پرشنگدارەکانی دوێنێ
لە ساڵیادی ڕۆژنامەی (کورد) دا

یادی تێپەڕبوونی (١٠٠) ساڵەی ڕۆژنامەی (کورد) و دەرکردنی ڕۆژنامەیەک بەناوی ڕۆژی کورد و شەوی عەجەم لە مانگی شەوالی ١٩١٩ دا قۆناغێکی ترە لە خەبات و تێکۆشانی سمکۆی شکاک لە بواری ڕۆژنامەگەری کوردی دا ئەو ڕۆژگارە سەرەتای دەسپێکردنی نەهامەتیەکانی گەلی کورد بوو لەکوردستاندا، سمکۆ شێلگیرانە بێ پەروا لە مەیدانی ململانێی سیاسی و خەباتی چەکداریدا بوو وەک قەڵایەک بەڕووی دوژمناندا وەستابۆوە و لەهەوڵی بەدەست هێنانی مافەکانی خەڵکی کوردستاندا بوو، کە خۆی لە سەربەخۆیی دا دەبینیەوە، نەیارانی کورد و کێشەکەی لە نیازەکانی سمکۆ باش تێگەیشتبوون و ئاراستەی کارەکانی سمکۆیان لا پەنهان نەبوو، لەگەڵ ئەوەشدا ئەو توانا و هێزەیان نەبوو، کە ڕێ لە مەرامەکانی سمکۆ بگرن، بۆیە تەنیا چەکی بەرەنگاری دژ بە شۆڕشی سمکۆ پڕوپاگەندە بوو بەوەی سمکۆ پیاوکوژ و چەتەو ڕێگرە، سمکۆ زوو هەستی کرد بوو بۆیە دەیویست بەهەرجۆرێک بێت لەخەڵکی بگەیەنێ کە داوای مافی گەلەکەی دەکات، نەک چەتەو ڕێگرو پیاو کوژ بێت. بیرکردنەوە لە دەرکردنی ڕۆژنامەیەک لەڕۆژهەڵاتی کوردستان و ناوچەیەکی پڕ لە کێشەدا گەلێک گران بوو بەڵام ئەو کارە ئاواتی لەمێژینەی سمکۆ بوو، تەنیا چاپخانەش

لەو ڕۆژگارە و لە ورمێ دا چاپخانەی (تمدن) بوو، کاتێک سمکۆ (سەید عەبدوڵڵا و سەید تەها) دەنێرێ بۆ لای تمدن کە خاوەنی چاپخانەکە بوو سڵاوی سمکۆیان پێ گەیاند و داوایان لێکرد کە ڕێگەبدات ڕۆژنامەکە بە چاپ بگەیەنن و تا خەڵکی تێبگات کە ورمێ ئارامەو کەس دەستدرێژی بۆ سەر کەس ناکات لە سنوری دەسەڵاتی سمکۆدا، تمدن خۆی لەیاداشتەکانیدا بەناوی (اوضاع ایران در جنگ اول تأریخ رضائیة) لاپەڕە ٢٦٩ - ٢٧١ دەڵێ کاتێک داوایان لێ کردم کە ڕۆژنامەکە لە چاپخانەکەی مندا بە چاپ بگەیەنن، منیش ووتم بەداخەوە پیتەکانی ئێمە بەشی چاپی ڕۆژنامە ناکات، کاتێک ئەوەم ووت دەم و چاوی سەید عەبدوڵڵا سور هەڵگەڕا ئینجا زانیم چ هەڵەیەکم کردوە چۆنکە دەرچوون لە فەرمانی سمکۆ یاری کردن بوو بە گیانی خۆت هێندە بەس بوو کە بە هێمایەکی سمکۆ ژیانت تەواو دەبوو، بۆیە بە پەلە قسەکەم گۆڕی و ووتم لەگەڵ کرێکارەکان هەوڵ ئەدەین ئەو کێشەیە چارە بکەین، ئینجا سەید عەبدوڵڵا هاتەوە سەرخۆی و ئێمەش بەڵێنمان دا ئەوانیش پارەی هەقدەستی کرێکارەکان بدەن، بەڵام نەدەکرا لەوکاتەدا هیچ جۆرە داواکاریەک لە کورد بکەیت، منیش ترسام و چاپخانەکەم بەجێهێشت و دوای سێ ڕۆژ هەڵهاتم. کاتێک زانیان هەڵهاتووم ئەوانیش تابلۆی چاپخانەکەیان لێکردەوەو ناویان نا چاپخانەی (غیرەت) بۆ دڵنیا بوون لە نیاز پاکی سمکۆ ڕۆژنامەکە بەزمانی فارسی و کوردی دەرئەچوو، دوای ماوەیەک ناوەکەی گۆڕا بۆ (ڕۆژی کورد) دوای ئەوەش کردیان بە (کورد) ئەگەر سەیری ئەو ڕۆژگارەی سمکۆ بکەین کە ڕۆژنامەکەی بە چاپ گەیاندووە، دەکرێ بڵێین یەکەم ڕۆژنامەی کوردیە

(واعتصيموا بحبل الله جميعآ ولا تفرقوا)

جێگەی ادارە: ورمی   چاپخانە : غیرت

مدیر : محمد تورجانی

مقالاتێک منفعت کوردانی تێدا بێ وەردگیری

جارێک لە هەر هەفتەدا یکێک چاپ دەکری

١٢ مانک شەوال ١٣٤٠ = (٧/ ٥/ ١٩١٩)

حق روژنامە پیشەکی وەردەگیری

قیمەت ڕوژنامە

	داخله	خارجه	
سالێک	٥٠	٦٠	قران
ششمانگ	٢٧	٣٥	قران قیمەتی

یەک نسخە   دە   شاهی

قیمەتی اعلانات هەر دیڕی دوو قران

روزنامەیکی سیاسی ادبی اخباری سرمقال ترجمە دکری بفارسی دینوسی کوردیک بو هەموکوردان

کە لەسەردەمی خەباتی چەکداریدا بە چاپ گەیشتبێت، ئەمە شانازیەکە دەچێتە سەر خەرمانی خەباتی سمکۆی قارەمان و ڕۆژنامەی [کورد] یش دەبێتە شانازیەک بۆ ڕەوتی ڕۆژنامەگەری کوردی، کاتێک کە مەلا ئەحمەدی تورجانی برا بچوکی مەلا محەمەدی تورجانی سەرنوسەری ڕۆژنامەی کورد کە زمانحاڵی شۆڕشەکەی سمکۆی شکاک بوو، بۆمان دەگێڕێتەوە و دەڵێ : سمکۆی شکاک هەواڵی نارد بۆ کاربەدەستانی ڕۆژنامە کە لەکاتی دەرچوونی ژمارەی نوێی ڕۆژنامەکەدا چەند دانەیەکم بۆ بنێرن بۆ چارێ (چارێ شوێنی دانیشتنی سمکۆ بووە) نزیک لەورمێ مەلا ئەحمەد دەڵێ کە ڕۆژنامەکە دەرچوو کاکم واتە مەلامحەمەد بانگی کردم و چەند ژمارەیەک لە ڕۆژنامەکەی پێدام و ووتی برۆ بۆ چارێ و ڕۆژنامەکان تەسلیم بە جەنابی سمکۆ بکە، دەڵێ کە گەیشتمە چارێ ئێوارە بوو ماڵی سمکۆ میوانی زۆری لێبوو، منیش لەگەڵ میوانان دانیشتم کە زۆر لە ئاغا و سەرۆک عەشیرەتە کوردیەکان بوون، بۆ بەیانی سمکۆ هات کە هیچ کاتێک سمکۆ نانی بەیانی لەگەڵ میوانان نەخوارد بوو بەڵام ئەو بەیانیە هات و قاوەڵتی لەگەڵ کردین و پاشان سمکۆ ڕووی کردە من و ووتی ڕۆژنامەکان کوا ؟ منیش ووتم قوربان ئەوەتا هێناومە، ووتی دەباشە هەرکەسەو ڕۆژنامەیەک لەبەر دەستیان دانێ، ووتی منیش هەرکەسەو ڕۆژنامەیەکم خستە بەر دەستیان و دانەیەکیش بۆ سمکۆ، ووتی خێرا سمکۆ زێڕێکی خستە سەر ڕۆژنامەکە و ڕووی کردە ئامادەبوان و ووتی : (ئەم زێڕە بۆ هەقی تێچووی ڕۆژنامەکە نیە بەڵکو ئەوە بۆ ئەوەیە کە لەم هەلومەرجە ناخۆشەدا ڕۆژنامەیەک دەربچێ بەزمانی کوردی وەڵڵا دەبێت بەزێڕ بخەملێنرێت) ئەمەش گەواهی ئەوەیە سمکۆ چەند

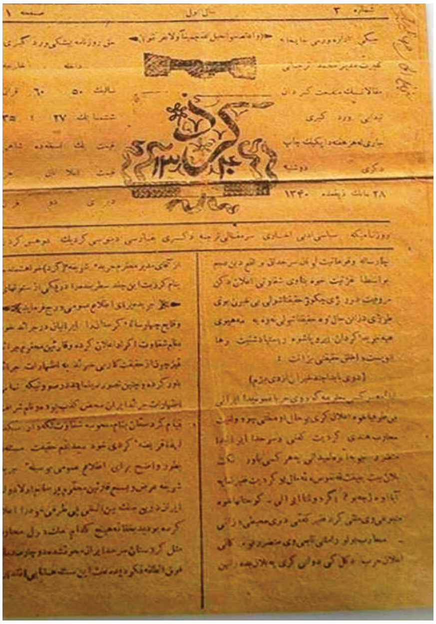

سمکو شکاک ١٨٨٢ـ ١٩٣٠

به گرنگیەوە ڕۆژنامەکەی هەڵسەنگاندووە، کە ڕەنگبێت چەند ژمارەیەکی بۆ دەرکرابێت بە پێی بارودۆخی ئەو ڕۆژگارە وەکو پێشتر وتمان کارێکی هەروا ئاسان نەبووە بەڵام سمکۆ بە گرنگیەوە لەو کارەی ڕوانیووە ویستویەتی شۆڕشەکەی گشتگیرتر بکات و هەموو چین توێژەکان و ئاینە جیاکان و کەسانی بەهەڵوێست لە نەتەوەکانی تری نێو ڕۆژهەڵاتی کوردستانی تێدا بەشدار بکات، بۆیە ئەگەر تەماشای دەرکەوتنی سیاسی سمکۆ بکەین لەساڵی ١٩١٢ دا کاتێک لەگەڵ میر عەبدولڕەزاق بەدرخان کۆمەڵەی (جیهاندانی) دامەزراند، ئامانجی ئەم کۆمەڵەیە وشیاری خەڵکی کورد و بەرەو پێشبردنی بزاوتی ڕۆشنبیری بوو زۆر لە مێژوونوسان هاوڕان لەسەر ئەوەی کە گۆڤارێک دەرکراوە بە ناوی کوردستان لە سەرەتای ساڵی ١٩٢ دا و یەکێک بووە لە کارەکانی کۆمەڵەی جیهاندانی، بەڵام هیچ ژمارەیەکی ئەم گۆڤارە لە بەردەستدا نیە، پاشان کردنەوەی قوتابخانەیەک لە شاری (خۆی) بە پشتگیری کونسوڵی ڕوسیا (چێرکۆف) بە فەرمی قوتابخانەکەی لە ٢٧ / ١٠ /١٩١٣ دا بەڕووی خوێندکارانی کورد دا کردەوە، بۆیە بێشک ئەتوانین بڵێین یەکەم قوتابخانەیە لەسەر ئاستی

میر عبدالرزاق بدرخان

سید طه شەمزینی

کوردستانی گەورە، کە بەزمانی کوردی وانەی کوردی و مێژوو و جوگرافیای تیا خوێنرا بێت، کۆمەڵە بەردەوام بووە تاساڵی ١٩١٤، دوای ئەوە جەمعیەتی ئیستخڵاسی کوردستانی دامەزراند بە هاوکاری سەید تەهای شەمزینی، دوای دەسپێکردنی شەڕی یەکەمی جیهانی ئەم ڕێکخراوەش لە چالاکی کەوت. ئەو سەردەمە ڕووسەکان بە ئاشکرا پشگیری ئێرانیان دەکرد و بەرهەڵستی سمکۆیان دەکرد لە هەرجموجوڵێکی دژ بە ئێران هەر ئەوەش بوو لەساڵی ١٩١٥ سمکۆ و میر عبدالرزاق و پاشان هاوکارە نزیکەکانیان گرتن و بردیانن بۆ تەفلیس و لەوێشەوە بۆ سیبریا ژمارەی گیراوە کوردەکان بووبوونە (٢٠) کەس و سەید تەهای شەمزینی یەکێک بوو لەوانە. ئەحمەدی شەریفی دەڵێ : سمکۆ لە زیندانەوە پەیوەندی بە گەورە پیاوی بەلشەویک (ئەتاربیگۆفی) وە کرد پاشان لە ساڵی ١٩١٦ ئازاد کران. کێشە زۆرەکانی ناوچەکە و ئەو پشێویەی بەبۆنەی جەنگی جیهانیەوە سەری هەڵدابوو بواری بۆ سمکۆ نەهێشتبۆوە تا بەرنامەکانی بخاتە بواری جێبەجێکردنەوە هەر ئەوەش بوو کە گۆڤاری (زاریا فستوکا) ی ڕوسی لە ساڵی ١٩٢٦ دا لە یەکێک لە ژمارەکانی خۆیدا و بە مانشێتێکی گەورە

نووسیویەتی(سمکۆ سیاسیەکی گەورەیە لە زەویەکی بچوکدا).بەڵام بە هەر شێوەیەک بوو هەوڵێکی زۆری دا تا توانی ڕۆژنامەی (ڕۆژی کورد و شەوی عەجەم)دەربکات پاشان ئەو ناوە بووە جێگای ڕەخنە و بە بیری توندڕەوی نەتەوەی ناوزەند دەکرا سمکۆش بەناچاری ناوەکەی گۆڕی بۆ (ڕۆژی کورد) دوای ئەوەش کردیان بە (کورد) ئەمەش دەبێتە سەروەریەک بۆ ڕۆژنامەگەری کوردی.

سەرچاوەکان

* سمکۆ (ئیسماعیل ئاغای شکاک) و بزوتنەوەی نەتەوایەتی کورد. محەمەد ڕەسوڵ هاوار / چاپخانەی شڤان/ چاپی دووەم. ٢٠٠٥

* مێژووی کوردستان. لازاریف. وەرگێڕانی وشیار عبدالله سەنگاوی.

* کوردستان و کورد. بەڵگەنامەکانی نهێنیەکانی حکومەتی بەریتانیا. د. کەمال مەزهەر / ئامادەکردنی عبدالله زەنگەنە.

* بارودۆخی سیاسی کوردستان لە نێوان ساڵانی ١٩٠٥ - ١٩٣٠ عبدالقادر شکاک ساڵی ٢٠١٣ چاپی یەکەم

* سەدە.یەک لە تێکۆشانی کوردی ئێران و بزووتنەوەی سمایل ئاغای شکاک. کەمال نوری مەعروف / چاپخانەی ڕاز / چاپی یەکەم ٢٠٠٥.

* بزاڤی ڕزگاریخوازی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان. د. سەعدی هەڕوتی چاپی یەکەم ٢٠٠٧.

گۆڤاری سلێمانی ژمارە ١٩٣

حوزەیران و تەمموزی ٢٠١٩

مەرگی تەوار

مرۆڤ سەرسەخترین بوونەوەرەکانی ئەم گەردوونەیە کە هیچکام بەخواستی خۆی و بە ئاوەزی بیر و هۆش دا بە ژیان نەگەیشتووە، کەچی هەوڵی بۆ ئەدا و پێوەیشی ماندوو دەبێت. بیرکردنەوە لە فڕینی باڵندەکان و سەمای هەنگەکان و گەڕان بەدوای چرۆکاندا، هێندەی بۆ بەڕێکردنی ژیانە هێندەش بۆ چێژی ژیانە و بۆ دابینکردنی ئایندەیە، بێ ئەوەی هەست بە بوونی ئەو ئەرکە بکەین، چونکە هەریەکە هاوکارە بۆ بەردەوامی ژیانی ئەوی تر، دەرئەنجامیش دەبنە تەواوکەری یەکتری..

بەداخەوە مەرگی دایکە زولەیخا مەرگێکی ئاسایی نەبوو، بەڵکو فریشتەکانی ڕۆح پێشتر بەئاگایان هێنابوو، خۆیشی باشدەیزانی ژیان لە دوا چرکەساتەکانیدا بواری پێنادا بۆیە بە هەڵپە بوو تا مەرگ مەودای بدا پەیامەویژدانییەکەیمان پێ بگەیەنێ و پێمان بڵێ ئەوە منم بوارم نەدا تا ژیان بوەستێ وئەوە منم دەمەوێ خزمەت بە گەل و نیشتیمان بکەم لە ڕۆژە هەستیار و سەختەکاندا، تا لەگۆشەیەکی مێژووی نەتەوەکەمدا بە ڕوو سوری و بە نەمری بمێنمەوە.

مەرگی تۆ...... مەرگێکی ناوادە بوو خوازیاری بیستنی نەبووین،

بەداخەوە هەواڵێکی ناخۆش بوو بۆ هەموو خەڵکی بە ویژدان ونیشتیمانپەروەر دایکە زولێخا بەس دایکی پێشمەرگە نەبوو بەڵکو دایکی کورد بوو ئەیتوانی سەردانی بەرەی پێشەوەی شەری ڕەوای دژ بە کوردو دژبە خاکی کوردستان ی نەکردایە، کەسیش گلەیی لێ نەدەکرد، بەڵام هەڵبژاردنی بەرەی شەرەف وبەرەی کەرامەت و بەرەی هە ق دژ بە ناهە ق بەرەی مرۆڤایەتی دژ بە تاریکپەرستان دژ بە عەقڵیەتی ناو ئەشکەوت و کچ زیندەبەچاڵکردن، ئەو زوو هە ستی بەوانە کردبوو، زوو هە ستی کرد کورد کەوتۆتە بۆسەی هەرێمایەتیەوە و مەبەستیان تەفروتوناکردنیەتی، بۆیە چاکی مەردانەی لێ هە ڵکردوو ئەوەی لەتوانایدابوو دریغی نەکرد و مێژوویەکی پڕ شانازی بۆ خۆی و بنەماڵەکەی تۆمار کرد دەیزانی نەتەوەکەی چەند بێکەسەو دەیزانی چ پیلانێک لەرێدایە بۆیە هە موو پێشمەرگەی بەسەر دەکردەوەو خواردنی بۆ دەبردن. ئەزانی چەند ورەی کوڕانی گەل و نەتەوەی بەهێز دەکرد؟ بەداخەوە سەرکەوتنی یەکجارەکیت نەدی بەڵام، دڵنیابە ڕۆڵەکانت پێشمەرگەی کوردستان ئاواتەکەت دەهێننەدی بنوو دایکە دڵسۆزەکەی کورد، بنوو خەمخۆرەکەی نیشتیمان وهەموو سنوری کوردستان بۆنی دایکایەتی تۆی لێ دێت، تۆ زۆر قارەمان تر بویت لەوانەی زاتی نزیکبونەوەی بەرەکانیان نەبوو، ئەرکی دایکایەتیت بەجێهێنا، ئێستا ڕۆحی پیرۆزت لەگەڵ زەردەشتی یەکتا پەرستدا لە بەهەشتی ئاهورایی دایە، ڕۆحت شاد دایکی کورد.. دایکی کوردستان.

گۆڤاری سلێمانی ژمارە ١٨٢ مانگی(٥ / ٢٠١٧)

ڕێبواری ئەنوەر بەگ لەپێشوازی مام دا

ڕێبوار تەنیا ڕێبواری ماندووی ڕۆژانی سەختی خەبات نەبوو، ڕێبوار ئەو کاروانچیە نەفەس کورتە نەبوو، لەهەموو هەوارێک لە بن هەموو نسارێک سەری سەرکاروان بکێشێتە ژێر سێبەرێکی کاتیی و پاشان بە هەڵەداوان خۆی بگەیەنێتەوە ناو هاوڕێیان، بەپێچەوانەوە ئەوان لە چاوەڕوانی ڕێبواردا بوون ، کەفەرمانی لێوەرگرن، بەڵام ئەو ئاسکە تیژ ڕەوەکەی نێو بەردەڵان و بەورە بەهەڵمەتەکەی سەر مێگەلەکانی دوژمن بوو، ڕێبوار، ڕێبواری سەرەتای خەبات و دوامەنزڵگای شۆڕش و پەناگەی بێ هیوایان بوو، ئەو فەرمانده هەمیشە دەم بەخەندەکەی ناو هەڤاڵان و پیاوە خاوەن متمانەکەی نێو گشت خێزانەکانی گوند و دەستپاک ودەمپاک و داوێن بێ غەل و غەشەکەی دروشمی هەمیشەیی سەرەتای شۆڕش و پەروەردەی ناو دیوەخانەکەی عەزیز بەگی بارام بەگیی و خوێندکارە زیتەڵەکەی قوتابخانەی کوردایەتی مەحموود خانی فریادڕەس و پەروەردەی ناو باوەشی پڕ سۆزی خاتوو نازیفی خانەدانیماڵباتی سوارانی هەمەوەند و ڕێبواری خۆزگەو ئاواتی پیرۆزەی دایکی هەمووان بوو ، هەر ئەو بوو فەرمانده پشوو درێژەکەی دوێنێ و پیاوە یاسای یەکەی ناو داموو

دەزگا بەخوێن بنیاتنراوەکەی ئەمڕۆی هەرێم وکەسە سەلار وخۆشەویستەکەی ناو خەڵکی کوردستان. ئەوەی کە جیای دەکاتەوە لە ڕابردوو هەڵکشانی تەمەن وکورتبوونەوەی هەنگاوەکان وخەمی گرانی ژیان، بەڵام دڵسۆزی و پیرۆزی نیشتیمان زیاترو متمانەی زیاترو زیاتر، بۆیە دەڵێم خەرمانی تەمەنتان پڕ بەرەکەت هاوڕێی ئازیز بەهیوای باشی تەندروستیتانم.

ڕۆڵی عەشیرەت
لە شۆڕشەکانی کوردا
عەشیرەتی شکاك بە نمونە

عەشیرەت کۆڵەکەیەکی بەرچاوی پێکهاتەی دروستبوونی نەتەوەی کوردە، هەروەک نەتەوەکانی دیکەی ئەم ناوچەیە، عەشیرەتەکان بە پێی پێگەی جوگرافیا و ژمارەیان ڕیشەی خۆیان لە مێژووی ئەم میللەتەدا چەسپاندووە بە چالاکیە هەمەجۆرەکان لە بوارە جیاجیاکانی ژیاندا کە بەشێکی گرنگ لە کەلتوری کوردیان پێک هێناوە. هەر بۆیە سەر ئەنجام ئەم عەشیرەتانە خاوەنی زۆر لە سەرکەوتن و نشوستیەکانی نەتەوەکەمانن، لە زۆربەی ڕاپەڕین و مل نەدانەکان بە داگیرکەران عەشیرەت ڕۆڵی گرنگی هەبووە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا نابێ ئەو ڕاستیە فەرامۆش بکرێ، کە زۆر جار بونەتە کۆسپ لە بەردەم پێشکەوتنە گشتیەکاندا بەوەی ئاستەنگیان لەبەردەم پێشکەوتن و گەورەبوونی دەسەڵاتی عەشیرەتێکی تردا دروستکردووە، بۆیە کارێکی ئاسان بووە بۆ داگیرکەر، کە بتوانێت ئەم عەشیرەت یان ئەو عەشیرەت لە یەکتری ڕاست بکاتەوە، هەر ئەوەشە مێژوونووسان و ڕۆژهەڵاتناسان ئاماژەیان بەم گرێ کوێرەیە داوە و بە یەکێک لە گرفتەکان و هۆکارەکانی دروست نەبوونی دەوڵەتی کوردی

دەزانن و بەهۆی بەها عەشیرەتەکانەوە ڕەواجی یەکەم و پیرۆزی باڵای هەبووە.زۆری دەسەڵاتی عەشیرەتێکیش لە ناوچەکەی خۆیدا بەنرختر بووە لە دەسەڵاتی دەوڵەتێک لەلای، کە ئەو دەسەڵاتە هێزی خۆی تێدا نەبێت. وای دەبینێت کە ببێتە هۆی کۆتایی هێنان بە دەسەڵاتەکەی، بەڵام لەگەڵ ئەوەش دا کورد بەپێی ئەو پێکهاتەیەی کە بۆتە بونیادی دروستبوونی وەکو ڕاستیەکی حاشا هەڵنەگر نکولی لەم عەشیرەتانە نەکردووە، چۆنکە مێژووی هەندێک لەم عەشیرەتانە بە ئاشکراو بە ڕوونی بەسەر بزووتنەوە و گۆڕانکاریەکاندا دیارە، عەشیرەتی شکاکیش یەکێکە لەو عەشیرەتانەی کە لە ماوەیەکی دوور و درێژی خۆیدا چەردەیەک لە ڕاپەڕین و یاخی بوون و مل نەدان بە دەسەڵاتە یەک لەدوا یەکەکانی ناوچەکەی تۆمار کردووە، بەو هۆیەشەوە ئەم عەشیرەتە پانتاییەکی فراوانی لە باکور و ڕۆژهەلات و کەمێکیش لە باشوور و ڕۆژئاوای کوردستانی داگیرکردووە بۆیە دەتوانین بڵێین جێ دەستی ئەم عەشیرەتە بە مێژووی ڕاپەڕینەکانی کوردەوە بە ئاشکرا دیارە. مێژووی هەر ڕاپەڕینێکیش بە لەناوچوونی گیانی سەرکردەکانی خۆیان کۆتایی هاتووە، ئەم مێژووە پڕ خوێناویە دەبێت بزانین ڕووداوەکانی بۆ چ سەردەمانێک دەگەڕێتەوە. سەرەتا هەر باسێک لەم عەشیرەتە بکرێ سەرنجی خوێنەر یان بیستەر دەڕواتە سەر سمکۆی شکاک، بەڵام ئێمە پێویستە بگەڕێینەوە بۆ مێژووی دەرکەوتنیان و هۆکاری بەناوبانگیان، بەپێی گێڕانەوەکان و ئەو دەنگۆیانەی لە ناو خەڵکانی ئەم عەشیرەتە باوە دەڵێن سەردەمانی سەرکردەی بە توانای ئیسلام سەلاحەدینی ئەیوبی (١١٣٧ -١١٩٤ز) کاتێک چۆتە میسر کۆتایی هێنا بە دەسەڵاتی خەلیفە العاضد لدین الله (١١٥١ – ١١٧١) و یەکەم دەوڵەتی فاتمی شیعەی ڕوخان و حوکمی دنیای ئیسلامی گرتەدەست و قودسی لە دەستی خاچپەرستەکان دەرهێناو دووجار عەسقەلانی لەدوژمنان پاککردەوە، زۆر لە هۆزە کوردیەکان هاوکاری بوون و لەشکریان بۆ کردووە. عەشیرەتی شکاکیش بەپێی نزیکی و هاوسنورییان لەگەڵ عەشیرەتی ڕەوادی لە ناوچەی هەکاری کە سەلاحەدین سەربەو عەشیرەتە بوو هەر بۆیە دووهەزار چەکداری شەڕکەریان لەگەڵیان ناردووە بۆ شام و میسر و یەمەن و سودان و باکوری ئەفریقا، هێندە بە دڵسۆزی و ئازایەتیەوە شەڕیان کردووە سەلاحەدین نازناوی عەبدۆیی پێداون

بەواتای عەبدی دڵسۆزی خوا، ئێستا ئەو عەبدۆییانە بەشێکن لە دووبەشەکەی عەشیرەتی شکاک (عەبدۆیی، کاردار) کاردار لەدە تیرەیە و عەبدۆیی لە شانزە تیرە پێک هاتوون و بە شانازیەوە باس لەوەدەکەن کە باپیرانیان سوارەی سەلاحەدین بوون، هەر ئەوەشە ئێستا زۆرێک لەوسوارانەی عەشیرەتی شکاک کە جێماون و نەهاتنەوە ئێستا نەوەکانیان لە میسر و شام و سودان ماون و پەرەیان سەندووە و هەمان نازناوی شکاکیان کردۆتە پاشکۆی ناوەکانیان و بەشدارن لە چالاکیە مرۆییەکان و لە چەند ناوچەیەکی میسردا گۆڕانێک بەسەر ناوی شوکاکی یاخود شکاکدا هاتوە و بۆتە شوقاقی، ساڵانی عەشیرەتی شکاک دوو بەرەباب بوون بە شەڕهاتن و بەرەیەکیان سەد ماڵێک بوون چوونە وان و بەتلیس و دیاربەکر و ئورفە، زۆر گەڕان و دانەمەزران تا کەوتنە چیای کرمانج لە ڕۆژئاوای شاری حەڵەب تا ئەسکەندەرونە جێگیر بوون لەو ناوچەیە ئەوکاتە عەلی ئاغایەک دەسەڵاتدار بوو گوندێکی پێ بەخشین و لەوێ مانەوە ئێستا گەورە بووە و پێی دەڵێن شارۆچکەی شکاک،بە هەمان شێوە لە سەردەمی تەهماسبی دا بەشێکی تری شکاک چوونە دەشتی میاندواو مەزهەبی شیعەیان قەبوڵ کرد و بوونە شیعەی جەعفەری*.ئەو بەرەبابانەی مانەوە لە ناوچەکانی خۆیاندا وەک زۆرینەیەکی شکاک بەشداربوون لە هەر گۆڕان و جوڵانەوەیەکی سیاسی لە ناوچەکەدا، ئەوەی زۆرترین قسەو باسی لەسەر دەکرێ و جێگا دەستی دیارە سمکۆی شکاک زۆرترین لاپەڕەی مێژوویی بۆ خۆی تۆمار کردووە، هەندێک لە مێژوونووسان سمکۆ وەک سەرکردەیەکی ناسیونالیستی توندڕەوی کوردی هەژماری دەکەن و هەندێکی تر وەک پیاوکوژ و تاوانبارێک لێی دەڕوانن کە ئەمەیان مەبەستێکی دوژمنکارانەی لە پشتەوەیە، ئێمە لە حوکمی مێژوو خۆمان بەدوور دەگرین تەنیا دەرخستنی ڕاستی ڕووداوەکان وەبیر دەهێنینەوە. سمکۆ لە (چارێ) هەندێک لە پیاو ماقوڵانی هۆزەکانی لەلابوو بە مەبەستی سەردان و میوانداری کردن، محەمەد حەسەن میرزای نائیبی حاکمی تەورێز کە بە (موکەرەم الملوک) ناسرابوو لە ٢٣ی شەعبانی ١٣٣٧ (١٩٢٠) پەنجاو چوار هەزار تومەن ئەدا بە کۆمیتەیەکی ئەرمەنی کە پیلانێک بدۆزنەوە بۆ ئەوەی بتوانن بە هەر شێوەیەک بێت سمکۆ لەناو بەرن، پیلانگێڕەکان سندوقێکی شیرینیان ئامادە کرد و بۆمبێکیان خستە

ناوی بە ناوی دیاریەوە بینێرن بۆ سمکۆ کە لەو کاتەدا لە گوندی (کانیان) ی نزیک سەڵماس دەبێت و لەویێ دەگاتە دەستی سمکۆ بەڵام سمکۆ لەبەر ئەوەی پیاوێکی وریا بوو توانیویەتی لە بەڵا زوو خۆی ڕزگار بکات، سمکۆ خۆی گێڕابویەوە کاتێک سندوقە شیرینیەکەیان بۆ هێنام لە باخێکدا و لە ژێر درەختێکا لەگەڵ ژنەکەم و کوڕەکەم دانیشتبووین و ئەمانویست بە خۆشی ڕابوێرین، کوڕەکەم هاتە پێشەوە و بە وردی سەیری سندوقەکەم کرد و ڕوناکیەکم لە ناویا بەدی کرد و بێ ئەوەی ماوە بەخۆم بدەم سندوقەکەم فڕێ داو چەند مەترێک خۆم دورخستەوە و یەکسەر تەقیەوە و ئێمەش هێندەمان پێکرا خۆمان لە شوێنێکدا مەڵاس بدەین، بۆ ئەوەی زیانمان پێ نەگات، هەرچەندە سمکۆ زیانی پێنەگەیشت، بەڵام بووە هۆی ئەوەی چەندین کەس لە خزمەکانی کە نزیک بوون لێیەوە بریندار بوون و ژمارەیەکیش بکوژرێ و لە ناو کوژراوەکاندا عەلی ئاغای برای سمکۆی تێدا بووە.

سمکۆ لەم کارەی حکومەتی ئێران زۆر دڵگران بوو، بۆیە بڕیاری دا بە هیچ جۆرێک گوێ بە قسەیان نەدات و ناچاریش بوو نامە بۆ گشت سەرۆک عەشیرەتەکان بنێرێ و گوێچکەیان پڕ بکات و پێیان ڕابگەیەنێ کە حکومەتی ئێران بە چاوێکی دوژمنکارانە سەیری گەلی کورد دەکات. بەو هۆیەوە نامەیەکی نووسی بۆ موکەڕەم الملوک داوای لێ کرد شازادەی قاجاری (ثقة السلطان) لەگەڵ دووکەسی دیکە بە ناوی (میرهیدایەت و سەرهەنگ عەلی محەمەد خان) بە بەند کراوی بنێرن بۆ (خۆی) بۆ ئەوەی تەمێیان بکاتب ئەگەر سەرپێچی بکەن ئەوا هێرش دەکەین بۆ ورمێ. موکەڕەم الملوک لە هەڕەشەکەی سمکۆ تێدەگەیشت و دەیزانی ئەگەر داواکەی سمکۆ پشتگوێ بخات چ کارەساتێک دەخولقێنێ چۆنکە باش سمکۆی دەناسێ و دەیزانی چ جەربەزەیەکە، بۆیە موکەڕەم الملوک هەرسێ کەسەکەی بە دەست بەستراوی نارد بە ١٣ سوارەدا بۆ چارێ کە شوێنی دانیشتنی سمکۆ بووە لە نزیک شاری (خۆی) لە ڕێگا میر هیدایەت لەدەست سوارەکان هەڵدێ بەڵام شازادەو عەلی محەمەد خان ئەگەیەننە چارێ و دوای لێدانێکی زۆر بەدەم ئەشکەنجە و ئازارەوە گیان لە دەست ئەدەن. پاسەوانە سوارەکان دوای ئەوەی کارەکەیان تەواو دەبێت داوا لە سمکۆ دەکەن کە ڕێگەیان بدات بگەڕێنەوە، سمکۆ لێیان دەپرسێ ئێوە لە کام تیرەن ؟ لە وەڵامدا

دەڵێن (قەرەباغین) سمکۆ فەرمان دەکات هەر ١٣ سوارەکەش دەکوژن لە تۆڵەی جەوهەرئاغای برایدا کە لە ساڵی ١٩٠٥ دا بە مەبەستی گفتوگۆ لەگەڵ میری چوو بووە تەورێز، بەڵام نامەردانە خۆی و دووان لە هاوڕێکانی شەهیدکران و هاوڕێکانی تریان دوای شەڕێکی دەستەو یەخەو ژوور بەژوور لە سەرای دەوڵەتدا شەڕیان کرد و ژمارەیەکی زۆر لە پیاوانی میری یان کوشت و هێندەی نەمابوو پارێزگاری تەورێزیش بەدیل بگرن و بە فەلاکەت ڕزگاری بوو، دوای ئەو نەبەردیە توانیان هەڵبێن و تەرمی جەوهەر ئاغا و سەیدۆ و محۆی هاوڕێی بەجێماو بۆ بەیانی لەبەر دەرگای سەرای شاردا بۆ ماوەی سێ ڕۆژ هەڵواسران، ئەم تاوانەش بە دەستی (نظام السلطنه) ی قەرەباغی بوو، ئەم جۆرە تۆڵانەیە لای هەندێک نووسەر سمکۆ وەک پیاوکوژ وێنا دەکات. بەڵام هێندە زوڵم و زۆر و ناهەقی بەرامبەر بە کورد کراوە لەلایەن دوژمنەکانیەوە بۆیە کوردی ڕق ئەستورتر کردووە تابەو جۆرە تۆڵە بکاتەوە، چۆنکە دوژمن هەرچی نەشیاوە بە کوردی کردووە ئەوەی کە نەیکردووە دیارە پێی نەکراوە دەنا لەهیچ سڵیان نەکردۆتەوە و مێژووی دوور و نزیکیش ئەم ڕاستیەی بە ئێستاشەوە زیاتر سەلماندووە. کەواتە دەگەینە ئەو ڕاستیەی کە عەشیرەت کاریگەری تەواوی هەبووە لە دروستبوونی شۆڕش و سەرهەڵدانەکاندا و دەتوانرێ عەشیرەت بە ئاراستەیەکی ئەرێنیدا ببرێ تا خزمەتەکان زیاتر بن و تێکەڵ بە ئامانجە نەتەوەییەکان بکرێ تا لە سەربەخۆیی کوردستان دا خۆی ببینێتەوە.

گۆڤاری سلێمانی ژمارە ١٩٨-١٩٩
حوزەیرانی ٢٠٢٠

سەرچاوەکان:

* بازیگرانی عصری طلائی / ابراهیم خواجە نوری /وەرگێڕانی ئەحمەدی شەریفی ل
* تاریخ اورمیە / ئەحمەد کاویان پوور
* سەدەیەک تێکۆشانی کوردی ئێران وبزووتنەوەی ئیسماعیل ئاغای شکاک / کەمال نووری مەعروف
* سەرجەمی بەرهەمەکانی حسێن حوزنی موکریانی

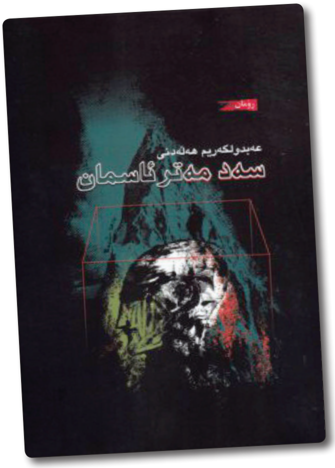

خوێندنەوەیەك بۆ كتێبی سـەد مەتر لە ئاسـمان نووسینی عەبدولكەریم هـەڵەدنی

سـەد مەتر لەئاسمان ناونیشانی ڕۆمانێکی ناوازەی برای نوسـەر (عەبدوالكریم هەڵەدنی)یە سـەد مەتر لەئاسـمان.. ئەو ئاسمانە پڕ ئەستێرەو ڕۆژو مانگ و نەیزەک، ئەو هەموو نهێنیە شاراوانەی مرۆڤ هەتا ئەمڕۆ پەییان پێنەبردووە و دەستیانی پێ نەگەیشووە. ئاسمان. ئەو دنیا پان و بەرینەیە هەمیشە لەخەیاڵدانی منداڵیماندا هەبووە، وامان دەزانی لەپشت کێوەکانەوە ئاسمانیش کۆتایی دێت. هەستمان وابوو یان ئێمە لەباوەشی ئاسماندایین یان ئاسمان لەئامێزی ئێمەدایە، ئێمەش دەرکی پێ ناکەین.

سـەد مەتر لەئاسمان بەهەسارەکانی سەر خولگەکانەوە هەردەم لەجوڵەی بێ کۆتاییدان. سـەد مەتر لەئاسمان دەشێت بۆ ژیان بێت ؟ یان خۆقوتار کردن لەو دنیا جەنجاڵیەی کەلەسەر توێژاڵێکی ڕووی زەوی مرۆڤ دروستی کردووە. دەبێت چ بێزاریەک، ستەم و داگیرکاریەک چ دڕندەیی و چەوسانەوەو بێ ویژدانیەک بەرامبەر بەهاو خوێنەکان، بەرامبەر بەمرۆڤایەتی کرابێت ؟ وا هەڵەدەنی خۆی لێ قوتاربکات ئەگەر وابێ یان لەژێر ئەو سەد مەترە ئاسمانەدا چۆن مافی مرۆڤ و بەهای مرۆڤایەتی کەوتۆتە ژێر پرسیارەوە.

هەر لەسەرەتای خوێندنەوەی ڕۆمانەکەوە لەکاتێکدا ناو و نیشان و ووشە بەووشەی بەدیدەکانم ئاشنابوون. شەڕی براکان یادەوەریە پڕ ئازارو برینە سارێژنەبووەکانی هێنایەوە یاد. لەو ساتەی لەدرەنگانێکی شەودا بەپێ، دۆڵ بە دۆڵ، لاپاڵ بە لاپاڵی چیاکانم تەی کرد تاگەیشتمە گوندی زایمان. هێندە شەکەت بووم لەو شەوە تاریکەدا هیچ شتێکم بەرچاو نەکەوت. درکم بەجوڵەی هیچ کەسێک نەکرد، هەواڵی ماڵی هیچ کەسێکم نەپرسی، لەسەر گازی پشت لەسەر سەکۆی بن دارەگەورەکەی بەر مزگەوتەکە ڕاکشام و سەرنجم لەتاریکی شەودا، یەک بەیەکی ئەستێرەکانی ئاسمانم بژارد، لەقوڵایی شەوە زەنگدا چاوەکانم تەنیا توانای بینینی پارچەیەکی بچوک لەئاسمان و چەند ئەستێرەیەکی هەبوو، ئەشێت نووسەری ڕۆمانەکەش بەسەد مەتر ڕەچاوی کردبێ یان خەملاندبێتی. بۆیە وردە وردە چاوەکانم لەگەڵ شەکەتی جەستەمدا هێدی هێدی توانای نەما، چاوم لێک نا. کاتێک لەگەڵ سپێدەدا بەدەم سەرما و هەڵلەرزینەوە لەخەو هەستام وام ئەزانی لەڕاستیدا من لەم گوندەدا لەدایک بووم، یان ماوەیەک لێی دوور کەوتومەتەوە. چونکە زۆر باش ئاشنابووم بەشێوازی دروستکردنی مزگەوتەکە، قوتابخانەکە، خانووە قوڕەنزمەکان، بەهەموو دانیشتوانی گوندەکەوە، بەوتولە ڕێگایانەی کە ملی ڕێبوارانیان بۆ هەوراز دەبرد، هەموو ڕوخسارەکانم دەناسی. هەر لەفرسەت ئاغاو ماڵی برایم و دایکی ڕۆژیارو مادێنای کچیان، مەلا چراغ، مەلا سوبحان، بەهەمان شێوە جەنگاوەرەکانیش ئەوانەی سەر بەڕەوتی (پڵنگە کێویەکان) بوون، یان ڕەوتی (یەکانە توڕەکان) لەهەموو لایەک خەڵکم دەناسی. کاتێک ڕێگام دەکرد لەناو دێ دا لەدوورەوە مەلا سوبحانم بەدی کرد بەدەم و چاوە مڕومۆچەکەی دا ناسیمەوە. بۆیە بەچاکم زانی سڵاوی لێ نەکەم و لەپاسارێکدا خۆم کەنارگیر کرد تا تێپەڕی. کە ئەوم دی مەلا چراغم وەبیرهات، ئەوەی زیاتر بیرم لێ دەکردەوە دەم گوت خوایەک بەو گەورەیی یە بۆ ئەبێت چێژ لە ڕوح کێشانی مەلا چراغ ببینێ چی دەبوو ئەگەر چەند ساڵێکی تریش بژیایایە مادام هێندە تامەزرۆی ژیان بوو. ئەوەی دەی بزواندم، هەنگاوەکانمی خێراتر دەکرد تامەزرۆی بینینی شاعیرە شۆڕشگێڕەکەو هونەرمەندە دەنگ خۆشەکەبووم کە لەچڕینی سروودە نەتەوایەتی یەکاندا مرۆڤی سەرسام دەکرد، تەنیا سۆزی

دەنگەکەی نەبوو بەڵکو جوانی شیعرەکەش وای لەمرۆڤ دەکرد زیاتر عاشقی خاکی نیشتمان بێ، کە قوتابخانەکەم بینی چەندە ئاواتەخوازی ئەوەبووم من بومایە لەجێی ئەو مامۆستایانەی کەشەرەفی داگرتنی کورسیەکانی قوتابخانەکەیان لەسەر پشتی ئەسپەکانەوە پێئەبڕا بەوەش مێژویەکیان بۆ خۆیان و گوندی زایمان تۆمارکرد. یاخود خوازیاری ئەوەبووم یەکەم خوێندکاری قوتابخانەکەبوومایە. ئەو شەوەی من گەیشتمە ناو دێ تەنیا سێ ڕۆژبوو سەمەد شەهید کرابوو خەڵکی زایمان لەپرسەدابوون و چاوەڕوانی هاتنی ژن و منداڵە وردەکانی سەمەد بوون لەشارەوە بێنەوە، کە چەند ڕۆژێک بوو گەڕابوونەوە بۆ شارو سەمەدیان جێ هێشتبوو. چاوەڕوان بوون تائەوان بگەڕێنەوە بۆ زایمان و تا جارێکی تر لەگەڵ خانەوادەی سەمەد پرسە بگێڕنەوە. شەهید بوونی سەمەد لەشەڕی دژ بەسوپای دوژمندا بوو، بۆیە هێندە بەسوێ نەبوو ئەوەی کەئازاری بێ کۆتایی بوو شەڕی دەستەو یەخەی براکان بوو، کە زۆربەیان یەکتریان دەناسی و یاخود خزمی نزیکی یەکتری، یاخەڵکی گەڕەکێک، گوندێک، ناوچەیەک بوون، میدیاکانی ژێر سێبەر و ناوئەشکەوتەکان ئامرازێک بوون بۆ شەڕی براکان. نەک هەنگاونان بۆبە دیموکراسی کردنی کۆمەڵگا، زمانی پڕو پاگەندەی دژ بەیەک. هیچی کەمتر نەبوو لە دەنگی دەست ڕێژی تفەنگەکان. لەهەر جێگایەک جەنگاوەرەکان بەکۆمەڵ دەبینران. قەلە ڕەش و داڵەکان و دڕندە کێویەکان دوورو نزیک بەدوای جەنگاوەرەکاندا ڕێیان دەکرد. ئەو نەهامەتیە ڕەشە. لەگەردنی گەلێک لەکۆمەڵگاکانی مرۆڤایەتی ئاڵاوە و پڕسکی لێ بڕیوون و دەستیان لەیەکتری نەپاراستووە. کۆمەڵگای یۆنانی مرۆڤایەتیان شەرمەزار کرد کاتێک لەشەڕی ناوخۆی یۆناندا باوەیانارۆس وەک قەشەیەکی ناسراو هەمیشە لەخەمی شەڕی براکاندا بوو هەردەم وێڵ و سەرگەردان بەدوای ئاشتی ڕاستەقینەدا دەگەڕا دوا جاریش لەو پێناوەدا سەری دانا کاتێک ئاگری شەڕی ناوخۆ ڕۆژ لەدوای ڕۆژ کڵپەی ئەسەند باوە نەی دەزانی پەنا بۆ کوێ بەرێت بۆیە دوا بڕیاری ئەوەبوو کە نەهێڵێت کوشت و کوشتار درێژە بکێشێت لەنێوان کۆمۆنیستەکان و شاپەرستەکاندا بەدەنگی بەرز هاواری دەکرد خۆشەویستی، خۆشەویستی لەولاشەوە لاشەی براکان بەڕیز دەکەوتن ڕق و تۆڵەسەندنەوە دڵی خەڵکی

دەخوارد و حەز بەکوشتن مرۆڤی دەگێڕایەوە بۆ باپیرەی ڕابردووی ! گۆریللا.
باوە یانارۆس. لەدڵی و لەنێوان پەراسوەکانیدا هەستی بەبوونی خوا دەکرد بڕوا بەمەسیح بوون لەهەناویدا نیشتەجێ بوو لەکاتی لێقەوماندا پەنای بۆ دەبرد. کاتێک ئەو هەموو کوشتارو قوربانیەی دەبینی هاواری دەکرد دەیووت دەچم لای خوا ئابڕووی ئەم جیهانە دەبەم. لەنێوان شەڕکەرەکاندا نەیدەزانی لایەنگری لەکام لایان بکات و کام لایەنیان ئاشتی ڕاستەقینەو خۆشگوزەرانیان بۆ خەڵکی یۆنان دەوێت. بۆیە هاواری دەکرد ئەی یەسووع لەکوێدا دەوەستیت تا دواتکەوم، ئایا لەگەڵ سوپای شا پەرستەکان دەبێت کە بەرگری لەستەمکاری دەکات ؟ بەڵام ئالای ئاین هەڵدەگرێت. یان لەگەڵ کۆمۆنیستەکان دا دەبێت ؟ ئەوانەی بەرگری لەدادپەروەری دەکەن، بەڵام دان بەئایین دا نانێن هەڵکەوتەی جوگرافیایی گوندی کاستلۆسدا بەجۆرێک بوو کە بووبوە شانۆی پێکدادانەکان بەهەمان شێوەی هەڵکەوتەی گوندی زایمان. نووسەری ڕۆمانی سەد مەتر لەئاسمان هەمان بیرکردنەوەی نیکۆس کانزاتزاکی لەڕۆمانی براکوژی دا هەبوو. ئەوەی ئەو دووانەی لەیەکدی جیادەکردەوە تەنیا بیرکردنەوەبوو بڕوای نیکۆس وەها بوو کە ستەمکاری بەشمشێر نەبێت لاناچێت.
بەپێچەوانەی عەبدولکەریم هەڵەدنی یەوە کە حەمە عەرەب ی بکوژی ڕۆژیار دەکاتە خۆشەویستی گوندێک و ژیانی ئاسودەی بۆ دابین دەکات. بەجۆرێک دەکرێتە برا بەش و زاوای ماڵی برایم و شوێنی ڕۆژیاری کوڕیانی پێ پڕ دەکاتەوە. خۆشەویستی مرۆڤ و مرۆڤ دۆستی لەکتێبی پەیامبەرەکانی نێردراوی ئاسمانەوە سەرچاوەی گرتووە، بەڵام لەگەڵ کام لەنەتەوەی پەیامبەران ؟ ئەو نەتەوەیەی کەوا دەزانێ گەردنەکان تەنیا بۆدەمی شمشێرەکان باڵای کردووە. ئەم پرسیارە تاکو ئێستا بێ وەڵامە.
نوسینی ڕۆمانێک بێ گومان لەحەقیقەتێکەوە هەڵقوڵاوە. ئەوەتا. بەهەمان شێوە. ئەوە یادەوەریەکانی پشکۆ نەجمەدینە کە هەوڵی داوە ڕۆژگارەکانی شەڕی براکان بەڕاستگۆیانە بدات بەگوێ ی نەوەی داهاتوودا بەبێزاری یەوە دەڵێ.. لەسەر چەمەلەغی تراکتۆرەکەوە لەئاسۆی گردەکەم دەڕوانێ گوندی سۆیلەمیش تەمێکی پایزی لەخۆ پێچابوو. ژن و مناڵ بەچاوی هەترەش

چوویانەوە لەکاروانی سەفەری ئێمەیان دەڕوانی، باری دوو تراکتۆر ئەنگاوتە کوژراومان هەڵگرتووە و ماڵئاوایی لەگوندێکی قژوپۆپ خۆیناوی دەکەین، تراکتۆرەکەی بەردەممان عەرەبانەیەک ڕادەکێشیێ، سیخناخ لە لاشەی براکان. مام ئاراس لەژێر خۆڵی رۆحی تانجەرۆدا بەجێما، ئەو پێش ئەوەی بیبەن نیگایەکی لەمن گرت، نیگایەک پاڕانەوەی تیانەبوو، نیگام لەسەر تابوتی تراکتۆرەکە بەند ئەبێ.

ڕێچکەی خوێن دەچۆرایە سەر زەوی و تراکتۆرەکەی ئێمە تایە ماڵی دەکات، تیشکی زەردەپەڕ لەدڵۆپی یاقوتی خوێنەکان دەئاڵێ و لەنیگای مندا سەوز دەبێت، درەختی خوێنەکان هەرگیز لەڕۆحمدا وشک نابن، لەگوندی ئالان بارە کوژراو دادەگرین تا خەڵک و خوا بیانێژن، کاروانی خوێنەکان لەڕۆیشتن بەردەوامەو من بڕیاری دابڕان و تەرەبوون دەدەم. ئەمە یادەوەری نوسەرێکی جەنگاوەرە، نەک ڕۆمانێک کە لەزەینی هەندێک کەسدا بەحیکایەت لێک بدرێتەوە.

پشکۆش هەمان بیرو هەمان چارەنوسی هەیە کە دەگەڕێ بۆ سەد مەتر تا بەئاسوودەیی دوور لەمرۆڤایەتی لەژێریا بژێت. زەردەشتی پەیامبەر ڕاستی ووتوە کە دەڵێ چارەنووسی کەس پێش لەدایکبوون بڕیاری لەسەر نەدراوە. ڕەورەوەی ژیان ناوەستێ.

ڕۆژگاریش چارەنووس و ئایندەی مرۆڤ دیاری دەکات. بۆیە دەکرێت بڵێین ئەو سەد مەترە ئاسمانەی کە هەڵەدنی لەژێریا ئاسودە بووە. ئەگەر بۆ ژیان بێت لەئاسماندا ئەوا بەشی کەسە تەرەبووەکان ناکات....

١٦ / ٦ / ٢٠١٦

بەبۆنەی چلەی هەڵوەرینی هیواوە

پێشکەشە بە ڕۆحی بەفرینی پیاوە سپییەکەی شار

کاک کەریم ئاغای هەمەوەند

ئەو پیاوەی کە هەمیشە لە بێدەنگیدا دەژیا و بەردەوام لەدرەوشانەوەدا بوو. هەر ئەوەش بوو وای کردبوو کە خەڵکانێک پەپولە ئاسا بە دەوریدا بسوڕێنەوە. تارمایی ئەو لەم شارەدا هە ردەمێنێ.گەرچی ڕۆحیان بەناچاری جەستەی شەکەتیانی جێهێشتووە. بەڵام دووریش نی یە هەردەم لە ئاسمانی خەیاڵدا دێت و دەچێ و هێدی هێدی دائەبەزێ پرسیار دەکاو هەواڵ دەدا. خۆی دەزانێ بۆچی ئاوا سەراسیمەی ئەو شارەیە.بۆیە خۆی لێ غافڵ ناکا. مرۆڤەکان باش دەناسێ و یەک بە یەکی دەرگا ژەنگاویەکانی ماڵانی شار دەناسێتەوە.

هەموو شەوێ تێرسەیر دەکاو هەموان لە ئامێز دەگرێ. بەڵام هیچ کەس ئەو نابینێ تەنیاو تەنیا لەشەوانی ئەنگوستەچاوا یان لە گزنگی بەیانا یان لە پرشنگی هەتاوا لەشەماڵ ولەگەڵ سرینی ئارەقی ماندو بوونا لەگەڵ داچڵەکینی ڕۆحا لەگەڵ هەر ئاهو حەسرەتا لەدوای نەرمە بارانی بەر خۆر و دەرکەوتنی پەلکە زێڕینەدا ئەوا ڕۆحی بێگەردی ئاغایەو تۆ دەیبینی و هێواش هێواش دەرگای

دڵی دەکاتەوە و ڕازەکانی ئەدرکێنێ جار جارێکیش ئەتدوێنێ چونکە ڕۆحی ئەو نەمرەو وەک پەڵەهەور لەسەر سەری شار وەستاوە وای داناوە هەموو ساڵێک لەگەڵ بارانی گشت وەرزا سەر باتەوە و سنگی شەقاری زەویەکان ئاو باتەوە. ئەی پیاوە بێ دەنگە تەنیاکەی دوێنێ. من دەزانم لە ئاسمانا لەکۆڕی هاودەمانی زەمانا لەو سەرەوە مشیرەکەو مەحموو خدر لەملاتەوە کەریم بەگ و سابیری کوڕ دانیشتوون وهەریەکەیان سەربووردەی خۆی ئەوانی تر باسی جەللادەکانی گیان و برینی سارێژ نەبوویان دەگێڕنەوە تۆش لەگەڵ هەر شکستێکا ئەسرینی چاو خۆی ناگرێ و لە قەفەزی چاوەکاندا دەنک دەنک وەک مرواری دێنە خوارێ بەسەر کولمی سپی و جوانا ڕێگا دەگرن وردە وردە جەستەی ماندوو دەبێتە ئاو بۆ چەند ساتێک پێڵووەکانی ئارام دەگرن ئینجا لەگەڵ ئاهورامازدا یەکدەگرن و پەیامەکەشیان هەڵدەگرن کە بیری چاک و گوفتاری چاک و کرداری چاک تا بە گوێی دنیایدا بدەن تا تێی بگەن بۆ ئارامی و ئاشتەوایی لەسەر زەوی پەیامبەران جێگیربکەن ئەوسا تۆزێک ئارام دەگریت ئەی ئەو کەسەی لە کەس ناچی و کەسیش هیچ کات لە تۆ ناچێت.

٢٠١٥/٥/٢٧

محمود خانی دزلّی
لەنێوان دووکەوانەی مێژوویی دا

کاتێک دوا کەشتی سوپای.. ئینگلیزەکان سنگی لەکەنارەکانی کەنداوی عەرەبی دا لەساڵی ۱۹۱۷ دا وردە وردەسوپا کشا تا گەیشتە شاری بەسرە. لەساڵی ۱۹۱۸ دا توانیان تێکڕای شارەکانی عێراق بگرن کە دەبوایە. بەپێی ڕێکەتنامەی سایکس بیکۆی ساڵی ۱۹۱٦ ویلایەتی موسڵ لەژێر ئیدارەی فەرەنسادا بوایە بەبێ شەڕ شاری موسڵ تەسلیم بوو بەبەریتانیا بەپێی ڕێکەوتنامەی (مۆردۆس) خرایە ژێر فەرمانڕەوایی بەریتانیاوە ئەو سەردەمە خەڵکی کوردستان بەتایبەتی ناوچەی هەولێرو بادینان لەبێ هیوایی دا دەژیان. چونکە کۆتایی شۆڕشی شێخ عبدالسلام بارزانی لەساڵی ۱۹۱٥ بەگیانی خۆی تەواوبوو بوو. کاتێک ئینگلیزەکان لەناوچەی سلێمانی لەوە تێگەیشتبوون شێخ محمودی شێخ سەعید وەک بنەماڵەیەکی ئاینی و کۆمەلایەتی خەڵکی ناوچەی سلێمانی ڕێزێکی تایبەتیان دەگرن وەک بنەماڵەی کاک احمدی شێخ تەماشا دەکرێن بۆیە لەگەڵ شێخ محمودا کەوتنە گفتوگۆ بۆبەڕێوەبردنی سلێمانی و لەڕۆژی ۱۷ تشرینی ۱۹۱۸ بەفەرمی لەلایەن (مێجەر نۆئێل)ەوە شێخ محمود وەکو حوکمداری ناوچەی سلێمانی ناسێنرا، بەڵام ئەوەی جێگای پرسیار بوو سنوری دەسەڵاتی شێخ محمود دیاری نەکرا و ئەوەی هەست پی دەکرا

سنوری هەڵەبجە لەژێر فەرمانداری جافەکاندا بووەو سنوری چەمچەماڵ لەژێر دەسەڵاتی هەمەوەندەکانداو سنوری ناوچەی پشدەر لەژێر دەسەڵاتی بابەکر ئاغادابووە بەواتایەکی تر لەناوچەی دوکان تا گشت ناوچەی قەڵادزێ و سنوری بتوێن بابەکر ئاغا تەواوی دەسەڵاتی هەبوو پاشان ئینگلیزەکان کەوتنە بچوکردنەوەی دەسەڵاتی شێخ محمود و دەیان ویست ڕیزەکانی لەبەریەک هەڵوەشێنن ئەمەش دوای ڕۆیشتنی (میجەر نۆئێل) بەناوی گەشتەوە بۆ باکوری کوردستان بۆ جێبەجێ کردنی ئەو ئەرکەی کەپێی سپێردرابوو لەلایەن حکومەتی بەریتانیاوە. هاتنە پێشەوەی (مێجەرسۆن) وەک کەسێکی توند و بەهاتنی (سۆن) بۆ سلێمانی ڕۆژ لەدوای ڕۆژ پشێوی زیاد دەبوو ڕێگری لەدەسەڵاتی شێخ محمود دەکرا لە ٢١ ی نیسانی ١٩١٩ ئینگلیز ویستی حوکمداریی شێخ محمود بەیەکجاری نەهێڵێت. بۆیە شێخ محمودیش وەک کاردانەوەیەک ویستی دام و دەزگای ئینگلیز لەسلێمانی دەربکات، بۆ ئەم مەبەستە شێخ محمود نامەیەکی نهێنی نارد بۆ هاوڕی دێرینەکەی کە هەمیشە پشتی پێ بەستبوو کە ئەویش محمودخانی دزڵی یە.. محمود خان لەبنەماڵەی بارام بەگی یە لەساڵی ١٨٧٠ لەگوندی دزڵی ناوچەی هەورامان لەدایک بووە پشتاو پشت بنەماڵەی بارام بەگی حوکمداری ناوچەی هەورامان بوون و خاوەنی پێگەیەکی گرنگی کۆمەڵایەتی و داکۆکی کارێکی سەرسەختی گشت کێشە نەتەوایەتیەکان بوون. هەمیشە لەبەرەی گەل دا تێکۆشاون، دوای گەیشتنی نامەنهێنی یەکەی شێخ محمود.. خانی دزڵی بەهێزێکی چەند سەد کەسیەوە دێتە ناوچەی شارباژێڕو پاشان بۆ ڕۆژهەڵاتی شاری سلێمانی لەبناری شاخی گۆیژەدا دەمێنێتەوە کە تا ئێستا ئەو ناوچەیە بە(قوتەی محمود خان) ناسراوە. مێجەرسۆن ئاگاداری شێخ محمود دەکاتەوە کە محمود خان بۆچی هێزی هێناوە ؟ ئەویش لەوەڵام دا دەڵێت ساڵانە دێت بۆ زیارەتی کاک أحمدی شێخ و ئێمە ناکرێ ڕێگری لێ بکەین، بەڵام محمود خان لەبەرەبەیانی ١٩ مایسی ١٩١٩ هێرشی کرد بۆ ناو شار و شاری ڕزگار کرد. زۆربەی مێژوو نوسەکان هاوڕان لەسەر ئەوەی محمود خان لەڕۆژهەڵاتەوە هێرشی کردووە تەنها یەکێک لەسەرکردەکانی ئەمڕۆی کوردستان کە ئەویش کاک محمدی حاجی محمودە کە دەڵێ : محمود خان بەبناری شاخی بەرانانداا

هێزی بردووە بۆ ناو تاسلۆجەو کە دەکەوێتە ڕۆژئاوای شاری سلێمانیەوە لەوێشەوە هێرشی دەست پێ کردووە کەواتە محمود خان هێزەکەی کردووە بە دووبەشەوە بەشێکیان بۆ ڕۆژهەڵاتی سلێمانی و بەشەکەی تریشیان بۆ ڕۆژئاوای سلێمانی.

ئەوەی زیاتر لەڕاستی ئەم ڕایە نزیکمان دەکاتەوە ئەوەیە کەکۆمەڵێک خەڵکی عەشایەری بناری شاخی بەرانان خزمایەتیەکی نزیکیان لەگەڵ محمود خان دا هەبووە خۆ ئەگەر وابی ئەوا زیرەکی و بیر تیژی محمود خان دەردەخات کەویستویەتی کەس لەئینگلیزەکان دەربازیان نەبێت پاشان ئەو ئەفسەرو پلەدارانەی کەڕزگاریان بوو ڕۆژی پێشتر لە سلێمانی خۆیان قوتار کردبوو دوای ڕزگاربوونی شار و گرتنی ئەفسەرو سەربازەکانی ئینگلیز لەناو دەبۆکەی سلێمانی دا زیندانی کران. هەر هەمان ڕۆژو بەپەلە حەپسە خانی نەقیب خۆی دەگەیەنێتە ئەفسەرو سەربازەکان لەدەبۆکەداو هاوکاریان پێشکەش دەکات و چارەسەریش بۆ بریندارەکان دەکات وەک کارێکی مرۆڤانە.. لە ٢٢ ی مایسی ١٩١٩ دا جەنەڕاڵ (دان ئیگلس) بەهێزێکەوە هێرشی هینا بۆ سەر سلێمانی لەبەرەبەیاندا لەناوچەی تاسلۆجە کەوتە بۆسەی هێزەکانی محمود خانەوە ناچار بەهەڵاتن کرا.. لە ٢٣ ی مایس دا سەر لەشکر (برێدجس) بەهێزێکی هیندیەوە هێرشی هێنا ئەمیش لەناوچەی بازیاندا بەخراپی شکاو وەهێزی ئینگلیز لەناوچەی چەمچەماڵ دا مۆڵ دران. هێزی محمود خان و شێخ قادر چوونە دەوری قەرەهەنجیرو شەڕ لەوناوەدا دەستی پێکرد کۆلۆنێل (تۆمس) کوژرا. لەماوەیەکی کەمدا جەنەڕاڵ (فریزەر) بەهێزێکەوە گەیشت هێزەکەی محمود خان گەمارۆیان دان ئەگەر بەتالیۆنی فەرماندە (چارت) نەبوایە فریزەر بەدەستی هێزەکانی کورد دیل دەکرا. هەربۆیە ئەگەر لەماوەی شۆڕشی شێخ محمود دا سەیر بکەین دەرئەکەوێت محمود خان یەکێکە لەو سەرکردانەی کە هاوشانی شێخ محمود بەشدارە لەسەروەریەکان و هەم لەنشوستیەکانیشدا ڕاستگۆیانە مایەوە لەگەڵ شێخ داو ئەو کارەسات و گرتن و دوور خستنەوەی شێخ محمود بۆ هیندستان بەهەمان شێوەش محمود خانیش هاو چارەنوسی بووەو لەگەڵیدا زیندانی بووە دوای گەڕانەوەیان لەهیندستان و.. پاشان لەساڵی ١٩٣٠ جارێکی دیکەش

دەست بەسەرکراو لەکەرکوک حوکم درا بۆماوەی (٧)ساڵ زیندانی کراو لەساڵی ١٩٣٧ دا ئازاد دەکرێت. بەو تەمەنی پیری یەشەوە دەچێتە ناوچەی هەورامان و دوژمنانی نەتەوەکەمان هەر بەمەترسی دەزانن تا لەساڵی ١٩٤٦ دا لەڕێگەی زەهر خواردنەوە شەهید دەکرێ و کەس و کاریشی لەسەر وەسیەتی خۆی لەشوێنێکی دوورە دەستدا بەپەنهانی لاشەی پیرۆزی بەخاک دەسپێری و تا تەرمەکەی نەکەوێتە دەست دوژمن و گۆڕبزی بکەن ئەگەر سەیری ژیانی خێزانی و بنەماڵەیی محمود خان بکرێت وەک کەسێکی خاوەن زەوی و زارو موڵکداری ناوچەکەی خۆی دەکرا ئەگەر بڵێین بەشداری شۆڕشی کوردستانی نەکردایە. ئەوا نەگرتن و نەشەهید بوون و نەزیندانی و نەدوور خستنەوە لەچارەنوسی دا نەدەبوو. هەروەها نەوەکانیشی هەر ڕۆژەی لەشوێنێک و هەر ڕۆژەی لەدادگایەکی نادادپەروەرانەدا ڕاپێچی زیندان نەدەکران و خۆشترین و ئارامترین ژیانیان دەبوو... بەڵام نەتەوەکەی بەو سەروەریەی ئێستا نەیان دەناسی و یادیان نەدەکردەوە و نەدەبووە بەشێک لەمێژووی قوربانی دانی نەتەوەکەمان و بەڵکو لەگۆشەیەکی نیشتمان دا بەبێ دەنگی دەمرد.

٢٩ / ٦ / ٢٠١٢

بۆ نوسینی ئەم بابەتە کەڵکم لەبیرەوەری هەندێ بەساڵاچوان و چەند سەرچاوەیەک وەرگرتووە کە ئەمانەن :-

١-یاداشتەکانی ڕەفیق حیلمی.

٢-محمود خانی دزڵی شۆڕشگێڕی ڕۆژهەڵاتی کوردستان. (عمر مەعروف بەرزنجی).

٣-چیم دی.. أحمد خواجە.

مەحمود خانی دزڵی
لەدیدی (جیم لیز)ی
نائیبی حاکمی سیاسی هەڵەبجەوە

مێژوو گێڕانەوەی ڕاستی ڕووداوەکانی ڕابردووە. جا ڕابردوویەکی دووربێت یاخود نزیک. گرنگ ئەوەیە دەچێتە مێژووی هەر نەتەوەیەکەوە کە خۆی بەخاوەنی بزانێت. هەندێک گێڕانەوەی مێژووی دەگەڕێتەوە بۆ سەدەکانی سەرهەڵدانی مێژووی مرۆڤایەتی قۆناغ بەقۆناغ. مێژوو نووسی کورد شەرەف خانی بەدلیس ٤٠٠ساڵ بەر لەئێستا لەبارەی مێژووەوە دەنوسێ و دەڵێ : (لەلای ئەوانەی کە زۆر زرنگ و ژیرن و وردەکارن و ورد دەبینن و بەڕاو بیرن لەگەڵ هەموو نوسەرێک و هەموو زانایەکی زۆر زان و دەم ڕاست هەموو ئاگادارێک لەبەسەر هاتی ڕابردوو لەگەڵ ئەوەشدا مێژوو لەسەروو هەموو ئەم هونەرانەوەیە) مێژوونوسی گەورە د. کەمال مەزهەر دەڵێت: ئەرکی گەورەی مێژوو بریتی یە لەدیاریکردنی بەسەرهاتی هەمە جۆری ژیانی ئادەمیزاد پێکڕا یان جیاواز بەپێی قۆناغ یا بەشێک لەقۆناغ وێڕایەدەستنیشانکردنی هێزی بزوێنەری و تایبەتیەکانی وهەڵسەنگاندنی ئەو ئاڵو گۆڕانەی بەسەریدا هاتوون لەگەڵ ڕوونکردنەوەی وانەکانی بەپێی سەنگ و قەوارەیان) کەواتە لەم ڕوانگەیەوە دێمە سەرباسێک کە پەیوەستە

بەڕزگارکردنی شاری سلێمانی بەر لە ٩٥ ساڵ، لەکاتێکدا ئینگلیزەکان ئەو بەڵێنانەی دابویانە خەڵکی کوردستان بە پێکهێنانی حکومەتێکی خۆجێ یەتێ بە سەرکردایەتی شێخ مەحمود. بەڵام هەر زوو لێی پاشگەز بوونەوە و شێخ مەحمودیان بەگیر هێنا لەسلێمانیدا بۆیە شێخ مەحمود نامەیەک دەنوسێ بۆ مەحمود خانی دزلی و ئەویش بەهێزێکی ٥٠٠ سوارەوە بەمەبەستی هاوکاری شێخ مەحمود و حکومەتەکەی لەهەورامانەوە دێت بەرەو سلێمانی. مامۆستا حسێن حوزنی موکریانی لەکۆ بەرهەمەکانیدا دەڵێت: دکتۆر (ج. م. لیز) لەکتێبی (s.p.f.s) دا دەڵێت :زۆر شت هەبوو بیڵێم بەڵام ئەوەندە دەڵێم کە کوردستان موڵکێکە بە نەتەوەیەکی سەرکێش و مەغرور ئاوەدان کراوە،کەماوەیەکی زۆرە لەگەڵ عەرەب لەشەڕدان).

لەمانگی ئازاری ١٩١٨دا مەندوبی سامی لەبەغدا کۆمەڵەیەکی لە ئینگلیزەکان دامەزراند ئەویش لەژێر چاودێری خۆیدا (کارمان لیچمان) و (مێجەرسۆن) و (مێجەر نۆئیل) بوون پاشان چەندین لە مەئمورانی ئینگلیز کۆکرانەوە لەسەر چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ شێخ مەحمود و کوردەکان دا بڕیاریاندا لەسەر ئەوەی کە (مێجەرسۆن) لەباتی (مێجەر نۆئیل) بچێتە سلێمانی لەجێگای ئەودا کارەکان ڕای بکات و بەشێوەیەکی هێمنانە مامەڵە لەگەڵ شێخ مەحمود بکات و لەسەرخۆ هێزەکانی لەبەریەک هەڵوەشێنێو بیانکات بەگژ یەکتریداو دوو دڵی و بێمتمانەی لەناو کوردەکاندا دروست بکات.یەکێک لەو پیلانانە ئەوەبوو کە دەبێت عەشیرەتی جاف لەهەڵەبجە لەحکومەتی شێخ مەحمود جیابکرێتەوە و بخرێتە ژێر چاودێری نائیبی حاکمی سیاسی. لەسلێمانیش شێخ مەحمود لەژێر چاودێری حاکمی سلێمانی (مێجەرسۆن)دا بمێنێت و ئەو ئیدارەیان بکات. منیش وەکو دکتۆر (جیم لیز) هەڵبژێردرام کە ببمە نائیبی حاکمی سیاسی لەهەڵەبجە. بۆ دەست بەکاربوونم لەو وەزیفە تازەیەدا لەمانگی ئازاردا لەجەبەل حەمرینەوە کەوتمە ڕێ. دەبوایە بەزووی شێخ مەحمود لاواز بکەین و لەسەر کار لای بەرین بەڵام ترسی ئەوەشمان هەبوو سلێمانیش لەدەست بدەین. بۆیە لەڕێگاوە بەرەو کفری ڕۆشتم کە گەیشتمە ئەوێ تەماشام کرد عەشیرەتی جاف لەو ناوچەیەدان لەوەرزی زستاندا لەگەرمیان دەبوون هاوینانیش کۆچیان دەکرد بۆ ناوچە کوێستانیەکان بۆ بەخێوکردنی مەڕو مەڵات. چەند

ڕۆژێک لەناویاندا مامەوە پاشان چەند سەرۆک عەشیرەتێکم کۆکردەوە. کەلە پێشدا لایەنگری شێخ مەحمود بوون بەڵام کردمن بە لایەنگری خۆمان و هەریەکەو موچەیەکم بۆ دابینکردن و بەو جۆرە ڕازیم کردن. ئەو موچەیەشم لەپارەی حکومەتی بەریتانیا نەدا بەڵکو لەموچەی شێخ مەحمودم کەمکردەوەو دام بەوان. چەندمان لەموچەی شێخ مەحمود کەمدەکردەوە هێندەمان بۆ سەرۆک عەشیرەتەکان زیاد دەکرد ئەوەش یەکەم نیشانەبوو کە سیاسەت وەرچەرخاو کاروبارەکان گۆڕانکاریان بەسەردا هات.بەقازانجی ئێمە. چونکە ئەوانەی لەپێشدا موچە خۆری شێخ مەحمود بوون ئێستا موچەخۆری ئێمەن. پێشتر خزمەتکاری شێخ مەحمود بوون ئێستا بونەتە پیاوی ئێمە. بۆیە کەبەرەو هەڵەبجە جوڵام هەموویان لەگەڵم هاتن و بوون بەهاوەڵم.لەناوچەی هەڵەبجەدا عەشیرەتی هەورامان کەمێک لەکورد دوورن چونکە بەزمانێک دەدوێن ئاستەم و گران تێدەگەن. ئەوانەهەموو کات لەگەڵ تورک چۆن بوون لەگەڵ ئێمەش بەهەما شێوە بوون. ئەو پیاوانە دوو بەشن بەشێکیان سەر بە جافرسان و ئەوی تریان مەحمود خانی دزڵی یەکێکیان لەعێراق و ئەوی تریان لەئێران. بەڵام حکومەتی ئێران لەهیچ کاتێکدا ئەوانی نەخستوەتە ژێر دەستی خۆی و حوکمداری بەسەریاندا نەکردووە،چونکە هەم ئازان و هەم جێگایان سەختە کەمن لەکفری یەوە هاتم نزیک کەوتمەوە لەهەڵەبجە کەتەماشام کرد سەد سوار لە جافی بەگزادە هاتنە پێشوازیم کە گەیشتمە هەڵەبجە بۆ ناسین منیان بردە خزمەت (عادیلە خانم) کە ژنی عوسمان پاشای جاف بوو.ئەو دەمە کە سەیری عادیلە خانمم دەکرد تەمەنی لەدەوری شەستساڵدا دەبوو کەچاوی بەمن کەوت هەر زوو لەیەکتری تێگەیشتین. ئیتر ئێمەی قبوڵ کردو هەرچی ئەمری ئێمە بوایە جێ بەجێ ی دەکرد. چونکە دەیزانی ئینگلیز هەرچی بوێت دەیکات و خاوەنی هێزین. لە ١٩١٩/٥/١دا لەلایەن بەڕێوبەری ناحیەی (خورماڵ)ەوە ئاگادار کرامەوە کە مەحمود خانی دزڵی بەسەد سواری هەورامیەوە بەنیەتی بینینی شێخ مەحمود دەچێت بۆ سلێمانی. منیش دەمزانی کەمەحمود خان پارەی لە شێخ مەحمود وەرگرتووە. لەبەر ئەوە هەوڵمدا کەنەهێڵم بگاتە شێخ مەحمود و بیبینێ و دەستیان بەیەک بگات. من لەو دەمەدا پەنجا سوارەی لیڤیم لەگەڵ بوو خستمنە ژێر فەرماندەیی (سدیق بەگی جافەوە)

کە سدیق بەگ پێشتر ئەفسەرێکی کورد بوو لەناو سوپای تورکەکاندا. بۆیە پێم ووت کە بۆ چوونە خورماڵ خۆی ئامادە بکات. بە ئەحمەد بەگی جاف و پەنجا سوارەکەوە کەوتینەڕێ چونکە دەمزانی مەحمودخان نیازی نەبوو بەدۆستایەتی بچێتە سلێمانی بەڵکو بەتەمای شۆڕش و تێکدانی ئەو بارو دۆخەی ئێمە بوو....هەروەها چوونی من بۆلای مەحمودخان بەنیازی ئەوە نەبووم کە بەگژی دا بچم چونکە بەسوارەکانی جافەوە ئەو هێزەم نەبوو کە بەربەرەکانیان بکەم چونکە مەحمودخان لەشکرێکی زۆر ئازای پێ بوو. جێگاشی لەسەر کێوێکی زۆر بڵند و سەخت بوو لەشکری من ناپوختەو خاوخلیچک بوون و هونەری جەنگیان نەدەزانی بۆیە شەڕکردن لەگەڵ لەشکری مەحمودخاندا کە وەک پڵنگی چیایی بوون. هەڵمەت بردن بۆ ئەمانە کارێکی ئاسان نەبوو. بۆیە بەچاکم زانی بچمەلای و لەنزیکەوە لە ڕۆیشتنی بۆ سلێمانی پەشیمانی بکەمەوە، بۆ ئەو مەبەستە پیاوێکی دانام ناردەلای کە ئاگاداری بکات کەدەمەوێ چاوم پێی بکەوێت مەحمود خانیش ڕازی بوو میوانداری کردم بۆ چا خواردنەوە. مەحمود خان پیاوێکی بەهەیکەل و گەورە بوو. لەنێو چەوانیدا نیشانەی زرنگی و تێگەیشتن و و وریایی دیارنەبوو. بەپیاوێکی نەزان هاتە پێش چاوم بەڵام پیاوەکانی هەموو باڵا بەرزو زل بوون لەگەڵ ئەوەشدا هێندە ترسناک بوون کە سامیان هەبوو بەکۆمەڵ لەدەوری من کۆدەبونەوە و تەماشای منیان دەکرد بەیەکتریان دەگوت ئەو پیاوە (فەرەنگیە). چەکدارەکانی مەحمودخان هەموو تفەنگی ماهوو زەری تورکییان پێ بوو بەفیشەک خۆیان ڕازاندبووەوە. گەلێک بەهەیبەت و جوان و ڕێک ئەندام بوون لەبەر ئەوە کە کورد ڕەوشتیان وایە لەکاتی چا خواردنەوەدا لەسیاسەت و حکومەتداری نادوێن. هەر لە ئەدەبیات و مەجلیس خۆشکردن ئەدوێن منیش لەسەر ڕەوشتی کوردان باسی سیاسەتم نەکرد. پاشان دەستمان بە گاڵتەو پێکەنین کرد مەحمودخان هەر لەدانیشتنمەوە هەتا هەستانم چاوی لەمن نەدەتروکاند هەر بەوردی چاوی تێبڕیبووم بەهەموو گیانمدا دەیڕوانی منیش بەچاوێکی سەرسامیەوە تەماشای ئەوم دەکرد کەمن تەنها پیاوێکی ئینگلیزم چۆن کەوتمە ناو ئەمانەوە. نەمدەزانی چۆن خۆم ڕزگار بکەم بەو خەیاڵەوە هەر تەماشای مەحمود خان و نۆکەرەکانیم دەکرد، کەچام خواردەوە دەستم

کرد بەقسەکردن و ڕووم کردە مەحمود خان و ووتم حکومەتی بەریتانیا تەماشای لەشکرێکی پڕ چەکی ئێوە دەکات و دەزانین کە نیازی ئێوە بۆ هەڵمەت بردن و پەلامارێکی گەورە کارێکی باش نییە. ئەم خەیاڵەی ئێوەبە بەغدا گەیشتووە. کەتۆ بەم هەموو چەک و تفاقەوە هەڵمەتێکتان بەدەستەوەیە. ئێمە بەغدامان ئاگادارکردووەتەوە کە بەتەمای چین.... مەحمودخان لەم قسانە کەوتە بیرکردنەوە و لەچوونە سلێمانی پەشیمان بووە و لەگەڵم ڕێکەوت. لەسەر ئەوەش پێک هاتین کە بگەڕێتەوە جێگای خۆی و لەشکرەکەی بڵاوە پێبکات و جارێکی تر بیر لەچوونە سلێمانی نەکاتەوە. ڕوخسەتی لەمن وەرگرت ئەگەر پێم خۆشبێت ئەوجا بچێتە سلێمانی. ئەگەر نا بۆی نیە بڕوات پاشان لەیەکتر جیابوینەوەو دەستی یەکترمان گووشی و مەحمودخان بەرەو جێگای خۆی گەڕایەوە. منیش چوومەوە بۆ خورماڵ. لەوەش دڵنیا بوومەوە کە مەحمود خان نابزوێ. شەوێکی بەسەردا تێپەڕی (سدقی بەگ) بەگوللە کوژرا.گەلێک هەوڵمدا تابزانم کێ ئەم کارەی کردووە. بەقازانجی کێ سدقی بەگ کوژرا. بۆم ڕوون نەبوەوە. مەحمودخان ڕۆشتبوو کەسێک نەبوو لەمەیداندا کە دوژمن بێت بەئێمە. دوایی بیرم کردەوە کە ئەویان لەباتی من کوشت وایان ئەزانی کە منم لەوجێگایەدا نوستوم چوون بەگوللە لەویان داوە. کوشتنی سدقی بەگ بوو بەپشێوی بۆم. بەڵام لەپاشان بیستم لەسەر ئەوە کوشتیان گوایە کەمن ناردومە بۆلای مەحمودخان لەڕێگا بەبەگزادەکانی جاف دەڵێ کە لەگەڵ مەحمودخان کەوتینە شەڕەوە بۆ ئێمە واباشە بچینە لای مەحمودخان و لایەنگری ئەوبکەین. بەگزادەکانیش لەسەر ئەوە لەگەڵی پێک نایەن سدقی بەگیش توڕەدەبێت و دەڵێت تۆڵەتان لێدەکەمەوە.ئەوانەش لەژێر فەرمانی سدقی بەگ دا بوون بەعەشیرەتیش لێی دەترسان و نەیان دەتوانی لەبەرامبەری بوەستن. بەناچاری شەوێک دەچنە جێگای خەوی و بەگوللەیەک دەیکوژن.بۆ سبەینێ منیش گەڕامەوە بۆ هەڵەبجە. بەڵام هەموو خەڵکی سلێمانی و دەورو پشتیانم لەوە ئاگادار کردبوەوە. کەلەشکری مەحمودخانم بڵاوە پێکردووە و لەگەڵیا ڕێککەوتوم و جارێکی دیکە بەبێ فەرمانی من ناجوڵێ چونکە من بەو ڕێکەوتنە باوەڕم کردبوو.زۆری پێنەچوو محەمەد عەلی جاف مودیری ناحیەی خورماڵ ئاگاداری کردمەوە کە مەحمودخانی

دزلی بەخۆی و ٥٠٠ سواری مەریوان و پێنجوێنەوە. لەسنورەوە هاتوەتەوە ئەمدیو. بەنیازە بچێتە سلێمانی و لەڕێگەی شارباژێڕەوە ڕۆشتووە تاکو شارەزوور پێی نەزانن کە ئەمەم بیست دەست بەجێ تەلەگرافێکم کرد بۆ سلێمانی بەڵام بێ سوود بوو فریا نەکەوتن ئەگەر دوو ڕۆژ پێشتر ئاگادار بومایەو سلێمانیم تێبگەیاندایە دەتوانرا پێشی پێبگیرێ و خۆیانی بۆ ساز بکەن بەڵام تەلە گرافەکەم پێش دوو تاسێ کاتژمێر پێش گەیشتنی مەحمودخان گەیشتە سلێمانی حکومەت نەپەرژا کارسازی بۆبکات و بەرەنگاری لێ بکات. مێجەرسۆن بەئۆتۆمبێل چووە بەغدا مێجەر گرین هاوس بووە بە وەکیلی ئەویش بۆ ڕاگرتنی مەحمودخان لەشکرێکی لیڤی ڕێکخست ناردیە پێشەوە بۆ بەرامبەری مەحمودخان تانەگاتە سلێمانی بەڵام ئەو لەشکرە نەیتوانی پێش بەمەحمود خان بگرێ و هەموو هەڵهاتن و هەندێکیان گیران و ئەوەی کە مابووەوە بڵاوەی لێکرد.بەو هێزەوە مەحمود خان چووە ناو شار و شار کەوتە دەست مەحمودخان و هێزەکەی. شێخ مەحمود لەم کێشمە کێشم و هەرایەدا خۆی نەجوڵاند و خۆی نەکردە خاوەنی بەبیری خۆی ئەگەر مەحمودخان شکاو کاری پێنەکرا ئەوا بەئێمە دەڵێ (واتە بەئینگلیزەکان) کە ئاگاداری ئەم بەزمە نیم و نەمتوانی بەرنگاریان بکەم ئەگەر سوپای لیڤی شکاو مەحمودخان سەرکەوت ئەوا شێخ مەحمود حوکمدارە بەمەرامی خۆی گەیشت. لەبەر ئەوە شێخ مەحمود خۆی کەنارگیر کردو بێدەنگی هەڵبژارد.... مەحمودخان هەمووو ئەفسەرە ئینگلیزەکانی گرت. لەدائیرەی سیاسی زیندانی کردن و تەلەگرافی نێوان سلێمانی و کەرکوکی پچڕاند. مێجەرگرین هاوس پیاوێکی بەنامەیەکەوە نارد بۆ دەرەوە. بەڵام نامەکە کەوتە دەست مەحمودخان و پیاوەکە گیرا هەموو دەوورو پشتی دەرەوە گیرابوو بۆ ئەوەی کەسێک نەتوانێ بچێتە دەرەوە. تاهەواڵی سلێمانی ئاشکرا نەکرێ. شێخ مەحمود خێرا جاڕی دا کەمەلیکی کوردستانە. بەڵام لەبیریان چووبوو تەلەگرافی نێوان سلێمانی و هەڵەبجە ببڕن هەرچەندە کەوتبوە سەر زەوی و هەرکە هەوا خۆش بوایەو دنیا باران نەبوایە قسەی پێدەکرا شەوانە گوێم بەتەلەگرافەکەوە دەگرت دەنگی مێجەرگرین هاوسم کەوتە گوێ پەیتا پەیتا هەواڵی سلێمانی پێدەدام ئاگاداری کردم کە یەکێک لەپیاوەکانی شێخ مەحمود کە پاسەوانە

بەوەی زانیوە کە قسە لەگەڵ ئێوە دەکەم بەقۆناغی تفەنگ لە مەکینەی تەلەگرافەکەی داوە شکاندویەتی. دەست بەجێ ئەوەم بەخانەقین ڕاگەیاند لەوێشەوە بەدوو ڕۆژ بەغدایان ئاگادار کردەوە...من کەوتمە ئەوەی کەبەخێرایی کۆمەڵێ بنێرمە سلێمانی بەهاوکاری عادیلەخانم و عەلی بەگ و ئەحمەد بەگ. نوێنەرم نارد بۆ ناو عەشیرەتی جاف کەلەشکرێکی چاک لەعەشایەرەکانی شارەزوور کۆبکرێتەوە کە ئێمە چوینەوە بۆ سلێمانی ئامادەبن پاش ڕۆژێک ١٥٠ سوارێک ئامادەبوون. منیش کەوتمە ڕێگا بەرەو شارەزوور هەوڵم دا سواری تر کۆبکەمەوە. بەڵام بەداخەوە کە تەماشام کرد لەدێی عەبابەیلێ و بەفەرماندەیی شێخ کەریم لەشکرێک کۆبونەتەوە کە دەیانەوێت بچنە هەڵەبجە و تاڵانی بکەن و حکومەت داگیر بکەن. ئێمە بواری چوونە سلێمانی مان نەماو گەڕامەوە بۆ هەڵەبجە.من نەمدەویست ببمە مایەی فیتنەو هۆکاری وێرانی شار و پەرێشانی خەڵک کە گەیشتمە شار بیست و چوار سەعات لەماڵی خۆماندا مامەوە پاشان دەنگێک بڵاو بووەوە کە ئینگلیز لەهەموو خاکی عێراق دا دەر دەکرێ. دەیانگوت عەشایەری عەرەب مینای (فاو)یان گرتووە. شێخ مەحمود پیاوەکانی ناردە هەڵەبجەو حامید بەگی کردە قایمقام و ئاڵای کوردستانی بۆ ناردو لەسەرای حکومەتدا هەڵیاندا جێگایان بۆ شێخ کەریم و پیاوەکانی خۆش کردوو هەموویانی دامەزراند چونکە لایەنگری شێخ مەحموود بوون ئەو سەدوو پەنجا پیاوەی کە لەگەڵ من بوون، بڵاوەیان لێکردو هەموویان بوونە پیاوی حامید بەگ. سوپای لیڤی نەمابوو منیش چاوەڕوانی عەشیرەتی جاف بووم بەهاوارمەوە بێن، لەو دەمەدا چەند کەسێک خۆیان سازکردبوو کە تاڵانی ماڵەکەم بکەن هەرچەندە عادیلەخانم و بەگزادەکان لەگەڵم بوون بەڵام ئەوانیش دەسەڵاتیان نەمابوو. پاشان عەلی بەگ و مەحمود پاشای جاف بەخۆی و ١٥ تفەنگەوە هاتە لام منیش ١٠تفەنگم هەبوو. بەمە بوینە ٢٥ چەکدار بەڵام حامید بەگ لەشاردا زیاتر لەچوارسەد چەکداری هەبوو ئەو چەکدارانەی کەلەدەوری ماڵەکەم بوون هیچ ئەزیەتیان نەداین ڕۆژ بەڕۆژم ڕائەبوارد ڕۆژێک دەنگی فڕۆکە هاتە گوێم حامید بەگ پیاوەکانی بەدەورو پشتمدا بڵاو بونەوە. پیاوەکانی من بانگی خۆشی و شادیان هەڵدا کە تەماشام کرد فڕۆکەکە لەسەر ماڵی ئێمە کیسەیەک ئەخباراتی هاویشتە خوارێ

منیش کیسەکەمم هەڵگرتەوە، کە تەماشامکرد نوسراوی مەندوبی سامی بوو نەمخوێندەوە بەپەلە خۆم سازکرد. هەمیشە ئەسپەکەم زینکردبوو ئامادەبوو. سواربووم و چوومە دەشتی فڕۆکەکان کەلەدەوروپشتی شاربوو نیشانەی فڕۆکەکەم بەفڕۆکەوانەکە دا. هەرچەندم کرد نەنیشتەوە بەڵام دەستێکی لەناو فڕۆکەکەوە دەرخست بەدۆستایەتی ڕایوەشاندوو تێپەڕی منیش لەوە زۆر دڵگیر بووم و گەڕامەوە ماڵەوە لەگەرانەوەدا حامید بەگم دی. تەماشام کرد زۆر ڕووخۆشەو بەپێکەنینەوە قسەی لەگەڵ کردم، منیش پێکەنیم و قسەکردنی حامید بەگ بۆ ئەوەبوو کەتێبگات ئەو فڕۆکەیە بۆچی هاتبوو. دووەم بۆ زانینی فڕێدانی ئەو کاغەزانە. بەڵام مەندوبی سامی خراپترین ڕووداوی دنیایی نوسی بوو کە گەڕامەوە بۆ ماڵەوە کاغەزەکەی مەندوبی سامیم خوێندەوە تێیدا نوسرابوو کە هێزێکی ئێمە چوەتە کەرکوک و شکاون و کەریم بەگی فەتاح بەگ لەقەرەهەنجیر پەلاماری هێزی ئینگلیزیان داوەو هەموویان کوشتوون و ئێستاش لەشکرێکی زۆرمان لەکەرکوک کۆکردوەتەوە دەیان نێرینە سلێمانی. ئەگەر ناتوانی لەهەڵەبجە خۆت ڕاگری و دانیشی بەجۆرێک خۆت ڕزگار بکەو بچۆ بۆ خانەقین شەو ڕۆژێک بەسەردا چوو. لەکۆمەکی جاف بێ ئاگابووم نەم دەزانی دێن یان نا. کەوتمە سەر ئەو ڕایەی کە شەو داهات هەڵبێم. زۆر ترس و لەرز هەبوو. چەکداری شێخ مەحمود هەمیشە لەهاتووچۆدا بوون. ئاڵای شێخ مەحمود لەهەموو جێگایەک بڵند کرابوو حامید بەگ لەخۆ ڕێکخستنداوبو. چەکدارەکان بەخەڵکیان ڕاگەیاندبوو کە ئەمشەو مەحمود خانی دزڵی لە ڕێگادایە بۆ هەڵەبجە دەیەوێ بەمردووی یان بەزیندووی من بگرێت و بۆ شێخ مەحمودم بنێرێت. بەڵام بەم هەواڵە بۆ حامید بەگ خۆش نەبوو. چونکە ماڵی منیان بۆ خۆیان دانابوو. ئەگەر مەحمودخان بهاتایە حامید بەگ هیچی دەست نەدەکەوت. چونکە حامید بەگ لەبەرامبەر مەحمود خاندا هیچ سەنگی نەبوو مەحمود خان و شێخ کەریم و پیاوەکانی هەموو کەسی بەخۆ و ئازاو شەڕکەر بوون حامید بەگ هەر ئەو ڕۆژە قەراری دابوو لەپێش گەیشتنی مەحمود خاندا من تاڵان بکات. تا نەهێڵێت بۆ مەحمود خان بێت. منیش بڕیارم دابوو بەهەر جۆرێک بێت لەچنگیان دەرپەڕم و خۆم ڕزگار بکەم لەو دەمەدا فیکرێکی سیاسی هات بەبیرمدا کە نوسراوێکم نوسی لەگەڵ

بەڵگەیەک خستمە نێو پاکەتێکەوە و ناردم بۆ عادیلەخانم و ڕام سپارد کە بیداتە دەست دوو سواری چوست و چالاک بەتەنهایی. بچنە دەرەوەی شار دوو سەعات دوور بکەونەوە، لەولاوە ئەو پاکەتە بگرن بەدەستەوە و بەپڕتاو بەرەو هەڵەبجە بگەڕێنەوە و بگەنە لای من و بیدەنە دەستم عادیلەخانم بەڕاستی و بەدڵسۆزی ئەو کارەی بۆ ڕێکخستم و بەچاکی بەجێی هێناو ئێمەش بە ئاواتی خۆمان گەیشتین کە ئەو پیاوانە بەتاو پاکەتەکەیان بۆ هێنام منیش کاغەزەکەی خۆمم کردەوە بەنۆکەرەکانی خۆمم ووت کە ئێستا هەشت فڕۆکەمان بۆ دێت و کۆمەکمان دەکەن، هەوادارانی ئێمە گەلێک دڵخۆش بوون بە پەنهانی ئەو هەواڵەیان بەشاردا بڵاو کردەوە، هەموو تەرەفدارەکانمان شادمانیان تێکەوت.من ووتم لەدەشتی هەڵەبجە شوێنێکی وای لێ نیە کە فڕۆکەکە بنیشێتەوە ئەبێت چەند ڕەنجبەرێک بەکرێ بگرین پاچ و خاکەنازیان بدەینێ تا جێگای فڕۆکەکان چاک بکەن بۆ ئەوە پیاوەکانی خۆم نارد لەگەڵ کرێکارەکان دەستیان بەکارکردن کرد، منیش سێ هەزار ڕووپیەی دراوم هەبوو لەگەڵ بیست و حەوت هەزاری کاغەزو نەوەد و سێ هەزاریش پولی هیندی بوو، ئەو بیست و حەوت هەزارەم لەناو قاسەکەدا سوتاند سێ هەزارەکەشم بەسەر ڕەنجبەرو کرێکارەکاندا دابەشکرد، بەڵام کەمن بڵاوم کردەوە کە فڕۆکە دێت. پیاوەکانی حامید بەگ لەدەوروپشتی خانوەکەم دانیشتبوون، ماڵەکەی منیان دەورە دابوو کە تالآنم بکەن لەهەموو لایەکەوە تۆپیان دابەستبوو لە چاوەڕوانی پەلاماردا بوون منیش کەزانیم کەسم لەدەور نەماوە، جوابم نارد بۆ عەلی بەگ وئەحمەد بەگ و هاتنە لام وتم ئەوانەی کە چونەتە مەیدانی کارکردن بۆ شوێنی فڕۆکەکان هەموو کوردن سەرپەرشتیکرنیان دەوێت، چونکە نازانن بەچاکی زەویەکە چاک بکەن ئەمەم ووت و سوار بووم. ئەحمەد بگ و عەلی بەگ، بەبیست سوارەوە. لەگەڵم هاتن چوینە دەشتی فڕۆکەکان هەندێک سەر پەرشتیم کردن بەبەهانەی سەر ئاو ڕووەو خانەقین ئەسپم تاودا لەودەمەدا بەحامیدبەگیان ووتبوو کە ئەوە هەموو فڕو فێڵ بووە لەگەڵیان کردی، مەبەست تەنها خۆڕزگارکردن بوو، بەڵام ئەوکاتە من دووسەعات لەشار دوورکەوتبوومەوە حامید بەگ نەیکرد بکەوێتە شوێنم. چووە سەر ماڵەکەم تالآنی بکات چونکە قاسەکەم پۆلا بوو. وایان

زانیبوو لەملیۆنێک هەتا دەملیۆن ڕوپیەی تێدایە، بۆیە نەپەرژانە سەر ئەوەی بکەونە شوێنم کە ماڵیان تالانکردم سندوقەکەیان دەست کەوت پێیان نەکرایەوە بۆیە ناردبوویان دوو ئاسنگەریان هێنابوو کە تەماشایان کردبوو تۆزێک پارەی سوتاوی تێدابوو لەپاش هەڵاتن دوو شەو و ڕۆژ بەزەحمەت گەیشتمە خانەقین و هەر ئەو شەوە بەئۆتۆمبێل گەیشتمەوە بەغدا.

کورد
لە خولگەی چاڵدێراندا

کورد وەک نەتەوەیەکی دێرینی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست هەر لە بەرەبەیانی مێژووەوە لە ناوچەکەدا ناسراوەو خاوەنی خاک و زمان و کلتوری خۆی بووە و بەو هۆیەشەوە لە نەتەوەکانی تر جیاکراوەتەوە. بەڵام هەڵکەوتەی جوگرافیای کوردستان وای کردووە کە هەمیشە گەلانی دوورو نزیک چاویان بڕیوەتە خاکەکەی و کوردیش بۆ بەرگری لە خۆی و وڵاتەکەی هەمیشە لە بەربەرەکانیدا بووە، مێژووی نزیکی پێنج سەد ساڵەی ڕابردوو گەواهی ئەو ڕاستیەن کە دەتوانین بڵێین ئەو مێژووە هەمیشە خۆی چەند بارە کردۆتەوە. بۆیە لێرەوە دەمەوێت هێما بۆ سەردەمانی شەڕی چاڵدێران بکەم کە تا ئێستاش وەکو مۆتەکە ئاڵاوە لە گەردنی تاک بە تاکی ئەم نەتەوەیەوە. چاڵدێران ناونیشانی ئەو شوێنەیە کە بۆ جاری یەکەم ئێمەی کورد بووینە قوربانی وخاکەکەمانی تێدا بە گورگان خواردوو چوو ئەو دەشتە لە ئازەربایجانی ڕۆژئاوای ئێراندایە. واتە (کوردستان) لە باکوری خۆرئاوای شاری (خۆی) و ١٢٠ کیلۆمەتر لە سەرو شاری تەورێزەوەیە. ڕووبەرەکەی ٧٥٠کم٢، ٨٤ گوندی لە خۆ گرتووە لە مێژوودا ناوبانگی بەهۆی ئەو شەڕەوە بیستراوە، کە لە ٢٣ی ئابی ١٥١٤ دا لەنێوان سوڵتان سەلیمی یەکەمی عوسمانی (یاوز)

و شا ئیسماعیلی سەفەوی شای ئێراندا ڕوویداوە. ئەنجامەکەشی بە شکاندنی سوپای دەوڵەتی ئێران کۆتایی هاتووە. بە فەرمانی سوڵتان سەلیم هەموو دیلەکان کوژراون و لە کەللەسەرەکانیان هەڕەمێکیان دروست کردووە، ئەوەی کە شایەنی باس کردن بێت زۆرینەی جەنگاوەرەکانی هەردوولا لە کوردەکانی ئەو ناوچانە بوون.کە نمونەیان سارۆبیرەی بانەی و حەسەنی مام ئەحمەد و مە حموودی حاجی عەبۆ و ئە بوبەکر و ڕۆستەم کلاو چەرمینە و قوربانی عەلی قەرەداغی و ئەحمەد خانی ئە ردەبیلی لە فە رماندە دیارەکان بوون.

لێرەدا کوردەکان بە خۆیان و ناوچەکانیانەوە بۆ جاری یەکەم دابەش بوون بەسەر دوو بەرەی دژ بەیەکدا کە بەرەیەکیان سەفەوی و بەرەیەکیان عوسمانی، یاخود بەرەی هەڵگری مەزهەبی شیعەو بەرەی هەڵگری مەزهەبی سوننە. سەرکەوتنی عوسمانیەکان لەم شەڕەدا دەگەڕێتەوە بۆ چوونە پاڵی مەلا ئیدریسی بەدلیسی بۆ لای عوسمانیەکان. کە کاریگەری زۆری هەبوو لە ناوچەکەدا میرنشینە کوردەکان بە زۆرینە پشتگیریان کردو سوڵتان سەلیمیش کۆمەڵێک بەلێنی باشی دا کە لەو ناوچە کوردیانەدا دەسەلاتی عوسمانی هەر بەناو دەبێت و سەرکردەکانی کورد سەرۆکایەتیەکەیان پشتاوپشت دەبێت. کوردەکانیش دەبێت لە شەڕەکاندا پشتگیری دەوڵەتی عوسمانی بکەن. هەروەها بەهەمان شێوە ئەو کوردانەی کەوتنە بندەستی دەوڵەتی ئێرانی شیعە هەمان مامەڵەیان لەگەڵدا کرا. بۆیە کوردەکان هیچ کاتێک نەیان توانیوە لەژێر یەک ئالادا یەکبگرن تا بتوانن بەرگری لە کوردستان بکەن و ولاتەکەیان لە هێرشی بێگانەکان دوور بخەنەوە. یاخود وەکو هێزی سێهەم لە ناوچەکەدا بەرگری لە خۆیان بکەن ئەوەش کە زۆرترین قسەو باسی لەسەر دەکرێت کە کوردەکان هەستی نەتەوەیی بونیان هێندە نەبووەو زۆرتر هەستی مەزهەبی ئاینی زاڵ بووە بەسەریاندا، ئەمەش فەرمانڕەواکانی ئێران و عوسمانی سودیان لێ وەرگرتووە. ئەو بەڵێن و قسانەی کە هەمیشە دەوترانەوە نەبووە هۆی ڕازی کردنی کوردەکان، هێندەی نەبرد بەشێک لە کوردەکان لە ساڵی ١٥٣٨دا بە سەرکردایەتی سوڵتان حسین ی میری ئەردەلان لە عوسمانیەکان ڕاپەڕی و دوای شەڕێکی خوێناوی دواجار عوسمانیەکان بەزەبری هێز ڕاپەڕینەکەیان

خامۆش کرد. بەڵام جارێکی تر لە ساڵی ١٥٤٩ دا هەمان میر ڕاپەڕییەوە دژ بە دەسەڵاتی عوسمانی، بەڵام ئەمەش کۆتایی پێ هێنرا.

هەردوو دەوڵەتی عوسمانی و سەفەوی هەمیشە لەبیری ئەوەدا بوون کە ململانێکانیان لە ئاستێکدا ڕاگرن کە بەرژەوەندی باڵای هەردوولا پارێزراو بێت، لەبەرامبەر هەر جوڵانەوەیەکی کوردەکاندا. ئەمەش بە ڕوونی لە ڕێککەوتنە مێژووییەکانی نێوانیاندا دیارە. هەر لە ڕێککەوتنامەی ٢٩ی مایسی ١٥٥٥ی ئەماسیە دا، کە لەنێوان سوڵتان سلێمانی قانونی و شا تەهماسب دا، ڕێکەوتننامەی زەهاوی ساڵی ١٦٣٩ نێوان سوڵتان مورادی چوارەم و شا سەفی شای ئێران و پاشان ڕێکەوتنامەی ئەرزەروومی یەکەم ساڵی ١٨٢٣ و ئەرزروومی دووەم ساڵی ١٨٤٧. گرنگی ئەم ڕێکەوتنامانە تەنها توند کردنی سنورەکانی نێوان سەفەویەکان و عوسمانیەکان بوو بەڕووی کوردەکاندا. دەرئەنجامیش کوردەکان نەیاندەتوانی پابەندبوونی خۆیان ڕابگەیەنن و نەشیان ئەتوانی دژایەتی تەواوی بکەن، چونکە لە هەر حاڵەتێکدا ئەوان کاردانەوەیەکی توندیان بەرامبەریان دە بوو تا لە دواکاتدا میرنشینەکان یەک لەدوای یەک ڕووخان و بوونە بەشێک لە ڕابردووی ئەم نەتەوەیە. بۆیە کوردەکان لە کاتی شکستەکاندا دەیانویست پاساوێک بهێننەوە و ئۆباڵی شکستەکە بخەنە پاڵ کەسانی تر وەک بە خائین کردنی مەحمود مەڕەکانی لە کاتی گرتنی قەڵای دم دم داو مەلای خەتێ و مەلا محی الدین مزوری و تا دواهەمینیان مشیری حەمەی سلێمان بووە، بەڵام بۆ جارێکی تر شۆڕش لە ناوچە کوردیەکاندا سەری هەڵدایەوە. شۆڕشی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری ١٨٨٠. پاشان شۆڕشی شێخ عەبدولسلام بارزانی ١٩٠٧و مەلا سەلیمی بەدلیسی ١٩١٠، شۆڕشی شێخ مەحموود ١٩١٩، سمکۆی شکاک ١٩١٨و شێخ سەعیدی پیران ١٩٢٥، ئیحسان نوری پاشا ١٩٢٧، شێخ ئەحمەد بارزانی ١٩٣٠- پاشان شۆڕشی ١٩٤٣ی بارزان و دەرکەوتنی کۆماری کوردستان لە ساڵی ١٩٤٦دا. هەر لەسەرەتای هەڵگیرسانی جەنگی یەکەمی جیهان و دوای دوو ساڵ تێپەڕبوون بەسەر جەنگەکەدا ڕێکەوتننامەی سایکس بیکۆ هاتە کایەوە، کە بۆ جاری دووەم کوردستان بەپێی ئەم ڕێککەوتنامەیە دابەش کرا بۆ چوار بەش. هەر بەشێکیش لکێنرا بە وڵاتێکی دراوسێیەوە بەبێ خواستی کوردەکان. کە بەریتانیا لە مانگی

کانونی ١٩١٥دا کەوتە سەر کەڵکەڵەی دابەش کردنی سەرزەمینی ئاسیای تورکیا. لەلایەن بەریتانیاوە (سیرمارک سایکس)و لەلایەن فەرەنساوە (جۆرج بیکۆ) بۆ سەوداو گفتوگۆ درانران، پاش ئەوەی چەندین نامەیان ئاڵوگۆڕکرد لەنێوان خۆیاندا ڕێکەوتن بۆ ئەوەی ڕەزامەندی ڕوسیاش بەدەست بهێنن لە بەهاری ١٩١٦دا چوون بۆ گفتوگۆ لەگەڵ (سازانۆف)ی وەزیری دەرەوەی ڕوسیاو باڵوێزی فەرەنسی. لە نیسانی ساڵی ١٩١٦دا لە سەر خواستەکانی ڕوسیا ڕێکەوتن. بەم جۆرە پێکهاتنی گشتی بەریتانی و فەرەنسی و ڕوسی لەسەر جۆری دابەشکردنی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و بەشی هەریەکەیان تەواو بوو کە تێکڕا بریتی بوو لە (١١) ماددەو لە مێژوودا بە ڕێکەوتنی سایکس بیکۆ ناسراوە، بەپێی ئەم ڕێکەوتنە ناوچەکانی ئەرزەرووم، تەرابزۆن، وان، بەتلیس، لە ڕۆژئاوای تەرابزۆن تا دەریای ڕەش بخرێتە سەر ڕوسیا، لە کوردستانیش وان و بتلیس موش و سیرت و ئاوەڕێ دیجلەو جزیرەی ئیبن عومەر و ئەو زنجیرە چیایەی بەسەر ئامێدی دا دەڕوانێ تا مەرگەوەڕ. بەشی فەرەنساش ناوچەکانی کەنار دەریاکانی سوریاو ولایەتی ئەدەنە ئەو زەویانە بە هێڵێک لە باشوورەوە عەنتاب و ماردین تا سنوری ڕووسیا. لە باکورەوە بەهێڵێک لە ئالاداخەوە بەناو قەیسەری (ئاک داخ، جیلوداغ، زارا بۆئیجن، خەرپوت) دا تێدەپەڕێ، بەشی بەریتانیاش ناوچەکانی میزۆپۆتامیاو بەغدا و میناکانی حەیفاو عەککا لە فەلەستین. ئەو ناوچانەشی دەکەوێتە نێوانی ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی فەرەنساو بەریتانیا کۆنفیدراسیۆنی چەند دەوڵەتێکی عەرەبی یان دەوڵەتی عەرەبی تیایدا دروست بکرێ. ئەویش دابەش بکرێ بەسەر ناوچەی نفوزی فەرەنسی و نفوزی بەریتانی بەو پێیە سوریاو ولایەتی موسڵ ئەبوونە ناوچەی نفوزی فەرەنسی و ئەو سەر زەمینەش کە لە فەلەستینەوە درێژ ئەبێتەوە بۆ سنووری ئێران ئەبووە ناوچەی نفوزی بەریتانی لەگەڵ ئەوەشدا ئەسکەندەرونە ببێتە مینایەکی ئازادو فەلەستینیش بکرێتە دەوڵەت. پاشان لە ساڵی ١٩١٧دا ئەم ڕێکەوتنە بە هەندێ دەسکاری کەمەوە لەلایەن بەریتانیاو فەرەنساو ئیتاڵیاوە سەرلەنوێ لە (سان جین دەمورین) دووبارە کرایەوە لەم ڕێکەوتنەدا بەڵێنە ئاشکراکانی کاربەدەستانی ئەم وڵاتانە کە بە گەلانی ناوچەکە درابوو بە تەواوی خرابوونە پشتگوێ و ئاواتە نەتەوایەتیەکانی گەلانیش لە ڕۆژهەڵاتی

ناوەڕاست دا پێشێل کران. کاتێکیش پەیمانی سایکس بیکۆ چووە بواری جێبەجێ کردنەوە هەر لە پێناوی بەرژەوەندی خۆیاندا جارێکی تر دەستکاری هەندێک لە بڕگەکانیان کردەوە و ئیتر خەڵکی کوردستانیش کەوتنە قۆناغێکی گەلێک ترسناکتر لە پێشوو. ئەمجارە کوردستان دابەش کرا بۆ چوار بەش، مەترسیەکە زیاتر بوو لە جاران چونکە هیچ کام لە کوردەکانی بەشەکانی تر نەیاندەتوانی پشتگیری یاخود بەشداری ڕاستەوخۆ بکەن لە بەرگری کردن، بەو پێیەش دووجار تاوانبار دەکران، جاری یەکەم بە بیانووی ئەوەی لە وڵاتێکی ترەوە هاتووەو سنوری پێشێل کردووە. جارێکی تر بە دەرچوو لە یاساو چەتەو ڕێگرو ئاژاوەچی تۆمەتبار دەبوو، بۆیە ئەو هەموو خوێن ڕشتن و دەربەدەری و کۆمەڵکوژی و ڕاگواستنەی کە تووشی خەڵکی کوردستان بوو ئۆباڵی لە ئەستۆی دەوڵەتی بەریتانیاو فەرەنسا و ڕوسیایە. دوای تێپەڕبوونی سەد ساڵ بەسەر ئەو ڕێکەوتنە شومەدا کە گەلی کورد قوربانی سەرەکیەتی، دەبێت کۆمەڵگای نێودەوڵەتی قسەی خۆی هەبێت، بۆیە ئێمەی کورد لەم ئان و ساتەدا لە سێ زەمەنی هاوتەریب و لێکچوودا خۆمان دەبینینەوە، کە مێژووی چاڵدێران ٥٠٠ سەد ساڵ و سایکس بیکۆ ١٠٠ ساڵەی تەواو کرد. بەڵام ئێمەی قوربانی هەر لە خولگەیەکی داخراودا لە هەڵپە یەکێ بێ کۆتایداین چونکە ٥٠٠ ساڵەی چاڵدێران و ئەو دەوڵەتانەی بکەری کارەکە بوون هەروەک خۆیان ماون و بە هەمان ڕیتمی جاران دەدوێن و کارەکتەری نێو ئەو دراما خەماوییە جگە لە ناوەکانیان هیچی تری تیا بە جیاواز نابینرێ وەک مەلا ئیدریسی بەدلیسی و سوڵتان حسین میری ئەردەڵان و میر مەئمون و سورخاب بەگ و هەڵۆخان و خان ئەحمەد خان وکلۆڵ بەگ، کە ئەمانە لە میرنشینی ئەردەڵانن و هاوزەمانی ئەردەڵانیەکان میرانی بادینان وەک بەهادین شێخ شەمسەدین و میر زەینەدین میر سەیفەدین، میر حسن کوڕی سیف الدین، میر مرادخان لە میرنشینی سۆرانیش، میر عیسی کوڕی کەلۆس بەگ و میر محەمەدی کوڕی مستەفا بەگ و لە بابانیەکان میر بوداغ بەگ و میر سلێمان بەگ و ئیبراهیم پاشاو سلێمان پاشاو میر عبدالرحمن و لە بۆتانیش میر عەبدولعەزیز و میر بەدرخان و یەزدان شێری ئامۆزایان کە پاشان چووە پاڵ دوژمنەکانی و سەنگەری بەرگری چۆڵ کرد، تا کۆتایی بە دەسەڵاتەکانیان هات، ئەمانە هەر هێندەیان پێ کرا کەمێک

خۆیان و ناوچەکانیان لەژێر دەستەیی بپارێزن دەنا زۆرجارانیش گیانی خۆیان و بنەماڵەکانیشیان پێ نەپارێزراوە.

دەبێ ئێمەی نەوەی ئەم سەردەمە چ گلەییەک بکەین و چ توانجێک بدەین. کە سەردەمانی سەرهەڵدانی شۆڕشەکانی کورد لە سەدەی نۆزدەهەمدا و هاتنە پێشەوەی کارەکتەری نوێ و سەردەمی نوێ بەڵام تەنها گۆڕانکاری لە ناوی ڕێکەوتنامەکەدا کراوە لە چالدێرانەوە بۆ سایکس بیکۆ، ئەمجارەیان لەنێوان سێ زلهێزی دوورە دەست تردا کراوە. کە ئەوانیش بەریتانیاو فەرەنساو ڕوسیایە. کەسایەتیەکانی کوردیش شێخ عوبەیدوڵلای نەهری و شێخ عبدالسلام بارزانی و مەلا سەلیمی بەدلیسی و سمکۆی شکاک و شێخ مەحموودو شێخ سەعید و سەید ڕەزاو یوسف زیابەگ و خالید بەگی جوبرانلی و کۆڕحسین پاشاو ئیحسان نوری پاشاو شەریف پاشای خەندان و قازی محەمەد.... هتد. چارەنووسی ئەمانیش هەمان چارەنووسی باپیرانیان بوو کە ٤٠٠ساڵی بەسەردا تێپەڕی بوو. هیچیان لە خولگەی پێشوتریان تەنها هەنگاوێکیش تێنەپەڕین. بە بەراورد بە ڕۆژگاری ئەمڕۆمان کە ١٠٠ ساڵ تێدەپەڕێت بەسەر ڕێکەوتننامەی سایکس بیکۆدا جگە لەو ڕێکەوتننامانەی کە وڵاتانی ناوچەیی و بە هاوکاری زلهێزەکان واژۆکراون دژ بە کورد وەکو ڕێکەوتننامەی لۆزان ١٩٢٣ و سەعد ئاباد ١٩٣٧ پەیمانی بەغدا ١٩٥٥و ڕێکەوتننامەی نێوان ئێران و عێراق کە بەڕێکەوتننامەی جەزائیری ١٩٧٤ ناسراوە کە شۆڕشی ئەیلولی پێ خامۆش کرا، دەبینین کارەکتەرو سیاسیەکانی ئێستاش هەندێکیان لەو سەروبەندەدا ژیاون، ئێمەش بە چاوی زیندویی دەیان بینین کە بریتین لە مام جەلال و کاک مەسعود بارزانی و نەوشیروان مستەفاو محەمەدی حاجی مەحمود و دکتۆر مەحمود عوسمان و ئۆجەلان و ساڵح موسلیم و چەندانی تر. بۆیە لێرەدا پرسیارێک دروست دەبێت کە ئایا توانراوە سنوری دەستکردی وڵات هەڵبوەشێنرێتەوە؟ ئایا هیچ گۆڕانکاریەک هاتووە بە سەر عەقڵیەتی چەق بەستووی نەیارەکانماندا؟ ئایا توانیومانە لە سەرکردەکانی سەرەتای سایکس بیکۆ زیاتر بکەین؟ ئەمانە هەموو پرسیاری بێ وەڵامن و ئەو جۆرە پرسیارانەن کە هەموو تاکێک ڕۆژانە بە شەرمەوە لە خۆی دەپرسێ و هیچ وەڵامێکیش وەرناگرێتەوە. ناشکرێت خەڵکی کوردستان لەمە زیاتر لە بێ متمانەیی و بێ دیاری کردنی چارەنووسی خۆی دا

بمێنێتەوە. چونکە مافی بڕیاردانی چارەنووسی گەلان بە شێوەی سیستەماتیک لە پەیوەندی تۆکمەدایە لەگەڵ مافی مرۆڤ، هەر بۆیە جیابوونەوەی یەکلایەنە خەریکە ڕەوایەتی نێودەوڵەتی وەردەگرێ، کۆسۆڤۆی سالانی ٢٠٠٨و ئەو ڕاپرسیەی بەریتانیا بۆ سەربەخۆیی سکۆتلەندا کە ساڵی پار ئەنجام درا یان جیابوونەوەی باشوری سودان نموونەی زیندو و دیارن. بڕیاری ژمارە ٧١٣ی ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان کە لە ٢٥ سێپتەمبەری ١٩٩١دا بڕیاری لەسەر دراو ئەو نەتەوانەی کە ترسی ڕاپرسی و ڕیفراندۆم یان لە سەرە لەلایەن ئەنجومەنی ئاسایشەوە لە لولەی تفەنگەکان دەپارێزرێن دەکرێت بڵێین زۆرێک لە گەلانی وڵاتانی جیهان ئەمڕۆ ئاشنابوون بە کێشەی لەمێژینەی خەڵکی کوردستان و بەرژەوەندیە فراوانەکانیان وا دەخوازن بە بارێکی تردا دۆسیەی ئەم گەلە ستەمدیدەیە هەڵبدەنەوەو هاوتەریبی بکەن لەگەڵ سیاسەتی دەرەوەی خۆیاندا. ئەوەتا واشنتۆن پۆست لە نوێترین ژمارەی خۆیدا دەنوسێ و داوایان کردووە کە خەڵکی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست هاوکاری بکرێن تا پەیکەری نوێ بۆ حوکمی خۆیان دروست بکەن بە هەمان شێوە واشنتۆن تایمز داوا لە باراک ئۆباما دەکات واز لە پەیڕەوکردنی سیاسەتی هەنگاو بە هەنگاو بهێنێ لە شەڕی دژ بە داعش دا. وتاری نوسەری گەورەی ئەمریکا دیڤید ئەگناتویس دا باس لە تێپەڕبوونی ١٠٠ ساڵ بەسەر سایکس بیکۆدا دەکات ئاماژە بەوە دەدات، کە ئەو ڕێکەوتنە وڵاتانی لاوازی وەک عێراق و سوریای دروست کردووە ئەوەی لەم ماوەیەدا ڕووی داوە بەڵگەی بەهێزە بۆ ئەو چوارچێوە ئیمپریالیستەی بەریتانیاو فەرەنسا لە ناوچەکەدا دروستیان کردووە نە سوودی هەیەو نە دەشتوانێ بەردەوام بێت. هەروەها ئەگناتویس دەنوسێ عێراق و سوریا بە کردەیی دابەش بووە بەسەر چەند ناوچەیەکدا کە شەڕ لەنێوانیاندا هەیەو بوونەکەشیان لەسەر بنەمای ئیتنیکیەو دەوڵەتی ناوەندی لە هەردوو وڵاتەکەدا لەناوچوون، هەر هەوڵێکیش بۆ یەکپارچەیی شکست دەهێنێ، بۆیە داوا دەکات جۆرێک لە حوکمی فیدراڵ یان کۆنفدراڵ پەیڕەو بکرێ، بۆیە ئەمریکا ناتوانێ لە ململانێکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هەڵبێت کە ئۆباما پڕوپاگەندەی بۆ دەکات کە ئەمریکای لەو ململانییە هێناوەتە دەرەوە. ئەوەش وەبیر ئۆباما دەهێنینەوە کە تێوەگلان لە ململانێکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەبێ پلانی ڕاست

و دروست ڕەنگە ئەمریکا تووشی کارەسات بکات، سیاسەتی قۆناغ بە قۆناغ نابێتە پاساو بۆ نەبوونی ستراتیژێکی ڕوون وەک لە ئەزموونی ئەمریکا لە ڤێتنام و کۆریادا دەرئەکەوێ بۆیە پێویستە ئەمریکا سەرکردایەتی جەنگەکە بکات لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، بەڵام نەک لە پشتەوە وەستان و تەماشا کردن، بەڵکو وەک دەوڵەتی زلهێز بچێتە ژێر ئەرکەکانیەوە. بەو بۆنەیەشەوە کوردەکان ڕەنگە نەتوانن وابەستەی ڕێکەوتننامەی سایکس بیکۆ ببن و بە تێپەڕبوونی ١٠٠ ساڵ بەسەر ئەو ڕێکەوتنەدا ڕەنگە خۆی لە خۆیدا بەرەو هەڵوەشانەوە بچێت و شەرعیەتی یاسایی خۆی لەدەست بدات، کوردیش دەرفەتێکی بۆ بوون بە دەوڵەت دەسکەوێت.

ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ ژمارە ٧٠٠٦
٢٠١٦/٦/٢٥

مەراسیمی کردنەوەی باخچەی مامۆستا بەشیر مشیر

بەخێربێن بۆ مەراسیمی کردنەوەی باخچەی مامۆستا بەشیر مشیر
ئەم کاتەتان باش

جێگای خۆیەتی لەم بۆنەیەدا سوپاسی دڵسۆزی خوشکی گەورە هێرۆ خان بکەین کە هەمیشە بە دە نگەوە دێت و کەسە ناودار و مەزنەکانی گەلەکەمانیان لە یادە و لەو بوارەدا درێغیان نەکردووە، هەرچەندە بەرێوەبەرایەتی باخچەکانیش شوێن دەستیان دیارە لە سەوزکردنی شارەکەماندا، کرنەوەی ئەم باخچەیەش وەک ئەرکێکی پیرۆز دەبینرێت،

بەڕێزان:
ژیانی پڕ بەهای مامۆستای گەورەمان گەلێک هەوراز و نشێوی بینیوە، بەشیر سڵێمان ساڵی ١٨٨٠ لەسلیمانی لەگەڕەکی سابونکەران لەدایک بووە و لە بنەماڵەی موتابچیەکانە هەر لەمناڵیەوە بەخێزانەوە دەچنە شاری

بەغدا، پاشماوەیەک دەچێتەخزمەتی سەربازی لە سوپای عوسمانیەکاندا دوای ماوەیەک پلەی بەرزدەبێتەوە بۆ ئەفسەری قوماندان و بەشداری جەنگی جیهانی یەکەم دەکات و دوای شکستی سوپای عوسمانی لەبەرامبەر هاوپەیماناندا ئیتر مامۆستا بەشیر دەگەرێتەوە بۆ شاری بەغدا و لە حەیدەرخانە دوکانێکی خەیاتی دادەنێت بەناوی (صاحب المقص الذهبی) لەسالانی پەنجاکانی سەدەی پێشودا، کاتێک کۆمەڵێک لاوی کورد بۆخوێندن ڕوو دەکەنە بەغدا، ئیتر مامۆستا دەناسن و تێکەڵاوی دەبن. لەوانە جەنابی مام جەلال، د.کەمال فواد، د.جەمال نەبەز و م.کامیل ژیر ود.عێزەدین مستەفا ڕەسوڵ و عەلادین سوجادی و د.ئیحسان فواد و د.محەمەد تۆفیق عارف، مەلا جەمیلی ڕۆژبەیانی و د.زەنون و د.مارف خەزنەدار و کۆمەڵێک لاوی تر. لە هەمان کاتدا دۆستی نزیکی م.ئیبراهیم ئەحمەد بووە و هەفتانە سەردانی کردووە. هەمیشە سەرنج و ڕێنمایەکانی ئیبراهیم ئەحمەدی بە هەند وەرگرتووە

خۆشەویستی نیشتیمان هێندە کاریگەری لەسەر مامۆستا بەشیر هەبووە، کە بە کەسایەتیەکی ناسیۆنالستی کوردی ئەژمار کراوە هەرلەو ڕوانگەیەشەوە فەلسەفەی بەشیری یاخود بەشیریزم هاتۆتە کایەوە شوێنکەوتوانیشی زۆرچالاکانە کاریان کردووە بۆ بڵاوکردنەوەی ئەو ڕێبازە پیرۆزە هەر ئەوەشە، کە بۆچوون و ئایدیا جیاوازەکان هەریەک بە جۆرێک لێکدانەوەیان بۆ کردوە پێناسەیان بۆ داناوە.

بەڵام ئەوەی لە هەموویان زیاتر ئامانجی پێکاوە ئەو پێناسە ڕاست و دروستەی د.ئیحسان فوادی ڕەحمەتیە کە دەڵێت (بەشیریزم جۆرە لێدوانێکی گشتگیریە لە شۆڕەسواریە کارەساتاویەکانی نەتەوەوە سەرچاوەی گرتووە، کە لەنائومێدیەوە مرۆڤ دەبات بەرەو جیهانێکی خەمرەوێن، بەوەی گریان دەکات بەپێکەنین، وەک ئالایەک خەونە مەزنەکانی نەتەوە ڕادەژەنێ و دەیخاتە جوڵە تا لە ئەنجامدا دەگاتە گەشترین ڕێڕەوی نەسرەوتن)ئەمەش وەک فەلسەفەی ژیان بەواتا فراوانەکەی لەوکاتەوە کە ئادەمیزاد لەژیانی تاکەوە ملی خزاندووە بەرەو ژیانی کۆمەڵایەتی، درۆ و ڕاستی وەک خوشک و

برا هاتوونەتە کایەوە. لە کتێبە پیرۆزەکاندا درۆ و دەسیسە و هەڵخەڵەتاندن خراوەتە بەرگێکی ناونراوەوە کە پێی دەوترێت شەیتان یان ئەهریمەن جگە لەوەی وەک ڕاستی یەکی بەڵگە نەویست هەندێ جار درۆ بەگۆچانی ڕاستیەوە خۆی هەڵدەواسێت، هەربۆیەشە لەفەرهەنگی نوێی ڕامیاری بەشیرستەکاندا درۆ بەرامبەر بە تاکتیک دەوەستێ و ڕاستیش بەرامبەر بە ستراتیژ بە واتای لەپێناوی چەسپاندنی ڕاستیدا درۆکردن ڕەوایە.

هەرچەندە زۆر جار داستانی ڕووداوەکانی (ئوستاد)دەخرێتە قاڵبی نوکتەوە تەنانەت لای بەشیرستە موژدەبەرەکانیش کە مامۆستا کامیل ژیر لێرەدا حزوری هەیە، بەڵام ئەوە هیچ لە جدیەتی فەلسەفەکە کەم ناکاتەوە، بەڵام بەلای ئێمەوە مەسەلەکە دیسان تێڕوانینی قوڵی دەوێت کە پێشەوای ڕۆحیمان لەدنیای قەلەندەری و پێکەنین و لەواقیعێکی تاڵ و پڕ ژانی نەتەوەوە هەڵدەقوڵێت ئەمەش بەشێکە لە بیرو و بۆچوون و ئایدیای مامۆستا بەشیر، کە سووربونی لە سەر ئەو ڕێبازە پیرۆزە کە لە ئەنجامدا لە دروستکردنی دەوڵەتی کوردیدا خۆی دەبینێتەوە لەبەر ئەمەش بوو لە ساڵی ١٩٦٣ دا ڕژێمی عێراقی ئەو پیرەمێردە ٨٣ ساڵەیان زیندانی کردوو ماوەی ٢٠ ڕۆژێک لە زینداندا مایەوە. پاشان ئازاد کرا و دوای چەندرۆژێک لە ئازاد کردنی لە ١٩٦٣/٦/٣٠ دا دڵە گەورەکەی لە لێدان کەوت و لە گۆڕستانی شێخ مەعروفی کەرخی بەخاک سپێردرا. هەرچەند خۆی وەسیەتی کردبوو کە بهێندرێتەوە بۆ سلیمانی و لەلای پیرەمێرد و مامە یارەوە بنێژرێت، چونکە دەیگوت چەندین ساڵە لەناو عەرەبدا ژیاوم تەحەمول ناکەم لە مردنیشدا لەگەڵیان بم. درود بۆ گیانی گەشموردەی مامۆستای کوردایەتی بەشیر موشیرو تیکڕای گیان بەختکردوانی ڕێگای ئازادی وسەربەخۆیی کوردستان.

هەرشاد بن

٢٠١٧/٢/١٢

ریفراندۆم
لەهزرو بیری من دا

کورد وەکو هەر نەتەوەیەکی تری دنیا مافی شەرعی و یاسایی و سروشتی خۆیەتی کە کیانێکی ڕامیاری هەبێت لەو چواچێوەیەدا هێزێکی خۆماڵی کارای هەبێت تا بەرگری لە سنورەکانی بکات، وەک ئەوەی ئەمڕۆ کە دەیبینین، ئەتوانین بڵێین لە ٨٪ خاکی پیرۆزی کوردستان ئێستا لەژێر دەسەڵاتی حکومەتی هەرێمی کوردستاندایە، بێشک لەڕاپرسی دا هەموو دەنگ بەگەڕانەوە بۆ سەر هەرێمی کوردستان ئەدەن بەهەموو کەمایەتیەکانەوە، ئەوانەی بڕوایان بە پێکەوە ژیان هەیە بۆیە بەرژەوەندی باڵا وا دەخوازێ بەهەموو لایەک هەوڵی برایەتی زیاتر بدەین، کۆبونەوە و داخوازیمان بۆ دەوڵەتێکی دیموکراتی کوردستانی، کە زامنی مافی گشت کەمە نەتەوەکانی تر بێت، ئەو کاتە هاوبەش دەبین لەخێر و خۆشی ئەم وڵاتەدا و ئەرکی گشتیە پارێزگاری لێ بکەین و هەم شانازیشی پێوە بکەین، چونکە عێراق کێشەی مەزهەبی و کێشە ناوخۆییەکانی هێندە قوڵ بۆتەوە، کە کارگەیشتۆتە ئەوەی چیتر ناتوانن لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی یەکتردا ژیان بەڕێبکەن و متمانەیان بە یەکتر نەماوە، کوردیش لەم نێوەندەدا تەنها پشتی بەدەستور بەستووە و گرنتی مانەوەیەتی بەعێراقەوە، بەڵام بڕینی بودجە وجێبەجێ نەکردنی ماددە دەستوریەکان وکێشەی پێشمەرگە ویاسای نەوت و گاز و کارنەکردن بەو دەستورە،وای کرد کورد بیر لەڕێگەچارەی تر بکاتەوە،

جگە لە دروستکردنی لەمپەر لەبەردەم هەنگاوناندا لەبوارەکانی پەروەردە و ڕێژەی بەشداری کورد لە سوپای عێراقی نوێ و دوورخستنەوەی ئەفسەرە باڵاکانی کورد و گەڕانەوەی زەویە کشتوکاڵیەکان و کارە دبلۆماسیەکاندا بۆیە ئەمە تەنها لەسەر کورد جێ بەجێ نەکراوە بەڵکو هەموو پێکهاتەکانی لەعێراقدا گرۆتەوە، هەوڵدان و کارکردن بەو ئاراستەیەی لە هەڵبژاردنی داهاتودا حکومەتی زۆرینە پێکبهێنرێ، کە ئەمە زۆر ترسناکە بۆ کورد و دەرئەنجام کورد بە دەستی بەتاڵ دەگەڕێتەوە بەهەمان شێوە ی ڕژێمی پێشوو وەک دەڵێن(عادت حليمه الی عادتها القديمه) دەکرێ بە شێوەیەکی تەندروست کۆمەڵگای نێو دەوڵەتی بڕوا بهێنن بەوەی کە جیابوونەوە لەو عێراقە پڕ کێشەیە و دروستبوونی کیانێکی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا لەسەر حسابی هیچ لایەک نیە و دەبێتە هۆی سەقامگیری لە ناوچەکەدا، ئەو بارو دۆخەی ئێستاش بۆ کورد گرنگە و هاوپەیمانێتی لەگەڵ ٦٨ دەوڵەتی زلهێزی ڕۆژئاوا بەسەرکردایەتی وڵاتەیەکگرتووەکانی ئەمریکا، ئەمە زۆرگرنگە و دنیا بە چاوی ڕێزەوە لە قوربانی وفیداکاری هێزی پێشمەرگە دەڕوانن و ناوچەکەش لەبەردەم هەڵوەشانەوەیەکی چاوەڕوانکراو دایە، ناکرێ ڕۆژگاری ئەمڕۆمان و ئەو هەلومەرجەی هاتۆتە پێشەوە بەراورد بکرێ بەساڵانی پێشوو، کاتێک ڕژێمی سەدام خەڵکی کوردی ئەنفال کردو کیمیابارانی کوردستانی کرد دەنگمان بەهیچ لایەک نەدەگەیشت و کۆمەڵگای نێو دەوڵەتیش خۆی لێ بێ دەنگ کردین، بەڵام ئێستا قۆناغێکی لەبارە و کوردیش دەبێت ناوماڵی خۆی ڕێکبخات و پرۆسەی ڕیفراندۆم و سەربەخۆیی بەدوور بگرێ لەفۆڕمی حیزبایەتی، چونکە پرۆسەکە گەورەترە لە حیزب و دەبێت گشتگیر بکرێ تا لە باشە و خراپەیدا هەموو هاوبەش بین،ئەگەر بەوشێوەیە هەنگاومان نا ئەوا کەسێک نابینرێ بەدژی پرۆسەکە بوەستێتەوە، ئەوەش زیاتر کاریگەرە و سەدا و پشتیوانی زیاتری دەبێت، هەوڵدانیش بۆ کاراکردنەوەی پەرلەمان بە ڕاوێژی پێشتر و ڕێکەوتن لەنێوان حیزبەکاندا بێت ئەوا ڕۆحێکی زیاتر و کاریگەرتر دەکەنەوە بە بەر پەرلەماندا بەمەرجێ ڕەخنەو گازندە هەڵگرن بۆ دوای ڕیفراندۆم، دەنا ئەگەر بەپێچەوانەوە بێت ئەوا هەر بەم شێوەیەی ئێستا بڕوات باشترە، یاخود ئەگەر خوانەخواستە حیزبێک بڕیاری پێشوەختەی دابێت بەشداری نەکات،ئەوا کاراکردنەوەی پەرلەمان هیچ مانایەک

نابەخشێ و زەرەرومەندی سەرەکی خۆمانین، بەش بەحاڵی خۆم ئەو دەنگۆیانە ڕەتدەکەمەوە کە دەڵێن سلێمانی دەنگ بە سەربەخۆیی نادات ڕاستە سلێمانی هەمیشە شارێکی یاخی بووە بەرامبەر بەداگیرکەران، سروشتی وابووە هەندێک جار بەرامبەر بەدەسەڵاتی خۆماڵیش وەستاوەتەوە وەک لەسەردەمی سەلیم پاشای باباندا ڕوویدا،دەی دەپرسین سلێمانی ئەم هەموو شەهید وقوربانیەی لەپێناوی چیدا بەخشیوە ؟لەپێناوی سەربەخۆیی ئەم نەتەوەیەدا نەبووە ؟ بۆیە لەو بڕوایەدام زۆرینەی ڕەها لەخەڵکی ستەمدیدەی ئەم شارە لەڕۆژی دیاری کردنی چارەنوسی خۆیاندا بەگەرمیەوە پێشوازی لە ڕیفراندۆم دەکەن و ناکرێ ڕۆڵی نەرێنی وڵاتانی دەوروبەریش لە بەرچاو نەگیرێ و هەڵوێستەی لەسەر نەکەین، کە بێشک دەتوانن ڕۆڵێ خراپ و دوو دڵی و ترس ودڵەڕاوکێ لەنێو خەڵکدا بچێنن و ئەوەی لەسەر شانی حیزبەکان و حکومەتی هەرێمە ئەوەیە کە بەگفتوگۆ ودانوسان دڵنیایی بدات بەو وڵاتانە، بەو پێیەی دەبینە مایەی خێرو هیچ دەستێوەردانێکمان نابێ بۆ ناوخۆی ئەو وڵاتانە جگە لەوکاتانەی کە بە پێویستیان زانی ئێمە ڕۆڵمان هەبێت لە ڕێکەوتن و دانوسانەکانیاندا، بۆ پرۆسەی ڕیفراندۆم و سەربەخۆیی کوردستان پێویستمان بە یەک دەنگی و یەک ڕیزی و یەک هەڵوێستی خەڵکی کوردستانە، تا لە ڕۆژی ٢٥/٩ دا بەردی بناغەی دەوڵەتی کوردی دیاری بکەین و ئایندەیەکی گەش بۆ نەوەکانی داهاتوومان بنیات بنێین.

لەیادی ١٥ ساڵەی کۆچی دوایی

مامۆستا مەحموودی مەلا عیزەت دا

١٩٣٩ - ٢٠٠٥

مەحموودی مەلا عیزەت لە دیپلۆماسییەتی بزووتنەوەی کوردایەتیەوە
بۆ حکومەتی کوردستان لە ناو مەتەڵی سیاسەتی بەریتانیادا

....

مرۆڤ کاتێک هەست بە بوونی خۆی دەکات و خۆی دەناسێت، کە دەوروبەر خوێندنەوەیەکی ئاوەزمەندانەی بۆ بکات لە زۆربەی کایەکان و جومگەسەرەکیەکانی ژیاندا، تا ئەو دەمەی ڕاکانی شایانی گوێگرتن بێت، ڕەنگە ئەو کەسانە هەندێکیان لە خۆڕسکەوە، سروشت وای بۆهێنا بێت و هەندێکی تریان لەژێر کاریگەری خێزان و بنەماڵە و مێژووی ڕابردوودا خۆی ناسیبێتەوە، مەحموودی مەلا عیزەت دەبێت لەهەردوو لایەنەکەوە خۆی ناسیبێت چ وەک بنەماڵە و چ وەک سروشتێکی بۆ ماوەیی بۆیە هەندێک وەک کەسێکی توند و قسە لە ڕوو و ڕوو شکێن و جدی لە کار و هەڵسووکەوتی ڕۆژانەدا بینیویانە، دەکرێ بڵێین ئەوەش لە ڕاستی ووتن لە بەرنامەی کار و دڵسۆزی بۆ باوەڕەکەیەوە سەرچاوەی گرتووە، بۆیە وا بینراوە، کە کەسێکی تورە و ناسروشتی دەرکەوێت بەڵام لە ڕوانگەی بیری مامۆستاوە لە نێوان مرۆڤی باش و مرۆڤی خراپ دا هیچ پلە بەندیەک نیە

بەڵام دەکرێ لەمرۆڤێکدا هەردوو خەسڵەتەکە بوونی هەبێت بەڵام لە ئەنجامدا هەر بەلایەکیاندا دەشکێتەوە، یان باش یان خراپ، بۆیە هەندێکی تر پێیان وابووە ئەوە خەسڵەتی کەسی سەرکەوتووە و لێکدانەوەکانیش ئەو ڕاستیانەی دەرخست کە کاک مەحموود وەک مامۆستایەکی بەتوانای دوا ناوەندی کە خوێندکارەکانی لە تاقیکردنەوەی بەکالۆریدا زۆرترین ڕێژەی سەرکەوتنیان بەدەست هێناوە و هەمیشە لەلایەن بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەوە ڕێزلێنانیان بۆ کردووە، سروشتی ژیانی مرۆڤەکان وەهایە لە یەکێکەوە بۆ یەکێکی تر لە قۆناغێکەوە بۆ قۆناغێکی تر جیاوازە وگۆڕانی بەسەردا دێت، من بۆخۆم ئەو پیاوە نوسەرو مێژوونوس و مامۆستایەم لە دەوڵەتی جمهوری کوردستانەوە ناسیووە بەڕاستی تا چاوەکانت ماندوو نەکەیت لە دێڕ بە دێڕی ئەو مێژووە پرشنگدارەی کۆماردا نازانیت چەند ماندوبوون وچەند شەونخونی چەشتووە تا توانیویەتی ئەو هەموو بەڵگانە کۆبکاتەوە، بەوەش توانیویەتی چۆن لەشکری درۆ و بوختانی دوژمنانی نەتەوەکەمانی نەک بەدرۆ خستۆتەوە بەڵکو لە گۆڕیشی ناون تا نەوەکانی داهاتوو لە دڵە ڕاوکێ و بێ متمانەیی ڕزگاربکات، ئەو لە ڕوانگەی (شمشێر سوودی چیە ئەگەر دوژمن پیرۆز بکات) سەیری ڕۆژگاری بن هەنگڵی بەعس و داگیرکەرانی کردووە، کاتێک گەلەکەمان سەرقاڵی سەرەتای خۆڕێکخستن بوو بۆ دەسپێکردنەوەی شۆڕش و هەستانەوە بەڕووی دوژمناندا دەنگۆی گرتنی پۆلێک لە تێکۆشەران لە سلێمانیدا بڵاو بوەوە خەمو بێ هیوایی دڵ ودەروونی دڵسۆزانی ڕێگای کوردایەتی داپۆشی و خەمۆکی بە ڕوخساری زۆرینەی خەڵکەوە دەبینرا و زۆرترین قسەو باسەکانیش لە مەحموودی مەلاعیزەتەوە دەستی پێ دەکرد و لە ٢٨ هەمین دا کە سەرداری حاجی قادرە کۆتایی دەهات، نە ژوورە تاریکە تاکەکەسیەکانی زیندان و نە ئەشکەنجە و ئازار و شەڕی دەروونی و نە جنێوی دەم پیسەکانی پەروەردەی پارتە ناسیونالیستەکەی عەرەب نەیانتوانی قەڵای ورەی برووخێنن و ناچاربوون بە ناردنە ژوورەوەی سیخوڕە کورد زمانەکان بۆ لای تا وەک بەڵگەیەک ملی لەپەتی سێدارەوە بئاڵێنن، بەڵام بێ هوودە بوو، کاتێک ئەو لە کونێکی بچوکی دەرگای ژوورە تاریکەکەی زیندانەوە کە دەیڕوانی بە سەر حەوشەکەدا دەیبینی مام مەحموودی باوکی چوار پێشمەرگە کە لەسەر کوڕەکانی گیراوە و لە سلێمانیەوە هێناویانە بۆ هەیئەی کەرکوک چۆن مەردانە لە بەرامبەر جەللادەکاندا وەک کێوێک ڕاوەستاوە و زۆر بێمنەتانە وەڵامی دەدانەوە ئەم بست بە بست باڵای دەکرد و هێز و ئومێدی زیاتری پێ دەبەخشی، کاتێکیش

مام ڕۆستەمی هەولێری تەمەن ٧٤ ساڵ کە باوکی یەکێک لە پێشمەگەکان بوو لە ژێر ئەشکەنجەدا گیان دەسپێرێ و لە نێو چوار پارچە تەختەدا بەرەو چاڵێک گۆڕ بزری دەکەن و دەبێتە سەربازێکی گومناوی نیشتیمان، کاک مەحموود لە بەرامبەردا ڕق ئەستور تر دەبێت، مامۆستا ئەم ڕوداوانەمان لە کاروانی بێ کۆتایدا بە زمانێکی نەرم و پاراو بۆ دەگێڕێتەوە و دوای ٨ مانگ لە زیندان، کە هیچیان پێ نەدرکان لە ١٨ / ٦ / ١٩٨١ بە لێبوردنی گشتی وەک هەر زیندانیەکی تر ئازاد دەکرێ کاک مەحموود وەک نوسەرێک کە بەرهەمەکانی بەشێکە لە ڕووداوە مێژوییەکان، هەر لەدیپلۆماسێتی بزووتنەوەی کوردایەتی و ڕەگ و ڕیشەی مێژووی تەقەلای بە عێراقی کردنی کورد و مەسەلەی کوردستان و کورد و ململانێ و ستراتیجی ئاسایشی نەتەوە و دەوڵەتی جمهوری کوردستان و کاروانی بێ کۆتایی و کوردستانی عێراق و ڕیفراندۆم چۆن و بۆچی و بەرەوکوێ ؟ تا حکومەتی کوردستان لە ناو مەتەڵی سیاسەتی بەریتانیادا کە ساڵی ٢٠٠٦ لە دوای مەرگی بەچاپ گەیشت زۆر ئاوەزمەندانە ئەو ڕووداوانە دەخاتە بەر تیشکی لێکدانەوە وچۆنیەتی سیاسەتی بەریتانیا لەو ڕۆژانەی سەردەمی حکومەتی خواروی کوردستان دا، کە شێخ مەحموود ڕێبەرایەتی دەکرد زۆر جوان شیکاری دەکات و پۆلینی سیاسەت و ستراتیژی بەریتانیا بەرامبەر بەکورد بەشێوەیەک شیکار دەکات کە وای دەبینی کاربەدەستانی ئینگلیز لە عێراق دا دابەشبوون بەسەر سێ ڕای جیاوازدا کە هەموو ڕاکانیش لە بەرژەوەندی باڵای ئینگلیزدا بووە، هەندێکیان ڕایان وا بووە کە کورد ببەستنەوە بە عێراقەوە وەک مێجەرسۆن و سێربیرسی کۆکس و هەندێکی تریان خوازیار بوون کورد بکەن بە دەوڵەت وەک مێجەر نۆئیل و ئەدمۆنز، کە باسی مێجەرنۆئیل دەکرێ خێرا بیرمان بەلای هەوڵەکانیدا دەڕوات کە دەوڵەتێک بۆ کورد دروست بکات. مامۆستا ڕەفیق حیلمی لە یاداشتەکانیدا دەڵێت مێجەر نۆئیل خوازیار بوو وەک لۆرانسی عەرەب بکات، کە دەوڵەتی بۆعەرەبەکان دروستکرد ئەمیش بە نۆئیلی کورد ناوی لە مێژوودا تۆمار بکرێت، هەندێکی تریان ڕایان وابووە کە کوردەکان ناتوانن دەوڵەتداری بکەن، پێیان وابووە چاوەڕوان بکرێت، ئەمەش بە ڕوونی لە ئاکاری مس بێل دا دیاربووە و نەیشاردۆتەوە گێرترووود بێڵ(مس بێل) ئە ندازیاری دروست بوونی وولاتانی ڕۆژ هەلاتی ناوەراست لە ١٢ ی نیسانی ١٩٢٣ لە نامەیەکدا بۆ باوکی نووسیوە: کوردەکان هەریەکەیان چەندە ڕقیان لە شەیتانە هێندەش ڕقیان لە یەکتری یە، کەواتە ئیتر چۆن دەتوانین دەوڵەتێکی

کوردیان بۆ دامەزرێنین؟!» ئەم بیرو ڕایەی مس بیڵ ڕەنگدانەوەی سیاسەتی کاربەدەستانی باڵای حکومەتی بەریتانیا و لە سەروشیانەوە وینستۆن چەرچڵ بووە، کە لە گفتوگۆیەکی نێوان حەمەی ئەورەحمان ئاغای کەسایەتی دیاری سلێمانی و ئەدمۆنزی کۆنە کاربەدەستی ئینگلیزدا لە لەندەن بێ پەردە باسکراوە، وا دەردەکەوێت ئێستاش سیاسەتی بەریتانیا بەرامبەر بە کورد دوای سەد ساڵ هیچ گۆڕانێکی ئەرێنی بەسەردا نەهاتووە و مێژووی پڕ قوربانی سەدساڵەمان لە پای ئەو سیاسەتەی ئەواندا خۆی چەند بارە دەکاتەوە، درووود بۆ گیانی پاک و بێگەردی مامۆستاو مێژوونوس و سیاسەتوانی ناسراو مەحمودی مەلاعیزەت و تێڕوانینمان بۆ ئەو کەسایەتیەی شار هەر وەکو شاعیری گەورە شێرکۆ بێکەسە کە بۆی نوسیوە :

تۆ بە جەستە، تۆ بە باڵا
هەر ئەوەندەی دارسێوێکی بچکۆلە بووی

بەڵام بەڕۆح و بە بڕوا
سنەوبەری کەڵەگەتی ئەم مێژووە و
کەژی ورە و
چۆن بڵێسەکەی « کەرکوک « یش
قەڵەمێکی چاو نەترسی
ئەم گەلە بووی

....

مامۆستا ئەحمەد حسینی شاعیریش (پێزان) بە هەستێکی بە جۆشەوە بۆ مامۆستا مەحموود دەڵێ :

نە زیندان و نە ئەشکەنجەی دڕندە
نە توانج و نە هەڕەشەی کوشندە
مەرگ نەبێ، هیچیان بە تۆ نەوێران
ئەزموون زانی نرخی مانەوەت چەندە

گۆڤاری سلێمانی ژمارە ١٩٨-١٩٩
حوزەیرانی ٢٠٢٠

چەند ساتێك لەگەڵ ئازارەكانی خورشیدە بابان دا

هەڵەبجە ئەو شارە بە ئازارەی مێژووی مرۆڤایەتی لە كۆتا سەدەی بیستەمدا بە چاوە پڕ ئەسرینەكانیەوە دەیناسنەوە، لەگەڵ ئەو هەموو نەهامەتیانەی بەسەریدا هاتووە هێشتا لە دنیای ئەدەبی كورد و سەروەریەكانیدا پشكێكی باش بەر ئەم شارەدەكەوێ، هەشت دەیە بەر لە دروستبوونی شاری سلێمانی، خانەدانی شیوەكەڵ بیریان لە بنیاتنانی هەڵەبجە كردووەو بە سیانزەماڵەی شیوەكەڵەوە بوونە ڕەمزی ئاوەدانی، مەولانا خالیدی نەقشبەندی و مەولەوی، گۆران، ئەحمەد موختار، تاهیربەگ، مەلا حەسەنی قازی، مەلا عەبدولكەریمی مودەڕیس، مەلا مستەفای زەڵمی، حەمەئەمین هەورامی، عادیلە خانم، ع.ع شەونم، سالح هەژار، جەفایی و لەژنە شاعیرەكانیش كوردە نەقشبەندی و خورشیدە بابان سەرمەشقی درێژەپێدانی كاروانی وێژە و ئەدەبی سەردەمی خۆیانن. خورشیدە بابان لەو دەلاقەیەوە دێتە نێو دنیای ئەدەب و شوێن پێی ئەوانەی پێش خۆی هەڵدەگرێ و تا لە ساڵی ١٩٥٩ دا بوونی خۆی لە هەڵبەستێكدا دەرئەخات. لە هەمان ساڵدا لە خولێكی مامۆستایدا سەركەوتوو دەبێت و ماوەی دووساڵ دەبێتە مامۆستا لەساڵی ١٩٦٨ دەگوێزرێتەوە بۆ فەرمانگەی

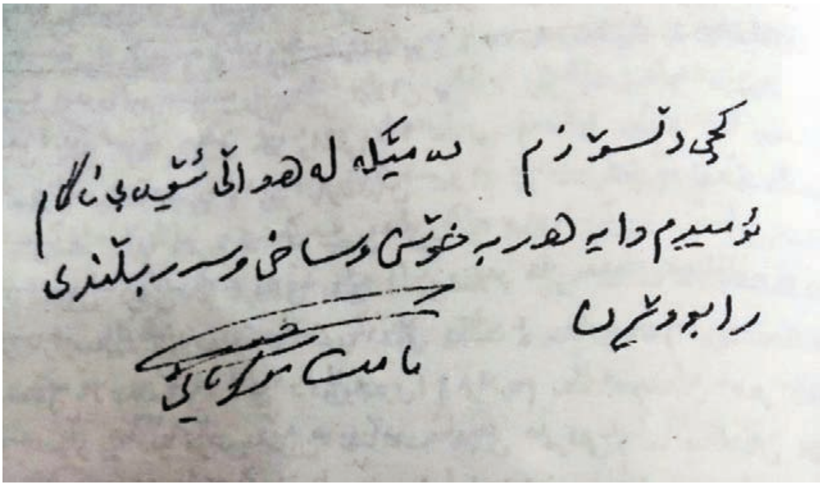
کچی دڵسۆزم
دەمێکە لە هەواڵی تۆ بێ ئاگام
ئومێدیم وایە هەر بە خۆشی و ساغی و سەربڵندی
رابوێریت
مامۆستا موکریانی

نامەی بەهەشتی مامۆستا گیو موکریانی بۆ خورشیدە بابان

چاودێری دایکان و ساوایانی هەڵەبجە ساڵی ١٩٦٨ یەکەم بەرهەمی بەناوی (دیاری و یادگار) بەچاپ دەگەیەنێ کە لە کۆمەڵێک هۆنراوە و پەخشان پێک هاتووە، کە یەکەم هۆنراوەی دیوانە چاپکراوەکەی بە ناونیشانی (وەڵام بۆ مامۆستای یەکەمم)

سوێندم بەم خاکەی تۆم تیا ناشتووە — مۆخ و ئێسقانم تێکەڵی بووە
ئەم خاکەی کەوا دروشت یا وردە — تاقە تۆزکی سوارێکی کوردە
یا بێچووە شێرێک یا دانەیەکە — یا دادپەروەرێک، یا زانایەکە
لەڕێی سەربەرزی هەرگیز لانادەم — لە تیشکی هیوا چاو کەلا نەکەم
کۆڵ نەدەم تا هەم بە هەوڵ و بەرهەم — باری سەخت بێت شەوگاریش ستەم
ئەڕۆم کۆڵ نادەم هەتاکو ئەگەم — بەو ئامانجانەی ئاواتی زووە

١٩٦١/١/٢٥

خورشیدە بابان دەڵێ شیعر هەستێکی سروشتیە کۆمەڵێک هۆی تایبەتی و

گشتی دەبنە کاریگەر بۆ ئیلهامی شیعر، شیعر دووره لە دروستکردن و زۆر لە خۆ کردن، بەڵکو کاریگەری ئەو بەسەرهاتانەیە کە شاعیر لە هزری خۆیدا وێنەیان بۆ دەکێشێ، خورشیدە بۆ بڵاوکردنەوەی یەکەم شیعری خۆی دەڵێ لەساڵی ١٩٥٩ دا لە تەوێڵە ئامادەم کرد، بۆ کچێکی قوتابی پۆلی یەک و بەهۆی جەژنی نەورۆزی ئەو ساڵەوە لەسەر میکرۆفۆن پێشکەشم کرد و لە پاشان لە ڕۆژنامەی ژینی پیرۆزدا بڵاوکرایەوە و یەکەم هۆنراوەم بوو کە ناردم بۆ ڕۆژنامەکەو بۆیان بڵاوکردمەوە کەدەڵێ

منم گوڵی نەوبەهار   کیژۆڵەی کوردی نازدار
منیش تازە نەمامم   ئەڕۆم ڕووەو مەرامم
ئاوات و هەستم پاکە   گیان ئەبەخشم بەم خاکە
پێشکەشی دەکەم بەکورد   کام کردەوەی زۆر چاکە

هەروەها لەناملیکەی من هەڵەبجەم دا کە ساڵی ١٩٩٣ بە چاپی گەیاند کۆمەڵی یاداشت و هۆنراوەی جوانی بڵاوکردۆتەوە کە هەندێک لە گێڕاوەکان لە واقیعدا بونیان هەیەو بیستراون و ئەویش وەک شیعر بەرگێکی جوانی

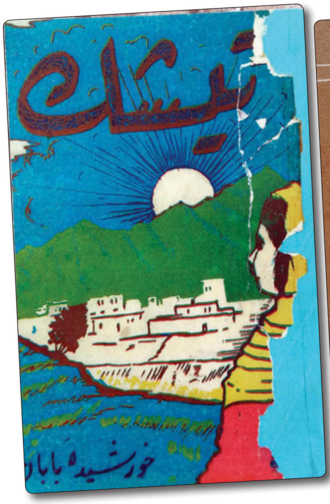

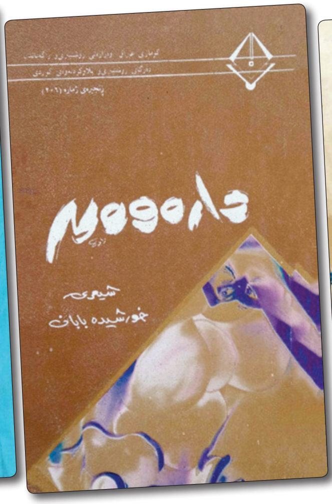

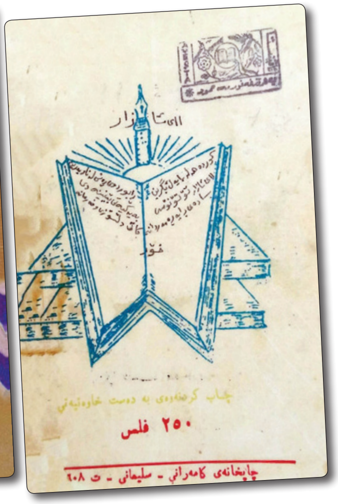

بەبەردا کردووە وەک لە پارچە شیعرێک بە زمانی شەهیدێکی ناسراوەوە دەڵێ:

خوێنی گەرم و گەش هاتەخوار بەخوڕ　　خۆی تێکەڵاوکرد بە بابەگوڕ گوڕ

بەڕەزای سەوزوو بەڕوو بەڵاڵوک　　ئەکەین بەدیاری بۆ کەرکوکی بوک

فرمێسکی دایکم نەڕۆی بە کەدەر　　داری ئازادی ئەوا هاتەبەر

کورد بە یەکێتی لە لووتکەی چیا　　ئاڵای ڕزگاری و بەرزی هەڵئەکا

با چاک بزانێت دوژمنی بەدفەڕ　　هەر هەین نابەزین بەرنادەین سەنگەر

......

لەسەردەمی ڕژێمی بەعس دا لەسەر هەڵوێستە کوردانەکەی خورشیدە بابان لە فەرمانگەی تەندروستی هەڵەبجەوە دەگوێزرێتەوە بۆ فەرمانگەی تەندروستی ڕانیە و هەوڵی سەرنگوم کردنی لەلایەن پیاوانی ڕژێمەوە دەدرێ،گەلێک کەس هەوڵی

ڕزگارکردنی دەدەن لەوانە مامۆستا جەمال بابان، عەلی بەگی قادر، پەرویز بەگ و مامە گیو موکریانی، بەتایبەت مامە گیو زۆر بە دڵسۆزی هەوڵی بۆ دەدات بۆیە لە هۆنراوەیەکدا ستایشی دەکات و ئەم هۆنراوەیەی پێشکەش دەکات و دەڵێ:

ئەی مامۆستا ئەی مامە گیان   هەر زیندووە هەڵوێستی جوان
لە ئازاری کوردستان دا   لە خەباتی بێوچاندا
هەمیشە هەیت وایت لە یادم   بە ووتەکانت هەر زۆرشادم
دەتفەرموو گەر من ڕۆژباما   هەموو بەیانێک دەهاتم
لەسەر سەری تۆی ڕۆڵەی کورد   بە پیرۆزی هەڵدەهاتم
ببورە کەلەئاست بەرزی تۆ   من نازانم چۆن بێمە گۆ
خۆت لە خۆتا تاجی سەریت   تیشکیت ڕوناکیت ڕێبەریت
.....هتد

خورشیدە بابان توانی بەرهەمەکانی بە چاپ بگەیەنێ کە پێک دێت لە کۆمەڵە شیعرێک بە ناوی دیاری و یادگار ساڵی ١٩٦٩، تیشک ١٩٧٠، دارەوەن ١٩٨٨، دوای ڕاپەڕینش دوو نامیلکە شیعرو پەخشانی بڵاوکردۆتەوە بەناوی پێشمەرگە ١٩٩٣، من هەڵەبجەم ١٩٩٣، ئەمە جگە لە هەندێک دەسنوسی تر کە نیاز وا بووە بەچاپی بگەیەنێ بەڵام بەداخەوە مەرگ ڕێگەی نەداو لە ساڵی ١٩٩٩ دڵی پڕ حەسرەت وناسۆری لە لێدان کەوت، یەکەمین ئافرەتی کوردە کەبووە بە ئەندامی یەکێتی نووسەرانی کورد لقی سلێمانی لە ساڵی ١٩٧٠. لە دوای بە چاپ گەیاندنی (پەیمان و شیوەن) ی ئەخۆلی شاعیر لە سەرەتای حەفتاکاندا خورشیدە نامەیەکی ئەدەبی جوانی بۆ نووسیوە و ستایشي کردووە هەروەها لە ساڵی ١٩٧٤ بەشداری کردووە لە شۆڕشی ئەیلول دا وەک هەر ئەدیبێکی تر چۆتە ناوچە ڕزگارکراوەکان، لە زمانی مامۆستا ئەحمەد حسینی شاعیرەوە کە دەڵێت پەیوەندی باشی هەبووە لەگەڵ نووسەراندا و بەتایبەتی ڕازی شاعیر و هەمیشە سەردانی کردووە، درووود بۆ گیانی پاکی شاعیری هەست ناسک خورشیدە بابان کە هەروەکو سەربازێکی وونی ئەم نەتەوەیە تا توانی خزمەتی کرد لەبواری ڕۆشنبیری کوردی دا.

پرۆفایلی خورشیده بابان

خورشیده بابان کچی ڕەئووف بەگی عەبدولڕەحمان بەگی محەمەدبەگی خالید بەگی خانە زێڕینەی بابانە ساڵی ١٩٤٠ لە شاری هەڵەبجە لە دایک بووە، لە ساڵی ١٩٩٩ کۆچی دوایی کردووە.
ئەندامی یەکێتی نووسەرانی کورد / لقی سلێمانی بووە.

گۆڤاری سلێمانی ژمارە- ١٩٢
مارت و نیسانی ٢٠١٩

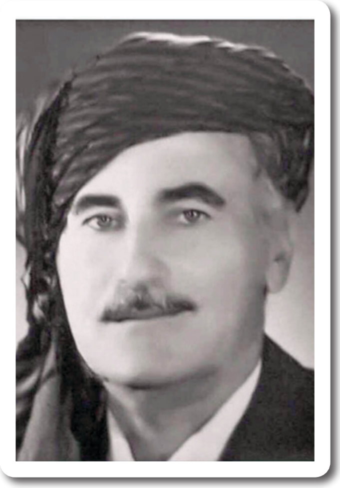

پەیڤێك بۆ ڕۆحی گەشموردەی كاك فایەق سەعید

سڵاو ئەی پیاوە هەمیشە دەم بەخەندەكەی شار
سڵاو ئەی پیاوە شۆخەكەی سلێمانی

نهێنی و بەڕێكردنی تەمەن لە ناوچەیەكی جەنجاڵی پڕ لە بگرە و بەردەدا كارێكی ئاسان نیە بۆ كەسانێک كە هەست بە بوونی خۆیان بكەن و خۆیان بەهاوبەشی خەمی گەورە و بچوكی شار بزانن، تۆ بەڕواڵەت وا دە بینرای كە هەرچی كێشە و خەم هەیە بە قۆناغ لێت دوورە، بەڵام هەستم دەكرد پێچەوانەكە ی ڕاستە، تۆ لە ڕۆژانێكدا جێتهێشتین، كە ئیتر پێت قبوڵ نە كرا براكان شایی و لۆغان لەسەر جەستە ی برسی یەكتری بكەن، پێت قبوڵ نەكرا لایەک لایەكی تر بسڕێتەوە و لە كایەی سیاسیدا نەیهێڵی، دڵنیام كە بینیت براكان سەربان و سەنگەریان لە یەكگرتووە ئیتر دوا بڕیاری كۆتایتدا بۆ دواجار بەجێمان بهێڵی و دوور بكەویتەوە لێمان، بەڵام ئەوە بڕیاری ئێمەیە وازت لێناهێنین و دەمانەوێت لە زەین و هزر و بیرماندا بمێنی و یادگاریەكانت

هەمیشە لە یادماندا بمێنێ، ئەوەی کە بیستراوە مرۆڤە تاقانەکان زۆرترین مێژووی مرۆڤایەتیان بە کارە پڕ بە هاکان و هەندێکیشیان ڕقی تەنیاییان بەسەر خەڵکدا ڕشتووە و زیانیان بە کۆمەڵگا گەیاندووە، بەڵام تۆ لە گروپی یەکەمی ئەو تاقانانەیت کە مێژوویان بۆ نەوەی داهاتوویان نووسی یە وە، کەواتە تۆ خۆت لە تەنیای قوتار کرد و ئێمەش هەموومان بووین بە تۆ وبە شوێن پێ کاندا هەنگاو دەنێین،ئامۆژگاریەکانی تۆ بوو فێری کردین میهرەبان و خۆڕاگر و متمانەمان بە خۆمان بێت بۆیە شوێن گرتنەوەت ئاستەنگە و سێبەرتان لەگەڵ هەنگاوەکانتدا دەکشێ، بۆیە کەس بە سێبەرت ناگاو تەنانەت زاتی ئەو جۆرە بیرکردنەوە شیان نی یە، سروشتی ژیان وەهایە لە بەرامبەر هەر مرۆڤێکی کاڵفام و تەوەزەلدا کەسانێکی ئاقڵ و دانا دەبینرێ، باوکت هەمیشە لە خەمی ڕۆشنی وە جاغ و تەنیایی تۆدا بوو، نەیدەزانی بەهۆی تۆوە ڕۆژانە چەندین جار ناوی دێتەوە سەر زاران، ڕاستە دەڵێن هونەری بە نرخ بوونی زێڕ سەرچاوەکەی لە گڕو تینی ئاگرەوە یە. ئێستا شەقامە کۆنەکانی شار شێوە وڕوخساری ئێوە یان پێوە دیارە و بۆنی خەمڕەوێنی ئێوەیان لێ دێت، لەو ڕۆژە وە کە ئۆغرتان فەرمووە کە سانێک بە شەقامە کاندا ناڕوا بە چاوی سۆزەوە بۆمان بڕوانێ و لە حاڵمان پرسیاری جدی بکات، ڕۆژ لەدوای ڕۆژ شەقام لە هاوبیرەکانت چۆڵ دەبن و پیاوە جوانە دڵسۆزەکانمان جێمان دێڵن، ئێمەش بێنازو نازی خەڵکیشمان وەک ئێوە پێ هەڵناگیرێ. بۆیە دەڵێم یادت بەخێر مامە فایەقی تاقانە.

هاوشاری
(عبدالقادر شكاک)
گۆڤاری سلێمانی ژمارە- ١٨٠
کانوونی دووەم ٢٠١٧

خوێندنەوەیەك بۆ كتێبی «جوگرافیای مێژوویی عەشیرەتی شكاك.. ڕۆڵی لە بزوتنەوەی كوردایەتیدا»

نووسینی: زۆراب
سوید/ ستۆكهۆڵم

كە منداڵ بوم لە ماڵی ئێمەدا چوار كەسایەتی زۆر باسیان لێ ئەكرا، ئەویش بە دۆشداماان و خۆشویستنەوە، شێخ مەحمودی حەفید، شێخ سەعیدی پیران، سمایل خان و خولە پیزە. لە باوك و دایكێكی نەخوێندەوار مرۆڤ بەسەرهاتەكان بە گێڕانەوەی دەماودەم ئەبیستێتەوە. گیرانەوەش تام و جێژی ئەفسانەی پێ ئەدرێ. ئەفسانەش واتە پیاهەڵدان و لە واقیع دوركەوتنەوە. گۆرینی فاكت و داتاكان بە پێی مەبەست و توانای تێگەیشتنی كەسی بێژەر و هەلومەرجەكە و كاتی گێرانەوەكە و گوێگر ئەگۆڕێت. كە باسی سمایل خانی شكاكیان بۆ ئەكردم هەمو جار بە سمایل خانی سمكۆ ناویان ئەبرد. منیش وام ئەزانی سمایل خان كوڕی سمكۆیە، تومەس سمكۆ كورتكراوە و نازناوە بۆ ئیسماعیل.

که باسیان ئەکرد مارشەمعونی کوشتوە، بەدەست خۆم نەبوو وام ئەزانی لە مۆتەکەیەک ڕزگاری کردوم. لەبەر ئەوەی بڕگەی یەکەمی ناوەکەی مارشەمعون کە ئەکاتە «مار» هەر جارێک ناوی ئەهێنرا موچڕکەی بە گیانما ئەهێنا. گیرانەوەکانیان لەبارەی شێخ مەحمودی حەفید بوە هۆی ئەوەی ئێساتش بەردە قارەمان لە خەیاڵدانما لە چیای هیمالایا بە رزتربێ. هەرچەندە ئەو هەموو جارەی بە دەربەندی بازیانا تێپەریوم بە ئاستەم بەردە کەم بۆ لە دەوروپشتەکەی جیاکراوەتەوە. خولە پیزەیان لێ کردبووم بە نمونەی مرۆڤی مەزڵوم و زوڵملێکراو کە دواجار لە دژی چەوسانەوە وەستابوە وە و لە کۆتایشدا بە هۆی خیانەتی یاوەرێکی خۆیەوە کوژرابوو، چەندان شەوم بەچیرۆکە کانی ئەو بردۆتە سەر.، عومەر عەلیان لێکردبوم بە کابرایەکی کەلە رەقی کۆلنەدەری زاڵم کە خولەی کوشتبوو. شێخ سەعیدی پیرانیش لە ناخما رقی ئەستوری تورک و عەرەبی لە کورد مۆرکردبوو.

هەر ئەوان وایان تێگەیاندم کە ئەفلاتۆن تەلەبەی ئەرسۆ بوە نەک بە پێچەوانەوە. بۆی هەیە لە خۆمان بپرسین ئایا ئەرکی مێژوو و نوسینەوەی مێژوو دروستکردن و خولقاندنی ئەو جۆرە هەست و تێگەیشتنانەیە لای بیسەر یان خوێنەر؟

ئەبێ لە خۆمان بپرسین مەبەست و فەلسەفەی پشتی گێرانەوەی مێژوو چیە؟ گیرانەوەی میژوو و تۆمارکرنی واتە پاراستن و رزگارکردنی لە ئەفسانە و پیا هەلدان زیادەپێوەنان. واتە ئەرکی میژوو بە تەنیا رێکخستن و ریزکردنی فاکت نیە، بەڵکو گەرانە بە شوین پالنەرە راستیەکانی ڕوداوەکان و دەرئەنجامەکاندا. فاکت و زانیاری هەڵە دەرەنجامی هەڵەی لێبەرهەم دێ.

ئەمانە و بە ئەکادیمی کردنی نوسینەوەی مێژوو گەر دەستلەملان بن ئیدی مێژوو بەو جۆرە نابێ کە سەرەتا پێی نوسراوەتەوە، واتە لە ئەفسانە رزگاری ئەبێ. کێشەی هەرە گەورەی نوسینەوەی مێژوو لە قۆناغە جیاجیاکانا بەدەست ئاین و نەتەوەپەرستی و دیکتاتۆرەکانەوە بوە. ئاین لەویوە دەست پێ ئەکا کە مرۆڤ ئەخاتە سەر راستە ڕێی بریاری خوداوەندی پێشوەخت. بۆ نەتەوە پەرستیش ئەوکاتە دەست پێ ئەکا کە نەتەوەیەک هەست بەکەمی خۆی ئەکاو ئەیەوێ لەڕیگەی پیا هەلدان و قەبە کردنی مێژوی خۆیەوە بەرامبەر نەتەوەکانی

تر بوەستێتەوە، وەک ئەوەی لە ئەورپا روی دا و زۆر لە نەتەوە جیاجیاکان خۆیان بە گوتیەکان هەڵئەکێشا، یان ئەوەی هیتلەر کە بە شان و باڵی قەومی ئاری دا هەڵی ئەدا. ئەمە گەر باسی ئەو دیکتاتۆرانە نەکەین کە میژوی نەتەوەکەیان ئەشێوێنن و خۆیان ئەکەن بە پالەوان و ئەفسانە و میژووی درۆ هەڵئەبەستن.

کوردستان ولات و شانۆی روداوەکانە، ئەمە وای لێ ئەکا ببێ بە نیشتمانی ئەفسانە راستەقینەکان، ئیتر ئەو ئەفسانانە باس لە نەهامەتی و دەردی سەری و تێکشکانەکان یان باس لە سەرکەوتن و کۆلنەدان و دوژمن بەزاندن بکەن. تێکشکانەکان لە نمونەی کوشتنی سمکۆ و شێخ سەعیدی پیران و شێخ عوبەیدولای نەهری و سەرکەوتنەکان لە نمونەی قارەمانێتی کیژانی کۆبانی، چونکە کە باسی کیژانی کۆبانی و بەرگریەکەیان لە شارەکە بکەین و وەک خۆی بیگیرینەوە لەوانەیە دوای سەد سال بە پیاهەلدان و زیادەرۆیی لێکبدرێتەوە، بۆیە نوسینەوەی میژووی کورد گەر زۆر ئەکادیمی و بێ ئەفسانەش بیگێریتەوە ترش و خوێی ئەفسانەی لێ ئەچێژرێ. وەرە باسی قارەمانێتی کۆبانیەکان بکە کە لە هەر چوار پارچەی کوردستانەوە رویان لەوێ کردبوو تاکو وەکو شێر لەبەردەم هێرشبەراندا بوەستن، کە موسا ئەبینی ئەروانێ بەسەر شارە خاپورەکەدا وەکو باز دێتە بەر چاو. قارەمانێتی ئەو کیژە دەم بە بزانەی کورد لە کوێ پێش کۆبانێ بینراوە، لە ناو قورو لیتەدا بە کلاشینکۆفەوە بزەی لێوە جوان و ددانە سپیەکانیان جدیەتی حالەتەکەمان لە بیر ئەباتەوە و وا ئەزانین مۆدیلن و بۆ وێنەگرتن لەوێن.

میژووی کورد نوسینەوەی لە سەرەتاوە پێویستە. سەرەتا بەو مانایەی کە هەندێک جار پیویستە هەمو لایەنەکان و شێوازەکانی نوسینەوەی میژوو بەکار بێنین، لەوانە نوسینەوەکە فەلسەفەیەک و پەیامێکی لە پشتەوە بێت و شێوازی ئەکادیمی و شیوازە کۆنەکەشی کە پێش ئەو دو حالەتە ئەکەوێ بەکاربێنین. لەبەر ئەوەی گەر فاکت و روداوەکان و ناوی کەسەکان ووەخت و شوێنی روداوەکان بەراستی تۆمار نەکەین ئاستەمە بە شێوەیەکی زانستی پەی بە راستی و پالنەری دەرئەنجامەکان بکەین. فاکت و زانیاری هەڵە یان نا تەواو لێکدانەوەی هەڵەی لێ ئەبێتەوە، ئەوە نیە لەباسی سمکۆدا زۆرتر باسی کوشتنی مارشەمعون ئەکرێ و باسی قەتلوعامی ئاسوریەکان بۆ کورد ناکرێ.

یەکێک لەو میژووانەی کە کەمی لەسەر نوسراوە و تا رادەیەکی زۆر بۆی هەیە شێوێنرابێ میژووی شکاک و سمایل خانە. لەروی ئەکادیمیەوە گرنگ نیە یەکەم جار بێ لە سەر بابەتێک بنوسرێ یان هەزار جار لەسەری نوسرابێ. لە گرنگی کەم نا بێتەوە لەبەر ئەوەی زۆری لەسەر نوسراوە یان لە گرنگی زۆر نابێ لەبەر ئەوەی پێشتر کەمی لەسەر نوسراوە و یەکەم جارە لەسەری ئەنوسرێ، گرنگ ئەوەیە نوسینەکە چی تازەی پێیە، ئەو تازەیەش تەنیا مەبەست لەریزکردنی فاکتەکان نیە، بەلکو مەبەست ئەوەیە وەلامی ئەو پرسارانەمان بۆ بداتەوە کە پێشتر نەتوانراوە بەو شێوەیە وەلامیان درابێتەوە.

کتێبی ئەم بابەتە کە خوێندنەوەکەی بۆ ئەکەم هەلوێستەی ورد وەر ئەگرێ، لیرەدا هەول ئەدەم لە ژێر رۆشنایی ئەو پێشەکیە کورتەدا کە نوسیومە کتێبەکە بە خوێنەر بناسێنم، بەلام سەرەتا ئەمەوێ کەمێک باسی نوسەری کتێبەکە بکەم کە لە منالیەوە لە نزیکەوە تیکەڵیمان هەیە و یەکتر ئەناسین.

کاک قادر یان «عەبدولقادر شکاک» کە خۆی وا ناوی خۆی نوسیوە لە منالیەوە ئەناسم و خزمایەتیمان لەروی ژنخوازیەوە هەیە و کەسێکە لە کۆرو کۆمەل و دانیشتنەکاندا هەر لە منالیەوە توانیویەتی جێگەی خۆی دیاری بکا. زمانی گیرانەوەی هێند خۆشە کە بە منالی لە دانیشتنەکاندا گوێی لێ ئەگیرا. من خۆم زۆر جار تامەزرۆ بوم کە گویم لێ گرتوە، زمانی ئەوەندە خۆش و ئەوەندە لە خۆی دلنیایە کە بیسەر خەریکە باوەر بە هەمو گێرانەوەکانی ئەکات. بیریشی زۆر بە هیز و بەرفراوانە، شتی زۆر لەبیر ئەمێنێ و وردەکاریەکانی لا ئەمێنێ. ئەمەش وایکردوە بە چێژەوە گوێی لێ بگیرێ. ئەو لە دانیشگە و ئەکادیمیە دانپێنراوەکان نەیخوێنوە بۆیە ناتوانرێ پێوەرە ئەکادیمیەکان بکرێنە پیوانە بۆ لێکانەوەی ئەم کتێبە و حوکم لەسەردانی هەرچەند لایەنە ئەکادیمیەکانی نوسینەوەکەشی کەم نین. پێشتر باسم کرد کە نوسینی ئەکادیمی بە پرسیار دەست پێئەکا و هەروەها بیانوی نوسینەکەی تیادا بەیان ئەکرێ و لە وەسف و سەنا دائەمالرێ و زۆر ئۆبییکتیڤانە لێکۆلینەوە لە بابەتەکە ئەکرێ. شێوازی دابەشکردنی باسەکە خۆی ئەبەستێتەوە بە قالبێکی ئەکادیمیەوە، واتە بە تەنیا ئەوەندەبەس نیە سەرچاوەی زۆر بەکار بهێنرێ وداتاکان دوبارە دابرێژرێنەوە. لەم خوێندەنوەیەدا ئەم قالبانە ناکەم بە پێوەری باسی کتێبەکە ئەمەش بەو مانایە نا کە کتێبەکە نا ئەکادیمییە.

لەو ساڵانەی دوایدا زانیم کە کاک قادر شکاکە و سەر بە شکاکەکانە، کاتی خۆی کتێبەکەی محەمەد رەسوڵ هاوارم دیبوو بۆیە پێم باش بو لەیەکێک لەسەفەرەکانما بۆ کوردستان ئەو کتێبەی بە دیاری بۆ بەرم. بۆیە لە ستۆکهۆلم بۆم پەیدا کرد و بۆم بردەوە. ئیتر وای لێهات زوو زوو باسی روداوەکانی ناو کتێبەکەی بۆ ئەکردم و دواتر بە پرس و ڕا بە خاوەنەکانی کتێبەکە دوبارە لەسەر ئەرکی ڕۆشنبیری چاپیان کردەوە. کاک قادر لە منالّیەوە خەریکی کاروکاسپیە، سەرەتا بە وەستایی و دوایی بە دوکانداری. ماوەیەک لەژێر پردەکە دوکانی هەبوە و دواتر لە شەقامی مەولەوی. بە هۆی کاسپی و بازارەوە بازنەیەکی بەرفراوان لە دۆست و ناسیاوی هەیەو لە روی چالاکی سیاسیشەوە توانیویەتی کەسانێکی زۆر بناسێ و تێکەلاوی لەگەڵ ئەو شکاکانە پەیدا بکا کە بە باشوری کوردستاندا پەرتەوازە بون. تەنانەت نوسینگەکەی بە ناوی شکاکەوە ناوناوە و کوڕێکیشی هەر ناوی شکاکە. ئاستی خوێندنیشی بەرزەو پیشەسازی تەواو کردوە، گەر لەبەر کاروکاسپیش نەبوایە دڵنیام ئەم کتێبەو دو کتێبەکەی پێشتری کە نوسیونی دیپلۆمێکی ئەکادیمیان بۆ دەستەبەر ئەکرد. خۆشحالم کە ئەرک و ماندوبونی کیشاوە و ئەم کتێبەی بۆ نوسیوین، هیوادارم خوینەرانی کورد بیخوێننەوە بۆ ئەوەی زانیاری نوێ لەسەر سمکۆ و عەشیرەتی شکاک پەیدا بکەن. باسی ئەوەشم کرد کە ئیمەی کورد ئەبێ هەول بدەین میژوو لەسەرەتاوە بنوسینەوە ئەمەش بەو مانایەی کە فاکت و داتاکان لە شێواندن رزگار بکەین و کاک قادریش لەم کتێبەدا چەند هەوڵێکی لەو جۆرەی داوە. کاتێک دەستم بە خوێنەوەی کرد بینیم پرسیار ئامادەیی نەبوو، راستە وەک خوینەر ئەتوانم خەیالم بۆ ئەوە بچێ کە ئەمە باسی ژیان و ژینگەی نزیکی سمکۆ و عەشیرەتەکەی ئەکا بە لام کتێبەکە راستەوخۆ پێمان نالّی نوسەر کام پرسیار ئەوروژێنێ و ئەیەوێ بە کام شێواز وەلامی بداتەوە. کاتێک لە خوێندنەوەی کتێبەکە بومەوە بۆم دەرکەوت کە پرسیارەکە بە بێ ئەوەی دیاری بکرێ لە ناخی نوسەردا هەبوە و تا رادەیەکی باشیش وەلامی داوەتەوە. پرسیارەکەش ئەبو ئەوە بێ کە چۆن میژووی سمکۆ لە درۆ و دەلەسە و هەڵبەستن و بوختانی نوسەرانی بێگانە دامالین و راستیەکان دەربخەین. بەشێکی تری پرسیارەکە ئەبوو ئەوە بێ کە چۆن راستی روداوەکان بخەینەوە ساتە وەختی خۆیان بە پێوەری ئەو

زەمەنەی تیایدا رویانداوە حوکمیان بدەین، نەک بە بیرکردەنەوەی ئەمرۆمان حوکمیان بدەین و میژوی سمکۆ بشێوێنین. بۆ نمونە لە وەلامدانەوەی وتارێکی فەرید ئەسەسەرد دا ئەوە بە رونی ئەبینرێ، چونکە قادر شکاک پێی وایە ئەسەسەرد کەوتۆتە ژێر کاریگەری پێشکەوتوخوازیەوە و بە ناحەق سمکۆ بە تاوانبار دائەنێ. دیارە لە گێرانەوەی رۆژانە و لای هەندێک لە نوسەران سمکۆ بە خیانەتکار و تەعداکار لە مارشەمعون و ئاسوریەکان تاوانبار ئەکرێ، نوسەر بە خستنە روی فاکتەکان و گیرانەوەی دوبارەی روداوەکە و چۆنێتی هەلسوکەوتی باوی ئەو سەردەمە لە مامەلە کردن لەگەل نەیارەکان ئەیەوێ سمکۆ لەو حوکمانەی ئەم زەمانە رزگار بکات و ئەستۆی پاک بکاتەوە. بە پێی نوسەر لەو سەردەمەدا مارشەمعون بە نیازبوە دەست بگرێ بەسەر ناوچە کوردیەکاندا و سمکۆش دەرکی بەوە کردوە و پێ قبولنەکراوە، هەروەها باسی ئەوە ش ئەکا کە لە تۆلەی کوشتنی مارشەمعوندا ئاسوریەکان ژمارەیەکی زۆر کوردیان کۆمەلکوژ کردوە، بە تایبەتی کە دایکی سمکۆیان بە دوای ئەسپا چوارمیخەکێشاوە و دوپارچەیان کردوە بەلگەی ئەوەیە ئەوانیش ئەوەندە بەستەزمان نەبون. لەرێی ئەمەوە نوسەر هەول ئەدا بەو نوسەرە هاوچەرخە کوردانەی، کە بە پێی ئەو، میژوو نەشێوێنن، بلێ باشتر وایە روداوەکە بخەنەوە زەمەنی خۆی و بە بیانوی دەرخستنی پێشکەوتوخوازیان غەدر لە سمکۆ نەکەن و فاکتەکان نەشیوێنن چونکە ئەبێتە هۆی ئەوەی دەرئەنجام و حوکمی ناراست بدەن وەک چۆن داویانە. لەوتارەکەدا ئەسەسەرد سمکۆ بە زالمی بکوژی مارشەمعون باس ئەکا و ئەلێ شایەنی ئەوە نیە لە هەولێر شەقامێک بکەن بە ناویەوە، چونکە بیرۆکەی ئەوە هەبوە لەوێ خیابانێک بکەن بەناویەوە. نوسەر بە ئەسەسەرد ئەلێ ئاسوریەکانیش قەتلوعامی کوردانیان کردوە و کەچی سمکۆ ناوی لە ناوانە!

لە لاپەرە ١٨٤ دا بەم جۆرە باسی کۆمەلکوژی کوردان و کوشتنی دایکی سمکۆ ئەکا:

واتە (دوڕی) خانی دایکی سمکۆ بە دەستی ئاسوریەکان کوژراوە، بەوەی قاچی بە ئەسپیکەوە بەستراوەتەوە و لاشەی کراوە بە دو بەشەوە و لە ماوەی ٣٠ رۆژا لە ناوچەکەی سمکۆ ١٩٢٠ کەسیان لە کەسوکارو لایەنگرانی سمکۆ

لە ناو ورمێ و دەورووپشتی کوشتوە کەچی هێشتا هەر سمکۆ تاوانبار ئەکرێ. ئەمە یەکێکە لەو لایەنانەی نوسەر ئەیەوێ وەلامی بداتەوە، واتە هەولئەدا ئەو تەمومژی تاوانبارکردنەی سمکۆ لەلایەن نوسەرە کوردەکانەوە برەوێنێتەوە. کەمال نوری مەعروف ژمارەی کوردە کوژراوەکانی دەستی ئاسوریەکان لە پێشەکی کتێبەکەدا بە ١٠/١٢ هەزار کەس ناوزەد ئەکات.لە لاپەرە ١٦٩ و لاپەرەکانی دواترا وەڵامی سەروەر عەبدولرەحمان پێنجوێنی ئەداتەوە کاتێک سەروەر بەم جۆرە ئەنوسێ:

«سمکۆ ئیسماعیل خانی شکاک، ساڵی١٩٢٧ شۆڕشگێڕێکی کوردستانی ئێران بوو کە لە نێوان بەرژەوەندییەکانی ئینگلیز و ئێرانی شاهنشاییدا ئەمسەر و ئەوسەری دەکرد، ئەوەی کە مایەی شەرمەزاری یە لە تۆماری سمکۆدا ئەوەیە کاتێ پیاوی ئایینی و سەرکردەی ئاسوری یەکان پەتریاک (مارشەمعون بنیامین ١٩١٨/٣/٣ کە میوانی سمکۆ بوو، بەمەبەستی ڕێکەوتن و ڕێکخستنی هەردوو لایەنی کورد و سوریانی بۆ سەربەخۆیی و پێکهێنانی دەوڵەتێک کە ببێتە نمونەی برایەتی و ئایینی و نەتەوایەتی، بەڵام سمکۆ هیچی نەکرد تەنها ئەوە نەبێت کە مارشەمعونی لەهەمان کات و شوێندا تیرۆرکرد، دواتریش سمکۆ لە ساڵی ١٩٢٢ دا بزوتنەوەیەکی چەکداری پێکهێنا کە دەستی گرت بەسەر ناوچەیەکی فراوانی کوردستانی ئێراندا و سەر ئەنجامیش لە ساڵی ١٩٢٦ دا بە دوای دەسەڵاتدارانی ئێراندا چوو بەرەو تاران بۆ ئەوەی بەڕاستی بیکەنە سەرۆکی کوردەکانی شنۆ، بەڵام لە خێوەتی ڕێکەوتنەکەدا غافڵ کوژیان کرد».

قادر شکاک لە وەڵامدا ئەنوسێ:

«.. کاتێک ئەو ستونەم خوێندەوە ئەو کاتە زانیم، کە ئێمەی کورد نەتەوەیەکین کە تاوانی زۆرمان بەرامبەر کراوە کە نابێت ئاوا بێ ئاگایانە خۆمان مێژووی خۆمان بنوسینەوە، یاخود ڕامان وابێ بەرامبەر مێژوو. چونکە مێژوو ڕونکردنەوەو نوسینەوەی ڕاستی ڕوداوەکان و کارەساتەکان دەردەخات، جاڕوداوەکان دووربن، یاخود نزیک من خوێندنەوەیەکی سەرەتاییم هەیە بۆ مێژووی شکاک و شۆڕشەکەی سمکۆ. بۆیە ئەم سەرئەنجامەم لەسەری لا دروست بوو کە لە بابەتەکەیدا و لە ناوەڕاستی ستونەکەدا باسی کردووە بۆیە

ئەمەوێ بە کوردتی وەڵامی بدەمەوە و هەڵەکانی بۆ ڕاست بکەمەوە».

ئەمە خۆی لەخۆیدا وەلامی ئەو پرسیارەیە کە چۆن میژووی کورد لە هەڵە و ناڕاستیەکان پاک بکرێتەوە کە نوسەر لە ڕیگەی راستکردنەوەی هەڵەکانی پێنجوێنی دا بۆمان وەلام ئەداتەوە، بە واتایەکی تر ئەتوانم بڵێم کە شێواز و مەنهەجی دیراسەکە لای نوسەر بەراوردکاری و دیمارکاشنە، واتە دۆزینەوەی راستیەکان و بەردەوام بون لەسەر دۆزینەوەیان، بەو مانایەی وایە ئەم کتێبەش بۆی هەیە راستی زۆرترمان دەستکەوێت. با بزانین راستکردنەوەکان چین و چۆنن، شکاک ئەنوسێ:

.. بزوتنەوەی شکاک ساڵی ١٩٢٢ دروست نەبووە، بەڵکو لە ساڵی ١٩٠٩ وە دەستی پێ کرد بە دوای مردنی محەمەد پاشای باوکی لە دورگەی ڕۆدس گیانی لەدەستدا ئەمەش بە بیانوی کوشتنی ڕەزوان پاشیەوە کە پێشتر باسمان کرد. ئەوکارەساتەش لەڕۆژی ١٩١٨/٣/٣ دا نەبوو بەڵکو لە ١٩١٨/٣/٢٨ بوو. هەروەها لە ماڵی خۆشیدا نەبوو بەڵکو لە ماڵی تەیمور ئاغای کۆنەشار بوو، تەنانەت دیاریکردنی ژمارەی چەکداران کە هەردوولا لەسەری ڕێکەوتبون لەلایەن مارشەمعونەوە بوو. لە بەشێکی نوسینەکەیدا هێمای بۆ ساڵی کوشتنەکەی سمکۆ کردووە کە دەڵێ لە ساڵی ١٩٢٦دا کوژرا بەڵام ڕاستیەکەی ئەوەیە کە لە ١٩٣٠/٦/٢١ دا شەهید بوو بەڵگەشمان ڕۆژنامەی تایمزی بەریتانی لەڕۆژی ١٩٣٠/٦/٢٢: هەروەکو دەڵێ دوێنێ پەیامنێرمان لەتارانەوە پێی ڕاگەیاندین کە سمکۆی شکاک سەرکردەی کوردەکانی ئێران لەشاری شنۆ بەدەستی هێزەکانی ئێران کوژرا. لەبەشێکی تری نوسینەکەی دا نوسەری ستونەکە دەڵێ: لە خێوەتدا غافڵ کوژیان کرد بۆیە بۆڕاستی کوشتنەکە ئەوەیە کەلەخێوەتدا نەکوژراوەو غافڵ کوژیش نەکراوە بەڵکو لەشەڕی دەستەویەخەو بەرامبەردا کاتێک بەسەر پردی شنۆدا ڕۆیشتووە ڕویداوە. جگە لەوەش مارشەمعون سوریانی نەبووە بەڵکو ئاسوری بووە کە دەڵێم سوریانی بە زمانی خۆت کەڕاستی یەکەی(سریانی)یە دەمەوێ هێما بۆ ئەوە بکەم کە مارشەمعون لەو کاتەدا وەک ئاسوری یەک کاری کردوە، تا دەوڵەتێک بۆ ئاسوریەکان دابمەزرێنێ، بەڵام سمکۆ دەیویست وەک نەتەوەیی یەک کورد بە سەربەخۆیی شاد بکات. هەروەها کوشتنی مارشەمعون وەک ئەو نوسەرە باسی دەکات کە پیاوێکی ئایینی بووە،

بەڵام هەر پیاوێکی ئاینی نەبووە بەڵکو پیاوێکی سیاسی ڕۆژگارەکەش بووەو کوشتنەکەشی کوشتنێکی سیاسی بووەو زۆر نهێنی لەپشتەوە باس دەکرێ و هەتا ئێستاش لێکۆڵینەوەی لەسەر دەکرێ».

تێبینیم لەسەر پێناسی کاک قادر هەیە بۆ ئاسوری و سریانی یان سوریانی. ئەوانە هەمویان یەک شتن، بەلام نازانم کاک قادر بۆ لەیەکیان جیائەکاتەوە.

گرنگی ئەم کتێبە لەلایەن شارەزایەکی مێژووی سمکۆشەوە بەرز ئەنرخێنرێ، ئەوەتا لە لاپەڕە ٨ ی پێشەکی ئەم کتێبەدا کەمال نوری مەعروف باس لە وەئەکا کە هەندێک لە زانیاریەکانی تەواو تازەن و لە سەرچاوەی تردا نەبینراون، هەروەک ئەنوسێ:

«..بۆچون لەسەر شەهید کردنی سمکۆ لەم کتێبەدا زۆری لەسەر هاتووە و هەمووشیانزانیاری نوێن کە لە سەرچاوە مێژووییەکانی ئەم سەردەمەی دواییدا ئەو باسانە گومناون یان دەتوانین بڵێین نوسەرەکانیان خۆیان کەمتر ماندوکردووە بۆ گەڕان بە دوای ڕاستیەکاندا و خستنە ڕوویان بۆ سودی مێژوو».

مێتودی دیمارکاشن یانی هێڵ و سنور لادان، دەرخستنی ڕاستی و دورخستنەوەی ناراستی. دیارە لە بواری گەران بەشوێن نوسینەوەی مێژوو بە شێوەیەکی دروست و نزیک لەراستیەوە، هەوڵدانە بۆ ساغکردنەوەی راستی و دروستی زانیاریەکانی پێشوتر. گەر راست نەبون ڕاستیەکان بخرێتە روو. نوسەری کتێبی عەشیرەتی شکاک هەوڵی داوە زانیاری ورد و رون لەسەر کوشتنەکە و شوێنی کوشتنەکەی سمکۆ پەیدا بکات و تەواو زانیاری نوێشی خستۆتە روو. دیارە بەدەستهێنانی ئەم زانیاریانە تەنیا لە خوێندنەوەی ئەو سەرچاوانە دەستی نەکەوتون کە بەکاری هێناون بۆ باسەکەی بەڵکو پێدەچێ لەریگەی سودبینین لەو پەیوەندیە کۆمەلایەتییە بەربلاوەی هەیەتی توانیبێتی پەی بە هەلەی زانیاریەکانی تر بەرێت. گەر نوسەر ڕێنمایی ئەکادیمی هەبوایە بۆی هەبوو میتوی لێکۆلینەوەکە بە دیمارکاشن دابنرایە. لە پێشەکیە کورتەکەما باسی ئەوەم کرد کە زۆر روداوی ناو مێژووی کورد لە ئەفسانەی راستەقینە ئەچن، هەر بۆیە کاتێک کە بەسەرهاتی ژیانی سمکۆ لەم کتێبەدا

ئەخوێنمەوە وا ئەزانم رۆمانێکی ئەفسانە ئامێز ئەخوێنمەوە. لە ناوەندی رۆشنبیری کوردیا زۆر باس لە رۆژنامەی کوردستانی بەدرخانیەکان ئەکرێ، بەڵام کەم باس لە کردنەوەی یەکەم خوێندنگەی زمانی کوردی ناکات. لەم کتێبەدا کاک قادر شکاک باسی یەکەم خوێندنگەی کوردی ئەکات کە لەلایەن سمکۆی شکاکەوە لە رۆژهەلاتی کوردستان کراوەتەوە. دیارە بە رای بەندە ئەم مەسەلەیە گەر راست بێ پێویستە هەلوێستەی لەسەر بکرێ و بکرێتە رۆژی یادکردنەوەی خوێندنگەی کوردی هەروەک چۆن ئەوی تریان کراوە بە رۆژی یادکردنەوەی رۆژنامەگەری کوردی. لە لاپەڕە ١١٠ ی کتێبەکەدا شکاک ئەنوسێ:

«هەرچەندە سمکۆ خوێندەوارێکی بەهێز نەبووە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەمیشە لە هەوڵی بەدەست هێنانی زانستدا بووە کە بتوانێ بوارێک بڕەخسێنێت بۆ منالانی کورد کە فێری خوێندەواری ببن بۆ ئەو مەبەستە توانی بەهاوکاری و پشتیوانی (چێرکۆف) نوێنەری ڕوسیا لەناوچەکەدا بۆ جاری یەکەم لەسەر ئاستی کوردستانی گەورە یەکەم قوتابخانەی کوردی لە ١٩١٣/١٠/٢٧ دا لە شارۆچکەی (خۆی) بکاتەوە، ئەمە لەو رۆژگارەدا سەدایەکی باشی هەبوو لەناوچەکەدا هەرچەندە لەمپەڕو ڕێگر زۆر بوون بۆ پەشیمان کردنەوەی سمکۆ، تەنانەت هەڕەشەو چاو سورکردنەوەشی تێکەوت بەڵام سمکۆ هەر بەردەوام و سور بوو لەسەرکردنەوەی قوتابخانەکە تا رۆژی ١٩١٣/١٠/٢٧ بەئامادەبوونی چیرکۆف و خەڵکێکی زۆر قوتابخانەکە کرایەوە».

گرنگی ئەم کتێبە تەنیا لە خستنەرووی زانیارییە نوێکاندا نیە، بەلکو لەجۆری لێکدانەوە و شیکردنەوەکانیشیدایە. بەلام بەهۆی ئەوەی نوسەر خۆی شکاکە و هەستی نەتەوایەتی و کوردپەروەری زۆر بەهێزە نەیتوانیوە لە هەستوسۆز دەربڕین خۆی رزگار بکات، هەستوسۆزیش لە نوسینەوەی مێژوودا بۆی هەیە ببێتە هۆی پیاهەلدان و بە سیمبۆلکردن، ئەمەش ئەوەی لیئەکەوێتەوە راستیەکان وەک ئەفسانە بخرێنەرو، ئەبێ لە یادمان نەچێ هەست و سۆز کێشە بۆ زانستی بونی بابەت دروست ئەکات.

بایەخی ئەلبومی وێنەکان لە بایەخی زانیاریە نوسراوەکانی ناو کتێبەکە کەمتر نییە. وێنەکان زۆر رونن و پێویستە خوێندنەوەی وردیان بۆ بکرێ،

لەلایەک شێوازی قیافە و جلوبەرگەکان باسبکرێت و جۆری کاریگەریان لەسەر ئاراستەی بزوتنەوەکەو لەلایەکی ترەوە هۆکاری هەلبژاردنی ئەو جۆرە جلوبەرگانە ئاماژەی پێ بدرێ.

کتێبەکە بەم جۆرەیە:
A٥قەبارە
٢٤٤ لاپەڕە
تا لاپەڕەی ژمارە ٢٠٢ نوسین
له لاپەڕە ٢٠٣ وە ئەلبومی وێنەکان دەست پێ ئەکات، واتە ٤٢ لاپەڕە بۆ وێنەکان تەرخان کراوە.
لە لاپەڕە ٢٠٤ دا درەخت واتە شەجەرەی پشتاوپشتی سمکۆ ئەبینرێت. کتێبەکەش زانیاری وردی تیایە لەبارەی سمکۆ و باووباپیرانی، لە بارەی ناوچەی ورمێ و جێنشینگەی شکاکەکان و عەشیرەتی شکاک. ئەم جۆرە زانیاریانە بۆ ئێمە زۆر گرنگن، بە بەڵگەی ئەوەی لە کوردستان لەو کاتەدا پێناسی شارستانی گەر هەشبوبێت تا ئێستا نەتوانراوە ئەو وردەکاریانە بدۆزرێتەوە.
زۆر لە وێنەکانی ناو ئەم ئەلبومە پێشتر نەبینراون و کاک قادر شکاک بەهۆی دۆستایەتی وناسیاویەوە لەگەڵ شکاکەکانی هەر چوار پارچەی کوردستان توانیویەتی بەدەستیان بێنێت. ئەتوانم بڵێم کە نوسەر وەک بانکێکی زانیاری لەلایەن شکاکەکانەوە سەیرکراوە و خۆیان پەیوەندیان پێوەکردوە و زانیاریان پێداوە. دیارە ئەو زانیاریانە هەر لە هاتندان بۆ لای و هیوادارم لە چاپەکانی ئایندەدا شتی نویترمان بۆ بخاتە رو.
سەرنج و تێگەیشتنی من بۆ وێنەکان:
ژمارەی وێنەکان بە دوانەکەی سەر بەرگەکانەوە ٧٠ وێنەیە دو نەخشەی تیایە
جلوبەرگەکان بەزۆری پۆشتەوپەرداخن، لەبیرمان نەچێ کە ئەوکات بۆی هەیە ئەو جلوبەرگە جوانانە بۆ وێنەگرتنەکە لەبەر کرابن، بەڵام لە لاپەڕەی ١٠٧ دا نوسەر ئەنوسێ:

«کریس کۆچێرا لەکتێبەکەیدا لەبارەی سمکۆوە دەنوسێ: سمکۆ پیاوێکی پڕ نەزاکەت و سەلار بوو، جوانی جل و بەرگەکەی زۆر کاری لە ئینگلیزەکانکردووە».

ئەمە دەری ئەخا ئەو بۆچونەی بەندە بۆ مناسەبەتی وێنەگرتنەکە هەڵەبێ، بە تایبەت لەبارەی سمکۆوە.

لێکدانەوە و رونکردنەوەی زۆرتر لەسەر وێنەکان جێدێڵم بۆ نوسەر بۆ چاپەکانی تر، بەڵام ئەوەی جێی سەرنجە پێڵاوی چەرمی درێژیان لە پێدایە و ئەوەش بۆ ڕۆیشتنی ناو بەفر لەو سنورانەی ورمێ و گەڤەر گونجاون، بۆ ئەوەی قاچ سەرمای نەبێ و بۆ ئەوەش کە بە گورجوگۆڵی بڕۆن. پشتێنەکانیان زۆر جێی سەرنجە چونکە لەسەر پاڵتۆشەوە ئەیبەستن، ئەوەش خۆی لەخۆیدا لەلایەکەوە بۆ ڕاگرتنی گەرمی لەشە و لەلایەکی ترتەوە بۆ گورجکردنەوەیە چونکە ڕۆڵی کۆرسێتیش ئەبینێت و مرۆڤ قیتوقنج ڕائەگرێت. دیارە لەم سەردەمەی ئێستاماندا لە وڵاتە ساردەکانی ئەسکەندیناڤیا و ئەوروپا چاکەت و پاڵتۆکان لە ژێرەوە لە ئاستی خوار ناوکەوە قەیتانیان تیایە کە ئەتوانرێ توند بکرێن بۆ ئەوەی هەوا نەیەتە ناو زگ و سینەوە.

دوا وتە:

کتێبەکە لەلایەنە ئەکادیمیەکانیشی کەم نییە، لەوانە چۆنێتی بەکارهێنانی سەرچاوەکان و جۆری گفتوگۆ و لیکدانەوەکانی و مناقەشەکردنی زانیارییە جۆراوجۆرەکانی.

پێم وایە گەر دانشگە و زانکۆکانی کوردستان زاتیان بکردایە دبلۆمێکی فەخرییان بە نوسەرەکەی ئەبەخشی. با ماستەر و دکتۆرا نەبێ، بەڵام دبلۆمی بەشی مێژوو لە جێی خۆیدا ئەبو.

٢٠١٦/٣/٢١

سابیر بەگ
یەکێك لە سمبولەکانی شۆڕشی شێخ مەحموود
١٨٩٣ - ١٩٢٧

لەناو هەموو شۆڕشەکانی گەلانی ڕزگاریخوازدا زۆر ڕوویداوە کە ڕۆڵ و پێگەی هەندێک لە سەرکردە و فەرماندەکان لە دوای سەرکەوتن یان بە پێچەوانەوە وەک خۆی هەقی پێنەدراوە، ڕەنگە لە شۆڕشی فەرەنسی (١٧٩٨ – ١٧٩٩) دا کۆمەڵێک وەک سەربازی وون و هەندێکیش وەک پاڵەوان دەناسرێن میرابۆی وتەبێژ و ئەفسانەی شۆڕش، نموونەی زیندووە، کە پاش چەندین دەیە کاتێک بە ڕاپۆرتە نهێنیەکاندا چوونەوە، دەرکەوت کە شایەنی ئەو هەموو پیا هەڵدانە نەبووە و ئەو سمبولەش نەبوو کە گەلی فەرەنسا شانازی پێوە دەکرد، یاخود لە کاتی سەرهەڵدانی شۆڕشەکانی بیری سۆسیالیستی دا کە لە سەدەی پێشوودا بە گڕوتینێکی زۆرەوە هاتە مەیدان و ڕاگەیاندنە هاندەرە هاوپەیمانەکان ناوی سەیر سەیر و بریقەداریان بە باڵادا دەبڕین، کە شۆڕشی کوبا (١٩٥٣– ١٩٥٩) بە پێشەنگی ئەوشۆڕشانە دادەنرێت دژی ڕژێمی باتێسا و لەپاشان سەرکەوتنیان بەدەستهێنا ئایا بە تەنیا (فیدل کاسترۆ و ئەرنستۆ

جیفارا وی لاسیرنا و ڕائول کاسترۆ) خاوەنی ڕاستەقینەی شۆڕش بوون؟ یاخود کۆمەڵێکی تر کارەکتەری بەتوانا بوون بەڵام مێژووش وەبیریان ناهێنێ، یان شۆڕشی جەزائیر (١٩٥٤-- ١٩٦٢) ئایا هەر ڕەمەزان بن المالیک، مستەفا بن بولعید، حسێن ئایەت ئەحمەد و ئەحمەد بن بلە سەرکردەبوون؟ ئەی ئەو ١٢٠٠ خۆبەخشە گیانفیدایەی بە ٤٠٠ پارچە چەکی کۆنەوە جاڕی شۆڕشیان دا؟ بە هەمان شێوە شۆڕشی ڕەوای شێخ مەحموودیش ١٩١٩ دەستی پێکرد، کێن ئەو گیانبازە خۆنەویستانەی بە خوێنی خۆیان سەلماندیان کە کوردستان تەنیا موڵکی کوردەکانە و هیچ داگیرکاریەک قەبوڵ ناکات؟ ئەوە مێژووە پێمان دەڵێت کە سابیر بەگی هەمەوەند شانبەشانی کەریم بەگی باوکی لەبەرامبەر دوژمندا بێباک خۆی دەهاویشتە هەموو گێژاوێکەوە، سابیر بەگ کوڕی کەریم بەگی فەتاح بەگی کوێخا ڕەسوڵی جەوامێرە و لە وڵاتانی ئاوارە و دەربەدەریدا لە بیابانە تاقەت پڕوکێنەکانی لیبیا دا ساڵی ١٨٩٣ دا لەدایک بوە و لەگەڵ ئەو ١٥٠ سوارەی هەمەوەندا کە کەریم بەگی باوکی سەرکردایەتی دەکرد و بیابانی باکوری ئەفریقایان لەژێر پێی ئەسپەکانیان دەناو ڕووەو وڵاتی کوردەواری و بە ئومێدی دەرکەوتنی خۆری سەرکەلی کوردستان تاویان دەدا، کاتێک لە بەهەشتی سەرزەمینی زەردەشت پەیامبەردا هێدی هێدی تەمەنی گەشەی دەکرد ئەویش زیاتر و زیاتر نیشتیمانی لا پیرۆز تر دەبوو هەر بۆیە بەو خولیا کوردانەوە بووە هاوەڵی باوکی تا بەو تەمەنە کەمەوە توانی ببێتە جێگای متمانەی کەریم بەگی فەرماندەی بوێر و بەتوانا، کام شەڕ و ڕووبەڕوو بونەوە هەبوو کە یەکەم گوللەی تفەنگی کەریم بەگ بەڕووی داگیرکەراندا تەقیبێتو دووەم فیشەک سابیر بەگ نەبووبێ؟ کام شەڕی دەستەویەخە هەبووە سوارەی هەمەوەند سابیریان لەپێش خۆیانەوە نەدیتبێ؟ هێشتا barووت لە لولەی تفەنگەکەی کەریم بەگ دەرنەچوو بوو بۆ کوشتنی(بۆند)* ی داخ لەدڵی کورد، سابیری کوڕ زرمەی لە (ماکانت) * هەستان و لەجێدا کوشتی، هەر لەبەر ئەوەبوو کە هەمان ڕۆژ چەرچڵ ی سەرۆک وەزیرانی بەریتانیا کۆنگرەیەکی ڕۆژنامەنووسی ڕێکخست و ووتی ئەمڕۆ هەواڵمان زانیووە کە کەریم بەگی هەمەوەند و سابیری کوڕی بۆند و ماکانت یان کوشتووە و هێزەکانی پیادەمان بە هاوکاری هێزی ئاسمانی

بە دوایانەوەن و تۆڵەیان لێدەکەینەوە، هەمان ڕۆژ بۆ ئێوارە لەکۆنگرەیەکی تری ڕۆژنامەوانی دا ووتی زانیاریمان هەیە کەریم بەگ لە ئاوی زێی دوکان پەڕیوەتەوە و لە دەربەندی ڕانیەدا پەلاماری فەوجێکی ئێمەی داوەو زیانێکی گەورەی ماڵی و گیانی لە هێزەکانمان داوە، ئەوەش سابیر بەگ بوو لەشەڕی چیمەن دا مەترەلۆزەکەی ئینگلیزی لە کۆڵ لەشکری کوردی کردەوە، کە بواری نەدەدا مام قادر بێری هەمەوەند بگاتە ئەحمەدی کوڕی کە بەسەختی لێدرابوو تا بانگی کرد ئەحمەدم بەنە دەست کاتێک ئەحمەدیان بەرز کردەوە بۆ سەر پشتی ئەسپەکە بە پشتوێنەکەی پشتی خۆیەوە بەستیەوەو توند شەتەکی دا و ئینجا تاوی لە ئەسپەکەی دا و لەمسەری مەیدانەوە بۆ ئەوسەری شەڕگەکە وەک هەڵۆ دەڕۆیشت و تەقەی لەدوژمن دەکرد، ئەحمەدیش هەر بە برینداری بە کۆڵیەوە بوو تا سابیربەگ و سەید محەمەد دایان بەسەر مەترەلۆزەکەدا پاشان سابیر مەترەلۆزەکەی بەدوای خۆیدا کێش کرد، سابیر بەگ لە زۆربەی شەڕەکاندا بەشدار بووە و ئینگلیزەکان زۆر مەبەستیان بووە بەهەر نرخێک بێت کەریم بەگ و سابیر و شێخ محەمەدە بچکۆل و شێخ عەلی قەڵبەزە بکوژن، وە پارەیەکی زۆریان بۆ کوشتیان تەرخان کرد، تا لە ڕۆژی ١٩٢٦/٦/٢٩ دا کەریم بەگ بە پارتیزانی دێتەوە ناوچەی گەرمیان و بە مەبەستی لێدانی دوژمن گەڕابۆوە ناوچەکە تا لە گوندی قەرەتاموور دوای شەڕێکی گەورە بەسەختی بریندار دەبێ و پاشان لە گوندی نورە شەهید دەبێت، لەو کاتەدا شێخ مەحموود لە گوندی وێڵەژێری نزیک مەریوان دانیشتبوو، پاشان سابیر بەگ دوای شەهید کردنی باوکی بە چەندین سوارەوە هاتەوە ناوچەی بازیان و ئینگلیزەکان تەواو ئاگاداری هاتنەکەی بوون لەڕێی سیخوڕەکانیانەوە بۆیە هەموو ئامادەکاریەکیان کردبوو، بۆسەیان لەهەر چوار لاوە بۆ دانابوو، ئەوەبوو لەشەڕی شیوە قوڕاودا کە شەڕ ڕوویدا و هێزەکەی سابیر بەگ بەو ژمارە کەمەوە توانیان گەورەترین داستان تۆمار بکەن تا سابیر بەگ بە سێ گوللە بریندار دەبێ و ئەسپەکەشی دەکوژرێ، خۆیشی بە فەلاکەت ڕزگاری دەبێت و پاشان دەچێتەوە بۆ گوندی مەڕانەی نزیک مەریوان کەماڵەکەی لەوێ دەبێت، ئینگلیزەکان کۆڵی لێنادەن و لەڕێگەی پیاوەکانیانەوە دوو برا دەنێرن بۆ کوشتنی شێخ مەحموود و لەسەرەتادا خۆیان لە شێخ مەحموود نزیک

دەکەنەوە و سابیربەگ هەواڵیان دەزانێ کەنیازیان چیە بۆیە کە دەنێرێت بە دوایاندا ئەوانیش خۆیان دەشارنەوە و یەکێکیان دەگرێ و دەیکوژێت وئەوی تریان خۆی ون دەکات دوای چەند ڕۆژێک فرسەت لە سابیر بەگ دەهێنێ و شەوێک دەچێتە سەربانەکەیان و تەقەیان لێدەکات سابیر بەگ شەهید دەکات و خێزانیشی بریندار دەبێت کابرا ڕائەکات، بەڵام شێخ مەحموود لە ڕێگادا دەیگرێ و فەرمان بە کوشتنی دەدات و لە تۆڵەیدا دەکوژرێتەوە، سابیر بەگ کەم ژیا بەڵام ژیانێکی مەردانەو پڕ دەردیسەری ٢٤ساڵ تەمەنی پڕ خەبات و قوربانیدانی گەواهی ئەو ڕاستیەیە، کە ئەمڕۆ مێژوویەکی شەرەفمەندانەی بۆنەتەوە و نەوەکانی دوای خۆی دیاریکردووە و ئەوە جێگا پەنجەی ئەوە بە مێژووی پڕ شانازی کوردەوە و لەگەڵ هەر باسێکدا دێتەوە یاد،بەرزو پیرۆز بێت یادی ٩٢ ساڵەی شەهیدبونی سابیر بەگی کوردان، درووود بۆ گیانی پاکی تێکڕای شەهیدانی ڕێگای سەرفرازی کوردستان.

گۆڤاری سلێمانی ژمارە- ١٩٢

بەناوی «برادۆست»ەوە لە مارت و نیسانی ٢٠١٩دا بڵاوکراوەتەوە

پەراوێز/

*- شاری سلێمانی بەرگی دووەم ل ١٢٤ ئەکرەمی ساڵحی ڕەشە

* د.کەمال مەزهەر چەند لاپەڕەیەک لەمێژووی کورد *محەمەد ڕەسوڵ هاوار بەرگی دووەم

*کەریم بەگی فەتاح بەگی هەمەوەند دارا ئەحمەد کەریم بەگ

* دوای کوشتنی (بۆند و ماکانت) کە هەردوکیان کاربەدەستی ئینگلیزبوون، دەنگی ناڕەزایی لە شەقامەکانی لەندەن دا بەرزبوە وە.

بۆ تامین خانی
خێزانی کاکە حەمەی حاجی مەحمود

کاتێک بەجلی کوردی جامنەیەکی لەمل ئالاو و چاویلکەیەک لە چاو و تاقمێک فیشەکدان و کلاشینکۆفێک لە شان و وەک فەرماندەیەک دێت و دەچێت...... زۆرێک لە خەڵکی کوردستان بە سەرسوڕمانەوە دەپرسن ئەو ژنە کێیە؟؟دەبێت لەکام وڵاتی بیانیەوە بۆ هاوکاری و پشگیری ئەم نەتەوە پەرتکراوە هاتبێت؟ هەندێکی تر دەڵێن دیارە ئەم ژنە لە ئازارەکانمان دەگات، هەر کەسە بە ئاوەزی بیری خۆی هەڵسەنگاندنی بۆ دەکات... بەلام نازانن ئەوە ژن نیە، بەڵکو تەوارێکی سەرهەڵگرتووی ناو گڕکانی ئاگرێکە کە چەندین دەیەی نەتەوەیەکی پڕ ئازاری بێکەسی کەنارێکی ئەم گۆی زەمینە بڕسک لێبڕاوەی لە هەناودایە، ئەوە ژن نیە، بەڵکو خەمی کۆکراوەی هەزاران ساڵەی دەوڵەتێکی وێرانکراوی باشترین دنیا دیدەکانی مێژووی دینە و ئەوان مرۆڤایەتیان فێری خۆشەویستی کردووە، ئەوە ژنێک نیە تەنیاو تەنیا، بەڵکو مەشخەڵێکی ڕێگا باریکە ئەنگوستە چاوەکانی ڕێگای مەرگە، ئەوە نە ژنەو نە پیاو، ئەوە لە دەمی گوڵاڵەی دایکی باوەخۆشێن و مریەمی پاکیزە و ئەسرینی دایکی باوە ئیسحاقەو خاوەنی ڕێبازی ئاشتیە و مەرگهێنەری دوژمنانی میترایە، ئەوە ژن نیە و دێوانە و وێڵی کەنارگیکردنی نەتەوەیەکە لە دەمی ئەهریمەنەکانی مێژوومان، ئەوە هاوسەری کاکە حەمە و تامینی کاکەسووری دایکمانە، دایک....

پێشکەشە
بە کەژاڵی ڕۆح پەپوولە

کەژاڵ لە وەرزێکی ساڵ دا

هەموو گزنگی بەیانێک لەدامێنی ئەزمڕەوە تەمێکی چر سپی سپی هێدی هێدی شۆڕدەبێتەوە ناو ڕۆحمان سەری هەموو کلۆی بەفرە و کراسێکی ئاودامانی قەتران قەترانی ڕەشی لە خۆیەوە ئاڵاندووە، زۆر هێمن و لەسەرەخۆ ڕێگا دەکا ئەوەی جارێک ناسیبێتی نەک بەبزە و خەندەی سەر لێو بەهەردوو دەست سڵاو دەکا و سەروپای شیعری ماچ دەکا، هەندێک دەڵێن هەبێ ونەبێ هەرخۆیەتی...... ئەها ڕووخساری ڕووی ساتەوەختی ئاوابوونی خۆر دەنوێنێ.... ئا کەژاڵە، گومان نیە کە کەژاڵە چەند ڕێبوارێکی سەر ڕێگا دەڵێن نەخێر یا خەونە یان خەیاڵە، جارێکی دی کەس نایبینێ لە دەرگای دڵی کەس بدا شیعرێکی ساوا بنێرێ بە شنەی با، دەرگای دڵی بۆ هیچ کەسێ ناکاتەوە، ڕەنگە هیچ کەسیش نەناسێ، نازانێ کە تۆ چیت و کێیت، لە کوێوە بۆ ئەو پەیدا بوویت، بەڵام هێندەی ئەو دەزانێ، تۆ فریشتەی خواوەندێک بوویت، لەو ڕۆژەوەی دەستەکانت بوونە پێنوس بۆ هۆنراوەی، بۆیە هەرچی تۆ دەینوسی، هەروەک ئەو گوڵە ژاکەوەی، کەژاڵەکە... ئەی خواوەندی شیعری جوانی، دیاری دەستی

کام فینۆس بوویت بۆ نێو دڵی سلێمانی، تۆ فریشتەی نا..نا.. تەنیا ژانێکی پڕ ئازاری نێو شیعرێکی دەستی شێرکۆی*:

ئازارێکی باڵا بەرزم
بۆ ئەوەی بچمە سەر شانی
خەمێکی تر
تەنها بەسەر هەڵبڕینێ
برین لەکوێ بێ دەیبینم
هەژار لە کوێ بێ ئەمبینێ

نازانین تۆ دوای چی کەوتووی بەدوای کام دێڕی شیعرەوەی، وێڵی عەشقی کام مەعشوقی،ئەی نازانی یاسای عەشقە هەر وابووە هەمیشە مەعشوق دوورە لە دڵ، کەژاڵی وێڵ... هێندە بە خۆشەویستیدا ڕۆ چووی کە خۆتی لە بیر بردوویتەوە دوای تەلیسمی عەشقێک کەوتووی کە هەرگیز نایدۆزیتەوە. دە دانیشە لە نێو دڵی دوو دێڕ شیعرا ئارام بگرە و جگەرەیەک داگیرسێنەو قومێکی قووڵ تا مەستت کا قومێکی قووڵ تا چی خەمە بیسوتێنێ و خەمت لەکۆڵ بکاتەوە نا.. نا... نابێ تۆ لەکۆڵ خەم بکاتەوە... کەژاڵەکە... ئەی دەربەندی هەموو خەمێ ئەوەی بەتۆدا گوزەرکا..دەڵێی کوڵێ خەمت بەمێ !! کەژاڵەکەی ڕەنگ ئاڵەکە دەوازبێنە،کەی وابووە کە تۆ دەڵێی:

کە منالێ باوکی وون کرد
دەبێ لە بەرزەخ بۆی بگەڕێ
سۆزی دایکی لە دەست بدات
دەبێ ئەم ژیانە بێ سۆزە جێ بهێڵێ
بفرە..بفرە.. ئەی پەپوولە باڵ شکاوەکە
بمرە..بمرە ئەی منالی بێکەس.

ئەی ناپرسی ئەو منالەی کەساوا بوو زوو باوکی مرد لە کام بەرزەخ چاوەڕێ کا؟ کێ ببینێ کەنایناسێ، ئەوە منم وێڵم لە نێو سەرابێکا بەدوایەوەم

نە دەیناسم نە دەمناسێ، تەنها کوڵێ سۆزی دایکمم هەڵگرتووە توێشەبەرەی ڕێگای دوورمە هەر نایگەمێ ..

کەژاڵەکە تۆ ڕاست دەکەی ئەی پەپوولە باڵ شکاوەکە هەر تۆ نەبووی هەڵئەزنای بەلوتکەی کێوی خەما وەک تەواری هەموو جارێ..... تێر دەتڕوانی بە سروشت دا و دادەبەزیت بۆ کەناری بۆ پاساری، ئەو سێبەرەی وەک ڕێبواری کە هاوڕێت بوو کەپێت دەووت...

سەرت مەنێ بەسنگمەوە
باهێندە بۆنی تۆ نەگرم
زۆر دەترسم کە لێم دووربی
بەبێ ئەو بۆنەی تۆ بمرم

دەبێ ئێستا حاڵی چی بێ؟ لە پاڵ کام دێڕی شیعرتا هەڵکورمابێ، ئەی تۆ حاڵت بۆ ئەو چۆن بێ؟

ئەمشەو دڵم بۆنی نێرگزی لێدێ و
دنیای بەختەوەریم شەپۆلێکی وێرانەیە و
بێ دەنگی بەسەر دەریای تەمەنمدا دەڕژێ
باڵای چنارم بۆنی ماڵئاوایی دەکاو
خەیاڵی ڕۆحم پێم دەڵێ
ئەمشەو دوا ماچی کۆتاییەو
وەرزی بەهار، گوڵی باخت تێر ئاو ناکا

ماڵئاوا کەژاڵەکە

گۆڤاری سلێمانی ژمارە- ١٩٤-١٩٥
ئەیلول ٢٠١٩

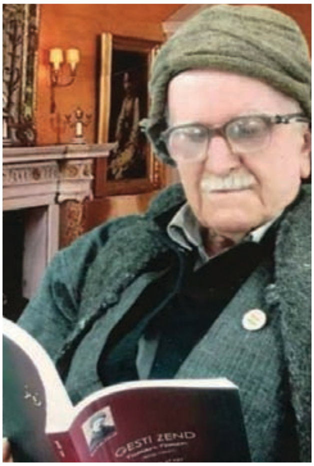

دووساڵ تێپەڕی بەسەر مەرگی مامۆستا زەند دا

مامۆستا کەریم زەند گەوهەرێک لە قوڵایی دەریادا

هەندێک لە بیرمەندەکانی مێژووی دوور و نزیک ڕایان وایە کە دەرکەوتنی مرۆڤەکان لە هەل و مەرج و قۆناغ و سەردەمێکی دیاریکراودا ڕۆژگار دەیانناسێنێ و لە ناو کۆمەڵگادا دەردەکەون، بەپێچەوانەوە هەندێکی تر بیرکردنەوەیان بەو ئاراستەیەیە کە مرۆڤ لەو ڕۆژەوە کە لەدایک دەبێت چارەنوسی دیاریکراوە، کە ئاینی ئیسلامیش هەمان دەستەواژەیان بەکارهێناوە و بڕوای تەواویان پێیەتی، تێڕوانینمان بۆ هەردوو لا ئەرێنیە، دەرکەوتنی مامۆستا کەریم زەند بە نمونەی زیندووی ئەوڕۆژگارە دائەنرێت کە لە یەکێک لە سەرەتاکانی ویستگەی ژیانیدا قۆناغێک لە ژیان دێتە پێش کە ئاوەزی مامۆستا وەردەگێڕێ بە باری بیرکردنەوەدا تا بۆ هاوکاری و هاوسۆزی نەتەوەیی ڕوو لە پارچەیەکی تری گرنگی کوردستان بکات و لەگەڵ دەرکەوتنی خۆری سەرفرازی لە کۆماری کوردستاندا لەساڵی (١٩٤٦) لەشاری مەهاباد بۆخزمەت خۆی دەبینێتەوە، کە ئەو ڕۆژگارە پێویستی تەواوی بەم جەوامێرانە هەبوو، کەمی خوێنەوار و نەبوونی قوتابخانە بە پێی پێویست گرنگی و بایەخی ئامادەبوونی مامۆستا

کەریم زەندی دەردەخست، تێکەڵاوبوونی بە سیاسەت و وانەبێژی وایکرد ناو و ناوبانگی لە هەموو ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا ببیسترێ و بووە کەسێکی خۆشەویست و تەنانەت پێشەوای نەمر لە نزیکەوە دەیناسی و ڕێزی تایبەتی لێ دەنا، کە لاوێکی دڵسۆز و نەتەوەیی لە باشوورەوە ڕووی لە ڕۆژهەڵات کردووە و ئامادەی قوربانیدانە، ئەمەش مێژوویەکی پڕ سەروەریە کە مامۆستا کەریم زەند لە تەمەنیا بۆ خۆی و نەوەکانی تۆماری کرد، مامۆستا ئەحمەد حسێن بۆی گێڕامەوە کە لە پێشانگایەکی تایبەت بە یادی پێشەوا و کۆمارە جوانەمەرگەکەی لە هۆڵی تەوار لە سولەیمانی لەگەڵ مەلا ڕەسوڵی پێشنمازی سەرکردەو نووسەر پێکەوە بووین، مەلا ڕەسوڵ دەستی بۆ مامۆستا کەریم زەند ڕاکێشاو ووتی ساڵی ١٩٤٦ ئەم مامۆستا کەریمە وانەی بە ئێمە دەووتەوە لە مەهاباد ئیجا دەستیان کردە ملی یەکتری. خۆشەویستی نیشتیمان وای لە مامۆستا کرد سیانزە ساڵی تەمەنی ببەخشێ بە گەڕان بەدوای بست بە بستی خاکی نیشتیماندا و ناسینی هەوراز و نشێو و کانی و چیا و هەموو تیرەو تایەفەی کۆچەری و نیشتەجێی گوران و ئاشنا بوونی بە شێوەزارەکانی گشت ناوچەکان، زیاتر مامۆستا زەندی پڕ زانیاری کرد، کە ئێستاش هەموو کوردستان بۆنی ئەوی گرتووە، بۆیە بە پێویستی زانی تۆماری تەمەنی بۆ نەوەکانی ئێستاو داهاتوو بنوسێتەوە، تا هەموو تاکێکی کورد سنووری داگیرکراوی کوردستان بناسێ و بۆی دیاریکردووین کە کوێ و کوێ خاکی کوردستانە، ئەمەش لە هزری مامۆستا زەند دا بە ئەرکی نەتەوەیی دەزانی وەکو چۆن مرۆڤ بوون تەنیا ڕەوشت و کەسایەتی دەوێ، نەک کۆکردنەوەی ماڵ و موڵک، لەم تێڕوانینەوە ئەو بابەتەکانی دەبینی و هەڵسەنگاندنی بۆ دەکرد. بەگرنگی دەزانی سنووری جوگرافیای کوردستان جارێکی تر بنوسێتەوە، کە بۆ جاری یەکەم میر شەرەفخانی بەتلیسی لە ساڵی (١٥٦٩) زاینی سنوری کوردستانمان بۆ دیاری دەکات، پاش ئەویش ئەولیای چەلەبی ساڵی ١٦٦٥ زاینی بە هەمان شێوە ئەو جوگرافیایە دەستنیشان دەکاتەوە، ساڵی ١٩١٩ شەریف پاشای خەندانیش هەمان باس لە کۆنگرەی ئاشتی دا لە پاریس دەوروژێنێ، مامۆستا محەمەد ئەمین زەکی مێژوونوس لە کتێبی (خۆلاسەیەکی تەئریخی کوردو کوردستان) داجارێکی تر بە جوانی و بە فراوانی نەخشەی کوردستانی دیاری

کردووە، مامۆستا زەندیش بە هەمانشێوە ئەو کارەی لەئەستۆ گرت و سیانزە ساڵی تەمەنی پێشکەش بەو خزمەتە کرد و دکتۆر عەبدوڵڵا غەفووریش هەمان کاری پیرۆزی لە ئەستۆ گرت و ئێستا هەموو دەزانین سنووری ووڵات لە کوێوە دەسپێدەکات و لە کوێدا کۆتایی دێت، هەندێک هزر و بیری مامۆستا لە سێ تەوەردا دەبینینەوە جوگرافیاناس و مێژووناس و بیری نەتەوەیی، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پەروەردە و ئایناسی لە کاری هەمیشەیی ئەو بووە و لەو بوارەشدا ئەسپی خۆی تاوداوە و بەرهەمەکانی لەبەردەستدان، کەواتە دەتوانین بڵێین مامۆستا لە سەر پێنج تەوەر کاری کردووە (پەروەردە، مێژوو، جوگرافیاناسی، نەتەوەیی، ئایناسی) لەباری کۆمەڵایەتیشدا پیاوێکی هێمن و لەسەرخۆ و دڵپاک و هاوڕێ و دۆستی زۆری هەبوون و ڕۆژانە بەسەری دەکردنەوە و لەشەقامەکانی شاردا کە گوزەری دەکرد هەمیشە دەستێکی بۆ سڵاو و بە دەستەکەی تری چەند کتێبێکی بە سنگیەوە نوساند بوو هێواش هێواش ڕێی دەکرد و بە یادەوەریەکانی ڕابردوویدا گوزەری دەکرد، وا دوو ساڵ تێدەپەڕێ بەسەر مەرگی پڕ خەمی مامۆستا دا و هەر چاوەڕوانین بە هێواشی لە جامخانەکە بدات و لە سەرخۆ سڵاوێکمان لێبکات و بڵێ کاکی شوکاک ڕۆژتان باش ئێمەش هەموو لەبەری هەستین و فەرمووی لێبکەین و هەواڵی تەندروستی خۆی و کاک ئاسۆی کوڕی بپرسین، بەڵام ئەفسوس ئەمانە هەموو خەیاڵە و ڕۆژگاریش هێدی هێدی ڕاپێچیمان دەکات بۆ هەمان چارەنووس و دەمانکات بەڕابردوو، درووود بۆ گیانی پاکت مامۆستا خەمخۆرو سەلارو هێمنەکەی شار، ڕۆحت شاد و لەبەهەشتی ئاهورایی دا بێت.. .

گۆڤاری سلێمانی ژمارە- ١٩٦
تشرینی یەکەم و تشرینی دووەمی ٢٠١٩

ڕۆژنامەی کورد

ڕۆژنامەی کورد:

ساڵ: ١٩١٩

شوێن: ورمێ

چاپخانەی غیرەت

سەرنوسەر: مەلامحەمەدی تورجانی

مەلا ئەحمەدی تورجانی برا بچوکی مەلا محەمەدی تورجانی سەرنوسەری ڕۆژنامەی کورد کە زمانحاڵی شۆڕشەکەی سمکۆی شکاک بوو، بۆمان دەگێڕێتەوە و دەڵێ: سمکۆی شکاک هەواڵی نارد بۆ کاربەدەستانی ڕۆژنامە کە لەکاتی دەرچوونی ژمارەی نوێی ڕۆژنامەکە چەند دانەیەکم بۆ بنێرن بۆ چارێ (چارێ شوێنی دانیشتنی سمکۆ بووە) نزیک لەورمێ مەلا ئەحمەد دەڵێ کە ڕۆژنامەکە دەرچوو کاکم مەلامحەمەد چەند ژمارەیەک لە ڕۆژنامەکەی پێدام و ووتی برۆ بۆ چارێ و ڕۆژنامەکان تەسلیم بە جەنابی سمکۆ بکە، دەڵێ کە گەیشتمە چارێ ئێوارە بوو میوانی زۆری لێبوو، منیش لەگەڵ میوانان دانیشتم کە زۆرلە ئاغا و سەرۆک عەشیرەتە کوردیەکان بوون، بۆ بەیانی سمکۆ هات کە هێچ کاتێک سمکۆ نانی بەیانی لەگەڵ میوانان نەخواردووە بەس ئەو بەیانیە هات و قاوەڵتی لەگەڵ کردین و پاشان سمکۆ ڕووی کردە من و ووتی ڕۆژنامەکان کوا؟ منیش ووتم قوربان ئەوەتا هێناومە، ووتی دەباشە هەکەسەو ڕۆژنامەیەک لەبەر دەمیا دانێ، ووتی منیش هەرکەسەو ڕۆژنامەیەکم خستە بەر دەمی و دانەیەکیش بۆ سمکۆ، ووتی خێرا سمکۆ زێڕێکی خستە سەر ڕۆژنامەکە و ڕووی کردە ئامادەبوان و ووتی: (ئەم زێڕە بۆ هەقی تێچووی ڕۆژنامەکە نیە بەڵکو ئەوە بۆ ئەوەیە کە لەم هەلومەرجە ناخۆشەدا ڕۆژنامەیەک دەربچێ بەزمانی کوردی وەڵڵا دەبێت بەزێڕ بقەبڵێنرێت) .

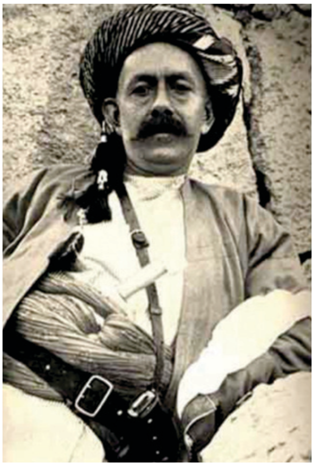

نامەیەك بۆ مەلیكی كوردستان جەنابی شێخ مەحموود

سڵاوتان لێبێت....

بەندە بەدڵێکی غەمگینەوە ئەم نامەیەت بۆ دەنوسم

لەکاتێکدا که لە سەدەی بیست و یەکداو لە حوکمی ٢٦ ساڵ زیاتری کورد دا ژیان دەگوزەرێنین، پێدەچێت هیچمان سەوز نەکردبێت، چونکه براکان تازه سەنگەری دژ بەیەکتر قایم و تۆکمەتر دەکەن و ئەوەی بە دەستمان هێنا بوو خەریکن دەیکەنە دیاری دەستیان بۆ دوژمنەکانمان، لەم کات و ساتەدا من لە بارێکی دەروونی خراپ دا و بەپەلە هانام بۆ کتێبە مێژووی یە لاپەڕە زەرد هەڵگەڕاوەکان هێناوگەڕامەوە بۆ ڕۆژە پڕ نەهامەتیەکانی تۆ. ئێستا بەرەو یادی (١٠٠) ساڵەی دامەزراندنی یەکەم ئیدارەی خۆجێیەتی کوردستان هەنگاو دەنێین، کە جەنابتان ڕاسپێردران و ئەو ئەرکە مێژووی یە گرنگە تان خستەسەرشانتان بەو هیوایەی، کە بتوانن هەموو کورد و کەمەنەتەوەکانی کوردستان بەهەموو ئاین و زمانەجیاوازەکانەوە لە چوارچێوەی پێکەوەژیان و خۆشەویستی دا کۆبکەنەوە. بەڵام بەداخەوە لە هەوڵەکانتان دا سەرکەوتوو نەبوون. گوێنەگرتنی عەشایەری شارەزوور وچەمچەماڵ و پشدەر و بەتەنها جێهێشتنتان لە بەرامبەر بێ ڕەوشترین دوژمنی مرۆڤایەتی بە ئێستاشەوە کە ئینگلیزەکانن، گەواهی ڕاستیەکانن.

بەڕێز جەنابی مەلیکی کوردستان

ڕۆژانێک بوو لە سنووری قەڵەمڕەوی دەسەڵاتتاندا زۆر هەوڵمدا کارگەیەک یان کارخانەیەک یان سەرچاوەیەکی دارایی گەورە بدۆزمەوە کە ئومێدی بەردەوامی ئیدارەکەی جەنابتانی تێدا بووبێت، بەڵام بەداخەوە هیچم نەدی تەنها موڵکانەی چەن گوندێکی دیاری کراو نەبێت،کە ئەمەش نەیدەکردە بەڕێکردنی سوپایەکی بێ چەک و چۆڵی چەند هەزار کەسی و بەڕێوەبردنی ئەو ئیدارە سنوردارەی جەنابتان جگە لەو ئاستەنگە زۆررانە و قسەو قسەلۆکی ویژدان مردووەکانیش لەولاوە بوەستێ کە هەمووی فیتی ئینگلیزەکان بوو، هەتا یەکێک لە ڕاستی مەسەلەکان دەگەیشت دەیان کەسیان چەواشە دەکرد، ئەمانەش هەر جارەی لەژێر ناوێکدا دەگوزەرا، ڕاگەیاندنەکانیش کە ئێوە بەزمانحاڵتان دا دەنا فریای دەمبەهاوارەکان نەدەکەوتن چونکە زۆرینەی ڕەهای گەلەکەت شەکەتدرابوو بە نەخوێندەواری یەوە،هەندێک لەژێرناوی ڕۆشنفکروو هەندێک بەجلخوار خۆیان نمایش دەکرد. گرنگ نەبوو بەلایانەوە، کە خۆیان هیچ نەبن بەڵکو هەموو خواستەکانیان لە ڕوخاندنی حکومەتەکەی تۆدا دەبینیەوە، هەر واش دەرچوو کە کاری تۆ سەرەو لێژ بوو ئەوانیش هێدی هێدی داماو بوون و هیچیان لە دەست نەهات. کاتێکیش زەمەن و تەمەن بێ شەرم تێدەپەڕێ. هەستت کرد ووردە ووردە خەریکە دەبیتە ڕابردوو، پاشان هانات برد بۆ مزگەوتی نائیلە خاتوون لە بەغدا تا ئەوەی لە سنگتان پەنهان بوو بۆ مامۆستا عەلادین سجادی بگێڕیتەوە، هاوارو خڕبوونەوەی خەڵک و تامەزرۆیی عەرەبی دەوروبەری مزگەوت و هەوڵدان بۆ ئەوەی شادبن بە دیدارتان و خوازیار بوون ماوەیان دەستکەوێت تا دەست و شانی پیرۆزتان بە حەسرەتەوە زیارەت بکەن، بەڵام تۆ هەنگاوەکانت خێراتر دەکرد تا گەیشتیتە حوجرەکەی سجادی و ڕازی دڵی خۆت بۆ کردەوەو فەرمووتان ئەوەی لە دەستم هات بۆ نەتەوەکەم درێغیم نەکردوو ئێستاش سجادی تەنیا ئومێدم بەتۆیە، مەبەستتان قەڵەمەکەی بوو، کە لە لاپەڕەی زێڕینی مێژووتاندا تۆمار بکرێت و نەوەی داهاتوو بزانن ئەوەی کە نەتەوەکەت بە تۆی کردهیچی وای کەمتر نەبوو لەوەی دوژمنان پێیان کردیت.هەر ئەمەش کە تۆی کردە بەشێکی درەوشاوەلەمێژووی پڕ هەورازیڕێگای ئازادیمان وشەقامەکانی شارهەڵگری ناوی پیرۆزتانە، هێندەش شانازیمان هەیەکەلاپەڕەی مێژووتانبەخوێنی خۆتان نەخشاندووەو نیشتیمان پەروەرانیش لە هەناودا یادی مەردایەتی و نەبەزینتان دەکەنەوە ئێستاش کاتی ئەوەیە بڵێین گەورەم لێمان ببوورە !!!!!!!!

عبدالقادر شکاک ٣٠/ئۆکتۆبەر / ٢٠١٧

یادی
ڕاپەڕینە مەزنەکە

ئەوا ٢٨ ساڵ بەڕێدەکەین و ڕاپەڕین لە هزرو بیرماندا وادەزانین دوێنێ بوە و ئازارەکانی ئەوڕۆژگارە لە دەروونماندا هەرماوە بۆ یادی ئەو هاوڕێ دڵسۆزو نیشتیمان پەروەرانەی کە گیانی خۆیان لاهەرزانتر بوو لە خۆشەویستی نیشتیمان،بەڵام لە هەمووی بە ئازارتر تێپەڕاندنی ئەو یادەیە بێ یادکردنەوەی ئەو کەسانەی ڕۆڵێکیان هەبووە لە سەرهەڵدانی ڕاپەڕیندا،من بۆ خۆم گەواهی ئەو ڕاستیەم کە چەند کەسێک ڕۆڵێکی جەوامێرانەیان دی لەو ڕۆژگارە دا، کە کارێکی دژوار و پڕ مەترسی بوو یاخو دژایەتی بەرپەرچدانەوەی ڕژێم یاریکردن بوو بە گیانی خۆت، بە نزیکەی مانگێک پێش ڕاپەڕین کاک فەرەیدونی سەگرمە کە نزیکترین هاوڕێم بوو پێشتر فەرماندەیەکی لێهاتووی یەکێتی بوو پێکەوە بووین پێی ووتم کاک قادر هەندێ شتت بۆ باس دەکەم و با کەس نەیزانێ و بزانم ڕات چۆنە؟ ووتم بفەرموو تۆ چۆن دەڵێی هەر وادەبێ وتی ماوەیەکی تر گۆڕانکاری سیاسی گەورە ڕوو دەدات، ووتم چۆن؟ ووتی ئاگادار کراوم کە ئامادەکاری بکەم لەگەڵ ئەو هاوڕێیانەی کە جێگای بڕوان و ڕێکخراوێک دروست دەکەین بەناوی شالاو هەڵبەت ئەو خەتەی کاک فەرەیدون یەکێک دەبێ لەو خەتانەی شالاو و ڕاستەوخۆ مەکتەبی سیاسی سەرپەرشتی دەکات منیش

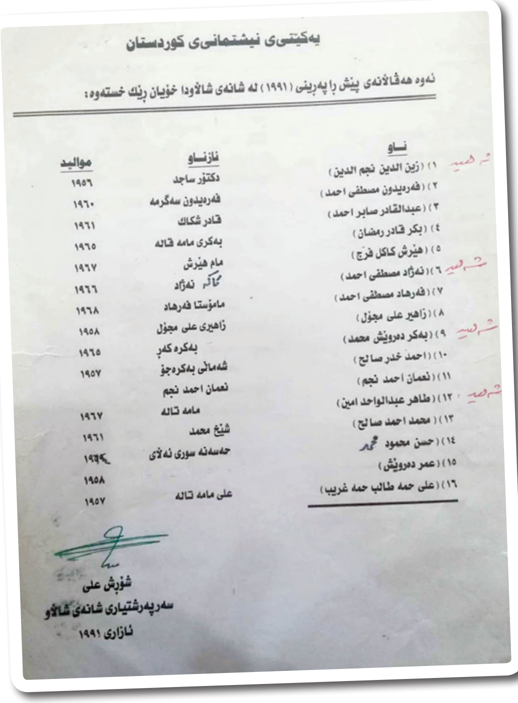

یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان

ئەوە هەڤاڵانەی پێش ڕاپەڕینی (١٩٩١) لە شانەی شاڵاودا خۆیان ڕێک خستەوە:

ناو	نازناو	مواليد
١) (زین الدین نجم الدین)	دکتۆر ساجد	١٩٥٦
٢) (فەرەیدون مصطفی احمد)	فەرەیدون سەگرمە	١٩٦٠
٣) (عبدالقادر صابر احمد)	قادر شکاک	١٩٦١
٤) (بکر قادر رمضان)	بەکری مامە قالە	١٩٦٥
٥) (هێرش کاکل فرج)	مام هێرش	١٩٦٧
٦) (نەژاد مصطفی احمد)	کاکە نەژاد	١٩٦٦
٧) (فەرهاد مصطفی احمد)	مامۆستا فەرهاد	١٩٦٨
٨) (زاهیر علی مجۆل)	زاهیری علی مجۆل	١٩٥٨
٩) (بەکر دەروێش محمد)	بەکرە کەر	١٩٦٥
١٠) (احمد خدر صالح)	شەماڵی بەکرەجۆ	١٩٥٧
١١) (نعمان احمد نجم)	نعمان احمد نجم	
١٢) (طاهر عبدالواحد امین)	مامە تالە	١٩٦٧
١٣) (محمد احمد صالح)	شێخ محمد	١٩٦١
١٤) (حسن محمود محمد)	حەسەنە سوری نەلای	١٩٦٤
١٥) (عمر دەروێش)		١٩٥٨
١٦) (علی حمە طالب حمە غریب)	علی مامە تالە	١٩٥٧

شۆڕش علی
سەرپەرشتیاری شانەی شاڵاو
ئازاری ١٩٩١

وتم کێ تۆی ئاگادارکردەوە، وتی دکتۆر ساجید، دکتۆر ساجیدیش هاوڕێی منیش بوو لە ڕێگەی کاک فەرەیدونەوە، هەرچەندە من بیرڕای جیاوازم هەبوو بەڵام نەیدەکردە ئەوەی لەگەڵی هاوڕا نەبم بۆیە هەر زوو ڕەزامەندیم نیشان دا، دوای چەند ڕۆژێک کاک فەرەیدون وتی با بچین بۆ لای مامە تالە، مامەتالە ئامر مەفرەزەی تەواری بوو، دووبەدوو چوینەلای مامەتالە لەسەر پردەکە لەواجبدا بوو کە چوین من زۆر حەزەرم کرد بەڕاستی ترسام ڕووبەڕوو بە کەسێکی بەرپرسی ئەمنی بەعس بڵێیت تەسلیمبەو نوسراوی مەکتەبی سیاسیت بۆ دەهێنین ئاخر ئەمە مل لە چەقۆ سوینە، مامەتالە ووتی نیوسەعاتی تر وەرنەوە دوای نیوسەعات چوینەوە بۆ لای مامەتالە لەسەر پردەکە کە چوین نزیک کەوتینەوە کاک فەرەیدون وتی کاک قادر تۆبڵێی تالە نیازی خراپ نەبێ لەگەڵمان؟ منیش وتم من نازانم تۆ زیاتر دەیناسی بەهەرحاڵ هێواش هێواش چوینەلای مامەتالە کاک فەرەیدون وتی وەڵامت چیە مامە تالە؟ ئەویش وتی ئەوە بۆ ئەترسن و حەزەرم لێدەکەن من پیاوێکی وا خراپم؟ کاک فەرەیدون نامەکەی دایە و مامەتالە پشتی کردە جادەکەو سەرینا بەدیوارەکەوەو گریا، پاشان گەڕاینەوە، دوای چەند ڕۆژێکی تر من ڕاسپێردرام بۆ لای یەکێک لە مستەشارەکان لەسەر ڕاسپاردەی کاک فەرەیدون، کە پیاوێکی باش بوو چەند جارێک وەرەقەی ئیجازەی خەفیفەی بۆ کردم کەچومەلای لەبەردەم مزگەوتی گەورە و پێم وت کاک فلان تۆ پیاوێکی باشیت و حەزناکەم تیا بچیت من دەتوانم هاوکاریت بکەم، وتی وەرە بۆ ماڵەوە قسە دەکەین منیش وتم مەجالم نیە وتی باشە بەیانی جوابت ئەدەمەوە بۆ

بەیانی سەعات ١٠ی پێش نیوەڕۆ هات لە دوورەوە بە ئیشارەت بانگی کردم منیش دوای کەوتم ولە بەردەم حەمامی شێخ مارف لای کۆڵانە باریکەکە وەستا وتی قادر ئەوەی دوێنی باست کرد نە گوێم لێبوە نەبستومە نەئەوەش ڕودەدات لێرەدا بیخەرە چاڵێکەوە و لای کەس باسی مەکە دیارە زۆر ترسابوو، منیش وتم بەسەر چاو بەڵام ئاگام لێت دەبێت، برادەرانی تر هەریەکەو لای خۆیەوە بەکاری خۆی هەڵدەستا وەک کاک بەکری قادر ڕەمەزان و مام هێرش و شەهید بەکرەکەڕ و ئەوادکتۆر ساجید هەر زۆر سەرقاڵی ئەو کارەبوو بۆیە من زیاتر باسی کاک فەرەیدون دەکەم چۆنکە زیاتر دووبەدوو کارمان دەکرد جگەلەوەش ئەو لەگەڵ برادەرانی تردا لەکاردا بوو، تارۆژێک وتی بابڕۆین وچوینە ئەڵلایی لای کوڕێک کە پێشمەرگەی دابڕاو بوو بەناوی حەسەنەسوری ئەڵلایی کاک فەرەیدون قسەی لەگەڵ کردو هاتەوە دڵخۆش بوو وتم ڕای چۆن بوو؟ وتی پێی وتم ٢٣ تفەنگم هەیە ڕۆژێ پێشتر بۆتان دێنم و چی بەمن دەکرێ ئامادەم، ئەو خەتەی وەک پێشتر باسم کرد ١٦ کەس بووین من هەموویانم نەدەناسی بەس بەناو ئەمزانی چۆنکە کاک فەرەیدون وتی کاک قادر بەڵکو ناوەکان بنوسی لای خۆت داینێی وتم ناینوسم بەس بەناو پێم بڵێ ئیتر هەقت نەبێ ڕۆژ لە دوای ڕۆژ لە ڕاپەڕین نزیک دەبینەوە، ڕۆژێک کاک فەرەیدون وتی بچین بە عەلی لوت ماسی بڵێین هەر بە لایەنی برادەرایەتیەوە پێی دەڵێم، عەلی لوت ماسی ئامر مەفرەزەی تەواری بوو هەموو کەس زاتی ئەوەی نەبوو بچێت پێی بڵێ،ڕۆیشتین لەشەقامی کاوە کاتژمێر ١١,١٥ پێش نیوەڕۆ بوو سەیرمان کرد عەلی و غەریب کونجرینی ڕووبەڕومان هاتن، پاش هەواڵپرسین کاک فەرەیدون وتی نیازی کوێتان هەیە وتیان ئەچین نان ئەخۆین ئێمەش لەگەڵیان ڕۆیشتین چێشتخانەکەی شێخ عوسمان نزیک بوو چوینە ژوورەوەو لەسەر مێزێک دانیشتین و تا شاگرد هات دەست کرا بە قسەکردن من بەس گوێگر بوو من دەمێک بوو عەلیم دەناسی بەهۆی بەرهەمی پورزایەوە مناڵ بوین ئەویش دەهات بۆ ماڵی پوری و یاری تۆپ تۆپێنمان دەکرد، کاک فەرەیدون وتی عەلی و کاک غەریب ئێمە هاوڕێین دەبێ وەفامان هەبێت، شتێک هەیە ئەمەوێ پێتان بڵێم چۆنکە هاوڕێمن وتیان چیە؟ وتی ماوەیەکی کەم ماوە بۆ ڕاپەڕین و وەزعی سیاسی دەگۆڕێ با تیانەچن پەیوەندی بکەنەوە و من نوسراوی مەکتەبی سیاسیتان بۆ ئەهێنم، تا

پارێزراو بن، عەلی وتی پێشمەرگە لە کوێوە دێت؟ وتی لە قەندیلەوە بۆ ڕانیەو قەلادزە ئیتر بەرەوەگشت شارەکان، عەلی وتی فەرەیدون تۆ دەزانی چەند جاش هەیە؟ هەرخۆی وەڵامی خۆی دایەوە وتی ٤٠٠٠٠٠ چوارسەد هەزار جاش هەیە ئەی نازانی حکومەت دەرمانە مێشەکەی هەیە مەبەستی کیمیاوی بوو، وتی هیچ کاتێک سەرناگرێ و مستەحیلە، قسەکردن بێ سود بوو کاک فەرەیدون وتی عەلی باشە ئەگەر ڕاپەڕین بوو تۆ تەقە لە خەڵک مەکە و مەبە بە سوری بەر لەشکر، نان هات و خواردمان مریشکی کوڵاو بوو دوای نانەکە چامان خوارد و ئێمە وتمان دەڕۆین من پێشکەوتم و پارەی نانەکەم دا ١١،٥ یانزە دینارو نیوی کرد و ڕۆیشتین، عەلی ئەیتوانی هەردوکمان بگرێ و تەسلیمان بکات، ئەمە بۆ مێژوو دەڵێم و کاک فەرەیدونیش لەژیاندایە سوپاس بۆ خوا، تا بڕیار وابو ٥ ئازار ڕاپەڕین لەسلێمانیەوە بکرێ بەڵام ئاوی تانجەرۆ ڕێگای نەدابوو پێشمەرگە دابەزێ کاک ئاواتی شێخ جەناب مامەتالەی بەسیمەوە نارد تا هاوکاری پێشمەرگەکان بکات و بپەڕنەوە،حکومەت هەستیکردبوو بۆیە دەنگۆ بڵاو بووەوە کە ٥ ی ئازار مەنع تجول دەبێت ئێمە لە خەمی شەهید حەمەڕەش و کاک ئاواتی شێخ جەناب دا بووین بەکری قادر ڕەمەزان چوبوە کەنەسورە لای کاک ئاوات شەهید حەمەڕەش لە دەوروبەری کەنەکەوەوە بەرەو گەرمیان ڕۆشتبوو من وام بیست، جا لێرە دا ڕۆڵی شەهید بەکرەکەڕ خوالێخۆش بێت ماخۆلانی بوو بۆ دەمانچەیەکی تۆبلی ئەوەی مرور پێی بوو چۆنکە هەرزان بوو بە ٢٥٠ دینار بوو منیش ئەموت کاکە بەکر تۆبلیت بۆچیە؟ ئەیوت بەس یەک فیشەک بتەقێنێ بەسمە، کاک فەرەیدون ئەیوت وەڵڵا بەک لە عەسابەش دەچیت و دەبوو بە پێکەنین، بەڕاستی پیاوێکی بە هیمەت بوو تاڕۆژی ڕاپەڕین گەل سەرکەوتنی بەدەست هێنا،جا ئەوەی من نوسیومە مشتێکە لە خەرمانێک کە چۆن خەتەکانی تری شانەی شالاو چۆن لە هەڵپەدا بوون یان حیزبەکانی تر پارتی، سۆسیالیست، یەکێتی، شیوعی، پاسۆک، ئیسلامیەکان کە لەڕاپەڕین و لەشاری کەرکوک کۆمەڵێک شەهیدیان دا، بەهەر حاڵ تێکڕا خەڵکی کوردستان هاودەنگ و هاوپەیمان و بەرەی کوردستانی توانی سەرکردایەتی ڕاپەڕین بکات درووود بۆ شەهیدە سەربەرزەکان و حورمەت بۆ بنەماڵەکانیان و یادیان بەخێر..

گەڕان بەدوای
سۆزێکی وون بووی نیشتیماندا

بەیادی دایکی سۆلاڤەوە

هەر بەشێک لە کۆمەڵگای مرۆڤایەتی کە لە سوچێکی ئەم هەسارەیەدا جێگیر بووە، بەو هەموو نەتەوانەی کە زمان و کلتور و جوگرافیا لێکیان جیادەکاتەوە، کە هەریەکەیان دەبنە خاوەنی شوناسێکی تایبەتی لە ناو کۆمەڵگاکانی جیهاندا و دەرئەنجامیش هەندێک جار بە شانازیەوە لێی دەڕوانن و دەبنە خاوەنی ڕاستەقینەی ئەو کلتورو جوگرافیایەی کە زۆرینەی ناکۆکیەکانی نێو کۆمەڵگاکان لە خاڵی سفر و لەوێوە سەرەتای ئەو کێشانەوە دەست پێ دەکات، پاشان هێدی هێدی بیری ناسیونالیستی بە بەردا دەبڕێ و ڕەوایەتی پێدەدرێ، چینی ڕۆشنفکرو نوسەران، پێشەنگی ململانێکان دەبن، نوسەران بە وشە هەڵکشاوەکانی نێو هزریان بەو دیفاکتۆ نەخوازراوەی کە دەگوزەرێ ڕۆڵی ڕامیاری سیاسەتمەداران بەهێزتر دەکات، شانۆکارێکی ڕاستەقینە تەختەی شانۆ دەکاتە ڕەنگدانەوەی ئێش و

ئازاری گەلەکەی، شاعیرەکان وشەکانیان دەبنەگڕکانی ئاگر و هەندێکجار خاوەنەکەشی دەکاتە سوتماک و بەو پێیەش نەتەوەکان پۆلین دەکرێ و یەک لەوی تر جیا دەکرێتەوە. نەتەوەی کوردیش وەک هەر نەتەوەیەکی تری زوڵملێکراو خاوەنداریێتی گەلێک لە نوسەران و ڕوناکبیران و شاعیرانی خۆی دەکات و لە بوارە جیاجیاکانی ژیاندا وابەستەی خۆی دەبێت و بە پرسە نەتەوەییەکانەوە گرێی دەدات. ئەوەی لێرەدا دەمەوێ قسەی لەسەر بکەم و ڕای خوێنەری بەلادا ڕاکێشم وونکردنی ئەو جۆرە کەسانەیە کە ساڵانێک لە پای نوسینەکانیان ڕوو بەڕووی مردن دەکرانەوە بەو پێیەی نوسینەکان یان شیعرەکان یان کارە هونەریەکان دوژمنانیان هەراسان کردووە، ئەمەش ڕەنگدانەوەی نەتەوەیەکی زیندوو نیشان دەدا، بەڵام بەداخەوە لەگەڵ تێپەڕبوونی کاتدا هەم بەرهەمەکەو هەم خاوەنەکەشی ووردە ووردە دەچنە خانەی لەبیر چوونەوە و نەشتوانراوە بە نەوەی داهاتوش بناسێنرێ، لەناو گەلی کوردستاندا ئەگەر سەرنج بدەین ژنانی ڕۆشنبیر لەنێو ئەم کۆمەڵگا داخراوەدا لە پەنجەکانی دەست تێپەڕناکەن، ئەوەی کە من لێرەدا مەبەستمە تەنها ئەو سەردەمانە وەبیر دێنمەوە کەلە خوار نیوەی سەدەی ڕابردووەوە لە بوارە جیا جیاکاندا دەرکەوتوون وەک (بەهیە مەعرووف، ناهیدەی شێخ سەلام، زەکیە بابان، لوتفیە مەلا سدیق، شەفیقە خەفاف، شەفیقە سەعید، دایکی سۆلاڤ وەک شاعیرو دایکی جەمال و نازدار و ئەسمەر فەرهاد ئایشە شان و گوڵبەهار وەک سترانبێژ لە کۆتایی چلەکاندا فاتیمەی محەی سالە سوور و لە سەرەتای پەنجاکانیش گەلاوێژ و ئەنجوومی عەبدوڵڵا زوهدی و کۆتایی پەنجاکانیش زەکیەی مەحمودی عەلی حدود). ئەمانە بەتێکڕا پێدەچێت کۆمەڵگا لەبیریان بکات، لەم ڕۆژانەدا دیوانێکی ناوازەی زەینەب خانی کچە کورد کە خوشکی گەورەی دڵداری شاعیرە کەوتە بەر دیدەی خوێنەران، کە لە دایکبووی ساڵی ١٩٠٠ - ١٩٦٣ یەکەم شیعری ساڵی ١٩٢٠ نوسیووە بەزمانێکی پاراو کە جێگای تێرامان و بیرکردنەوەیە و دوای ئەوەی پەنجاو پێنج ساڵە لەناوماندا نەماوە کە دەتوانین بڵێین گەورەترین زوڵم لەو خاتوونە کراوە، نازانین چۆن قەرەبووی ویژدانی بۆ بکەینەوە کەهەمووومان تیایدا

پشکمان بەردەکەوێ، ئەوەی مەبەستمە ئاماژەی بۆ بکەم دایکی سۆلاڤە چونکە ئەویش بەهەمان دەردی زەینەب خانی کچە کورد چووە، دایکی سۆلاڤ ساڵی ١٩٤٥ یەکەم شیعری بۆ نیشتیمان نووسیوە. من بۆ خۆم هەرلەمناڵیمەوە ئەو ناوە بەگوێکانم ئاشنابوو وەلێ نامۆم بە هەڵبەستەکانی ئەوەش گوناهی سیستەمی پەروەردەیە کە نەیانتوانی لەمەنهەجی خوێندندا بە خوێندکارانی ئاشنا بکات، ئەگەر بەراوردی بکەین بەهەندێ شاعیری تر کە هەر ڕۆژەی بۆنەیەکیان بۆ سازو ئامادە دەکەن ئەوا بە دڵنیاییەوە بەرهەمەکانی دایکی سۆلاڤ ترازووی لاسەنگتر بێ، بەهەرحاڵ جێگای تێڕامانە کاتێک دێنە سەر هەڵسەنگاندنی شیعرەکانی بێ سێ و دوو یەکڕاست دەڵێن شیعری بۆ منالان وتوە، ئەمە ڕاستە بەڵام ئەگەر سەیری کۆی بەرهەمەکانی بکەین ئەوا دەگەینە ئەو ڕاستیەی کە نەک تەنها بۆ منالان شیعری وتووە بەڵکو شیعرەکانی ڕەنگدانەوەی ئێش و ئازارەکانی نەتەوە لەخۆ دەگرێ، ساڵی ١٩٥٦ بۆ یەکەمجار لە ڕۆژنامەی (ژین) بابەتێکی بەناونیشانی (ئافرەت و ژن و مناڵ) بڵاو کردۆتەوە، زۆر بابەتی تری لە گۆڤاری دەنگی مامۆستا دا بە خوێنەران ئاشناکردووە، ئەتوانین بڵێین یەکەمین ژنە شاعیر بووە، کە شیعری بۆ منالان وتووە، هەمیشە داکۆکیکارێکی سەر سەخت بووە بۆ مافی ژنان و دژ بە چەوسانەوەی ژنان و پیاو سالاری وەستاوەتەوە، هەر ئەوەش بووە هۆی ئەوەی لەهەمان ساڵ دا لەگەڵ هێرۆی کچی گۆرانی شاعیردا لەبەر دەرکی سەرای سلێمانی دا عەبا فڕێ بدەن و پەچە لابدەن، کەوەک کلتورێکی بێگانە پێناسەی کردووە، ئەم کارە بۆ ئەو ڕۆژگارە کارێکی هەروا ئاسان نەبووە ڕەنگە توشی چەندین جۆر لە قسەو قسەلۆکی کەسانی ئاینی و وابەستەی کلتوری پیاو سالاری بونەتەوە، بەڵام ئەوەش چاونەترسی و خۆڕاگری ویستووە، شیعرەکانی کە بۆ مندالانی وتووە هێندە بەزمانێکی پاراو ئاخافتوە کە جۆرێک لە ئاوازی مۆسیقی تێدا هەست پێدەکرێ و مندالٚ وەک چیرۆک و هەم وەک ئاوازێک دەری دەبڕێت و ئاسانە لەسەر زار وەک لە هۆنراوەی (ئاسکە نەخشینە) دا بەدیار دەکەوێ.

ئاسکە بچکۆلەی کێوی

جوان و سوک و بزێوی

شا جوانی ئاژەڵانی

هونەرمەندی کێوانی

بازدان و هەڵگەڕانت

ئەڕازێنت ژیانت

کام لوتکەی چیا سەختە

بۆ هونەری تۆ تەختە

ئەی لەش و لار نەخشینە

چاو کەژاڵ و زێڕینە

لەدەست ڕاوچی و دوژمنان

وەختە بفڕیت بۆ ئاسمان

....

یاخود لە هۆنراوەی خۆشەویستی نیشتیماندا دەڵێ:

(نیشتیمانم)

خۆش ئەوێ ی تا ئەو ڕۆژەی تێکەڵ دەبم لەگەڵ خاکا

ئەتوێمەوە

هەر ئەمەوێ ی تا ئەو کاتەی ئەبم بەتۆز لەگەڵ (با) دا

ئەخولێمەوە

....

شاعیر لە دووتوێی شیعرێکی ناسک دا بۆ یادی بێکەسی شاعیر دەڵێ:

گەورەم مامۆستای داناو ژیر

ئەی چاونەترس ئەی ڕۆشنبیر

وا (سی) ساڵە

وەک مانگی ڕۆشن ئاوابووی

بەڵام چۆن مانگ لە ئاسمانا

نامرێ و هەر ئەژێتەوە

بیرو باوەڕی پیرۆزت

ناوی بەرزت

نەوەی ژیرت

مژدەبێ ئەدرەوشێتەوە

....

کاتێک شاعیر هەست بەنامۆیی و بێ سۆزی نەتەوەکەی دەکات و کەنارگیر دەکرێ ئەوا دەخوازێ کۆتایی بەژیانی بێت، بە ئاشکرا لە هۆنراوەی (ڕێبوارێکی نامۆ) دا دەرئەکەوێ، دەڵێ:

دڵسۆزم من ڕێبوارێکم ڕێگای ژینم ئاڵۆزاوە

پەنا بۆ هەر کەسێ ئەبەم ڕوویم لێ ئەکا بەولاوە

بەهەر شەقامێکا ئەڕۆم بە دڕکەزی لێم تەنراوە

دەست بۆ هەر دەرگایەک ئەبەم توند بە کلیل داخراوە

گیانم وەک پارچە کاغەزێک شکاوەیە بە دەم (با) وە

کە ئەڕوانمە شێوەی خۆم لە دوێنێم ناکەم گۆڕاوە

دە خوایە گوناهم چی بوو وا ئەمکوژێت بە سزاوە

گلەیی لەوکەسە ئەکەم منی هێنایە دنیاوە

ئاواتە خوازم بە مردن ئارەزووی ژینم نەماوە

....

دایکی سۆلاڤ (سەبریە نووری حاجی قادر خەفاف) ە،ساڵی ١٩٢٨ لە گەڕەکی گۆیژەی شاری سلێمانی لە دایک بووە تا پۆلی شەشەمی سەرەتایی خوێندووە ،ئێستا لە سوید دەژی، بەرهەمەکانی. (چەپکێک وەنەوشە، ئاسۆگە ،بەهەشتی منالان، قاسپەی کەو ،سروودی خۆر، زەنگی ژیان، داپیرەو مام ڕێوی). دایکی سۆلاڤ جگە لە شیعر دەستێکی باڵای هەبوو لە هونەری وێنە کێشاندا زیاتر لە ٥٢ تابلۆی ڕەنگینی سەرکردە ناودارەکانی کوردی کێشاوە.

گۆڤاری سلێمانی ژمارە- ١٨٥
کانوونی دووەمی ٢٠١٧

چاوخشـاندنێکی خێرا بەخاك و کەلتورو مێژووی کوردەواری دا

کوردستان ئەو ولاتەی ئەمڕۆپێگەیەکی گرنگەلەڕۆژهەلاتی ناوەڕاستدا دوای نکولی کردنێکی زۆربۆتەئەمری واقع لەدیدی دۆست ودوژمنداخۆی دەسەپێنێ. هەرچەندە بەرەسمی سنوری حەقیقی دیاری نەکراوە لەلایەن ئەو دەولەتانەی کە دابەشیانکردوە بەسەر خۆیانداو هەر پارچەیەکی بەسەرهەریەکە لەئێران و تورکیاو سوریاو عێراق دابەشکراوەو لەلایەن کۆمەلی نێودەولەتیەوە بەبەشێکی فەرمی ئەوولاتانە ئەژمار دەکرێت ئەمەش لەهزرو بیری خەلکی کوردستاندا بۆتە مۆتەکەو شۆڕشە یەک لەدوای یەکەکانیش راستی بێزاری خەلکی کوردستان دەسەلمێنێ. کارکردنی ولاتانی هاوسنوری کوردستان بۆ سڕینەوەی ئەو سنورە هەمیشە لەڕێگەی جۆراوجۆرەوە هەولی بۆ دراوە. دەرئەنجام ئەگەر باسی سنوری خاکی کوردستان بکرێت زۆر لەخەلکی کوردوستانیش بەچاوێکی گومناویەوە لێی دەڕوانن بەلام شەرەفخانی بەدلیسی لەسالی(١٥٩٦)زاینی داسنوری کوردستان دیاری دەکات. کە لەگەروی هورمزەوە بەرەو باکوری ڕۆژئاوادا دێتە مەلاتیەو مەرعەش. ئازەربایجان و

ئەرمەنستان دەکەونە لای باکور وە موسڵ و دیاربەکر دەکەونە باشوری ئەو سنورەوە بەهەمانشێوە ئەولیای چەلەبی لەساڵی (١٦٦٥) زاینی سنوری کوردستان لەباکورەوە ئەرزڕوم وهەکاری و جزیرە موسڵ و هەریر تادەگاتە بەسرە بەحەفتا قۆناغ دەپێورێ و کە(٤٢٠)کلم لەباشور تێ دەپەڕێنێ. واتە بۆ هەر قۆناغێک (٦) کم بووە. هەروەها شەریف پاشای خەندان لەساڵی (١٩١٩) ز هەمان باس لەکۆنگرەی ئاشتی دەورژێنێ کە کوردستان لەباکورەوە قەوقاز دەست پێ دەکات تا ئەرزرووم و چیاکانی ئارارات جگە لەنوسەرەکانی کورد گەلێ نوسەری بیانی ڕای خۆیان لەبارەی سنوری کوردستانەوە هەبووە وەک شاکر خەسباک و ئەدمۆنس و مینۆرسکی و لازاریف نیکیتین کە ئەمانیش بۆچونەکانیان لەگەڵ نوسەرەکوردەکاندا نزیکە.کەواتە ئەو سنورەی لەهورمزەوە دەستپێدەکات بۆ قەوقازو ئەرزەرووم وڵاتی کوردوستانەو ئەو نیشتمانەی کە پێکهاتەیەکی زۆر ئاڵۆزو گەلێ کەمە نەتەوەو گەلێ ئاینی جیای تێدا کۆبۆتەوە کە بۆتە جێگای سەرسورمانی ووڵاتانی تر جگە لەچەند ناکۆکیەکی کاتی و رودانی کارەساتی بچوک. کورد وەک نەتەوە زۆرینەی دانیشتوانی کوردستان پێکدەهێنێ لەهەندێک جیگادا ئەو ڕێژەیە گۆرانکاری بەسەردا دێت لەشار و شارۆچکەکاندا. ئەو نەتەوانەی لەکوردوستاندا بونیان هەیە فارس و تورک و عەرەب ئەرمەن. ئاینەکانیش زەردەشت و جولەکەو دیان و سابیئ بەهائی. زەردەشتی وەک کۆنترین ئاین لەکوردستاندا دادەنرێت بۆ چەند سەدەیەک پێش زاین دەگەرێتەوە رابەرەکەشی مرۆڤێکی مەزنی سەردەمەکەی خۆی بووە لەدایک و باوکێک بووە بەناوی دوغزو باورست (گیان لەئاینی زەردەشتی دا لەناو ناچێ دوای مردن هەست بەخۆشی و ناخۆشی دەکات دوایی بەرەوروی دادگا دەبێتەوە لەبەردەم سێ قازی دا لەو دادگایەدا چاکەو خراپەی دەخرێتە تەرازووەوە. بڕیاری لەسەردەدرێت بۆ ئەوەی گیان بەبەرزترین پلە بگات دەبێت بەقۆناغی (بیری چاک و وتەی چاک و کردەوەی چاک)دا تێپەڕێت.ئاینی جولەکە لەسەدەی١٤پێش زاین لەنێو خەڵکی ئۆرشەلیم سەری هەڵداوە موسا پێغەمبەر ڕێبەری رۆحی ئەم ئاینە بووە پەرتوکی پیرۆزیان تەوراتە. دیان/مەسیحیەت بەشێکی کۆمەڵگای کوردستانن و رابەرەکەیان عیسی کوری مریەم لەشاری بەیت لەحم لەدایک بووە کە زیاتر لەدووهەزار سال پێش ئێستا بەزۆربەی

جیهاندا بڵاوبۆتەوە پەرتوکی پیرۆزی ئەم ئاینەش ئنجیلە پێگەی بڵاوبونەوەی شاری (ئورفەیە) لەلایەن حەواریەکانەوە بڵاوکراوەتەوە ئینجیلیش بەمانای مزگێنی دێت. پاشان ئیسلام ئاینی سەرتاسەری کوردوستانە بەتازەترین ئاینی دانیشتوانی کوردستان دەناسرێ لەساڵی (٦٣٧)ز بەرامبەر بە١٦کۆچی ئەم ئاینە لەکوردوستاندا بڵاوبۆتەوە. پێکهاتەی ئاینی ئیسلام بریتیە لەسونەو شیعە. کە ئەمەش گەلێک لقی لێدەبێتەوە سونە لەئاینزای شافعی، مالکی و حەنبەلی، ئەحمەدی، پێکهاتووە جگە لەم ئاینزایانە لەکوردوستاندا گەلێ رێبازی جیاوازی سۆفی گەرێتی تێدایە وەک ڕێبازی قادری کە دامەزرێنەرەکەی شێخ عبدالقادری گەیلانیە وەهەروەها رێبازی نەقشبەندی. لەساڵی(١٨١١)ز دا لەلایەن مەولانا خالید لەشاری سلێمانی سەری هەڵداوە پاشان ڕێبازی روفاعی و ڕێبازی سەهرەوەردی و رێبازی هەقە کە داهێنەری ئەم ڕێبازە شێخ عبدالکریمی شەدەڵەیە ڕێبازی یەکتاشی لەسەدەی سیانزەوە سەری هەڵداوە، شیعە/ کە دوای سونە لەکوردستاندا پەیڕوانی زۆری هەیە. ئەمەش چەند لقێکی لێدەبێتەوە وەک (علی ئیلاهی) کە چەند بیروباوەر لەخۆدەگرێت وەک (کاکەیی، شەبەک، قەڵەم حاجی، بلوریەکان) (عەلەوی قزڵباش، ئیسناعەشەری، نیعمەتی،) بیروباوەڕی یەزیدی کە دوو کتێبی پیرۆزیان هەیە بەناوی (مەسفەحا رەش و جەلوە) یەکەمیان باسی حەڵاڵ و حەرام دەکات و دووەمیان باسی سەرگوشتەی دروستبونی گەردوون دەکات بەم شێوەیە کوردستان وەک وڵاتێکی تەواو لەهەموو لایەنەکاندا پێکهاتەیەکی پڕو تۆکمەو مێژویەکی دوورودرێژ لە هەموو بووارەکانی ژیانی ئاینی و کۆمەڵایەتی و نەتەوەیی لەخۆدەگرێت و بەهەموو پێکهاتەکانەوە دانیشتوانەکەشی دەتوانین پۆلێن بکەین هەرچەندە ئامارەکان ئەو راستیە نادەن بەدەستەوە کە جێگای گومان نەبێت ئەو ئامارانەی لەکوردستان دا کراوە بۆجاری یەکەم دەگەڕێتەوە بۆساڵی ١٨٣١زاینی لەلایەن دەوڵەتی عوسمانیەوە بەدەست هاتووە. پاشان ساڵی ١٨٧٦بۆجاری دووەم سەرژمێری کراوە بەڵام ئەم سەرژمێریانە ژمارەی راستی خەڵکی کوردستان نیە چونکە هۆکارەکان گەلێک زۆرن بۆ دورکەوتنەوەی خەڵکی لەناونوس کردن مەبەستی سەرژمێری عوسمانیەکان لەکوردستاندا تەنها بۆ ئاگاداربوون لەژمارەی ئەوکەسانەی کە ئەتوانن چەک هەڵگرن بۆ بەرەکانی شەڕ کە هەمیشە خەڵکی

کوردستان دووره پەرێزبوون لەشەڕ و ژیانی کشتوکاڵیان هەڵبژاردووە ئەمەهۆکارێکی سەرەکیە بۆ وەڵامی ئەوەی ئەوژمارانە راستینین هەروەها بەشێکی بەرچاوی خەڵکی کوردستان ئاژەڵداریان کردووەو کۆچەری بوون بۆیە بەشێکی زۆر لەخەڵکی کوردەستان ناونوس نەکراون. وە هەندێک جار بەشێکی خاکی کوردستان لەژێر دەسەلاتی هیچ لایەکدا نەبووە کەواتە سەرژمێریش ئەمانی نەگرتۆتەوە ئەو سەرژمێریانەش گۆرانکاری خێرای بەسەردا هاتووە دواین ئامار کە لەکوردوستان دەریدەخات تاساڵی ٢٠٠٠ کورد لەکوردستانی گەورەدا (٣٥٢٤٧٠٠٠) کەسە. وەڕێژەی زیادبوونیش(٢,٩٪)کەڕێژەیەکی باشە بەم پێیە تاساڵی٢٠٠٩ ژمارەی دانیشتوانی کوردستان (٤٥٤٩٧٠٠٠)کەسە.

بەڵام بۆچونی زۆربەی پسپۆڕانی ئەم بوارە زۆرلەم ژمارەیە زیاتر دیاری دەکەن چونکە ڕێژەی لەدایکبوون لەکوردستان ((٠٠٤٧٪)و ڕێژەی مردنیش (٠٠٢٦٪) بۆیە بەبێ دوودڵی ژمارەی دانیشتوانی کوردستان لەسەرو (٥٠) ملیۆن دەبێت، کە دابەش بوون بەسەر ٣٠ شاری گەورەو٩١ شارۆچکەدا بەهەموویان وولاتێک پێک دەهێنن کە وولاتی کوردستانە.

کورد
لە قوڵایی کێشەکاندا

کاتێک کۆمەڵێک لە ڕۆشنبیران و کەسایەتیەکان و بازرگانەکانی ئێران هاوڕابوون لەسەر لابردنی محەمەد عەلی شای قاجاری لە ساڵی ١٩٠٥ دا جوڵانەوەیەکی گرنگ سەرتاسەری ئێرانی گرتەوە و بووە شۆڕشێک و لەمێژووی ئێراندا ناسرا بە شۆڕشی مەشروتە (١٩٠٥ - ١٩١١) بەسەرکردایەتی سەید محەمەدی تەباتەبائی و سەید عەبدوڵڵای بەهبەهانی، دژ بە شا و سەدری ئەعزەم، خەبات بەردەوام بوو تا ساڵی ١٩١١ دوای گەشتێکی شا بۆ دەرەوەی ئێران ئیتر ناچاریان کرد نەگەڕێتەوە ودەسبەرداری دەسەڵات بێت و لەجێگای خۆی ئەحمەد کوڕی هەرچەندە منداڵیش بوو بیکاتە جێنشینی خۆی. بارودۆخی ئێران و ناوچەکە تا دەهات بەرەو ئاڵۆزی دەڕۆیشت، گەلانی ئێران چاوەڕوانی چاکسازی بنەڕەتییان دەکرد، هەر لەو ساڵەدا جەعفەر ئاغای برا گەورەی سمکۆ بەمەبەستی دانوسان و گفتوگۆ و چارەسەری کێشەی سنوری نێوان ئێران و توکیا سەردانی دەسەڵاتدارانی ئێرانی لە تەورێز کرد، بەڵام لە کاتی گفتوگۆ دا تەقەیان لێکرد و زۆر بە نامەردانە شەهیدیان کرد، دوای کوشتنی جەعفەر ئاغا (١٩٠٥) سمکۆی شکاک وەک سەرکردەیەکی لاو و چاپوک دەرکەوت و هاتە مەیدان، گەلێک کۆسپ و کێشە ڕێگەی خەباتیان لێگرت

بەڵام سمکۆ ئەوانەی هەموو وەلاناو هەوڵەکانی بۆ سەربەخۆیی کوردستان، لەو بەشەی ئێراندا خستەگەڕ و ئەمەش هەر زوو لە وڵاتدا دەنگی دایەوە، کوردەکان لە ڕەوشێکی نائارام و لە ژێر زەبرو زەنگی کاربەدەستاندا دەیان ناڵاند و باج و سەرانە تەواو بێزاری کردبوون، بە سەرهەڵدانی جەنگی یەکەمی جیهانی هێندەی تر ڕەوشەکە ئاڵۆزتر بوو. باری گوزەرانی کوردەکان بەرەو داڕمان دەچوو داگیرکردنی باکوری ئێران لە لایەن ڕوسەکانەوە ڕاستەوخۆ کاریگەری لەسەر ڕۆژهەڵاتی کوردستان هەبوو ئەوەش زیاتر بە ڕازیبوونی ڕوسیا بە دروستکردنی دەوڵەتێک لە سەر خاکی کوردەکان بۆ ئاسوریە هەڵاتوەکانی تورکیا کە ماوەیەک بوو هاتبوونە ناوچەکە، بەرنامەشیان بەو شێوەیە بوو تەنگ بە کوردەکان هەڵچنن و ناچاریان بکەن کە کۆچ بکەن، هاوکاری ماکی و میناکی (مادی – مەعنەوی) ڕوسەکان و ئینگلیز و فەڕەنسیەکان بۆ ئاسوریەکان کاریکی وایکردبوو، کە هیچ هەڵسەنگاندنێکیان بۆ کورد و کێشەکەی نەکرد بوو، مامۆستا حسێن حوزنی موکریانی لە یاداشتەکانیدا کە لەم دواییەدا بە خەتی خۆی نوسیوویەتی* دەڵێت : ڕۆژێک کچێکی ١٦ ساڵانەی شکاک بە ڕێگایەکدا دەڕوات و لە چۆڵاییەکدا چەند گەنجێکی ئاسوری و ئەرمەنی لێ پەیدا دەبێت و دەیگرن بە هەموویان پەلاماری ئەدەن بەزۆر ئابڕووی دەبەن و پاشان ئازادی دەکەن، کچەکە دوای ئەم کارەساتە بەو خوێن وەزعە خراپەوە بە گریان دەگەڕێتەوە و ڕووەو ماڵی سمکۆی شکاک دەڕوات و لەو کاتەدا سمکۆ لە ماڵەوە دەبێت و کچەکە دەچێتە بەردەم سمکۆ و بە گریانەوە دەرپێکەی دادەکەنێ و فڕێی دەداتە کۆشی سمکۆوە، سمکۆ لێی دەپرسێ کێ وایلێکردووی ؟ ئەویش لە وەڵامدا دەڵێت ئاسوریەکان (مەسیحیەکان) ئەویش دەڵێت کەست لێیان ناسی؟ دەڵێ بەڵێ چەند گەنجێک بوون یەکێکیان ناوی (خەیول) بوو.خەیول گەنجێکی سەرکێشی پیاو کوژی ئاسوریەکان بووە و ناسراو بووە کە پیاوی مارشەمعوونی سەرکردەی ئاسوریەکانی هەکاری بووە، سمکۆ بە چەکدارەکانی دەڵێت هەر ئێستا لەم ناوچەیەدا هەرچی شکاکە هەواڵیان بدەنێ با کۆببنەوەو بێن بۆ ئێرە، پاش چەند کاژێرێک خەڵکێکی زۆر لە بەردەم ماڵی سمکۆ کۆدەبنەوە، سمکۆ دەچێتە ناویان بە دەنگی بەرز پێیان دەڵێت سەیری ئەم دەرپێیەی ناودەستم بکەن، ئەمە دەرپێی ئەو کچە منداڵەیە کە لەڕێگەی ماڵەوەدا ئاسوریەکان گرتوویانەو دەستدرێژیان کردۆتە سەری، دڵنیا بن ئەم دەرپێیە شەرەفی هەموومانە و پەیوەندی بە هەموومانەوە هەیە، بۆیە دەمەوێت خەیول لە تۆڵەیدا بکوژرێ، دوو پیاو لە قەرەباڵغیەکە دا دەچنەدەرەوە و دەڕۆن، پاش

چەند کاژێرێک دێنەوە بۆ ماڵی سمکۆ و دەڵێن سەری سمکۆ سەلامەت بێت.(بە مانای ئەوە دێت کە خەیول مان کوشت) سمکۆش دەڵێت بە خێربێنەوە و دەستان خۆش بێت، دوای یەک دوو ڕۆژ مارشەمعونی سەرۆکی ئاسوریەکان نامەیەک بۆ سمکۆ دەنوسێت و دەڵێ (کارێکی خراپتان کرد خەیولی پیاوی منتان کوشت) ئەم نامەیەش بە هەڕەشەیەک دێتە ئەژمارکردن کە لەو کوشتنە بێدەنگ نابین، بۆیە سمکۆش بە نامەیەک وەڵامی ئەداتەوە و بۆی دەنوسێ (وەڵڵاهی زۆر بیرمان کردەوە، بەڵام بۆ چارەسەری ئەو کارە هیچ شتێکمان لە کوشتن بە چاکتر نەزانی بۆیە کوشتمان). ئەمەش هۆکارێکی لاواز بوو بۆ هەڵگیرساندنی شەڕێکی ناوخۆیی گەورە، ئەگەر مەبەستێکی لەپشتەوەنەبوایە لێرەدا ئەگەر سەرنج لە بارودۆخی ئەو کاتەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بدەین لە جەنگی یەکەمی جیهانی دا دەبینین گشت جومگەکانی کۆمەڵگا و دانیشتوانی ڕۆژهەڵات لە دۆخێکی ناسەقامگیری ئابووری داتەپیودا بووە و حکومەتی ناوەندیش دەسەڵاتێکی ئەوتۆی نەبووە و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیش لە گەشەسەندندا بووە بەو پێیەی کورد زۆرینەی ڕەهابووە لە ناوچەکەدا بۆیە هەمیشە لەسەر هێڵی خۆدەربازکردندا بوون و بە ڕابەرایەتی سمکۆی شکاک لە هەوڵی بەدەستهێنانی سەربەخۆیی کوردستاندا بوون، ئەمە لە کاتێکدا ئەرمەنی و ئاسوریەکانی ژێر دەسەڵاتی دەوڵەتی عوسمانی لە ژێر زەبرو زەنگێکی زۆردا کۆمەڵکوژ کران و زیاتر لە ملیۆن و نیوێک خەڵکی سڤیلیان لێ قەتڵ و عام کرا، کەمرۆڤایەتی بە ئێستاشەوە شەرمەزارە لە ئاست ئەو وەحشیگەریەی دەوڵەتی عوسمانی، ئەوەی جێگای سەرسوڕمانە ئەوەیە کە ئەوانەی دەرباز بوون ڕایانکردە شوێنە دوورە دەستەکان و ئەو ناوچانەی لە دەرەوەی خاک و دەسەڵاتی عوسمانیدا بوو، زۆرترینیان ڕوویان لە ناوچەی هەکاری کردبوو، هەرچەندە ئاسوریەکان لەو ناوچانە بوونیان هەبوو بەڵام لە چاو ژمارەی کوردەکاندا بەراورد نەدەکرا، بۆیە هاتنیان بووە بەڵایەک بۆ هەموو دانیشتوانی ناوچەکە، چۆنکە پێشتر هیچ کێشەیەک نە ڕووی دابوو نە هیچ جیاوازیەک هەبوو تا یەکتر قەتڵ وعام بکەن، بەڵام دوای هاتنی ئەو ئاسوریانەی باشوری ڕۆژهەڵاتی تورکیا بوونە مایەی فیتنە و ئاشوب، ڕۆژ لەدوای ڕۆژ لە ئاگری شەڕی یەکتر کوشتن نزیک دەبوونەوە، سەرەتا بە دەرکردن و ناچارکردنی کوردەکان لەو گوندانەی کە کەوتبوونە ناو قوڵایی ئاسوریەکانەوە، تاڵانکردن و دەغڵ ودان سوتاندن و چەتەیی و تەقەکردن لە دانیشتوانە کوردەکان بووە کاری ڕۆژانە و گوندنشینە کوردەکانیش ناچار بە هەڵهاتن کرانوەکو لە پێشتردا

ئاماژەمان پێدا، بۆیە ئەمەش دەبێتە جێگای پرسیار، لە کاتێکدا ئەوان وەک میوانێک لەو ناوچانە دالدە درابوون و لە ڕێگەی ئاسوریەکانی دانیشتووی هەکاریەوە هاوکاری و دەستگیرۆیی کران بۆچی ئەوانیشیان ئالاندە ئەو کارەساتەوە ؟ کە دەرئەنجام زۆرترین زیان بەر هەردوو لایەنی کورد و ئاسوری کەوت، کە تا ئێستاش ئەو برینە سارێژ نەبووە و جار جار سەر هەلدەداتەوە ئەمەش لە کۆبوونەوەی تەفلیسەوە سەرچاوەی گرتووە، ئیشۆمالیک یەکێک لە نوسەرە ئاسوریەکان دەلێت : دوای ئەوەی لە کۆبونەوەی تەفلیس دا بڕیار درا دەولەتێک بۆ ئاسوریەکان دروست بکرێ، کە سنوری ئەو دەولەتە لە سەر دەریای سپی ناوەڕاستەوە دەستپێدەکات تا کۆتایی سنوری کوردستان لە زنجیرە چیاکانی قافلانکۆدا کۆتایی دەهات، بەو پێیەش شوێنێک نەدەما بەناوی کوردستانەوە، دروستکردنی دەولەتێک بۆ ئاسوریەکان لە سەر خاکی کورد بە هاوکاری ڕوسەکان و ئینگلیز و فەرەنسیەکان بۆ ئەم مەبەستە ئینگلیزەکان هاوکاریەکانیان دەنارد بۆ ورمێ و کابتن گراسی کۆنە ئەفسەری هەوالگری بەریتانیا بۆ ئەوکارە دیاری کرا و لە ڕێگەی ئەوەوە یارمەتیەکان دەگەیەنرایە ئاسوریەکان ئەمەش کارێکی وایکردبوو کە ئاسوریەکان پەلە بکەن لە دەرکردنی کوردەکاندا ئەوەی تەنیا ئاستەنگ بوو لەبەردەم ئەو پرۆسەیەدا سمکۆی شکاک و هێزە زۆرەکەی بوو بەلام ژمارەی چەکدارەکانی سمکۆ بە بەراورد بە هێزی ئاسورییەکان دیارە زۆر لە وان کەمتر بوو، بۆیە هەردوولا لە بیری پاکتاوکردبنی یەکتردا بوون دەرئەنجامیش ئەوکارەساتە ڕوویدا (٢٨/ ٣ /١٩١٨) و لە دانیشتنێکی ئالۆز و پڕ مەبەستدا سمکۆ و هێزەکەی توانیان مارشەمعون و چەکدارەکانی بکوژن و برینێکی نوێ چووە سەر برینەکانی تر و ئەو بیرۆکە مەترسیدارەی کە داڕێژرابوو بۆ دروستکردنی دەولەتێکی ئاسوری لەسەر خاک و ئاوی کوردستان بۆ هەتا هەتایە لە گۆڕ نرا، ئەوەی زەرەرومەندی سەرەکیش بوو تەنیا هەردوولایەن بوون کە بووە هۆی کوژرانی هەزاران کەس لە ژن و مندال و پیری پەککەوتە و ئاوارە بوونی هەزاران خێزان لە هەردولا و ئەوەشی لێی سوودمەند بوو تەنیا دوژمنانی کورد و ئاسوری بوو، بۆیە لێرەدا دەلێین هەرچەندە سمکۆ خۆی لەو کارە پاراست بەلام بەناچاری و لەبەر ژەوەندی نەتەوەییمان ئەو کارەی ئەنجام داو کوردستانی لەبەلایەکی گەورە پاراست.

گۆڤاری شاربازێڕ

ژمارە ١٣ سالی ٢٠٢٠

ئەم نامەیە لە لایەن برای نوسەر کاک جەمال شێخ عەلی وە نوسراوە و ناردی بۆم لە پای نوسینێکم لە گۆڤاری سلێمانی ئازیزدا بڵاو کرایەوە بە ناوی (دکتۆر جەمال نەبەز هاوڕێی قەڵەم و شکۆفەی بیری نەتەوەیی)
سوپاسی لوتفی دەکەم و گەورەیی نواندووە.

بەناوی خوای بەخشندەو میهرەبان
برای زێدە ئازیزم کاک عبدالقادر شوکاک
دەستخۆش براله

کاتێک مرۆڤ دەیەوێ خۆی بناسێنێت بەدوونیای دەرەوەی نیشتیمانەکەی و ناسنامەی خۆی ئاشکرا بکات:

ئەوکات ئەرکی سەرشانیەتی دنگە و کۆڵەکە گرنگەکانی بنەمای نەتەوەکەی بخاتەڕوو یەک خاک و دوو زمان و سێ مێژوو:

ئەوانی تریش بەدوایدا

مێژوو وەک ئاوێنەیەک، ڕووی گەشی هەر نەتەوەیەک پەخشدەکات، ئەوەش لەو قۆناغەداخۆی دەنوێنێت کەهەر میللەتێک پێیدا تێپەڕبووبێت. ئەو قۆناغانەش خۆ دەنوێنن لە: بزاڤی ڕزگاری ئەو میللەتەداو، دواتر شۆڕ دەبێتەوە بۆ کلتوری ئەو نەتەوەیە و خستنەڕووی ڕۆڵی کەڵەمێردان و، نەبەزی وداکۆکیکردن لە بونیادی نەتەوە و هەر ڕووداوێکی

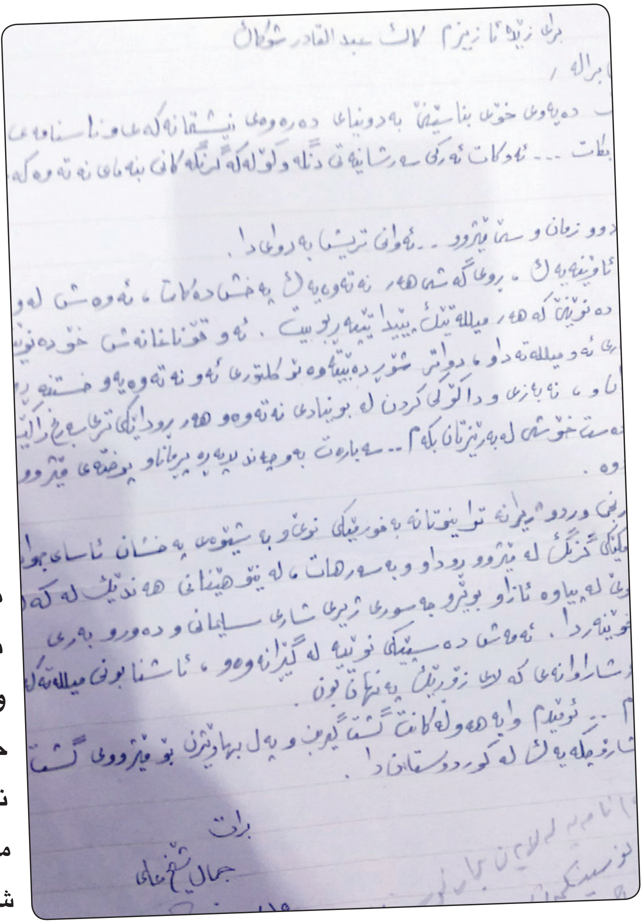

تری سەرنجڕاکێش. ئەمەوێ لێرەدا دەستخۆشی لە بەڕێزتان بکەم: سەبارەت بەوچەند لاپەڕە پڕ مانا و پوختەی مێژوو کە تۆمارتانکردووە کاتێک بەسەرنجی وردوو ژیرانە توانیوتە بە فۆڕمێکی نوێ و بەشێوەی پەخشان ئاسای جوان و پڕ چێژ، چەمکێکی گرنگ لە مێژوو و ڕووداو و بەسەرهات، لە نێو هێنانی هەندێک لە کەڵە مێردی کۆن و نوێ لە پیاوە ئازاو بوێر و جەسووری شاری سلێمانی و دەوروبەری بدەن بە گوێی خوێنەردا. ئەمەش دەستپێکی نوێیە لە گێڕانەوەو، ئاشنابوونی میللەتەکەمان بەو لایەنە نهێنی و شاراوانەی کەلای زۆرێک پەنهان بوون.

هەربژێت براکەم.. ئومێدم وایە هەوڵەکانت گشتگیر بن و پەل بهاوێژن بۆ مێژووی گشت گوند و شارۆچکەیەک لە کوردستاندا.

برات

جەمال شێخ عەلی

١٥/١٢/٢٠١٧

پەسڵان*

ئەم شیعرە بۆ «مەحمودخانی دزڵی» وتراوە،
لەگۆڤاری سلێمانی ژمارە ١٩٢ بەناوی «گەرمیان» بڵاوکراوەتەوە.

گەورەم ئەمڕۆ
هاتی بەسەر باسی خۆتا
ڕۆژی خۆتە و شار خۆی ڕاخست لەبەر پێتا
گەورەم هاتی .....
هەرچی ڕوومان قایم تر بێ
دەست لەسەر سنگ، سەرچەماوە تا ئەژۆمان لە خوار تر بێ
دەرگای شەرم با واڵا بێ
بەرگی خەمیش بە باڵای شاردا ئاڵا بێ
هەر دێیتەوە لەم وەرزەدا هەموو ساڵێ
میوانێکی ماندووی ڕێگای بە پەرجۆ* دێیتە گشت ماڵێ
کەتۆ هاتی.....
دەستت گیرکە لە برینی پڕ ئازارمان
لەئاوارەی بێ لانەمان .... لە باری خەمی دەروونمان
کەی دەپرسی؟
لە جۆگەلەی پڕ لەخوێنی بەر کانیاوێ
کەی دەپرسی؟
لە دایکی ڕۆڵە کوژراوێ؟
لە نۆماڵێکی ڕوخاوێ ...

هەموو ڕۆژێ چاوەڕوانی تەتەرێ بە لە شارەوە
تا نامەیەکت بۆ بێنێ.....
هەواڵێکی ئەودەڤەرە، ئەی سەربوردەی ئەو سەروەرە
دەبێ نوقڵانەی پیلانێ!! ئەمجارە کێ بۆی دانابێ ...
خانی خانان....
کە جۆنلیز هاتە سەر ڕێگا...
خۆی واتەنی زۆر لێت ترسا..
هێندەی بۆیکراو تێکۆشا...
خەڵکانێکیش بۆی خرۆشا
کەڵکی نەبوو گەر ڕانەکا
خۆی لەتەونی بۆسەی تۆدا ڕزگار نەکا
خانی خانان
کە تۆ هاتی لەگەڵ خۆتا هەواڵێکی کانی سانان
یان هەواڵێیک لە دوا میرەکەی ئەردەڵان
سەردار ڕەشید دەبێ مابێ؟
یان لە کونجی قەسری قاجار توند کرابێ
کەتۆ هاتی ئەمجارەیان لەگەڵ خۆتا
بە دەستێکت چەپکێ نێرگز، چەپکێ بەیبوون
ئەو دەستەکەت گوڵی مینا
سوک سوک داینێ لە سەر گۆڕی شەهیدی وون

عبدالقادر شکاک

پەراوێز

* پەسڵان: هەستانەوە

* پەرجۆ: معجیزە

بۆ یادی (١٠٠) ساڵەی بە هاناوە چوونی میر مەحموودخانی دزڵی بۆ ڕزگارکردنی شاری سلێمانی لە دەستی ئینگلیزەکان ٢٠/ ٥ / ١٩٩٩

ئەبو مسلم ی خۆراسانی
(بە هزادی کوڕی عەبدالڕحمان)

١٠٠کۆچی - ١٣٧ کۆچی

با وانەیەکی لێوە فێربین

مێژوو بۆمان دەگێڕێتەوە کە لەساڵی ١٢٩ کۆچی و ٧٤٧ زاینی ئەمەویەکان بەسەرکردایەتی مەروانی کوڕی محەمەد باڵادەسترو بەهێزتربوون لە بنەماڵەی اهل البیت (شیعە) کە لەخەلافەتی عەباسیدا خۆیان دەناساند بەسەرکردایەتی عەبدوڵلای کوڕی عەلی. هەمیشە لاوازبوون بەرامبەر معاویەی کوڕی ئەبو سوفیان، ئەوەی پارسەنگی هێزی گۆڕی بەلای عەباسیەکاندا سەرکردەی کورد ئەبو مسلیم ی خۆراسانی بوو، کەناوی تەواوی (بەهزاد عبدالرحمن مسلم) کاتێک هانایان بۆ برد کە هاوکارییان بکات و لە بەڵای گەورەی ئەمەویەکان ڕزگاریان بکات ئەوا خۆی هەموو شتێک دەبێت و کەس حەددی خاوەنماڵێتی نیە، ئەبو مسلم ڕازی بوو، پاشان پەلاماری ئەمەویەکانی دا لە دەورو بەری خۆراسان و لەشکری ئەمەوی شکاند لەشارەزوور دەری پەڕاندن ولەزێی بچوک گەورەترین بەرنگاریان کرد لەوێش شکان تا لەفورات

کردنیه ئەوبەرەوە، ئیتر عەباسیەکان وردەوردە سەریان دەرهێنا،بەڵام هەر دەترسان لە ئەبو مسلم چونکە جەنگاوەری کوردی زۆری لەگەڵدا بوو، دوای ئەو هەموو خزمەتە و کە یەکێک بوو لەدامەزرێنەرانی دەوڵەتی عەباسی پاشان لە داوەتێکدا ابو جەعفەری منسور بانگی دەکەن بۆ بەغدا و پیلانی کوشتنی دادەنێن کاتێک ئەبو مسلم (بەهزاد) دەچێتە کۆشکی خەلیفە چەند جەللادێک بۆکوشتنی ئامادە دەکات پێیان دەڵێت ئەگەر دەستم هێنا بەڕیشمدا ئەوا ئێوە پەلاماری بدەن و لەپشتەوە ملی لە لەشی جیا بکەنەوە.هەرواشیان کرد خەلیفە دەستی پیرۆزی هێنا بە ڕیشیا و ئەوانیش لە پشتەوە لە ملیان دا کاتێک سەری پیرۆزی کوردێک لەسەر فەرشی ئاوریشمی دیوانی خەلیفە دا دەکەوێ خێرا ابو دەلامەی شاعیری دەربار ئەم شیعرە بەسەر سەرەکەدا دەڵێت.

(یا ابا المجرم ما غیرالله نعمه علی عبده حتی یغیره العبد
افی دوله منصور حاولت غدرها ؟ الا ان اهل الغدر هو اباک الکرد)

دەڵێ : ابو مجرم / ناڵێ ابو مسلم

ئەمەوەفای عەرەبە لەناو عەرەبیشدا ئەمانە شیعە بوون دوای ئەو هەموو شەڕو کوشتار و قوربانیە دەرئەنجام سەریان پەڕاند، جا ئێستاش هەمان نەتەوە هەمان مەزهەب هەمان وڵات هەمان کێشە بەردەوامە، دەکرێ گۆڕانیان بەسەردا هاتبێت؟،نەخێر هەمان ناو هەمان دەموو چاو بۆیە لە نوێنەرانی کورد دەپرسم ئایا ئێوە وەک ابو مسلم تان پێ دەکرێ ؟ ئایا وەک ئەو لەشکرتان لەدواوەیە ؟ ئایا ئێوە بەچاوی موالی زیاتر تەماشادەکرێن ؟ کورد عێراقی خستەوە سەر پێ وەک ئەبوو مسلم چۆن ئەوانی خستەوە سەرپێ ئەوەش وەفایان بوو، بۆیە دڵتان خۆش نەبێ بە زەردەخەنەی دوژمن، ناکرێ لەمدیو سەری براوی باوکمان ئەبوو مسلم (بەهزاد) وە ئێمە ئێسقانی یەکتری بشکێنین و بکوژەکانی باوک و باپیرانمان بە خۆمان خۆش بکەین. جا ئەگەر ئێمەی کورد گلەییەکانمان ئاراستەی توڕەبونەکەی عەماری

کوڕی عەبدالعزیزی حکیم بێت و قسەکانی بەمەترسی بزانین بۆسەر کورد ئەوا بەڕەوای نازانم، چونکە ئەو توڕەبوونەی کە لەبەرامبەر نوێنەرەکانی کورد دا دژبەڕیفراندۆمی کوردستان کۆنترۆڵی خۆی لەدەست داو قسەی دڵی خۆی کرد، من دەڵێم ناهەقی ناگرم ئەوە سروشتێکی بۆماوەییە کاک عەمار لە باوکی ڕەحمەتیەوە بۆی ماوەتەوە کاتێک عبدالعزیز حکیم لە باسی ناوچە دابڕاوەکاندا لەساڵانی ٢٠٠٥ - ٢٠٠٦ دا هێندەی نەمابوو بەتەنها و بەشمشێرێکەوە ڕووەو کوردستان بێت، من ناهەقی عبدالعزیزیش ناگرم چونکە ئەو لە کاکیەوە فێری ئەو جۆرە دژایەتیە بوبوو کاتێک سەدام کون بەکون بەدوای معارەزەی خوارووی عێراقدا دەگەڕاو ئەوانیش کاکە حەمە ووتەنی لەترسان و لەبرسان لەدەوری قەڵاچوالان و سەری ڕەش دوور نەدەکەوتنەوە کەچی محمد باقر حەکیم لە کۆنگرەی لەندەن لەباسکردنی مافەکانی کوردا شێلگیر بوو تەنانەت حوکمی ذاتیشی بەڕەوا نەدەزانی کە خۆی بێ لانە بوو ئەگەر بارەگایەکیان لە گەڕەکێکدا بوایە دراوسێکان ڕۆژانە نانیان بۆ دەبردن کەڕۆێکی سەختی گرانی بوو، بۆیە دەڵێم جێگا پێیەکیان نەبوو خۆیان بە خاوەنی عێراق دەزانی جا ئیتر عەماری داماو چی بکات...،بۆیە دەڵێم زۆر مەخزێنە بن دەستیان چونکە سەری پیرۆزی ئەبو مسلیمی باپیرتان ڕەنگە زۆر دوور نەبێت لێتانەوە...

قادر شکاك

قادر شکاک پیاوێکی کۆمەڵایەتی و سیاسی و مێژوونوس و بە زانیاریە نوسینگەی شکاکی هەیە لە شەقامی مەولەوی لە شاری سلێمانی ، نوسینگەکەی بنکەی سیاسەت و لانەی ڕۆشنبیری و یانەی ئەدەب و ئاگردانی مێژووییە ، سێ کتێبی چاپکراوی پڕ بەهای هەیە لە لێکۆڵینەوەی مێژوویی، قادر شکاک چاک و پاک و چالاک و بەشیرست و خۆشەویست و بە هەڵوێست و بە ئاگایە، لە کاروباری سیاسەت و ڕۆشنبیری و بازرگانی دا.....

ڕەهبەر سەید ئیبراهیم

لە کتێبی دیلان و مۆزیک لاپەڕە ١٢١ وەرگیراوە

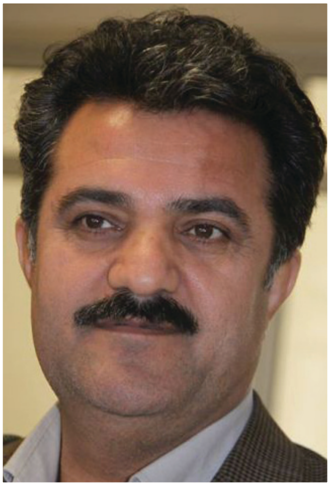

قەڵەندەرخانەکەی شکاک، (قادریات)

ئەسعەد جەباری

لەم شارە گڕکرتووەدا کە پشوودان نازانێ مۆمێک هەیە بۆ ڕووناکی و گەرمکردنەوەی گیانی کوردایەتی، تۆ بەشەقامی مەولەویدا بڕۆی لەهەردوو بەری شۆستەکانیەوە دەتبینێ، چاوی تیژە، بیریشی لەچاوی تیژتر، ڕەنگە یەکجار بیناسی ئیتر بەسبێت بۆ ئەوەی دووکانەکەی بکەی بەئەدرەسی هەمیشەییت بۆ هەتا هەتا.

ئەو پیاوە مەشرەبخۆشە، وەکو دائیرەتولمەعاریفی هەموو سەردەمێکە، ئا بیرم چوویەوە لەگۆگڵ ژیرترە بۆ بابەتەکان و دەم و دەست وولامی هەموو پرسیارێکی لایەو ناوەستێ، کوڕی ڕۆژهەڵاتەو یەک سەدەیە لەم شارەیە، خەڵکی گەرمیانەو هەموو خزمانیشی لەهەولێر دادەنیشن، ئەو هەموو کوردەو کوردیش ئەوە، کێت بوێ لەم قەڵەندەرخانەیەدا دەیبینی، دووکانەکەی پڕە لەپانکە، هەمیشە دەیەوێ فێنکایی ببەخشێ و دڵەکان ئارام بکاتەوە، کوردێکی

عەیارە ٢٤ی ئەڵماسی، بۆ هەر کۆڕو کۆبوونەوەیەکی ئەدەبی یان سیاسی یاخوود کۆمەڵایەتی بچی ئەو لەوێیە، نازانی چیە مەسەلە کە دەیبینی کۆڵانەکانی شارت بیردەکەوێتەوە دەست و تفەنگی پێشمەرگەو قەڵەمی بوێرت بیردەکەوێتەوە، شەهید و کەڵەجوامێرەکانی شارت بیردەکەوێتەوە، هەر بەڕاستی هەفتەیەک یان مانگێک چەند جارێک نەچی بۆلای ئەو بەزەنگی تەلەفوونەکەی دێتە نێو دڵتەوەو دەتباتە کن خۆی و داستانی هەزارو یەک شەوەت دەدا بەگوێدا.

ئەم قەلەندەرخانەیەی شار پڕە لەئاوازی خۆشنوودی و پڕە لەهیواو پڕە لەمیهرەبانی، ئەها سەیرکە تۆ بێئەوەی بەخۆت بزانی دەتبات بۆ نووکتەو قسەی نەستەق و بابەتی ئەدەبی و هەروەها وێژەو مێژوو، زۆر شانازی بەشکاک بوونیەوە دەکات، بەوبێت هەمووومان بکات بەشکاک، لاریمان نیەو هەمووومان شکاکین مادام شکاک گوڵێکی وای هەیە لەباخچە ڕازاوەکەی کوردایەتی.

قادریات، ئەوە ناوێکەو من ناوم لێنا، لێرە بەدواوە هەمووومان دەروێشی قادر-ین بۆ ڕێگا مەزن و دوورو دێژەکەی کوردایەتی، بۆ هەڵسانەوەی بیری کوردایەتی و دۆزینەوەی ڕێگایەک بۆ نەجات بوون، (قادر-توانا)یەکی سیحراوی هەیە هەمووان لەم قەلەندەرخانیەدا کۆبکاتەوەو دڵی بکات بەچوار بەشەوە، بەشێکیان بۆ ڕۆژهەڵات و ئەویدیان بۆ باکوورو بەشێکیشیان بۆ ڕۆژئاواو بەشی خۆیشی فەرامۆش نەکردووە لەباشووری گرتوودا، ئەو بەشەی خۆشی دەکات بەچەند لقێک و درەختێکی باڵابەرزی لێڕواندووە باڵای دەگاتە قەندیل و گەڵاو قەدەکانیشی بۆ شارەزوورو گەرمیان و کوێستان، ئەریٚ ئەمڕۆ چ باسە، لەئەلف هەتا یٚ هەموو شتێکت پیٚ دەڵیٚ، تۆ ساتێک لەنێو باوەشی نیشتمانی و ساتێکیش لەدەوریدا دەخوولێیتەوە نازانی نا، کاتێک وەگا دێیتەوە وا بەسەرەتەوە دەوڵەتی کوردی و سەربەخۆیی و نیشتمانێکی پایە بەرز وەک پێشمەرگەی مەزنی کورد تێدەکۆشیٚ بەدەستوبرد، بژیو هەستی ناسک و بیٚ وێنەو تاک، ئەوەش کاکە قادری شکاک.

٢٠١٩/٩/١

نامەی جەمال نەجاری
نوسەر و ڕۆژنامەنوس / فەرەنسا

لە ڕێی هاوڕێم کاک جەواد حەیدەری لە سلێمانی و لە دوکانەکەی خۆی دا سەردانی نووسەر و ئەندامی ئەنجوومەنی عەشیرەتی شکاک، مامۆستا عەبدولڤادر شکاک م کرد، پیاوێکی گەورە و دڵسۆزم کەوتە بەرچاو. حورمەتێکی زۆری گرتم. بنەماڵەی بەڕێزیان لە ١٩١٩ وە لە پاش سەردانی سمکۆی شکاک بۆ لای شێخ مەحموود لە سلێمانی ماونەتەوە، وەک مامۆستا عەبدولقادر گوتی: ئێستا دە بنەماڵەی شکاک لە سلێمانی دەژین.

مامۆستا جگە لەوەی لە ناو شاری سلێمانی وەک کەسایەتییەکی دیار چاوی لێ دەکرێ، نووسەر و لێکۆڵەری بابەتی مێژووییشە. خاوەنی چەند کتێب و سەدان بابەت و وتارە.

لەم سەردانەدا کتێبی (جوگرافیای مێژوویی عەشیرەتی شکاک، ڕۆڵی لە بزووتنەوەی کوردایەتیدا) ی پێشکەش کردم.

لەم دیدارەدا وتاری لە یادی سەد ساڵەی ڕۆژنامەی کورد هی سەردەمی سمکۆی شکاکی بۆ خوێندمەوە و منیش بە موبایل تۆمارم کرد و لە دەرفەتێکی گونجاو دا بڵاوی دەکەمەوە.

هیوای تەمەن درێژی بۆ مامۆستا عەبدولقادر شکاک دەخوازم و زۆر خۆشحاڵ بووم لە نزیکەوە بە دیداریان شاد بووم.

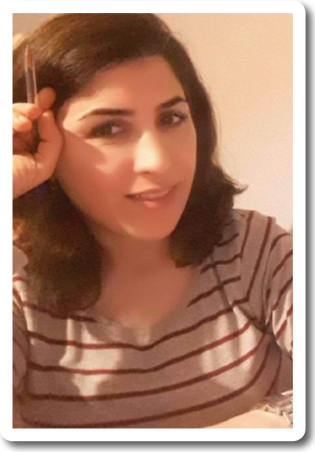

نامەی خوشکی بەڕێزم
نوسەر و ڕۆژنامەنوس و چیرۆکنووس
دکتۆر لەیلای قادری ساکار/ فەرەنسا

کاک قادر شکاک، خۆشەویستی ئێمەن و یەکێک لە شانازییەکانی ژیانم، ناسینی بەڕێزتانە.

هەمووکات، کەم و زۆر، بەشی خۆم لەناو بابەت و نووسراوە مێژووییەکانتان هەڵگرتۆتەوە و هەمبانەم لێ ئاخنیوە.

سێبەری مەزنیتان لەسەر کورد بە گشتی و ئێمەی هاوڕێ بە تایبەتی کەم نەبێ گەورەپیاوی کورد.

مێژوو

ئەگەر بمانەوێت شانازیمان پێ ببڕێت لە هەناوی مێژووی نەمریدا ئەوا دەبێت هەنگاوی پیاوێکی لە مێژوو نەخشێنراو ووردبینەوە و هەنگاوەکانی ئەو هەڵگرین ..... ئەو مێژووە ڕاستەقینەکەمان بۆ بەیان دەکات ئەو لە هەر سۆنگەیەکی لاپەڕەیەکی مێژووەوە جێ دەستی دیارە و خامەکەی جەنابیان بۆ هەمیشە سەمای تێدا دەکەن ئێمە عەودالٚ بووین بە دوای ئەو پیاوە دەگمەنەدا، لە ڕۆحی پاکی سمکۆخانی شکاکمان پرسی ...... هەناسەیەکی ئارامی داو پەنجەی ڕاکێشا بۆ پەنجەرەکانی حەقیقەت ئێمەش لە نێو ئەو پەنجەرە پاک و بێگەردەدا عبدالقادر شکاک مان بینی کە سەرقاڵی نووسینەوەی مێژووی گەلەکەی بوو

نووسەر و ڕۆژنامەنووس و شانۆکار
ئازاد پێنجوێنی